

جه نگی دهروونی

له سه رده می سه لاهه ددینی نه یو بییدا

www.ahlamontada.com

منتدی اقرا الثقافی

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

براي دانلود كتابهاي مختلف مراجعه: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

بۆ دايمزانندن جوړه كتيب سهرداني: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردی , عربي , فارسي)

جەنگى دەروونى

لە سەردەمى سەلاھەددىنى ئەيۇبىيدا

(۵۶۷-۵۸۹ھ / ۱۱۷۱-۱۱۹۳ن)

"لىكۆلىنە ودىيەكى مېژووى / دەروونىيە"

بەھارى ۲۰۰۸

مەكتەبى بېرەشيارى (ى.ن.ك)

سلىمانى - گەرەكى سەرچنار - ۱۲۱

كۆلانى - ۴۴

ژ.خانوو - ۱

www.hoshyari.org
govarynovin@yahoo.com

ناوی کتیب: جهنگی دهروونی له سهر ددمی سه لاهه ددینی ته یییدا

نووسینی: ئاراس فهریق زهینه ل

نه خشه سازی و بهرگ: فهیمی جهلال

تایپ: محمهد بابوئی

چاپی یه کهم/ ۲۰۰۸ سلیمانی

تیراژ: (۱۰۰۰) دانه

ژماره ی سپاردن: (۵۴) سالی ۲۰۰۷

ژماره ی زنجیره: (۲۵۶)

له بلا و کراودکانی مه کته بی بیرو هوشیاری (ن.ن.ک) سالی ۲۰۰۸

پیشکشہ بہ :

گیانی پاکسی مام شہید فائق

سوپاس وپیژانین

- سوپاسی هه موو مامۆستاو هاوړی به ریزه کانم ده که م.
- سوپای هه موو ئەندامانی خیزانه که م ده که م.

نیشانه و کورتکراوه کان

ت: توفی (سالی مردنی)

ل: لاپهړه

ج: جزء

مج: المجلد

ه: التاريخ الهجري ، ك: سالی كوچی

م: التاريخ الميلادي ، ز: سالی زایینی

د.م : دون مكان الطبع

د.ت : دون تاريخ الطبع

س.پ: سهرچاوه ی پيشوو

ه.س: هه مان سهرچاوه

ه.ن: هه مان نوسهر

Vol: Volume

P:Page

PP:Pages

لیست

۹	پیشه کی
۱۵	شیکردنه وهی سهرچاوه کان
بهشی یه کهم	
۲۷	پیناسه و چه مکی جهنگی دهروونی
بهشی دووهم	
۵۱	جهنگی دهروونی ستراتیژی
بهشی سییهم	
۸۳	جهنگی دهروونی تهکتیکی
بهشی چوارهم	
۱۳۳	راگه یاندنی دهروونی
بهشی پینجهم	
۱۷۳	شیوازه کانی تری جهنگی دهروونی
۱۷۵	باسی یه کهم: جهنگی دهروونی به هیژکراو
۱۸۹	باسی دووهم: جهنگی دهروونی بهرگری
۱۹۷	باسی سییهم: جهنگی دهروونی هیژشبه
۲۰۳	ئه انجام
۲۰۹	لیستی سهرچاوه کان
۲۴۱	پاشکوکان

پيشه‌كى:

جەنگى دەروونى بابەتتىكى بايەخدارە و لە ھەريەك لەزانستى دەروونىي كۆمەلناسى وزانستى دەروونىي سەربازى، و گىرنگى تايبەتى خۆى ھەيە، چونكە دەگەرپتەو ە بۆلىكۆلىنەو ە لە دەروونى مرۆڤ، زانا و فەيلەسوفەكان لە دىر زەمانەو ە ھەوليان داو ە بگەنە قولايى ئەو دەروونە، بۆيە دەبينين چەندين تيۆر و تىپرامانى جياواز ھەيە لەسەر پەفتارى مرۆڤ، توانراو ە چەند لايەنىك لەو پەفتارانە بخرىنە بەر چاو، چونكە مرۆڤ گيانلەبەرىكى ئالۆزە، و چەندين ھۆكار كاردەكاتە سەر پەفتارى و پەنگدانەو ە و كاردانەو ەى بەسەر ژيانىەو ە ھەيە، بۆيە دەبينين زۆر لە سەر كىردە و فەرماندە سەربازىيەكان گىرنگى تەواو دەدەن بە جەنگى دەروونى، ھەرچەندە وەكو ناو تازەيە، بەلام وەكو پىراكتىك كىردنى كۆنە، كە لە ناو ەروڤدا جياوازى نىيە لەگەل ئىستادا، تەنيا لە ئامراز و جىيە جىيە كىردندا نەيىت، بە پىچەوانەى جەنگى سەربازىيە و بەبى توندو تىژى مامەلە دەكات، چونكە واتاى جەنگ بە مانا تەقلىدىيەكەى نىيە، بەلكو ئامرازىكى يارمەتيدەرە بۆ بەديھىيانى سىتراتىژىيەتتىكى سەركەوتوو، چونكە زنجىرەى ئەو ھەولەيە كە تەواو كەرى كارە جەنگىيەكانە، لە پىگەى بەكارھىيانى ئامرازى پەيوەندى لەسەر بنەماى دەروونى بە ئامرازى جياواز بۆ كارىگەرى خستەنە سەر پراى گشتى كە ھەمووزانا و بىر يارەكان كۆكن لەسەر ئەو ەى كە بە شىكى سەرەكى و گىرنگە لە پەفتارى كۆمەلەيەتى.

ئەمىرۇ بەھۇي پېشكەۋىتى جىھانەۋە لەپروۋى دەزگاكانى راگەياندىن
 ومىدياكانەۋە دەيان پىگاو شىۋاز دەگرىنە بەر بۇ بەدىھىيانى ئامانجەكانىيان
 وكارىگەرى كردنە سەر بەرامبەر، ئەگەر بېتتو پۇشنىرى ۋەۋشىارىيەكى
 تەۋاۋ لاي كۆمەلىك يان سوپايەك يان گەلىك نەبىت، دوزمن زۇر بەناسانى لە
 پىگاي جەنگى دەروونىيەۋە كۆتۈرۈلى بىرو ۋەشىيان دەكات ۋە ئامانجەكانى
 خۇي دەپىكىت، چۈنكە ئەۋ جەنگە چەكىكى كوشنىدەيە كە وورە ۋەزىر
 ۋە دەروونى مەۋقە تىكەدەشكىنى بەشىۋەيەك كار ۋە چالاكى ۋە خەبات ۋە ئايندەي
 لاۋاز دەكات، بۇيە ئەۋ كەسە لەپراستى ۋە پەۋايى كېشەكانى تۈۋشى
 ئاۋمىدى دەبىت.

دەتۋانين بىلېن جەنگى دەروونى ئەۋ جەنگەيە كەتتىدا ۋەشە لەبرى چەك
 ۋە تۈپ ۋە تەفەنگ بەكارىت بۇپروخاندنى ۋە ۋەئىفلىج كردنى تۈۋاناي دوزمن.
 سەر كەۋتنى ئەيۈبىيەكان لەسەردەمى سولتان سەلاخەددىنى ئەيۈبى لەبۋارى
 جەنگى دەروونى دەروازەيەكە بۇ سەر كەۋتنە سەربازىيەكان لەبەرەكانى
 شەردا.

ئەۋ شەپەش لەئەنجامى تىكچۈۋىن ۋەلىكتازان ۋەلمىلانى لەنىۋ كۆمەلگاي
 ئىسلامى بەرپابوۋ، كەببۈ ۋەۋى داگىركردنى خاچ دروشمەكان بۇ ناۋچەي
 پۇرژەلەت ۋە دامەزراندنى چەند مىرنشېنىك لەكۆتايى سەدەي (۵) تاۋەكو
 (۷) كۆچى ۋە تا كۆتايى سەدەي (۱۱) تاۋەكو (۱۳) زايىنى، بەمەبەستى
 نەھىشتىنى بوۋنى سەربازى ۋەسىاسى ۋە ئابورى ۋەشارستانى مۇسلمانان،
 راستى ئەم بۇچۈۋە، بەردەۋام بوۋنى ۋەلمەتى خاچ دروشمەكان
 لەئەۋروپاۋە بۇ پۇرژەلەت دەيسەلمىنى بۇ جىبەجى كردنى ئامانجەكانىيان
 بەھەموۋ ئامرازو شىۋازەكان لەچۈۋەجىۋەي جەنگى دەروونى ۋە پىروپاگەندە
 بۇ پاساۋەتەنەۋەي ۋە دوستى ۋەلمەتەكانىيان.

ھۆكاری ھەلبژاردنی ئەم بابەتە (جەنگی دەروونی لەسەردەمی سەلاحەددینی ئەیوبی دا ۵۶۷-۵۸۹ك / ۱۱۷۱-۱۱۹۳) بۆ لیکۆلینەو ھەپیکھاتەو لایەنەکانی بەشیوازیکێ زانستیانە لەسەرەتای دەرکەوتنی سولتان سەلاحەددین و دامەزراندنی دەولەتی ئەیوبی تاوھکو پیکەوتننامە (الرملة) وکۆچی دوايي سولتان، لەبەرئەو ھ بوو کە تائیسەت تویژینەو لەلایەنی دەروونی وراگەیاندن لەو سەردەمەدا ئەکراو.

ئەمەو جگە لەگرنگی ئەم قۇناغە لەژيانى مۇسلمانان كەببۇە بنەما سەرەككەكانى كۆمەلگای ئىسلامى لەپۆژھەلاتى ناوەرپاست، ھەرودھا ئەو قۇناغەيە كە تيايدا سولتان سەلاھەددىنى ئەيۇبى سەرکەوت بەسەر ھەموو نەيار و دوژمنەكانى، گەيشتە ئەو رادەيەي كەئەوروپاييەكان دانى پيايىنن، ھەر ئەو قۇناغەش بوو كەبەھيژى ئەيۇبىيەكانى وخۆشەويستيان بۆ سەلاھەددىن وپابەندبوونيان پيئەو و خۆراگرتنيان بەرامبەر ھەموو ھەرەشەيەك دەرکەوت، ھەرودھا ئەم قۇناغەش لەميژووى دەولەتى ئەيۇبى بەشى خۆى وەرگرتووہ لە ليكۆلينيەو و تەنيا ئەوہى كەنۆر پۆشنایى نەخرايىتە سەر لەپوانگەى دەررونى وراگەيانندن لەبواری جەنگى دەررونييەوہيە، کاریگەرى ئەم جەنگە لەوشيار کردنەوہى مۇسلمانان بۆ پووبەپوو بونەوہى مەترسى خاچ دروشمەكان وھاندانى مۇسلمانان بۆ جيهاد لەپيناوى خودا لەميانەى ورياکردنەوہ يان بەئاگاھيئانيان لە سايەى ئەو بارودۆخەى كە كۆمەلگای ئىسلامى بەدەستىەوہ دەينالاند، بيگومان سولتان سەلاھەددىن لەميانەى ئەو پووداوانە بۆى دەرکەوت تەنيا بەيەك خست و يەكپريزى بەرەى ئىسلامى دەتوانيت خاچ دروشمەكان لەپۆژھەلات دەرکات.

ئەم بابەتە گەرنىگى لەو ەدايە كە ەيچ كام لە ليكۆلەر ەكان باسيان
ليئە كەردو ە، سەرەراي كەمى سەرچاو ە بە شيۆەيەكى پراستەوخۆيان
ناراستەوخۆ لە سەر جەنگى دەروونى وپاگەياندن لە سەر دەمى سولتان
سەلاحەددىن، لەكاتى كۆكردنەو ەى سەرچاو ە ئامادەكردنى بابەتەكەدا بۆ
ليكۆلينەو ە چەندىن ئاستەنگ لەم پيىەدا رووبەر وومان بوونەو ە. لەگەل
ئەو ەشدا كە خودى بابەتەكەش بۆخۆى بابەتيكى ئالۆزە، بەلام لەگەل
ئەو ەشدا ەو لمانداو ە كە پلانىكى مۆديرن بۆ ئەم باسە دابنيين و لەو
سەردەمە پراكتيكي بكن.

ئەم تويزىنەۋىيە لەيىنج بەشى سەرەكى يىكەتوۋە:

به‌شی یه‌که‌م: - بریتیه له‌پیناسه وچه‌مکی جه‌نگی ده‌روونی و پراکتیک کردنی له‌سه‌رده‌می سولتان سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یوبی به‌شیوه‌یه‌کی کورت و گه‌رانه‌وی خوینهر له‌هه‌ندی شوین بو به‌شه‌کانی تری تووژینه‌وه‌که.

به‌شبی دووهم: - تایبته به جه‌نگی ده‌روونی ستراتیژی دریژخایه‌ن له‌لایه‌ن سولتان سه‌لاحه‌ددین پرۆسه و چالاکییه‌کانی له‌پزگارکردنی جیهانی ئیسلامی و کوۆتپۆلکردنی بارودۆخه‌که به‌لایه‌نی ده‌وله‌ته‌ تازه دامه‌زراوه‌که‌ی، و جینه‌جۆ کردنی ئامانجه ده‌روونیه‌کان.

به‌شى سייهم:– تاييه‌ته به‌جه‌نگى ده‌روونىي ته‌كتيكى كورت خايه‌ن له‌كاتى شه‌پرو ئاشتى‌دا له‌مه‌يدانى سه‌ربازى و شانۆى سياسى به‌مه‌به‌ستى پوخاندنى وه‌ى خاچ دروشمه‌كان به‌چه‌ندىن شي‌وازو هو‌كار، هه‌روه‌ها وه‌لامدانه‌وى خاچ دروشمه‌كان به‌جه‌نگى ده‌روونى به‌رامبه‌ر.

به شى چوارهم: -بريتىيه له پراگه ياندى دهر وونى و پوځى سولتان له بهئاگا هيئانه وهى موسلمانان له مه ترسى خاچ دروشمه كان و هاندانيان بو جيهاد، نه مه و جگه له رولې فهرمانده و نوسه رو شاعرو گوتار بيزه كان و

خۆئامادەکردن بۆ ھەلمەتی سییەمی خاچ دروشمەکان لەپاش شەپری (حطین) و پزگارکردنی (بیت المقدس) بەدەستی موسلمانان، ھەرودھا وەلامدانەوێ خاچ دروشمەکان بە شیوازی دەروونی تایبەت بە خۆیان دژی موسلمانان.

بەشی پینجەم: لە سێ باس پیکھاتوو.

باسی یەكەم: تایبەتە بەجەنگی دەروونی بەھیزکراو کە سولتان لەپاش وەرگرتنی دەسەلات لە ولاتی مصر و کۆنترۆڵکردنی جیھانی ئیسلامی ئامانجە دەرونییەکانی پیکا، ھەرودھا ئاراستە کردنی ئەم جەنگە لەپاش چوونە ناو شاری قودس.

باسی دووەم: باس لە جەنگی دەروونی بەرگری کراوە لە سولتان سەلاحەددین بۆ بەرگری کردن لە دەولەتی ئەیوبی دژی خاچ دروشمەکان.

باسی سییەم: تایبەتە بە جەنگی دەروونی ھێرشبەر لە سولتان بۆ مسەر خاچ دروشمەکان لەکاتی شەپەکان لە پینا و ئاراستەکردنی شیوازیکی تر لە جەنگی دەروونی.

لەکوئایی دا ئەنجام ھاتوو کە لەدریژە توێژینەوێ کە دا پییگە یشتوین.

شىكر دىنەۋەى سەرچاۋەكان

لەپراستىدا تېيىنى ئەۋە دەكرى كە ھەندى لە سەرچاۋە كۆنەكانى ھاۋسەردەمى شەپرى خاچ دروشمەكان، تەنیا گرنگيان بەلايەنى جەنگى وسىياسى داۋە، بى گرنگى دان بەلايەنەكانى تىرى ۋەك جەنگى دەروونى ۋپراگەياندىن ۋپروپاگەندە، ئەۋىش بۇ تىپروانىن ۋ بۇچوونى مېژوونوسەكان دەگەپتەۋە لە بەرامبەر خاچ دروشمەكان، كە ۋەكو داگىركار سەيرىيان كىردوون، ئەمە جگە لەگىپرانەۋەى پووداۋە مېژوويىەكان، كە باس لەپۇلى سەركردە ئىسلامىيەكان دەكەن، كە ببۈە ھۆى سەرھەلدانى كۆمەلىك سەرچاۋە لەۋ سەردەمەدا. بۇ ئەنجامدانى ئەم تويژىنەۋەىە سوود لە گەلىك سەرچاۋەى پەسەنى ئەۋ سەردەمە ۋەرگىراۋە، سەرپراى ژمارەيەكى زۆر لە (مراجە)ى مېژوويى ۋدەروونى وسىياسى وسەريازى ۋ... ھتە. لە گرنگترىنيان كە بەپىي مردنيان رىزبەند كراۋن:-

۱- وليم الصوري: (م ۵۸۱/ك ۱۱۸۴/ن).

كتىبەكەى بەناۋى (الحروب الصليبية) لە چۈار بەرگدا خۆى دەبىننىتەۋە، دەتوانىن بلىن ئەم سەرچاۋە تەۋاوترىن سەرچاۋەى ئەۋروپىيەكانە لە سەدەكانى ناۋەپراستدا، كە بە دەستمان گەيشتوۋە، يەكەم سەرچاۋەى باۋەرپىيكرۋە لەشەپرى خاچ دروشمەكان لە نىۋان سالانى (۵۴۰/ك ۱۱۴۲/ن- ۵۸۰/ك ۱۱۸۴/ن)، ھەروەھا كاريگەرى پۇشنبىرى ئەم مېژوونوسە لەسەر نوسىنەكانى ديارە، سوودمان لەھەندى بۇچوونى گرنگى ۋەرگرتوۋە لە تويژىنەۋەكە، بەتايىبەتى لەبەشى دوۋەم ۋپىنچەم.

۲- القاضي الفاضل - (عبد الرحيم بن علي بن محمد بن الحسن البيسانى
اللمخمي العسقلانى)، (م ۵۹۶ ك/ ۱۲۰۰ ز).

سهره پرای ئه وهی (القاضی الفاضل) هیچ کتیبی کی له بواری میژوو
سهرده می سولتان سه لآحه ددین به جی نه هیشتوو، به لام به گرنه گرتین
شایه تی ئه وسهرده مه ده ژمیژدی ئه وشایه تیه به دوو شیواز پیما
گه یشتوو، ئه ویش:

ئه ونامه مه زنا نهی که له دوای خو ی به جی هیشتوو، جا نامه ی خو ی
یا هی سولتان، و ئه م جوړه نامه نه ژۆربه نرخ و به به هان، وه کو به لگه یه کی
میژووی بو ئه وسهرده مه، که له به شی چواره می تو یژینه وه که سوودمان
لیوه رگرتوو.

پوژژمیژی پوژانه ی (القاضی الفاضل) که له سهرده می سولتان
سه لآحه ددین تو ماری کردوو و ناسرا به "المتجدات" یان "المیامات"
که بریتی بو له پروداوه کانی پوژانه و (العماد الکاتب، ابو شامة، النویری،
المقریزی) به شیکیان لی وه رگرتوو. ئه وه ی که لیوه شاوه یی (القاضی
الفاضل) ده رده خات زوړی بابه ته کانی هیچ دهسته واژه یه کی دووباره
نه کردو ته وه که به کاری هینا بی و هیچ نزیاه کی دووباره نه کردو ته وه که له
نووسراوه کانی دا کردی تی و له کاتی قسه دا هیچ وشه یه کی دووباره
نه ده کرده وه، به لکو هه موو وشه وه دهسته واژه یه کی نو ی به کار ده هینا،
له به شی چواره می تو یژینه وه که سوودمان لیوه رگرتوو.

۳- العماد الکاتب الاصفهانی: (م ۵۹۷ ك/ ۱۲۰۰ ز) "ابو عبدالله محمد بن
صفی الدین محمد بن حامد، کتیبه کانی به ناوی:

(الفتح القسی فی الفتح القدسی) ۵، (البرق الشامی).

العماد الكاتب له دواى مردنى سولتان سه لاهه ددين سالى (٥٨٩ك/١١٩٣ز) نووسيوويه تى كه باس له فتوحاتى سه لاهه ددين و خوئاماده كردنى ئه يوييه كان بو شه پرى (حطين) له درى خاچ دروشمه كان سالى (٥٨٣ك/١١٨٧ز) دهكات، سوودىكى زورم له م سه رچاويه وه رگرتووه، چونكه (عمادالدين الكاتب) به خوئى پروداوه كانى بينيوه يان "پوژانهى جهنگ" وهكو بينه ريك ده گيژيته وه، كه توانايه كى زورچاكي هيه له نيشان دانى ويته پاستى پروداوه كان كه گيان ده خاته بهر جهسته ي، وهكو په يامني ريكى جهنگى پروداوه كان سات به سات ده گويژيته وه، سيستيمى (حوليات) ي به كاره نيئووه، باس له لاوازي وبه هيزى سوپاي ئه يويى دهكات، وهسته ي جهنگاوهره كانى له كاتى شه پردا، باسى له پوئى تپه نه ينيه كانى (يزك) به تايبه تى له شه پرى حطين وپزگار كردنى شاره كه نارويه كان وپزگار كردنى شارى قودس له كاتى هه لمه تى سييه مى خاچ دروشمه كان و گه ماروئى شارى عكا دهكات. ئه مه جگه له پوئى له ديوانى (الإنشاء) ونوسينى مژده به خشه كان وشيعره كان كه خوئى له خويدا پوئى پاگه يانندن وپروپاگه نده ي دهروونى بوو لهو سه رده مه، هه روه ها باس كردنى (جنس) وپياده كردنى له لايه ن خاچ دروشمه كان، واژو كردنى په يمانى ناشتى كه له نيوان سولتان وريچاردى شي ردل به (الرملة) ناوئووه.

البرق الشامى له (٧) به رگ پيك هاتووه، ته نها دوو به رگى له به رده ستمانه، ئه ويش به رگى (٣٠٥) به رگى سييه م باس له پروداوه كانى نيوان سالانى (٥٧٣-٥٧٥ك/١١٧٧-١١٨٠ز)، به لام به رگى پينجه م باس له پروداوه كانى سالى (٥٧٨ك/١١٨٢ز) تا كوئاي سالى (٥٨٠ك/١١٨٤ز)، هاوكات ده توانين جگه له م دوو به شه سوود له كورته ي (البرق الشامى) به ناوى (سنا البرق الشامى) هى (البندارى) وه ربگرين كه باس له پروداوه كانى

نیوان سالانی (۵۶۲هـ-۵۸۳هـ) له به‌شه‌کانی سییه‌م و چواره‌م و پینجهم سوودمان لیوه‌رگرتوون.

۴- ابن شاهنشاه الایوبی: (م ۶۱۷/ن ۱۲۲۰) به کتیبی (مضمار الحقائق و سر الخلائق) ناسراوه، یه‌کیکه له سه‌رچاوه‌میژووییه‌کانی ده‌وله‌تی ئه‌یوبی، له به‌شی سییه‌م و پینجهمدا به‌کارمان هی‌ناوه.

۵- یاقوت الحموی: شهاب الدین عبدالله. (م ۶۲۶/ن ۱۲۲۸).

یه‌کیکه له‌و جوگرافی ناسانه‌ی زانیاری ته‌واو و چاکیان پيشکesh کردووه له‌ بواری جوگرافی و شوینی شاره‌کان وه‌ریمه‌کان له‌ وولاتی ئیسلامدا، به‌ره‌مه‌که‌ی زۆربه سووده له‌ووردی وزانستی زانیاریه‌کان، به‌گشتی زانیارییه‌کی زۆری داوه بۆناسینی شوینه‌کان له‌ناوچه‌که‌دا، له‌هه‌موو به‌شه‌کانی توێژینه‌وه‌که‌دا سوودی لی‌بینراوه.

۶- ابن الاثیر: - أبو الحسن عزالدین علی بن الکریم محمد الجزری (م ۶۳۰/ن ۱۲۳۲) کتیبه‌که‌ی به‌ ناوی (الکامل فی التاریخ).

چونکه باسی هه‌موو پووداوه‌کانی میژووی ئیسلام ده‌کات، به‌لام ئه‌وه‌ی که په‌یوه‌ندی به‌ بابته‌ی ئیهمه‌وه هه‌یه زۆره.

(ابن الاثیر) زۆر به‌ دوورودیژی باسی میژووی سولتان سه‌لاحه‌ددینی کردووه، له‌ سه‌ره‌تای ده‌رچوونی له‌گه‌ل مامی (ئه‌سه‌ددین شیرکوه) بۆ وولاتی مصر تاکوتایی ژیا‌نی، توێژه‌ر له‌دووتویی شاکاره‌که‌ی (ابن الاثیر)دا ده‌توانی‌ت زانیاری زۆر به‌نرخ و به‌های لی‌یه‌ل‌بێژی‌ت به‌تایبه‌تی له‌کاری پامیاری و سه‌ربازی و سیخوپی و ده‌روونیدا.

تی‌بینی ئه‌وه ده‌کریت له‌و شاکاره‌دا (ابن الاثیر) نه‌یتوانیوه خۆی ده‌رباز بکات له‌و بۆچوونانه‌ی که هه‌یبوو به‌رامبه‌ر سولتان سه‌لاحه‌ددین، هاوکات

ئەم سەرچاۋىيە يەككىكە لەسەرچاۋە پەسەن و بىنەپەرتىيەكانى ئەو سەردەمە،
بۆيە ئىمە لەم تويژىنەۋەيەدا زۆرسودمان لىي وەرگرتوۋە.

زانبارى لە (العماد الكاتب) وەرگرتوۋە، بەتايىبەتى لە كىتەبى "البرق
الشامي"، ئەمەش بۆخۇي سەرچاۋىيەكى باۋەپىيكراروۋە، شىۋازى نووسىنى
سەرنج پاكىش وئاسان بوو، سىستەمى (حوليات)ى بەكارهيناوۋە
لەگىرپانەۋەي پووداۋەكان كە بەپوژو مانگ و سال لەدۋاي يەك باسى دەكات،
جگە لەۋە ھۆكارى كەۋتنى شارى (ەكا) دەگىرپىتەۋە بۇ ھۆكارى دەروونى.

ئەم سەرچاۋىيە بۆخۇي تۆمارىكى گەۋرەيە بەھەموو كارەكانى سولتان
سەلاھەددىن و جۈلانەۋەي سەربازى و سىياسى و، ھۆي بەردەوامبوونى شەپ
لەگەل خاچ دروشمەكاندا، فاكىتەرە پالئەرەكانى لەۋەستانى شەپو
واژۇكردىنى پەيمانى ئاشتى، و كەرەستە جەنگىيەكانى نىۋان ھەردوولا، و
بەكارهينانى (سىكس) لەلايەنى خاچ دروشمەكان ۋەك شىۋازىكى جەنگى
دەروونى تاكىتىكى لەدژى سەربازە موسلمانەكان كەلەبەشى سىيەم باسى
لىۋە كراۋە.

۷ - ابن شداد: بهاء الدين أبو المحاسن يوسف بن رافع بن تميم (م ۶۳۲ك/
۱۲۳۴ز) ناۋى كىتەبەكەي (النوادر السلطانية والمحاسن اليوسفية) يا (سيرة
صلاح الدين).

ئەم كىتەبە دابەش دەبىت بەسەر دوۋبەشدا، يەكەمىن لە سالى (۵۶۵ك/
۱۱۶۹ز) دەست پىدەكات تاۋەكو سالى (۵۸۴ك/ ۱۱۸۸ز) كە تايىبەتە
بەژيانى سەلاھەددىن، بەلام ئەو پووداۋانەي كەلەسالى (۵۸۴ك/ ۱۱۸۸ز)
تۆمارى كردوۋە تاۋەكو كۆچى دۋايى سولتان لە سالى (۵۸۹ك/ ۱۱۹۳ز)،
گرنگى و بەھاي مېژوۋىي خۇي ھەيە، كە ناتوانرېت فەرامۇش بكرىت،

چونکه بهخۆی بینهری پوداوهكان بووه لهوسهردمه‌دا، كه‌مجار پشتی ده‌به‌ست به‌ئهوانی تر، بۆیه‌ پوداوه‌كاني به‌ دووردریژی تو‌مار كردوه‌.

إبن شداد یه‌كێكه‌ له‌میژوونوسه‌ لی‌هاتوو‌ه‌كان كه‌ پوداوه‌كاني زۆر به‌وردی وزانستی تو‌ماركردوه‌، به‌تایبه‌تی پوداوه‌كاني هه‌لمه‌تی سییه‌می خاچ دروشمه‌كان له‌نیو‌سالانی (٥٨٥-٥٨٧ك/١١٨٩-١١٩١ز) كه‌ ئه‌ورووپیه‌كان له‌پاش كه‌وتنی قودس به‌ده‌ستی سولتان سه‌لاحه‌ددین له‌ سالی (٥٨٣ك/١١٨٧ز) پێکیان خست.

إبن شداد زۆر نزیک بوو له‌سولتان سه‌لاحه‌ددین كه‌له‌ زۆر شوین باسی له‌خۆشه‌ویستی سولتان بۆ جیهادکردن له‌پیناوی خودادا ده‌كات، زۆر سودمان له‌م سه‌رچاوه‌ په‌سه‌نه‌ وه‌رگرت، به‌تایبه‌تی له‌كه‌سایه‌تی سه‌لاحه‌ددین له‌پرووی سه‌ربازی و‌سیاسی و‌جیهادییه‌وه‌، هاو‌كات ئاما‌نجه‌كاني سولتان له‌كاره‌كاني، چونكه‌ (إبن شداد) به‌رده‌وام له‌گه‌ڵیدا‌بوو، هه‌روه‌ها تایبه‌تمه‌ندی نو‌سینه‌كاني راستگۆیی و‌بی‌لایه‌نی تیدا به‌دی ده‌کریت، جگه‌ له‌ده‌قی وتاره‌كان و‌پێكه‌وتننامه‌ی (الرملة) له‌گه‌ڵ پێچاردی شیردل.

شایانی باسه‌ گ‌رنگی ئه‌م سه‌رچاوه‌یه‌ له‌وه‌دایه‌ هه‌ندی‌جار باس له‌پووداویك ده‌كات كه‌ سه‌رچاوه‌كاني تر باسیان نه‌كردوه‌ یان زۆر به‌كورتی باسیان كردوه‌، بۆ نموونه: پۆلی تیپی یزك بۆ كاری سه‌رانسو‌کردن، و‌تیپه‌ دزه‌كان، بۆیه‌ ده‌توانین ب‌لێن ئه‌م سه‌رچاوه‌ په‌سه‌نه‌ زانیاری گ‌رنگی ده‌رباره‌ی كاره‌كاني سولتان له‌لایه‌نی سه‌ربازی و‌سیاسی به‌خشیه‌ تو‌یژینه‌وه‌كه‌.

٨- ابن ابي طي - (٦٣٢ك-١٢٣٤ز) (یحیی بن حامد أبو طی النجار بن ظافر بن علي بن عبد الله الغساني الحلبي)، (١٠) به‌ره‌می هه‌بووه‌ له‌بواره

جياوازەكان، بەلەم دوو بەرھەمی لەبواری میژوودا ھەيە ئەویش "معادن الذهب في تاريخ الملوك والخلفاء وذوي الرتب" و "كنز الموحدين في سيرة صلاح الدين" بەلەم ھيچ لەو دوو بەرھەمانە بەدەستمان نەگەشتوو، تەنیا ھەندیکی زۆربەكەمی ئەویش لای میژوونوسانی دواى وەكو (ابو شامة، ابن الفرات، المقرئى)، لەپراستیدا كۆتیبەكەى لەسەر سەلاحەددین زۆر گەرنى بوو، ئەویش لەمیانەى كۆتیبى ابو شامة دەردەكەوێت، چوونكە زانیاری زۆرى تێدا بوو لەسەر مصر و حەلب و ئەفریقا، و زۆربەى ئەو زانیاریانەى لەباوكى وەرگرتوو، چونكە بینەرى پووداوەكان بوو لەسەر دەمەدا.

٩- سبط ابن الجوزي-(م ٦٥٤ك-١٢٥٦ز).

دانەرى كۆتیبى (مراة الزمان في تاريخ الاعيان)، بەرگى ھەشتەم گەرنى تايبەتى خۆى ھەيە، چونكە زۆر گەرنى داو بەسیاسەت و جەنگ، لەدووتووی كۆتیبەكەیدا باس لەزۆربەى شەركانى نىوان سوپای ئەيووبى و خاچ دروشمەكان دەكات، گەرنى ئەم سەرچاوەیە لەو دەردەكەوێت كە دانەرەكەى پشەتى بە سەرچاوەكانى سەردەمى سولتان سەلاحەددین بەستوو وەك "ابن الاثير، ابن شداد" بۆیە بەيەكێك لەسەرچاوە گەرنەكانى ئەو سەردەمە دادەنرێت، لە بەشەكانى دوو و سێیەم سوودمان لێوەرگرتوو.

١٠- أبو شامة: عبد الرحمن إسماعيل بن إبراهيم المقدسي الدمشقي (م ٦٦٥ك/١٢٦٦ز)، (الروضتين في أخبار الدولتين النورية والصلاحية).

یەكێكە لەسەرچاوە گەرنەكان، كە بابەتێكى میژوویی گەرنى پێشكەش كەردوون، لەچالاكى ھەوالگری و تێپەڕینیەكانى دەولەتى ئەيووبى، ھەروەھا زۆر لەزانیاریەكانى لە كۆمەڵێك میژوونوسى جیگای

باوه‌پر وه‌رگرتووه له‌وانه (العماد الکاتب والقاضي الفاضل وابن الاثير وابن شداد وابن ابي طي).

بۆیه ئەم سه‌رچاوه‌یه له‌پرووی ئەکادیمی و زانستی هیچی له‌سه‌رچاوه‌کانی تری سه‌رده‌می سوڵتان سه‌لاح‌ددین که‌متر نیه‌، له‌دووتویی ئەم کتێبه‌دا (ابو شامة) باس له‌میژووی ده‌وله‌تی ئه‌یوبی وولاتانی په‌یوه‌ندیدار ده‌کات، وه‌کو ده‌وله‌تی زه‌نگی یان خه‌لافه‌تی عه‌بباسی و هه‌لوێستیان به‌رامبه‌ر میرنشینه‌ خاچ دروشمه‌کان، هه‌روه‌ها باسی پۆلی بنه‌ماڵه‌ی ئه‌یوبی ده‌کات له‌شه‌ری خاچ دروشمه‌کان و سیاسه‌تی سه‌لاح‌ددین و په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ خاچ دروشمه‌کان و خه‌لافه‌تی عه‌بباسی و بزوتنه‌وه‌ی ئه‌راتقه‌ و ئیسماعیلیه‌کان، له‌پراستیدا ئیمه‌ له‌زۆربه‌ی به‌شه‌کاندا سوودمان له‌م سه‌رچاوه‌یه وه‌رگرتووه‌ هاوکات له‌گه‌ڵ ده‌قی نامه‌کانی سوڵتان که‌ له‌و کتێبه‌دا هاتوون.

۱۱- ابن واصل: جمال السدين محمد بن سالم بن واصل الحموي (م ۶۹۷/ک ۱۲۹۷ز)، له‌ کتێبه‌که‌ی (مفرج الکروب في اخبار بني ايوب).

پشتی به‌ستوه‌ به‌ زانیاریه‌کانی (العماد الکاتب وابن الاثير وابن شداد، القاضي الفاضل)، له‌هه‌مان کاتدا بابه‌تیکی نویی خستۆته‌ پوو، هه‌روه‌ها باس له‌پۆلی سه‌لاح‌ددین ده‌کات له‌دروستبوونی به‌ره‌ی ئیسلامی یه‌کگرتوو جیه‌ادکردن له‌پیناوی خودا له‌دژی خاچ دروشمه‌کان که‌له‌ئه‌نجامدا توانی گه‌وره‌ترین سه‌ره‌که‌وتن به‌ده‌ست به‌یانی له‌شه‌ری حطین و پزگارکردنی قودسدا، هاوکات پۆلیان له‌ وولاتی (الیمن)، ته‌نیا جیاوازی نه‌کردوه‌ له‌نیوان پزگارکردن و فه‌تح کردن بۆ شاره‌کان، هه‌روه‌ها باس له‌ گرنگی دانی

سولتان دهکات به لایه‌نی شارستانی وه‌کو دروستکردنی خویندنگا
ونه خوشخانه و خانه‌قاه و قه‌لاو شورا.

له‌دوو تووی ئەم کتییبه ژماره‌یه‌کی زۆر له‌به‌لگه‌نامه‌ی په‌سمی
به‌ده‌ستنوو سی "العماد الكاتب وابن شداد والقلقشندی وابوشامة" وه
تۆمار کراوه.

إبن واصل جیا له‌میژوونوسانی سه‌رده‌می خو‌ی شیوازیکی پوون
وئاشکرای هه‌بووه، زۆر له‌ده‌قه میژووییه‌کانی به‌راورد کردووه، پاشان
به‌پێی بۆچوونی خو‌ی ده‌قه پاسته‌کانی وه‌رگرتووه، هه‌روه‌ها باس له
هه‌والگری و سه‌رانسوکردن و سیخوپی له‌پیناو کو‌کردنه‌وه‌ی زانیاری له‌سه‌ر
خاچ دروشمه‌کان به‌ قازانجی سوپای ئه‌یوبی، هاوکات ئاماژه‌ به‌ نامه‌کانی
سولتان دهکات له‌و سه‌رده‌مه، گرنگی (مفرج الکروب) له‌وه‌دایه‌ که زۆربه‌ی
میژوونوسانی دوا‌ی خو‌ی له‌میان وه‌رگرتوه وه‌کو: (الیونینی، ابو الفداء،
النویری، الذهبی، ابن الفرات، المقریزی، ابن تغری البردی، العینی،
النعمی).

۱۲-النویری: (م ۷۳۳/ک ۱۳۳۲ن).

کتییی (نهاية الأرب في فنون الادب) به‌رگی (۲۸)، له‌هه‌موو به‌شه‌کانی ئەم
تویژینه‌وه‌یه‌دا سودی لیوه‌رگیراوه، چونکه ئەم به‌رگه‌ تایبه‌ته‌ به‌ سه‌رده‌می
سولتان سه‌لاحه‌ددین که هه‌موو پووداوه‌کانی تۆمار کردووه.

۱۳-القلقشندی: شهاب الدين ابو العباس احمد بن علي
(م ۸۲۱/ک ۱۴۱۸ن).

(صبح الاعشى في صناعة الانشا)، يه‌کێک له‌سه‌رچاوه‌ میژووییه
گرنگه‌کان، وه‌کو ئەنسکلۆپیدیایه‌که سه‌یر ده‌کریت له‌سه‌رجه‌م بواره‌کان،
که‌باس له‌سیستیمه‌کانی ئەو سه‌رده‌مه‌ دهکات، وزانیاری گرنگی

به خشيوه به تويزينه وه كه، تايه به تمه ندى (القلقشندى) ووردى وزانستى و بابه تى له سهرچاوه كه ي به دى دهكريت، له به شى سييه م. و چوارهم سودمان ليوه رگرتووه.

۱۴- المقريزى: ابوالعباس تقى الدين احمد بن على (م ۸۴۵هـ/ ۱۴۴۲ز)

چه ندين دانراوى هيه وه كوو (السلوك لمعرفة دول الملوك) و (المواعظ والاعتبار بذكر الخطط و الآثار) و (اتعاظ الحنفا باخبار الائمة الفاطميين و الخلفاء).

تويزينه وه كه تاراده يه كه زور پشتى به (السلوك) به ستووه، چونكه تايه ته به سهرده مى ئه يوبى، كه هه موو پوداوه كانى ئه و سهرده مى به ووردى تومار كردوه، به لام (الخطط) سهرچاوه يه كه زورگرنگه و دهوله مهنده له زانيارى دهر باره ي وولاتى مصر، بيگومان له كاتى كار كردن له گه ل ئه م سهرچاوانه بيلايه نى تيدا به دى دهكريت، هاوكات دوربووه له توند پهوى، ئه مه ش گرنگى زياترى به خشيوه ته ئه م سهرچاوانه.

بو ئه م كاره زانستيه كو مه ليك سهرچاوه ي نويمان به كارهيئاوه كه به شيوه يه كه گشتى سود له يير و بوچونه كانيان وه رگيراوه، كه لي ره دا باس له هه موويان ناكه ين، چونكه له ليستى سهرچاوه كاندا هه موويان تومار كراون.

به شی یه که م

پیناسه و چه مکی جه نگی دهر وونی

Psychological Warfare

پیناسه و چه مکی جهنگی دهر وونی

له هزری تویر ژهران و نوسه راندا جهنگی دهر وونی چهند ناوه رۆکیکی جیاوازی هیه، ئه و جیاوازییه له پیناسه کردنیدا کاریکی ئاساییه، پهنگه له کاتی پیناسه کردنی جهنگی دهر وونیدا درک به و قورسیه بکهین که پوه به پوهی تویر ژهران ده بیته وه به هوی ئه و کومه له زاراوانه وه که بوون به باو له کاتی باسکردنی ململانی ئایدیۆلۆژی له جیهانی ئه مپۆدا، له و زاراوه بلاقانه:

جهنگی سارد، جهنگی مینۆکی، جهنگی هزره کان، جهنگی ئیراده، جهنگی ده مار، جهنگی پروپاگهنده، جهنگی دهنگۆ، جهنگی دهر وونی، جهنگی بیروپا، جهنگی رامیاری، جهنگی میشتک، جهنگی ئایدیۆلۆژیا، جهنگی فیلبازی، جهنگی سپی (سارد)، جهنگی سایکۆلۆژی، جهنگی ناته قلیدی، جهنگی تاییهت، جهنگی وشه کان، جهنگی میدیا، دۆژمنکاری ناراسته وخۆ، جهنگی خهبات له پینا و ده ستگرتن به سه ر هزرو ئیراده ی پیاوه کاندای.

زاراوه ی جهنگی دهر وونی به ستراوه به جهنگی راسته قینه ی پراکتیکیه وه، به لام له راستیدا سه ر به جهنگی سارده که له پیش یان پاش جهنگی گه رم ده ست پیده کات، ته نانهت جهنگی سارد خوی له خویدا جهنگیکی دهر وونیه^۱، له و کاته وه جهنگ بووه به دیارده یه ک و تویرینه وه ی له سه ر بکریت، جهنگی دهر وونیش وه ک ئامرازیک له خزمه تی جهنگدا خویندرا، جهنگی دهر وونی چه مکیکی نوی نییه^۲، چونکه تویرینه وه ی جهنگ به لگه یه

۱ کیلانی: الحرب النفسية بين الكلمة والطلقة، ل ۴۷-نصر: الحرب النفسية، ج ۱ / ل ۹۸.

۲ الدباغ: الحرب النفسية، ل ۴۷.

۳ قادر: حرب الافکار، ل ۴۷.

بۆ ئۇ ۋەدى جەنگى دەروونى تېدا بەكارھاتوۋە، ۋە بەدەگمەن نەبىت ھېچ جەنگىكىش نىيە جەنگى دەروونى تېدا بەكار نەھاتىيىت، بەلام مەسەلەى گىرنگ كە دەكرى لىي رابمىنن ۋە ھەلۋەستەيەكى بۆ بىكەين، ئۇ ۋەدىە كە چەمكى ناوبراۋ ۋەك ھەموو چەمكەكانى تر لەمیانەى كاروانى مېژوۋى دوورو درېژى جەنگدا بە جورىك گەشەى كردوۋە كە تەكنەلۇژىاي نوۋى لەئىستادا لەخزمەتيدايە، ۋە گرېكانى زۆركردوۋە، لەكاتىكدا كە ئامرازەكانى جەنگى دەروونى لەپاربردودا سانا بوۋە، ۋەك ھەر ئامرازىكى ترى نوۋى جەنگ، جەنگى دەروونى بەواتاي پوخاندنى ۋرەى دوزمەنە، لەپراستيدا سەركەۋتن لەجەنگدا ۋاتە سەركەۋتنى ئىرادەيەك بەسەر ئىرادەيەكى تردا، بۆيە توۋىژرەكان لەگۆشە نىگاي گىرنگيدان بەۋاقىعى رۇخى ۋە دەروونى تاكو كۆمەلگەۋە گىرنگىيەكى تايبەت بەچەمكى جەنگى دەروونى دەدەن، لەبەر ئۇ ۋە لەسەرەتاۋە ۋا پىناسەى جەنگى دەروونى كراۋە كەبەكارھىنانىكى نەخشە بۆ كېشراۋى پاگەيانندن ۋە ئامرازەكانىيەتى بۆچوۋنە ناۋ كاروبارە ھىزىيەكانى دوزمەنەۋە، بەۋ پىگايانەى كە ئامانجە نەتەۋەيىيەكان مەسۇگەر دەكات^۴. سەربارى ئۇ ۋە كاريگەرى ھەيە لەسەر ۋرەى دوزمەن بەۋ پىيەى كە ۋرە يەككە لەفاكتەرە گىرنگەكانى سەركەۋتن، بەلام جەنگى دەروونى بەبى زانىارى تەۋاۋ بەسود دەربارەى ديارترين لايەنە مېژوۋىيى ۋە كۆمەلايەتى ۋە پامىارى ۋە ئابوۋرى ۋە دەروونىيەكانى مىللەت ۋە سوپاي دوزمەن ھېچ بەھايەكى نامىنى، ھەرۋەھا ئۇ ۋە زانىارىيانە ھېچ سوۋدىكىيان نابىت گەر بىت ۋە ئۇ ۋە كەسەى ئۇ ۋە زانىارىيانەى لايە نەزانىت بەچاكى ھەلىسەنگىيىت بۆ دانانى

۴ النوروزي: أهمية الحرب النفسية وجهة نظر اسلامية، مجلة التوحيد، عدد ۷۸، السنة الرابعة عشرة،

تشرين الاول، ۱۹۹۵، ل ۸۱.

۵ حمزة: أسس علم النفس الاجتماعي، ل ۲۵۴.

۶ نصر: سرچاۋەى پىشۋو، ج ۱/ ۹۲.

به‌نامه‌ی جه‌نگی ده‌روونی‌و پرېکڅستنې، چونکه شیکردنه‌وه‌ی ئامانچ له‌جه‌نگی ده‌روونیدا زوړ گرنگه^۷، به‌لام جه‌نگی ده‌روونی چه‌مکيکه دامه‌زاندنې په‌یوه‌ندی نه‌ به‌پيښکه‌وتنی ته‌کنه‌لوژیای راگه‌یاندن و نه به‌بلاوېونه‌وه‌ی جی‌به‌جیکردنی سیستمی نیو ده‌وله‌تی نویوه‌ه‌یه، به‌لکو ده‌گه‌رپټه‌وه‌ بۆ جه‌نگه‌کان، ئه‌ویش کاتیڅ هه‌ندیڅ له‌فه‌رمانده‌کان درکیان کرد به‌وه‌ی که کو‌مه‌لیکی تر له‌سه‌ربازده‌کان دترسن، هه‌روه‌ا سه‌ربازده‌کانی دوژمن هه‌ندیچار له‌داکوکیکردن له‌شوینه‌کانیان زوړ ئازان، به‌لام هه‌ندیکیان ده‌کشینه‌وه‌و ده‌دوړپښ^۸، ئه‌م دژوارییه هه‌لچوون یان گه‌رانه‌وه‌ بۆ هوکاري ده‌روونی‌و چوون بۆ لای پسپوړان به‌مه‌به‌ستې توپیرینه‌وه‌و گه‌شه‌دان به‌ ئامرازه به‌هیژکه‌ره‌کانی و لاواز کردنی له‌لای دوژمن، بویه ئه‌م رپوړه‌سمه پراکتیکیه‌ی ئه‌م بواره له‌ژیر ناوونیشانی جه‌نگی ده‌روونی زوړ له‌ ئامرازه‌کانی گرتوته‌وه^۹، له‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ وا پیناسه‌ کرا به‌وه‌ی که هه‌لمه‌تیکی گشتگیره و هه‌موو ئامرازه‌کانی تیا به‌کارديت بۆ کارکردنه‌ سه‌ر هزری گروپیکی دیاریکراو به‌مه‌به‌ستې پوخاندنی هه‌لوپستیکي دیاریکراو، و دانانی هه‌لوپستی تر له‌جییدا که ببیته ره‌فتاریڅ له‌گه‌ل به‌رژه‌وه‌ندی ئه‌و لایه‌نه‌ی هه‌لمه‌ته‌که‌ی ده‌ست پي کردووه بگونجیت^{۱۰}، له‌م چه‌مکه‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌ویت که جه‌نگی ده‌روونی و جیبه‌جیکردنی له‌مامه‌له‌ کردن له‌گه‌ل هو‌شیاری مروییدا، ئه‌و زانینه‌ی که ولاتان هه‌نگاوی فراوانیان تیدا ناوه له‌به‌کاره‌ینانیدا به‌جوړيڅ شاره‌زابوون که‌سه‌رکه‌وتنی پیوستی تیدا به‌ده‌ست به‌ینن، به‌ به‌راوردیکی سانا له‌هه‌موو شوینیکي جیهاندا له‌نیوان

۷ الدباغ: علم النفس العسكري، ل ۱۶۰.

۸ العبيدي: الحرب النفسية في النظام الدولي، مجلة النبأ، العدد ۵۵، آذار ۲۰۰۱ م، ل ۳۴.

۹ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ل ۱۷.

۱۰ نصر: س.پ، ج ۱/ل ۱۰۶.

پيويستيه كانى جهنگى ته قليدى و ئه تۆمى له تيچوونى زۆر پيويستى
 جهنگى دهر وونى له پارو هه ولى ديارىكراو، دهيين تاكه ته رازوه كه پال
 ده دات به لاي جهنگى دهر وونيه وه به جياوازيهكى زۆر گه وه، بۆيه چهكى
 دهر وونى جياوازه له چهكه ته قليدييه كانى تر به وهى كه فره په هه نده و گوڤاوه
 به به رده وامى دروست ده بىت به پيى بارود و خ و هه لويست، هه روه ها به ره و
 ئامانجيك دهر وات كه ئاشكرا نه كراوه و ئاراسته كانى ناراسته و خون^{١١}.

چه كيك ئه م هه موو خه سه له تهى هه بىت ده بىته خاوهن هيژيكى كاريگه ر
 به بى به رهنگارى كه سه مه به سه كان يان به بى ريگري له لايه ن دهر وور به ره وه.
 جى به جيكر دنى جهنگى دهر وونى به چه مكه نوپيه كهى كۆمه له چالاكيه كى
 به ر بلاوه تيكه ل به يه كه و ته واو كه رى يه كترن^{١٢}، بۆ نمونه كار ه سياسيه كانى
 دهر وه له هه ندئ لايه نه وه په يوه نديان هيه به گو تار و كو نگر و نام و
 په يوه نديه كان بۆ پيك هي نانى قه ناعه تيك كه يار مه تى ده ربىت بۆ هاندانى
 خوشه ويستى دۆسته كان و توند كردنى په يوه نديه كانيان و راكي شانى
 بى لايه نه كان بۆ ناو ئه و باز نه يه له پينا و كه م كرد نه وهى ريژهى دوژمه نه كان،
 چونكه ئه مانه به خشه رى دهر وونين^{١٣}.

هه روه ها زۆر له پراكتيكه كان سته مه بخري نه چوار چيوه ي جهنگى
 دهر وونيه وه، بۆيه ده بىت جه خت له سه ر راستيه ك بكر يته وه ئه ويش ئه وه يه
 جهنگى دهر وونى كات و شيوه ي ديارىكراوه، هه ر چه ند كو رت خايه ن يان
 دريژ خايه ن بىت له گه ل ئه وه شدا كه ناو ده ربىت به جهنگ، به لام جهنگى چهك
 نيبه هاوكات كو تايى نى يه يان هه موو جارى توندوتير نييه، له وان يه
 هه ندئ جار نه رم و نيان و وريا بىت، به لام له هه ول و به دوا دا چووندا وريا

١١ الزبيدي: علم النفس العسكري، ل٢١٦.

١٢ ربيع: الحرب النفسية في الوطن العربي. ١٠٩١.

١٣ محمد: السياسة من وراء الاستراتيجية، ل١٣٢.

بوونەۋەيە بۇ گۆرانیڭكى خېرا لە پلانىڭكى نەرم و نىانىيەۋە بۇ توندوتىژى يا لەتوندو تىژىيەۋە بۇ نەرم و نىانى ^{۱۴}.

ئاسان نىيە بىتوانىن پىئاسەيەكى دىيارىكراو بۇ جەنگى دەروونى يان بوارەكانى دىارى بىكەين، چونكە جەنگى دەروونى چەند چەمكىڭكى جىاوازو گۆپراوى لەخۆگرتوۋە، لەبەر ئەۋە نوسەران نەيانتوانىۋە ئەم زاراۋەيە لەچوارچىۋەيەكى ئاشكرادا بخەنەپرو، لەگەل ئەۋەشدا چەندىن پىئاسە بۇ جەنگى دەروونى ھەيە، بەلام ھەر ھەموويان لەخەسلەتە زانستىيە گشتىيەكانىندا كە دەرووناسەكان بۇيان دىارى كردوون يەك دەگرەۋە، جىاوازيەكەيش لە ئاراستەۋ وردەكارى و كارگىريەكەدا بۇ تىپروانىنە ئايدۆلۆژىيەكان دەگەرپىتەۋە ^{۱۵}، بۇيە بۇچوون و تىپروانىنى دژ بەيەك لەنىۋ پىسپۇرانى ئەم بوارەدا ھەبو، ھەرۋەھا دەزگا جىاوازيەكانى مىدىاو راگەيانىدن و شىۋازەكانى پروپاگەندە سەبارەت بەدىارىكردنى چەمكى جەنگى دەروونى نەگەيشتوونەتە ھىچ ئەنجامىڭ بۇ دانانى پىئاسەيەكى وردو گشتگىر بۇ جەنگى دەروونى ^{۱۶}، ئەم جىاوازيەش دەگەرپىتەۋە بۇ ئەۋەي جەنگى دەروونى چالاكى و بوارو ئامرازەكانى دىارىكراو نىيە. ^{۱۷}

لىرەدا بەپىۋىيىستى دەزانىن ھەندى لەو پىئاسەۋ چەمكەنى جەنگى دەروونى بخەينە پرو، چونكە پىئاسە لەبوارە جىاوازيەكانى زانستدا گرنگە، لەبەر ئەۋەي پىئاسەكردنى شتىڭ واتە دىارىكردنى بوارى كاركردن و ئامانچ و ئامرازەكانى، ھەرۋەھا پىئاسە كردن لە بوارى زانستە كۆمەلەيەتيەكاندا بەھۋى فرە جىاوازي لەبىرو بۇچوونەكانەۋە گرفتىكە،

۱۴ الدباغ: علم النفس العسكري، ل ۱۶۰.

۱۵ ھەمان سەرچاۋە، ل ۱۵۸.

۱۶ ربيع: س. پ، ل ۲۳۳.

۱۷ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ل ۴۸.

لېږه دا ههول ددهين هه موو ئه و پېناسانه ي له بهرده ستماندان بيانخه ينه
پوو، ئه گهر چي به وردی و شيكارييه وه پرواينه ئه و پېناسانه تا راده يه ك
له يه كه وه نزيكن.

هه ندى له پسيپوره كاني پروپاگهنده و ميديا و ئه وانه ي له بواري جهنگي
دروونيدا كار ده كهن پييان وايه جهنگي درووني بريتييه له به كار هيئاني
پروپاگهنده و كاره راگه ياندنه كاني تر، به شيويه پروگراميكي زانستي
نه خشه بوكيشراو له لايه ن ولايتي ك يان كومه له ولايتي كه وه كه ئاراسته ي
دوژمن يان ولا تاني بي لايه ن يان دوست و هاو په يمانان ده كريت، به مه به ستي
كار كردن له راو بو چوون و سوزو ئاراسته و هلس و كهوت و بير كردنه و ه يان و
گوږپنيان به جوړي ك كه خزمه تي سياسي ته ئه و ولا تانه، يان ئه و ده ول تانه
بكات كه به كاري ده يئن تاكو ئامانجه كانيان به يئنه دي.^{۱۸} له ميانه ي ئه م
پېناسه يه وه سولتان سه لاهه ددين هر له سه ره تاي و هر گرتني ده سه لات له
ولاتي مصر سالي (۱۱۷۱/ك ۵۶۷) هه لسا به به كار هيئاني پروپاگهنده و
كاره راگه ياندنه كاني تر بو ئه وه ي بتواني ت راو سوزي دانيش تواني مصر و
شام به لاي خويدا راكيشيت له پينا و به دي هيئاني ئامانجه دروونيه كاني و
پالپشتي سياسي ته گشتي ده ول ته تازه دامه زراوه كيدا.^{۲۰}

(لينبارجير - Linebarger) يه كه م كه سه كه جهنگي درووني پېناسه
كردو وه ده لي: بريتييه له به كار هيئاني پروپاگهنده له دژي دوژمن له گه ل
چه ند پي وږه سميكې تر دا كه سروشتيكي سه ربازي و ئابووري و پامياري

۱۸ و هر گيراوه له: عبد الله: الحرب النفسية والشائعات، ل ۱۱-نصر: س. پ، ج ۱/ ۹۲.

۱۹ بۇ يەكسان كردنى سالانى كۆچى و زاييىنى پشتمان به ستووه به كتيى: سالانى كۆچى و زاييىنى،
نوسىنى انطوان بشاره قيقانو، گۆرپنى محمود حاجى رحيم، چاپى دوهم، سليمانى، ۱۹۹۸.

۲۰ پروانه به شى پېنجه م ئه م توژينه وه يه، لاپه ره ۱۲۲.

پيويسته بۇ پروپاگاندە^{۲۱}، سولتان سەلاھەددىن ئەم جوړە شيوازهى پياده كړدووه كه (لينبارجير) باسى ليوه دهكات، نهویش له روى ئابوورييهوه وهك گه ماروډانى شارهكان و ناچار كړدنيان به خو به ده ستوه دان، هاوكات تيكدانى كشتوكال و دورينى دانهويله كانيان، بهمه به ستي بيبه شكر دنى خاچ دروشمهكان له پيداويستيهكانى ژيان، ههروه ها له روى سهربازيهوه نهجامدانى مانوړى سهربازى بهر له شه^{۲۲}.

بهلام پسپورهكانى جهنگى دهروونى وهك بهكارهيناييكى نهخشه بوكيشراوى دهبينن كه بههاوكارى چهند ئامرازيكى تر جيبه جى دهكرىت بهمه به ستي كاريگهري لهراو سوږو ههلويست و پرفتارى گروپه دژهكان يان بئلايهن يان دوستهكان بۇ پالپشتى كردنى سياست و ئامانجه ههنوكه ييهكان، يان پلانيكى سهربازى لهكاتى جهنگ و قهيران و پوو بهروبوونه وهكاندا نهجام ددرىت^{۲۳}. بۇ نمونه سولتان سەلاھەددىن بۇ جيبه جيكر دنى ئامانجه دهروونيه ستراتيزيهكانى، له سهرهتاي دروستبونى دهولهتى نهيوبي جهاد له پيناوى خودا و كار كردن له پيناوى رزگار كردنى قودسى راگه ياند. جهنگى دهروونى كاريگهري زياتره له سهر دوژمن وهك جهنگى ئاسايى، چونكه ئاراسته ي ميشكى جهنگاوهر دهكرى و ميشك و بىرى ئيفليج دهكات و وره ي دپروخينيت، سولتان سەلاھەددىن له هه موو جهنگه كانيدا سيستمى جهنگى دهروونى پياده دهكرد و ئەم شيوازهى به پيى بهرنامه يهكى ريك و پيك و دارپژراو له دژى بيلايهنهكان و دوژمنهكانى

۲۱ وەرگيراهه له الزبيدي: علم النفس في الميدان العسكري، ل ۷۱.

۲۲ ابن شاهنشاه: مضمار الحقائق و سر الخلاق، ل ۲۶ "ابن شداد: النوادر السلطانية، ل ۷" ابو شامة: الروضتين في اخبار الدولتين النورية و الصلاحية، ج ۲/ ل ۸ "ابن واصل: مفرج الكروب في اخبار بنى ايوب، ج ۲/ ل ۸۰ "النويري: نهاية الارب، ج ۲۸/ ل ۳۹۵ "المقريزي: السلوك لمعرفة دول الملوك، ج ۱/ ل ۱۸۰.

۲۳ الكيالي: موسوعة السياسة، ج ۲/ ل ۲۱۵ "نصر: س. پ، ج ۱/ ل ۹۳.

بە گشتى و مېرە موسولمانەكان بە تايىبەتى كە نە يارى بوون پەيپەو دە كرد،
ئەوئيش لە رېگەى گرنگيدان بە لايەنى دەروونى و راكيشانى هەست و
سۆزى جەماوەرى موسولمانان نەك مېرەكان.^{٢٤}

لێرەدا بۆمان دەردەكەوئىت كە جەنگى دەروونى تەنیا ئاراستەى دەولەتە
دژەكان ناكريئت، بەلكو دەولەتە دۆست و بئى لايەنەكانيش دەگريتەو، پەنگە
ئەمە و ايكردبئيت پسپۆرەكان وشەى (پروپاگەندە) لەبەرى (جەنگى دەروونى)
بەكاربهيئن، لەراستيدا هەر دەولەتێك لە دەولەتانی جيهان كۆى ئەو سئ
وەسفەى پيشوو ((دژو بئى لايەن و دۆست)) دەگريتەو، ئەمە كارى
پەيوەنديە نيۆ دەولەتیهكانە، چونكە ئەو دەولەتانه زۆر جار دۆست و
دوژمنيان هەيەو هەندى و لاتيش لەپرووبەپرووى مەسەلەكاندا بئى لايەن
دەوستان^{٢٥}، (مارك كلارك) سەبارەت بە جەنگى دەروونى دەليئت: "هەر كارێك
كە دوژمن ناچار دەكات پياوەكانى بەچەك و تەقەمەنى لەبەرە چالاكەكاندا
تەمويل بكات كەواى لى دەكات پياوەكانى سنوردار بكات و لەحالتى ئامادە
باشيدابن بۆ پوو بەپروو بونەوہى هيترشيك كە ناكريئت"^{٢٦}.

هەندى نوسەر جەنگى دەروونيان و ناساندووە كە بەكارهينانێكى رێك و
پێكە بۆ چالاكییهكى دياريكراو بۆ كار كردنە سەر پاو هەست و پەوشت و
سۆزى كۆمەلێ خەلك لەكاتى شەردا يان لەپيش دەست پيكردنێ شەپ،
بەمەبەستى لاواز كردنى وورەو گۆپىنى جوړى بىر كردنەوہى دوژمن لەمەر
ئەو كيشەيەى كە شەپى لەسەر دەكريئت بە جوړيک ئەنجامەكان دژى
بەرژووەنديەكانى ئەو (دوژمن) ببنەوہ^{٢٧}، ئەمەش مانای وايە

٢٤ حسن: تاريخ الاسلام، ج٤/ ١٠٥ ل: سعداوي: التاريخ الحربي المصري، ل٢٣.

٢٥ محمد: س. پ، ل٢٨-٢٩ الرضا: الراي العام والاعلام والدعاية، ل٢٠٧.

٢٦ وەرگيراو لە: نصر: س. پ، ج١/ ٩٤.

٢٧ زهران: علم النفس الاجتماعي. ل٣٥٦.

که به کارهینانی د هروونناسی له شهردا پوټی گه وړی هیه له پریځای پروپاگهنده و برینی په یوه نښی ئابووری و موناهراتی رامیاری و به کارهینانی هیزی سهربازی توکمه، که خرمه تیکی گه وړی شهرده کن^{۲۸}.

گرنگی جهنگی د هروونی له وه دایه که ئیراده ی به کارهینه ره که ی به سهر ئیراده ی د وژمندا بسه پیښت، و به شیوه یه کی نا سهربازی و ئابووری کارهکانی کوټپول بکات،^{۲۹} بو نمونه له کاتی رزگار کردنی شاری قودس له لایه ن سولتان سه لاهه د دین له سالی (۵۸۳هـ/۱۱۸۷ز) دا توانی له ناو شارد ا به شیوه یه کی نا سهربازی جهنگی د هروونی به هیژکراو ئاراسته ی دانیشتون بکات به دهر کردنی بریاری لیخوشیوونی گشتی، و به ئامرازی ئابووری کارهکانی کوټپول بکات، به ریځای وهرگر تنی (رزگارانه = فدیة)^{۳۰}، بو ئه وه ی ئیراده ی خو ی به سهریاندا بسه پیښت،^{۳۱}

جهنگی د هروونی له چه که نوی یه کانی جهنگه، ئاراسته ی بیرو باوهر و ئازیه تی دهرکت، ههروها شه پریکی هیژشو و بهرگری یه دژی حه زکردن له شهرد، چونکه به کارهینه ره که ی هه ولده دات وړی سهرباز هکانی و میلیله تی

۲۸ عواد: الحرب النفسية وشائعات الحرب، ل ۱۴.

۲۹ نصر: س. پ، ج ۱/ ل ۹۳.

۳۰ رزگارانه (فدیة): ریځایان بدات به دهرچوون له ماوه ی چل روژ، له هه ریپاوټک هه ژار بیت یان دهوله مند (۱۰) دینار و هه ر ټنیکیش (۵) دینار، و منال کوپیټ یان کچ (۲) دینار بدات، هه رکه سیکیش نه ی توانی ئه مه بدات بکرت به دیل، به لام سولتان سه لاهه د دین له برکه کانی ئه مه په یمانه لایدا و هه لسوکه وتی له گه ل خاچ دروشمه کان کرد به هه لاس و که وتی به زهی و چاکه و ده ست به سهر داهینان. بو ئه وه ی نمونه یه کی باش و سهر مه شقیکی چاک له لیخوشیوون و دادوهری و لیبوردن، به مه به ست و له چوارچیوه ی ئامانجه د هروونی به هیژکراوه که ی، بو ئه وه ی سهرنجی دانیشتون شاره که له خاچ دروشمان بو لای خو ی رابکیشت (ابن شداد: س. پ، ل ۹۳- ده لی منال یه دینار- ابن الاثیر: الکامل فی التاریخ، مج ۷/ ل ۳۳۵).

۳۱ العمد الکاتب: الفتح القسی فی الفتح القدسی. ل ۱۳۰- ابن الاثیر: الکامل، مج ۷/ ل ۳۳۵- ابن شداد:

س. پ، ل ۹۲- النویری: س. پ، ج ۲۸/ ل ۴۰۴.

خۆی پى بەرزىكاته وهو به پيچه وانە شه وه هى دوژمن بېروخينيت^{۲۲}، له ميانەى ئەم پيئاسە يەدا له كاتى هەلمەتى خاچ دروشمەكان له سالى (۵۶۹ك/۱۱۷۳ز) بۆ سەر شارى ئەسكەندەريە، له سەرەتاوه سەرکه و تنيان به دەستهيئا، به لام پاش بلاو بوونه و هى هەوالى هاتنى سولتان سەلاخەددىن بۆ شارەكه، دانىشتوانى ورەيان بەرز ببوو وه به هەموو توانايەكيان بەرگريان دەكرد، له بەرامبەر دا كاتيک خاچ دروشمەكان ئەم هەوالەيان بىست ورەيان روخا و له ئەنجامدا شەپەكهيان دوڤاند و به سەرکه و تنى سولتان و خەلكى شارى ئەسكەندەريە كۆتايى هات.^{۲۳}

ئەمە جگە له وهى كه برىتييه له به كارهيئانى هەر ئامرازىك به مەبهستى كار كردن له گيانى مەعنه وى و له سەر پەفتارى هەر گروپىك به مەبهستىكى سەربازى ديارىكراو^{۲۴}. هەروها جەنگى دەروونى به شىكە لهو جەنگە گشتگيريهى كه له پيش جەنگ و له كاتى جەنگ و له پاش جەنگيشدا دهكرىت، هەروها ناكه ويته ژيئر سانسورى ياساو داب و نەريتي جەنگە وهو به بنچينهى وه سفكردى زهوى و سيستمى جەنگ ناسپرديته وه، چونكه پرۆسەيهكى بەردهوامه^{۲۵}، بيبەش كردنى دوژمن له پيداويستيه سەرەكیهكانى ژيان، وهكو برينى ئاو له خەلكى شەپكەر و سوتاندنى شورا و دابهستنى (مەنجهنيق)^{۲۶} بۆيان، چەندىن شىوازی دەروونى هەبوو، كه

۲۲ امين: الحرب والمعنويات، ل ۱۱۴، السلامة: الاستخبارات العسكرية في الاسلام، ل ۱۵۹.

۲۳ الصورى: الحروب الصليبية، ج ۴/ ل ۱۱۷، ابن الاثير: الكامل، م ۷/ ل ۲۵۰، ابن شداد: س. پ. ل ۵۵-

۵۶ ابو شامة: الروضتين، ج ۱/ ل ۲۳۵، ابن واصل: س. پ. ج ۲/ ل ۱۵، النويري: س. پ. ج ۲۸/ ل ۲۹۲.

۳۴ لاينجر: الحرب النفسية، ترجمة، حمير رشيد، ل ۳.

۳۵ زهران: س. پ. ل ۳۵۳، نصر: س. پ. ج ۱/ ل ۱۱۰.

۳۶ مەنجهنيق: ناميزىكى ناگريەرژينه، ئەيوبيەكان له شەپى شارەكان بەكاريان هيئاوه. يان كه پيى دەوترا شەپى شورا و گەمارق، وه له رۆژگارى ئەمڕۆدا وهكو تۆپى قورس دەناسرئته وه... بۆ زياتر زانيارى

سولتان سه لآحه ددين دژى خاچ دروشمه كان پياده ي ده كرد به مه به سستی شکست پي هینانیان، ئەم شیوازه ی زۆر به سه رکه و تووی جیبه جی کرد، به تایبه تی له شه پری (حطین) سالی (۵۸۳/ک/۱۱۸۷ز) ئەویش پیش شه پره که هه سقا به تیکدانی هه موو بیر و کانیاوه کانی ناوچه که تاکو خاچ دروشمه كان سودی لیوهرنه گرن، ئەمه له لایه ک^{۳۷}. و له لایه کی تره وه له کاتی شه پره که دا فه رمانی سوتاندنی هه موو گژوگیاکانی گوپه پانی شه پره که ی دا، به شیوه یه ک خاچ دروشمه كان هه یچ توانای به رگری تینویتی و گه رماو شه پرکردنیان نه بوو، و ئەنجامه که ی به شکستی گه وره ی خاچ دروشمه كان کوتایی پی هات^{۳۸}، به شیوه یه ک سولتان به رده وام بوو له جیبه جیکردنی پرۆسه که ی که رزگارکردنی شاره که ناریه کهان بوو، به زه مینه ره خساندن بو گه یشتن به ئامانجه گه وره که ی که ئەویش رزگارکردنی شاری قودس بوو له دهستی خاچ دروشمه كان.^{۳۹}

ناشکرایه ئیراده ی جهنگ و به رگری و خوڤاگرتن له کارکردنداو گیانی ئەفراندن و داهینان، هه روه ها شکست و خوڤه دهسته وه دان، بیزارو نائومییدی هه مووی حاله تی عه قلین که له بارودوخیکی دیاریکراودا له هزری مروڤدا دروست ده بن.^{۴۰} ئەم حاله ته هزریه لای خاچ دروشمه كان دروست بوو له پاش شه پری (حطین) و به تایبه تی له پاش له دهستدانی شاری قودس دوخه

پروانه (الطرسوسی: تبصره ارباب الالباب في كيفية النجاة في الحروب من الاسواء، تحقيق و نشر كلود كاهن، ل ۱۶-۱۸).

۳۷ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۳۲۵ ابن شداد: س.پ، ل ۸۶ "ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۸۱" ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ل ۱۸۸.

۳۸ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۳۲۵ ابن شداد: س.پ، ل ۸۸.

۳۹ ابن شداد: س.پ، ل ۹۱ "ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۹۲-۹۴" ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ل ۲۱۱.

۴۰ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ل ۱۸۲.

دەروونىيەكە ھۆكاريكى پائىنەر بوو كە بەھەموولايەك ھەوليان دەدا چۆن شارى قودس رزگار بكنە لەدەستى موسولمانەكان، ئەو حالەتە وای لیکردن بیر لە ھەلمەتیکى نوێ بكنەو ھەمیش ھەلمەتى سێھەمى خاچ دروشمەكان بوو.^{٤١}

زۆر جار سەرکەوتن و شکست ھێنان پاش چەند مانگیک یان چەند سالیك لەجیبەجی کردنى دەردەكەویٹ، لەگەل ئەو ھەشدا رەنگە سەرکەوتنیکى باش بەدەست بەھینیت ئەگەرچى پێوانە کردنى ئەستەمە بەلام گریمانەكانى شکستى كەمە لەگەل ئەو ھى ناديارە، بەلام لەگەل ئەو ھەشدا ھەستى پیدەکریٹ،^{٤٢} لەمیانەى ئەم پێناسەيەدا كە ئەنجامەكانى جەنگى دەروونى پاش چەند مانگیک یاخود چەند سالیك دەردەكەویٹ، سولتان سەلاحەددین لە چوارچیو ھى جەنگە دەروونى ستراتیزىيەكانى كە بۆ ئاسۆيەكى دوورمەودا كاردەكات لە یەكخستنى جیھانى ئىسلامى لە ژیر ئالای دەولەتى ئەيوبى بە بەرزکردنەو ھى دروشمى جیھاد لەپێناو ھى خودا و رزگارکردنى قودس، كە ئەنجامەكەى كۆنترۆلكردنى جیھانى ئىسلامى و شەپرى (حطین) و رزگارکردنى شارى قودس لەدەستى خاچ دروشمەكان بوو،^{٤٣} بەلام شكستى ئەم جۆرە جەنگە كەمە و ناديارە، لە ھەمان كاتدا

٤١ بۆ زیاتر زانیاری پێوانە بەشى چوارەمى ئەم توێژینەو ھى، لاپەرە () .

٤٢ لاینرجر: س.پ، ل ٣.

٤٣ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٣٢٥- ابن شداد: س.پ، ل ٨٥- ابو شامة: الروضتين، ج ٢/ ٨١- ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ١٨٨- التويري: س.پ، ج ٢٨/ ٤٠٣.

ههستی پیدەکریت، بۆ نمونه لە دەستدانی شاری (عکا) ^{٤٤} لە سالی (٥٨٧/ک/١١٩١) که بوو بە قوربانی شاری قودس. ^{٤٥}

حامد ربیع پێی وایه جەنگی دەروونی پوخاندنی ورە ی دوژمنه بههەر شیوهیهک بێت بهمه بهستی له ناو بردنی هەر باوهر بهخۆ بوونیك که ببیته مایه ی بهر هه لستی و خۆ به دهسته وه نه دان ^{٤٦}، سوڵتان سه لاهه ددین ئەم شیوازی له کاتی گه مارۆدانی شاره کان پیاده ده کرد ئه ویش ته نها مه به ست له داگیر کردنی شاره کانا ئه وه بوو که سه ربازه کان ببه پاشکۆی ئەم و له ژیر ئالای جیهاد ئاماده بن و ئه وه ی ده مینیته وه بۆ خه لکی شاره که بێت، ^{٤٧} ههروه ها هه رکاتیک بچوایه ته نیو قه لایه ک یان شاریکی موسو لمانی نه یاری خۆی، سه ره تا له چوارچێوه ی ئامانجه ده روونی هه کان ی لی بوردنیکی گشتی بۆ خه لکه که ی ده رده کرد، ئه گه ره چه زیشیان له شه ر و خوین رشتن بووایه بریاری له ناو بردن و کوشتنیانی ده دا. ^{٤٨}

مه به ست لی ره دا لاواز کردنی وره یان و گو پڕینی شیوازی بیر کردنه وه یان بوو، به شیوهیهک ئه وه به رژه وه ندییانه بخو لقی نیی که ئه وه ملما لانییه ی له سه ر ده کریت، سه رباری ئه وه جو ریکه له جەنگی ده روونی که ئا راس ته ی دوژمن ده کریت به مه به ستی له ناو بردنی بر وا به خۆ بوونی و متمانه به خۆ کردنی ^{٤٩}، واته له هه ول ی قه ناعه ت پیکردن و قه ناعه ت کردن دایه، ههروه ها ئامانجی

٤٤ (عکا) شاریکی کۆنه ده که ویته سه ر که ناری ده ریای نا وه راست، سه ر به (فلسطین) ه له سه رووی چه یفا.

(ناصر خسرو: سفر نامه، ل ٥٠-٥٢ "یا قوت الحموی: معجم البلدان، مج ٣/ ٣٤٣-٣٤٤.

٤٥ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٣٨٥- ابن شداد: س. پ، ل ٢١٦ "ابو شامة: الروضتین، ج ٢/ ١٧٩" ابن واصل: س. پ، ج ٢/ ٣٥٥- النويری: س. پ، ج ٢٨/ ٤٣٢.

٤٦ الحرب النفسية في الوطن العربي، ل ٣٣.

٤٧ ابو شامة: الروضتین، ج ٢/ ٤٣.

٤٨ بۆ زیاتر زانیاری بر وانه به شی سینه می ئەم تو وێژینه وه یه، لاپه ره ().

٤٩ السلامة: س. پ. ل ١٦٠ "عبد الله: س. پ. ل ١٢.

له ناو بردنی ئیراده‌ی تاکه، ئاکامی زۆر فراوانه، به لām سنووری کارکردنی دیاریکراوتره له پروپاگهنده، چونکه زیاتر ههولێ له ناو بردنی ئیراده ده‌دات.^{٥٠}

جهنگی ده‌روونی که دوژمن به‌رپای ده‌کات کاریگه‌ری نیگه‌تیقی هه‌یه له‌پروو خاندن و دامرکانده‌وه‌ی به‌ره‌ه‌ه‌ستکاری له‌لای هاوولاتی و جه‌نگاوه‌رو چاندنی تووی گومان و بی‌متمانه‌یی له‌فه‌رمانده‌کاندا به‌مه‌به‌ستی به‌دییه‌نانی ئاکامه‌کانی، هه‌روه‌ها ئامانجی کاریگه‌ری به‌جیه‌شینه له‌ده‌روونی تاک دا بو‌ئوه‌ی له‌و بو‌چوون و ئامانج و په‌رنسیپانه‌ی که باوه‌ری پییه‌تی ل‌ابدات و بو‌چوون و په‌رنسیپ و ئامانجی تری تیا بجینه‌ی و له‌نه‌خشه‌کانی ژیا‌نی دوور بخاته‌وه^{٥١}، به‌مه‌ش مه‌به‌ستی جو‌رو تی‌ورو باوه‌رو ئامانجه‌کانی مرو‌قه، که پانتاییه‌که‌ی فراوانتر ده‌بی‌ت تا هه‌موو بواره‌کانی رامیاری و ئابووری و سه‌ربازی و کو‌مه‌لایه‌تیش ده‌گریته‌وه له‌کاتی جه‌نگ و ناشتی‌دا، چونکه جه‌نگ له‌په‌یگه‌ی چه‌که‌وه ده‌توانی‌ت هی‌زو ته‌قه‌مه‌نی له‌ناو ببات، جه‌نگی ئابووری دوژمن له‌پیداویسته‌ی گرنگه‌ زیندووه‌کانی بی‌به‌ش ده‌کات، به‌لām جه‌نگی ده‌روونی له‌توانایدا‌یه‌ شتی له‌وه ترسناکتر ئه‌نجام بدات و کاریگه‌ری زیاتری هه‌بی‌ت، چونکه له‌گرنگترین شت بو‌ جه‌نگ که ئیراده‌یه‌تی به‌تالی ده‌کاته‌وه^{٥٢}، مه‌به‌ست لی‌رده‌دا بیرکردنه‌وه‌و دلی هاوولاتی و سو‌زیه‌تی بو‌ئوه‌ی گیانی وه‌ی له‌ناو ببات و به‌ره‌و شکستی به‌ری‌ت.

له‌ میانه‌ی ئه‌م پیناسه‌یه‌دا که (جه‌نگی ده‌روونی) دوژمن به‌رپای ده‌کات، ئه‌وه‌بوو خاچ دروشمه‌کان له‌ ماوه‌ی گه‌مارۆدانی شاری (عکا)‌دا که ماوه‌ی دوو سالی خایاند له‌ (١٥ی ره‌جه‌بی سالی ٥٨٥ه‌/ ئابی سالی ١١٨٩ز تا

٥٠ ربيع: الحرب النفسية في المنطقة العربية، ل٣٧.

٥١ الموسوعة العسكرية: ج١/ ٧٦٧.

٥٢ الحسني: الحرب النفسية وتأثيرها على معنوية الجماهير، ل٣٨٢.

۱۷ی جمادی الاخر سال ۵۸۷هـ / ته مموزی سالی ۱۱۹۱ن،^{۵۳} توانیان جه‌نگیکی دهروونی ته‌کتیکی دژ به سهربازان و خه‌لکی شاری (عکا) ئاراسته بکه‌ن.^{۵۴}

(جمال السید) پیناسه‌ی جه‌نگی دهروونی ده‌کات و ده‌لیت: "بریتیه لهو شه‌په‌ی به‌هیژی مادی یان مه‌عنه‌ویه، و ئامانجی دوزمن ده‌خاته بارودوخیکی دهروونی خراپه‌وه که باری شکسته‌یینانه"^{۵۵}، سولتان سه‌لاحه‌ددین ئهم شیوازه‌ی له دژی پیلانه‌که‌ی (مؤتمن الخلافة نجاح)^{۵۶} پیاده کرد. کاتیک فرمانی کوشتنی دا و شه‌پری به‌ریاکرد له دژی سهربازه‌کانی سودان که پشتگیریان ده‌کرد، بو‌ئوه‌ی بیانخاته باری شکسته‌وه‌و چاوی ئه‌وانی تری پی بشکیّت و توانای دژایه‌تی و فرمان‌په‌وایی سولتان سه‌لاحه‌ددینیان نه‌بیّت له به‌ریوه‌بردنی ده‌وله‌تی ئه‌یویدی‌دا.^{۵۷}

(فخري الدباغ) پیناسه‌ی جه‌نگی دهروونی ده‌کات و ده‌لیت: "بریتیه له به‌کاره‌یینانیکی ریک و پیک و نه‌خشه بو‌کی‌شراوی پروپاگه‌نده‌و جیبه‌جی کردنی‌تر که ده‌توانیّت کاریگه‌ری له‌سه‌ر بو‌چوون و په‌فتارو بارودوخی دوزمن هه‌بیّت، یان گروپه دۆسته‌کان یان بی‌لایه‌نه‌کان، به‌جوړیک که

۵۳ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷ / ۳۶۷ ابن واصل: س. پ، ج ۲ / ۲۹۴.

۵۴ بۆ زانیاری زیاتر به‌په‌وه‌ی سییه‌می ئهم تووژینه‌وه‌یه، لاپه‌ره () .

۵۵ أضواء على الحرب النفسية، ل ۱۵.

۵۶ (مؤتمن الخلافة نجاح) جوهر بن عبدالله: ئه‌مینه‌دارو جی‌ی باوه‌پری خه‌لافه‌تی فاتمی بوو، هاوکات فرمانده‌ی فرمانده‌یه‌یه‌کانی سهربازی خه‌لافه‌تی فاتمی بوو، جه‌وه‌ر پیاویکی خه‌سینه‌راو بوو (په‌نگه یه‌کیک بیّت له مه‌مالیکه ره‌ش پیسته‌کان ئه‌گه‌ر له‌کوشکی خه‌لیفه کاریان بکردبایه ده‌خه‌سینه‌ران، واته له پیاوه‌تی ده‌خران) به‌فرمانی سولتان سه‌لاحه‌ددین له‌سینه‌داره‌ درا، چونکه په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل خاچ دروشمه‌کاندا به‌ستبوو له‌کاتی پیشره‌وی کردنیان بۆ مصر. (ابوشامة: الروضتين، ج ۱ / ۱۷۸) ابن کثیر:

البدایة والنهاية، ج ۱۲ / ۳۴۴ القلقشندي: صبح الاعشى، ج ۳ / ۴۷۷.

۵۷ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷ / ۲۰۴ ابن تغری بردي: النجوم الزاهرة، ج ۶ / ۱۷.

پالېشتی به د یهینانی ئامانج بیت^{۵۸}، سولتان ئەم جوړه شیوازهی له کاتی
که ماروډانی شاره موسولمانه کان په پیره و ده کرد، به مه بهستی جیبه جیکردنی
ئامانجه د هرونیه کانی، و به د یهینانی یه کخستنی هیزه ئیسلامیه کان و خو
ناماده کردن بو جیهاد له دژی خاچ دروشمه کان.

ههروه ها (میلوش مارکو) ده لیت: "جهنگی د هرونی هه لمه تیکی فراوانه
که هه موو جوړه ئامیرو ئامرازیکی به ردهستی تیا دا به کار دیت بو کاریگری
خستنه سهر هزری گروپی دیاریکراو به مه بهستی پروخاندنی هه لویسته
دیاریکراوه کان و دانانی هه لویستیکی تر که ده بیته مایه ی رفته تریک، له گه ل
به رژه و هندی لایه نی شه پر که ردا بگونجیت^{۵۹}. نه وه بوو له ناو موسولمانان
پیاوانی ئازاو چاونه ترس هه بوو بو هینانی یان دزینی خاچ دروشمه کان، بو
نمونه سولتان سه لاهه د دین تیپیکی گه و ره ی له و موسولمانانه
دروستکرد بوو بو چوونه نیو ئوردو گای خاچ دروشمه کان، بوئه وه ی ترس و
دله راوکی بخنه نیو ریزه کانیان و ئیفلج کردنی وره یان و په شیمان بونه وه
له و ئامانجه ی که له پینا ویداها تبوون.^{۶۰}

(صلاح نصر) پیی وایه جهنگی د هرونی په نگه داکوکی کردن یان
هیرش بردن بیت که ده بیته هو ی به رزکردنه وه ی وره ی جهنگا وهران و
پوخاندنی وره ی دوژمن، جهنگی د هرونی دووره له پی لیتان و نه ریتی
جهنگی ته قلیدی و ناچیته خانه ی سانسوری یاسا^{۶۱}. جهنگی د هرونی
باریکی شه ری چه کداری جهسته یی یان د هرونییه یا هه ردوکیانه له نیوان
خه لکانیک به مه بهستی جیبه جی کردنی ئامانجی دیاریکراو، به ره و ژیانیکی

۵۸ الحرب النفسية، ج ۳.

۵۹ الحرب النفسية، ترجمة لبيب لهيطة، ج ۲، ۲۱۴.

۶۰ ابن شداد: س. پ، ج ۱، ۱۹۶.

۶۱ الحرب النفسية، ج ۱/ ۱۱۰.

چاره‌نووسی بایه‌خدار به‌پرځای به‌کاره‌یانی توندوتیژی، ئەمەش یا ده‌یگه‌یه‌نیته سه‌رکه‌وتن و خوشنودی یان ده‌یخاته چوارچیوه‌ی ناوځویی و شکسته‌وه^{٦٢}، له‌ شیوازه‌کانی سه‌لا‌حه‌ددین به‌ تایبه‌تی له‌ هه‌لمه‌تی که‌شتی‌گه‌لی (صقلیه)^{٦٣}، بو‌ سه‌ر شاری ئەسه‌کهنده‌ریه‌ له‌ کو‌تایی سالی (٥٦٩/ک/١١٧٤ز)، هه‌روه‌ها له‌ شه‌ری (حطین) سالی (٥٨٣/ک/١١٨٧ز)، هه‌یچ ریگه‌یه‌کی به‌ دو‌ژمنان نه‌ده‌دا تا رابکه‌ن و جاریکی تر به‌ره‌نگاربهنه‌وه، بو‌یه‌ سواره‌کانی سه‌لا‌حه‌ددین هه‌ر له‌گه‌ل‌ ده‌رکه‌وتنی سیما‌ی سه‌رکه‌وتن چوارده‌وری گو‌ره‌پانی شه‌ره‌که‌یان ده‌دا و دو‌ژمنه‌کانیان له‌ناوده‌برد، هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌ش ده‌بینین له‌ شه‌ره‌کاندا خه‌ل‌کانی‌کی زو‌ر کو‌ژراوه، که‌ زو‌رجار ده‌گه‌یشته‌ دوو ئەوه‌نده و سی‌ ئەوه‌نده‌ی سو‌پای موسو‌لمانان، ئەم شیوازه‌ی له‌ناو‌بردن هو‌کاری‌ک بوو له‌ هو‌کاره‌ ده‌روونیه‌کان بو‌ تی‌کش‌کاندن‌ی ئیراده‌ی جه‌نگ لای خا‌ج دروشمه‌کان، ئەمەش له‌ لایه‌کی تر پێویسته‌یه‌که‌ بو‌ نه‌ه‌یشتنی هاوسه‌نگی هی‌زه‌کان که‌ هه‌یچ کاتی‌ک به‌لای موسو‌لماناندا نه‌شکاوته‌وه.

(فرید آیار) پێی وایه‌ جه‌نگی ده‌روونی جو‌ری‌که‌ له‌جو‌ره‌کانی فه‌رمانده‌یی جه‌نگ، چونکه‌ به‌یارمه‌تی چه‌ند شیوازی‌کی وه‌ک پرو‌پاگهنده‌و مه‌ترسی خسته‌ ناخی ده‌روونی به‌رامبه‌ر، ده‌توانی‌ کاریه‌گری بکاته‌ سه‌ر ده‌وله‌ته‌ بێ‌لایه‌نه‌کان به‌مه‌به‌ستی ناچارکردن‌یان بو‌ په‌یره‌و کردنی بی‌بو‌چوونی شه‌ره‌که‌ران^{٦٤}. (نایزنه‌اور)^{٦٥} ده‌لی‌ چانسی‌که‌ بو‌ئه‌وه‌ی سه‌رکه‌وتن به‌بێ‌ زیانی

٦٢ زناد: الحرب النفسية، ل. ٩.

٦٣ (صقلیه): دورگه‌یه‌که‌ له‌دورگه‌کانی ده‌ریای (ناوه‌راست) به‌رامبه‌ر (تونس)، شیوه‌ی سی‌گۆشه‌ی هه‌یه، سه‌ر به‌ ئی‌تالیایه. (یاقوت الحموی: س. پ، مج ٣/ ل ١٩٦-١٩٧).

٦٤ دراست في الاعلام والحرب النفسية، ل ٧٢.

٦٥ (نایزنه‌اور - Eisenhower) سه‌رۆ‌کی سی‌و چواره‌می وولاته‌ یه‌کگرتوه‌کانی ئەمه‌ریکایه، فه‌رمانده‌ی هاو‌په‌یمانان بوو له‌جه‌نگی دو‌وه‌می جیهانی (١٩٣٩-١٩٤٥)ز، له‌ سالی ١٩٣٤ز به‌رپرسی

گیانی به ده دستبهنیّت، ههروهها له خهبات کردن له پیناوی ئاشتیدا سه رکه وتن به ده دست بهینیت^{٦٦}، به لام ئینگلیزه کان سه بارهت به جهنگی دهروونی ده لئین جهنگیکی پامیارییه، پرهنسییه دهروونی و هزری کرداریه کان تییدا، به کاردین بویه وای ده بینن که هزرو دل ده بات، به لام سوڤیتییه کان پینان وایه که هه موو کاریکی پامیاری و دهروونییه و ئامانجی پوو خاندنی وره دوزمن، و لاواز کردنی توانای شه پرکردنییه تی، پالنه ره بو چوک پیدادانی و ده رچوونی له جهنگه که^{٦٧}.

به پای (ابن خلدون) سه رکه وتنی هه ره له شکرک بهنده به دوو هو: یه کهم، به هیزی سوپاکه و جوژی چهک و کارامهیی به کارهینانی، دووهم هو به هوئی (شاراوهیی)، که ئه مپو به جهنگی دهروونی ناوده بری. که واته وهک پیغه مبهری ئیسلام (د.خ) ئه لئ "الحرب خدعة" واتا "جهنگ فیله"^{٦٨}، فیل پوئی خوئی ئه بیننی له سه رکه وتندا، گومانی تییدا نییه دیاردهکانی جهنگی دهروونی له شهردا زور کاریگه ر بوون و شوینه وارهکانی تا ئیستاش هه ماونه ته وه، که کاریگه ریشی هه بووه له سه ره سیاسهت له پشت به ستنی ته و او به جهنگی راسته وخو^{٦٩}، یان شه پری چه کداری وهک هو کاریکی جهنگی دهروونی، جهنگی گوپینی ره فتاره گوپه پانه کهیشی که سایه تیه. به گشتی جهنگی دهروونی جهنگیکی سارده، جهنگی ئایداکانه مه به ستی گه یشتنه به هزری مروو و شکست هینان به ئیراده ی^{٧٠}، ههروهها جهنگی ئایدیو لوژیاو

داگیرکردنی باکوژی نه فریقیا بوو، و توانی کیشهی کوریا چاره سه ر بکات، و خاوه نی پرۆژه ی نایز نه اوه. (الکیالی: موسوعة السياسة، ج ١/ ل ٤٣٧).

٦٦ وهرگیراوه له: نصر: س.پ، ج ١/ ل ٩٩.

٦٧ الدباغ: علم النفس العسكري، ل ١٦٠.

٦٨ تاریخ ابن خلدون، ج ١/ ل ٤٩٠.

٦٩ قادن: س.پ، ل ١٣.

٧٠ د- لبر تش: الحرب الباردة وما بعدها، تعریب: فاضل زکی محمد، ل ٣٥.

بیروباوهر، جهنگی دهمار، جهنگی پروپاگه‌ندهو دهنگو، هاوکات جهنگیکه
 هنر دهله‌ریزی و ره‌فتار ده‌گوریت، باشت‌ترین چه‌کیشه که ده‌وله‌تان له جهنگه
 نوی‌یه‌کانی‌اندا به‌کاری دین، چونکه رولیکي ئه‌کتیف ده‌گیریت له کوشتنی
 ئیراده و پوخاندنی وره‌ی دوژمن به‌مه‌به‌ستی چوک پیدادانی^{۷۱}، سولتان
 سه‌لاحه‌ددین هه‌ولی ده‌دا بو به‌هیزکردنی گیانی مه‌عنه‌وی لای سوپاکه‌ی، و
 له‌ناوبردنی گیانی مه‌عنه‌وی لای دوژمن بوئه‌وه‌ی شکستیان پی بهین و
 خویان به‌ده‌سته‌وه‌بدن، له‌و پیناوه‌چه‌ندین شیوازی به‌کارهینا بو
 ده‌سته‌به‌رکردنی ئه‌و ئامانجه، له‌وانه‌ش به‌نیو سوپاکه‌ی ده‌هات و
 ده‌رویششت و ده‌یگوت: "وا اسلامه - وای له ئیسلام"،^{۷۲} ئه‌مه‌ش بو خوی
 کاریگه‌ری ده‌روونی هه‌بوو له‌سه‌ر به‌رزبوونه‌وه‌ی و وره‌ی موسولمانان و
 روخاندنی و وره‌ی خاچ دروشمه‌کان و چاندنی ترس له‌نیو دلیاندا، ئه‌مه
 جگه له‌وه‌ی سولتان شیوازی له‌ناکاوو کتوپری له‌کاتی شه‌ردا به‌کار ده‌هینا
 له‌په‌لاماردانی دوژمن و ده‌وردانیان و ده‌ست کردن، به‌جه‌نگ له‌کاتی‌کدا که
 ئه‌وان هیشتا خویان بو ئاماده‌نه‌کردبوو.^{۷۳}

بیگومان جه‌نگی ده‌روونی چه‌کیکی ئه‌کتیفه‌له‌شه‌ره‌کاندا، چونکه
 ئامرازیکه یارمه‌تی ئامرازه‌کانی تری جه‌نگ ده‌دات له‌سه‌رکه‌وتندا، هه‌روه‌ها
 زور له‌زیانه‌کانی مرو‌قه‌له‌چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی و پاره ده‌گیریت‌ه‌وه^{۷۴}.

ئه‌وه‌ی نوییه له‌جه‌نگی ده‌روونی دا پیشکه‌وتنی ئامرازه‌کانیه‌تی به‌پی
 یاسایه‌کی ریک‌خراوو نه‌خشه بو داریژراو، به‌و پییه‌ی ژیا‌نی سه‌ربازی
 ژیا‌نیکی کومه‌لایه‌تییه له‌جو‌ریکی دیاریکراو ده‌توانیت کرده‌وه‌کو‌نترولی

۷۱ زهران: س.پ، ل ۳۵۳-نصر: س.پ، ج ۱/ ل ۱۰۰.

۷۲ ابن شداد: س.پ، ل ۴۲.

۷۳ نوفل: الحرب النفسية من منظور اسلامي، ل ۱۲۱.

۷۴ الزبيدي: علم النفس في الميدان العسكري، ل ۷۰.

بكات، كه ئه‌ویش پێویستییه‌کی بته‌یه‌یه‌ی له‌هه‌موو ئه‌ركه‌ سه‌ربازیه‌كاندا جا له‌كاتی ئاشتی بێ یان له‌كاتی جه‌نگدا^{٧٥}، چونكه‌ ئه‌وانه‌ی له‌ گۆره‌پانی جه‌نگی ده‌روونیدا كارده‌كهن ده‌زانن چۆن له‌ ورو ده‌روونی سوپا و میله‌ته‌كانی به‌رامبه‌ریاندا توێژینه‌وه‌ بکه‌ن، چ له‌ پووی ئاماده‌کردن و پاهێنان و پر چه‌ك كردنیان بێ، یان هه‌رشتیکی تر كه‌ په‌یوه‌ندی به‌به‌هێز كردنی كه‌سیتییه‌وه‌ هه‌ییت^{٧٦}. واته‌ ده‌كری ئه‌و خالنه‌ ده‌ستیشان بكرین كه‌ ده‌توانریت لایه‌نی شه‌ركه‌ر لیانه‌وه‌ی تێپه‌ریت و چه‌كه‌كانی جه‌نگی ده‌روونیان لێوه‌ ئاراسته‌ بكات.

لێره‌وه‌ ده‌توانین بڵێن جه‌نگی ده‌روونی به‌پێی چه‌مکی ئیستای له‌شیکردنه‌وه‌و به‌پێوه‌بردنی ململانێدا، ئه‌وانه‌ی ئه‌نجامی ده‌دن هه‌ول ده‌دن به‌ره‌مه‌یانی به‌خه‌شهر زیاتر له‌لایه‌كه‌وه‌ كه‌هه‌ر لایه‌نێك پێی هه‌لده‌ستیت بۆ ئه‌وه‌ی بۆ چوون و چه‌مك و تێروانین بسه‌لمیڤیت كه‌وا ی ده‌كات ئه‌و كاره‌ دیاری بكات و کاریکی تر نه‌كات، له‌و ململانێیه‌دا هه‌ر لایه‌نێك هه‌ولده‌دات شكست به‌به‌رامبه‌ره‌كه‌ی به‌هێڤیت له‌پووی پراكتیک و هه‌زیه‌وه‌، و ئه‌گه‌ر هاتوو له‌ توانیدا نه‌بوو ئه‌وا هه‌ول ده‌دات شه‌ره‌نگیزی كه‌م بکاته‌وه‌و به‌رو بێ لایه‌نی بروت^{٧٧}.

هه‌روه‌ها هه‌ر لایه‌نێك هه‌ول ده‌دات بێ لایه‌نه‌كانی ده‌ره‌وه‌ی ململانێكه‌ بکاته‌ دۆستی خۆی، بۆ ئه‌وه‌ی له‌داها تودا نه‌چنه‌ به‌ره‌ی دۆژمن، هاوکات له‌گه‌ل توندو تۆلکردنی په‌یوه‌ندی دۆستایه‌تی بۆ ئه‌وه‌ی له‌داها تودا

٧٥ الزبيدي: الحرب النفسية ضد الأنظمة القيمية للامة، مجلة الوحدة، عدد ٢٥٤، سنة ٢٠٠١، ل ٣١.

٧٦ الزبيدي: علم النفس في الميدان العسكري، ل ٧٠.

٧٧ تایلور: قصب العقول، ترجمة: سامي الخشبه، عالم المعرفة، رقم ٢٥٦، الكويت، ٢٠٠٠، ل ٢٤.

لایه‌نگری خوئی بن، بهم جوړه جه‌نگی د‌روونی پ‌ړوسه‌یه‌کی به‌رده‌وامه
ته‌ن‌ها په‌یوه‌ست ذی‌یه به‌قه‌یران و جه‌نگه‌کانه‌وه یا به‌کات و شوینه‌وه^{۷۸}.

به‌گشتی جه‌نگی د‌روونی کاریکی فراوان و گشتگیره به‌چ‌ند ریگه‌یه‌کی
جوړاوجوړ ئه‌نجام ده‌ریټ:-

۱/ راسته‌وخو:

۱- چالاکي ديپلوماسي- ريگه‌وت‌ن‌نامه، هاوپه‌يمانی و ده‌ستیوه‌ردانی
کاروباری ئه‌وانی ترو ته‌که‌تولات (گه‌له‌کو‌مه) و دا‌بران^{۷۹}.

۲- کاری س‌ه‌ربازی- له‌هیرشی به‌رفراوان، لی‌دانی له‌ناوب‌ه‌ر، پی‌ک‌دادانی
سنووری، نمایشی س‌ه‌ربازی، بو‌رد و مان‌کردنی ئامان‌جی س‌تراتیژی،
دا‌گیرکردنی ناوچه‌ی گرنگ، ه‌ره‌شه‌ لی‌کردن و کاری س‌ه‌ربازی.

ب/ نا‌راسته‌وخو (د‌روونی)^{۸۰}: که ه‌ه‌ردو لایه‌نی نه‌ینی و ئاش‌ک‌را
ده‌گریته‌وخو.

۱- چالاکي راگه‌یاندن به‌مه‌به‌ستی ه‌ل‌گی‌رانه‌وه‌ی راستی و بو‌چوونه‌کان و
گو‌پ‌ینی ح‌ه‌زو نا‌راسته‌کان.

۲- کاری سیخو‌پی بو‌کو‌کردنه‌وه‌ی زانیاری و پال‌پشت کردن و ورو‌ژاندنی
ترس و نانه‌وه‌ی دوو به‌ره‌کی و ئاشوب.

۳- نمایش کردنی هی‌زو گو‌پ‌ینی ویزدانی ه‌ندی‌ک‌ه‌س، یان شیک‌ردنه‌وه‌و
تی‌ک‌دانی د‌روونی و یاری کردن به‌خ‌ه‌ون و هیواکانیان و ئیست‌غلال کردنی
ه‌سته‌ مرو‌ییه‌کانیان و..... ه‌ت‌د^{۸۱}.

۷۸ (یار: س.پ، ۷۲).

۷۹ الدباغ: الحرب النفسية، ۱۷-۲۱.

۸۰ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ل ۵۰-۵۱.

۸۱ عزالدین: الحرب النفسية ضد الانظمة القيمية للامة، مجلة الوحدة، عدد ۲۵۴، تشرين الاول ۲۰۰۱ م.

۳۲.

به‌شی دووهم
جه‌نگی ده‌روونی ستراتیژی

**The Strategic
Psychological Warfare**

جهنگی دھروونی ستراتیژی

ئەو جەنگە دھروونییە کە ئاراستەى هەموو ئەندامانى دوژمن دەکرى، بە خەلکى مەدەنى و سەربازەوه، و بەچەندین شیواز بەکار دەھێنریت، ئەم شیوہیەى جەنگى دھروونى لەپرووى زەمەنەوه و لەپیناوپیکانى ئامانجەکانى بەدووربینى ناسراوه، واتە دوور ئامانجە بەکات و شوینى دیاریکراوه پەيوەست نەى،^۱ ئامانجى بەدەستھێنانى پەيوەندیکردنى جەماوەرىیە کە ئاراستەى خەلکانىکى زۆرو شوینىکى فراوان دەکرى، و مەبەستیش لێى کارکردن بۆ سەر پاو بۆچوون و پەفتار، لەدەرەوه مەبەستى بەدەستھێنانى ئامانجەکانى ولاتە،^۲ ئەم جەنگە ئاراستەى خەلکانىکى یان گەلىکى دیاریکراو ناکرى، بەلکو هەول دەدات بۆ بەدەست هێنانى ئامانجە ستراتیژیەکانى دەولەت کە بەپێى ئەو ئامانجە دەست نیشان کراوه،^۳ ئەمەش گشتگیرەو لەوانەى لەم جۆرە جەنگەدا گەلىک لەبنەماکانى جەنگ بەکاربهێنریت و هەندى جارىش جەنگى سەربازى (تقلیدى) یشى بۆ بەکار دیت کە بەتەواوى پابەندە بەئامانجى دەولەتەوه.^۴ تايبەتمەندى شیوازە دھروونییەکانى سەلاحەددین کە ئەمرو بە (ستراتیژیەت) دەناسریت چ لەبوارى ململانێى رامیارى ناوخوێ و دەرەکیدا، یان لەسەر ئاستى چالاکییەکان، بۆ نمونە سەلاحەددین لە سەرەتای تەمەنى سیاسى خویدا لەپروانگەى ئەم پێناسەى سەرەوه لە بوارى جەنگى ستراتیژیدا یەکەم

۱ عبدالله: الحرب النفسية والشائعات، ل ۱۳.

۲ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ل ۴۸.

۳ حاتم: الاعلام والدعاية، ل ۱۸۷.

۴ على: حرب الكلمة، ل ۶۸.

هه‌له‌ی کرد، کاتیک له کۆبوونه‌وه‌ی (ئه‌نجومه‌نی جه‌نگی) دا ویستی پوو به‌پرووی (نورالدین محمود)^٦ ببیتته‌وه، ئه‌گهر بی‌ت و مصری لی وه‌برگیرته‌وه، به‌لام باوکی^٧ ژیرانه‌و ستراتیژیانه له پوویدا وه‌ستایه‌وه،

٥ ئه‌نجومه‌نی جه‌نگی: ئه‌م ئه‌نجومه‌نه له‌کاتی پێویستدا کۆده‌بۆوه، به‌تایبه‌تی له کاروباری جه‌نگیدا، به‌سه‌رۆکایه‌تی سولتان سه‌لاحه‌ددین و ئه‌ندامانی و هاوپی دیرینه‌کانی و فه‌رمانده دلسۆزه‌کانی، گرنگترین ئه‌ندامانی ئه‌م ئه‌نجومه‌نه (الملك العادل) ی برای بوو، چونکه بۆچوونه‌کانی له‌جیگای خۆیدا بووه، سولتان زۆر پابه‌ند بوو به بۆچوونه‌کانی یه‌وه هه‌رچه‌نده دوور بووایه، چاوه‌پوانی وه‌لامی ئه‌وی ده‌کرد، و یه‌که‌م کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌م ئه‌نجومه‌نه له‌پۆژی هه‌ینی (١ی محرمی ساڵی ٥٦٧/ک ١١٧١) بوو کاتیک سه‌لاحه‌ددین پیشنیاری (نورالدین محمود) ی خسته به‌رده‌ستیان که ئاره‌زووی لادانی ناوی خه‌لیفه‌ی فاتیمیه‌کانی له وتاری هه‌ینی‌دا هه‌بوو. (ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ل ٢١٨ “حسین: الجيش الايوبي في عهد صلاح الدين، ل ١٩٧-١٩٨” Lane pool: A history of Egypt in the Middle ages, p.196).

٦ (نورالدین محمود) له‌ساڵی (٥١١/ک ١١١٨) له‌شاری هه‌لب له‌دایک بووه، کوپی (عماد الدین زنگی) ه، پاش مردنی باوکی ساڵی (٥٤١/ک ١١٤٧) ده‌سه‌لاتی وه‌رگرت، فه‌رمانه‌وای (شام و جه‌زیره و مصر) بووه، به‌پاشای چاکه‌خواز ناوبانگی ده‌رکردوه، هه‌روه‌ها به‌چاکترین و دادپه‌روه‌رتین پاشاکانی سه‌رده‌می خۆی ده‌ژمێردریت. (ابن الجوزی: المنتظم في تاريخ الملوك الامم، ج ١٠/ ل ٢٤٨-٢٤٩ “سبط ابن الجوزی: مرآة الزمان في تاريخ الاعيان، ج ٨/ ل ٣٠٥” ابو شامة: الروضتين، ج ١/ ل ٢٢٧-٢٢٩).

٧ ناوی (ایوب بن شادی بن مروان) ه باوکی سولتان سه‌لاحه‌ددینه، په‌چه‌له‌کی ئه‌یوبیه‌کان هه‌ره‌مه‌وو بۆ ئه‌و ده‌گه‌ڕیتته‌وه، خه‌لکی شاری (دوین) ه، باوکی والی قه‌لای (تکریت) بوو (ایوب) له‌گه‌ڵیدا بووه تاوه‌کو مردنی، پاشان شوینی باوکی گرتته‌وه، دواي لادانی له‌سه‌ر ده‌سه‌لات به‌ره‌و (موصل) کۆچی کرد، ماوه‌یه‌که له‌وی مایه‌وه‌و ببوه والی قه‌لای (بعلبک)، پاشان چوو ه‌خزه‌تی (نورالدین محمود) له‌شاری (دمشق)، له‌شاری (القاهره) کۆچی دوايی کرد، دواتر ته‌رمه‌که‌ی گوێزرایه‌وه بۆ (المدينه المنوره). بۆ زیاتر

كاتيكيش له گه ل سه لاهه ددینی كورې له و نه نجومه نه جيا بوونه وه پي و ت:
 "كورم تو نه فامی و شاره زاييت كه مه، چو ن نه م (نه نجومه نه) ه كو ده كه يته وه و
 له پازو نيازی خو ت ئا گاداريان ده كه يت"، نه گهر (نورالدين محمود) بيستی
 تو پي گري له هاتنی بو مصر، هانی ده ده ی زياتر په روشی هاتن يیت،
 گريمان پرياری هاتن بدات، دلنیا به زو ربه ی نه دمانی نه م نه نجومه نه
 له گه لتا نابن، هه روه ها پاش نه م كو بوونه وه يه، نه ياران هه والی نه م
 كو بوونه وه ی پي راده گه يه نن، به لام پيش نه وان تو بو ی ده نووسی و ده لييت:
 "چی پيوست ده كات به هاتنی به پري زتانه به كو هه ركه سيك له لای
 جه نابتانه وه بي و گوري سيك له گهر دتمان بني ت بو خزمه تی به پري زتان
 ئاماده ين، نه گهر نه مه ی بيست پای له به رامبه رمان ده گو رپي ت".^۸ وه كو له م
 دي ره شيعره هاتوه:

كيفما تحكمون فنحن عبيد مطيعون
 وكيفما تأمرون فنحن خدم مخلصون.^۹

پو دوا وه كان پيش بينيه ستراتيژييه كه ی باو کی سه لاهه ددينيان سه لماند،
 نه وه بوو (نورالدين محمود) كو چی دوا یی كرد، وسه ره تاي كي شه و ئا ژا وه له
 ناو چه كه سه ريه ه لدا، سه لاهه ددين ئامو زگارييه كه ی باو کی له گو ی گرت، له
 دانانی پلانه كانی به نه يتي، به شي وه يه كه به رده وام بوو له پشت گيري كردنی

زانباری پروانه: (سبط ابن الجوزي: س. پ، ج ۸ / ۲۹۵ "ابو شامة: الروضتين، ج ۱ /
 ۲۰۹ "ابن خلکان: وفيات الاعيان، ج ۱۰ / ۸۴ "الزركلي: الاعلام، ج ۲ / ۳۲).
 ۸ ابن الاثير: التاريخ الباهر في الدولة الاتابكية، ل ۱۵۸-۱۵۹ "ابو شامة: الروضتين، ج ۱ /
 ۲۰۴ "ابن واصل: س. پ، ج ۱ / ۲۲۱-۲۲۲ "ابن خلدون: تأريخ ابن خلدون، ج ۵ / ۲۵۱ "
 البدليسي: شرفنامه، ل ۱۷۸-۱۷۹.
 ۹ البدليسي: س. پ، ل ۱۷۹. واته (چو ن پريارده دن ئيمه بهنده ی ملکه چين و چو ن
 فه رمان ده ده ن ئيمه خزمه تكاری دلسوزين).

(الملك الصالح) ^{۱۰} کوپی (نورالدین محمود) تا توانی کوٹایی به هه موو بهرگریه کی نه یاره کانی بهیئت، ^{۱۱} شهوش به دانانی بهرنامه یه کی مه زن و فراوان بو به هیژکردن و دریژپیدان و بهرده وامی کاروانی خه بات و په وتی جیهاد به ریکوپیکی، سه لاهه ددین له شیوازه دهرونییه ستراتیژییه کانی ته نها گرنگی به چاکسازی بارودوخی ناوخیوی مصر و دوورخستنه وهی شه مه ترسیانه ی له سه ر ئاسایشی مصر و گه له کهیدا هه بوو له چوار چیوهی سنووری خویدا نه ددها، به لکویری له ئامانجیکی دهروونی ستراتیژی دوور مه ودا کرده وه، شه ویش پاراستنی سنووری مصر بووله مه ترسییه کانی دهروه، چونکه ولاتی مصر خاوهن سنووریکی بهر فراوان بوو، هه روه ها وا سهیری شه ولاته ی ده کرد که کانیه کی هه لقولاوه بو شه وهی هیژه کانی ده ریایی و وشکانی سوودی لی ببینن ^{۱۲}، شه گهر بیت و سنووره کی پاریزراو نه بیت شهوا پیلانی ئاژاوه گیران له دژی هه وله کانی سولتان سه لاهه ددین بو یه کخستنی به ره ی ئیسلامی له دژی خاچ دروشمه کان بهرده وام ده بیت، بویه پیی وابوو پاراستنی ولاتی مصر پیویستی به ده دست به سه رداگرتنی

۱۰ الملك الصالح اسماعیل: کوپی (نورالدین محمود)، (۵۵۸-۵۷۷/ک/ ۱۱۶۲-۱۱۸۱ز)، له پاشاکانی بنه ماله ی زهنگیه له شام و جهزیره، پاش کوچی دواپی باوکی سالی (۵۶۹/ک/ ۱۱۷۴ز)، ده سه لاتی (دیمه شق و حلب) ی گرته ده ست له ته مه نی (۱۱) سالیدا، بویه میر (شمس الدین محمد بن عبدالملك بن المقدم بن خلدون) کاروباری ده وله ته که ی بو دهرد بهرپوه، له ته مه نی (۱۹) سالیدا کوچی دواپی کرد. (سبط ابن الجوزي: س. پ، ج ۸/ل ۳۶۶) المقریزی: السلوك، ج ۱/ل ۱۶۷ "ابن تغري بردي: س. پ، ج ۶/ل ۸۱-۸۲). ۱۱ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ل ۲۲۰-۲۲۱ "الذهبي: العبر في خبر من غير، ج ۴/ل ۱۹۵-۱۹۶ "المقریزی: السلوك، ج ۱/ل ۱۵۴ "بيومي: قيام الدولة الايوبية، ل ۲۰ "حسن: س. پ، ج ۴/ل ۱۰۵ "سعداوی: التاريخ الحربی، ل ۲۳. ۱۲ يوسف: العرب والروم واللاتین، ل ۲۷۹.

دهوروبه ره ستراتیژییه کانی ههیه، ئه ویش له باشوور ولاتی (النوبة)^{۱۲}، و له پوژمه لات (اليمن والحجاز) و له پوژئاوا شهوه ناوچهی (برقه)^{۱۴}، بیگومان کوته پوژ کردنی ئه م ولاته ئیسلامیانه و تیکه ل بوونیان له گه ل مصر، به مه نگاو یکی ستراتیژی زوړ گه وره ده ژمی ردری له پیناوی یه کیتی و یه کخستنی هیزه ئیسلامیه کان له ناوچه که دا، که سه لاهه ددین هه ولی دلکاری بو ده دا به مه به سستی زه مینه ره خساندن بو قوناغی دووهم، ئه ویش جیهاد بوو له دژی خاچ دروشمه کان که دوژمنی سه ره کی موسلمانان^{۱۵}، ده ولته تی ئه یوبی له سه ره تای دروست بوونیوه پیویستی به هیژیکی جهنگی هه بوو پشتی پی به سستی، بو ئه وهی پووبه پووی نه یارو دوژمنه کانی بیته وه، و ئامانجه ده روونیه ستراتیژییه کانی پی جی به جی بکات، ئه وه بوو سه لاهه ددین په نای برده بهر جیهاد کردن له پیناوی خودادا^{۱۶}، چونکه پیویستییه کی ئایینییه و له سه ره هه موو موسلمانان ئه رکه، و قورئانی پیروژ فه رمانی پیکردووو له فه رموده کانی پیغه مبه ر

۱۲ (النوبة) ولاتیکی سنور بهر بلاوه، ده که ویته باشوری مصر، (نصاری)ن، ژیان و گوزهرانی دانیشتوانی زوړ گران بوو، سه ره تای ولاته که یان له (أسوان)وه ده ست پیده کات، و شاری (النوبة) - ناوی (دمقلة) بوو که شوینی پاشا بوو له سه ره که ناری روباری نیل. (ناصر خسرو: س.پ، ل ۸۱ "یا قوت الحموي: س.پ، مج ۴/ ل ۴۰۵-۴۰۶).

۱۴ برقه: ناوچه یه کی گه وریه پیکه اتوو له کو مه لیک شار و دی له نیوان ئه سه که نده ریه و تونس، و ناوی شاره که (انطابلس) بووه به واتای پینج شاره که دیت. (یا قوت الحموي: س.پ، مج ۱/ ل ۳۰۸).

۱۵ ابن دماق: الجوهر الثمین فی سیره الملوك والسلاطین، ج ۲/ ل ۱۶ "سبط ابن الجوزي: س.پ، ج ۸/ ل ۴۲۸" یوسف: الوحدة وحركات اليقظة العربية ابان العدوان الصليبي، ج ۴/ ل ۲۷-۲۸.

۱۶ ابن شداد: س.پ، ل ۲۸ "الدواداري: كنز الدرر، ج ۷/ ل ۱۰۰.

(د.خ) دا جهختی له سهر کراوه، ئه مهش ئه رکيکه له سهر شانی هه موو
 موسلمانیک که توانای هه بیته به لهش جیهاد له پیناوی خودادا بکات^{۱۷}،
 هه ربویه سه لاهه ددین و گوتار بیژه کانی ئه وه یان به بیرى خه لکی و
 جهنگاوهره کانداهه هینایه وه، که هه ره کهس له پیگای خودادا بکوژیت
 شوینی به هه شته^{۱۸}، وه کو له م ئایه ته دا هاتوو: {إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
 أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ}^{۱۹}، بیگومان شه هید بوونیش ئاواتی به رزی
 موسلمان هه خو به خت که ره کان بوو، بو به دیهینانی یه که له و دوو ئامانجه،
 که سه ره که وتن یان شه هید بوون بوو. له راستیدا ئه و دروشمه هوکارو
 پالنه ریکی ده روونی گه وه ره بوو بو سه ر یازانی سه لاهه ددین تا له گه ل
 دوژمندا به راستی به ننگن^{۲۰}، هه روه ها وه کو له م ئایه ته دا هاتوو: {وَلَا
 تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ}^{۲۱}، ئه م به رویه
 وه ی جهنگاوهره کانی به رز ده کرده وه هانی ده دان به رده وام ئاماده بن بو
 پووبه پروو بوونه وه ی خاچ دروشمه کان.

۱۷ هموندی: پوخته ی فقهی شریعت، ل ۶۰۵-۶۰۶.

۱۸ سبط ابن الجوزي: س.پ، ج ۸/ ۳۳۳ الحنبلي: شفاء القلوب في مناقب بني ايوب، ل ۹۰.

۱۹ واته (خودا گيان و سامانی باوه ردارانی کړيو وه و له باتياندا ده يانخاته به هه شته وه).
 (سوره تی ته وه، ئایه تی ۱۱، وهرگیزانی ماموستا هه ژار).

۲۰ الدواداري: س.پ، ج ۷/ ۱۰۴ ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ۵/ ۳۲۱ قلعي:
 صلاح الدين الايوبي، ل ۳۹۰.

۲۱ واته (ئو که سانه ی له پښی خودادا کوژاون، هه رگیز نابښ به مردویان حساب بکه ن)
 هه ر زیندوون خودا بژيو یان ده داتئ) (سوره تی ال عمران، ئایه تی ۱۶۹، وهرگیزانی
 ماموستا هه ژار).

که واته بهرزکردنه وهی دروشمی جیهاد پربازیکی دهروونی ستراتیژی سه لآحه ددین بوو، له جهنگه کانیدا له گهل نه یارانیدا به گشتی و خاچ دروشمه کان به تایبته تی، بو نمونه: قازی (ابن شداد) باس له سه لماندنې ئه وراسته یه دهکات و ده لیت: "دوای گرتنی قه لای (کوکب) ۲۲ له (۱۵) ی ذی القعه سالی (۵۸۴ ک/ ۱۱۸۹ ز) دا پشوی به له شکره کانیدا، و هیزه کانی مصر به سه رکردایه تی (الملك العادل) ۲۳ ی برای بو گه پرانه وه ئاماده کرد. سولتان بریاریدا له گه لئاندا بپوات تا (عسقلان) ۲۴ و له وی مالئاواییان لی بکات و خوئی له که ناری ده ریاوه بگه ریته وه بو (عکا) و سه ر له هه موو ناوچه کانی که ناری ده ریا بداو کاروباریان پیک بخت، داواییان لی کرد وانه کات، چونکه

۲۲ کوکب: قه لایه کی به هیز بوو له باشووری ده ریاچه ی (طبریه) له سه ر ئه و چیا یه ی که به ته نیشته شاری (طبریه)، ده روانته دۆلی (الاردن)، سولتان سه لآحه ددین پزگاری کرد، پاشان ویران کرا. (یا قوت الحموی: س. پ، مج ۴/ ل ۱۶۳).

۲۳ (الملك العادل) له سالی (۵۴۰ ک/ ۱۱۴۵ ز) له شاری دیمه شق له دایک بووه، پیاوکی دادیه روهر و خانه دان بووه، پاو بوچوونی له جیگای خوئی بووه، له گهل مامی (اسد الدین شیرکو) و سه لآحه ددینی برای گه یشته ولاتی مصر، جیگری سولتان بوو و به شداری زۆربه ی شه په کانی ولاتی شامی کرد، له سالی (۶۱۵ ک/ ۱۲۱۸ ز) له شاری دیمه شق کوچی دوایی کردووه. (ابو شامة: الذیل علی الروضتین، ل ۱۱) ابن خلکان: س. پ، ج ۲/ ل ۷۴-۷۹.

۲۴ (عسقلان) شاریکه له خواروی فه لستین له که ناری ده ریا ی نیوان (غزه و بیت جبرین)، هه ره وها پئی ده لئین بووکی شام له جوانیدا، خاچ دروشمه کان له سالی (۵۴۸ ک/ ۱۱۵۳ ز) ده ستیان به سه ریدا گرت، به لام سولتان سه لآحه ددین توانی له سالی (۵۸۳ ک/ ۱۱۸۷ ز) پزگاری بکات، پاشان له سالی (۵۸۷ ک/ ۱۱۹۱ ز) بریاری تیگدان و ویرانکردنی له ترسی داگیرکردنی له لایه ن خاچ دروشمه کان. (ابن عبدالحق: مراصد الاطلاع علی اسماء الامکنه والبقاع، ج ۲/ ل ۹۴۰) ابن الفرات: تاریخ ابن الفرات، مج ۲ ج ۲/ ل ۲۹ "المقریزی: السلوک، ج ۱/ ل ۱۷۵).

ژماره يه کي کهم سهربازی له گه لدا ده ميښته وه و خاچ دروشمه کان هه موو له شاری (صور)^{۲۵} کوږوونه ته وه نه وه که په يمان بشکينن، به لام سولتان گوئی نه دايه و پوښته (عسقلان) و مائناوايي له (الملك العادل) ی برای کرد، به که ناری دهریادا به ره و شاری (عکا) گه پرايه وه، ئەم کاته زستان بوو، دهریا شه پوولی گه وره ی وه کو چیا به رز ده بووه وه. کاتيک من بېرو خه يالم له سهر ئەمه بوو، سه لاهه ددين ناوړی ليدامه وه گوئی: "شتيکم له دلدايه پيت ده ليم: هه رکاتيک خوی گه وره پزگارکردنی که ناری دهریاکانی بو ئاسان کردم، کاربه ده ست بو ولات دانه نيم، وه سیه تيان بو ده کهم، و مائناواييان لیده کهم، و سواری ئەم دهریايه ده بم به شوي داگیرکه راندا ده گه پریم، به دوايان ده که وم، تا کو يه که بی باوه ر له سهر پووی زه وی ناهيلم يان له م ريگايه دا ده مرم،... ئەم قسه يه له لام زور گه وره بوو"، پاشان (ابن شداد) به سه لاهه ددینی گوتوه: "سولتان نابی خوئی و سهربازه کانی تووشی ئەم زحمه ته بکات و له م دهریايه بدات، چونکه ئەم سهربازانه قه لغانی ئيسلامن، له وه لامدا گوتوويه تی: من پای تو وهرده گرم، کام مردنيان به پريره؟ وتم: بيگومان مردن له پری خودادا، وتی: ئامانجی من له م هه موو خه بات و ماندوو بوونه م له جهنگدا نه وه يه که به به پريرترين مردن بمرم".^{۲۶} ليره دا نه وه مان بو پوون ده بيته وه که سولتان سه لاهه ددين هه موو کارو چالاکی و ماندوو بوونی جيهاد بووه له پيناو خودادا.

۲۵ (صور) شاریکی کون و به ناوبانگه، ده که ويته سهر دهریای شام له باشووری بهیروت له لوبنان: يه کيکه له (غوری) هکانی موسلمانان، چوته ناو دهریا، به ئاسانی دوژمان پیی نه ده گه يشتن، چونکه چواره وری دهریا بوو. (ناصر خسرو: س. پ، ل ۵۰) ابن عبد الحق: س. پ، ج ۲ / ۸۵۶.

۲۶ النوادر السلطانية، ل ۲۹-۳۰.

له چوارچیوهی شیوازده دهروونییه ستراتیژییه کاندای سه لآحه ددین که بو ناسویهکی دور کار دهکات ناوا مه زندهو نه نجامه کانیشی دریژ خایه ن و کاتیکی زوریشی دهو، هه لمه تیکی سه ربازی له جمادی یه که می سالی (٥٦٨/ک/١١٧٣) به فرماندهی (توران شاه) ^{٢٧} ی برای بو ولاتی (النوبه) له باشووری مصر دهستیپکرد ^{٢٨}، هه لمه ته که گه یشته سه ره تای ولاته که یان له سه ره که ناره کانی پوژه ولاتی نیل سوپاکه دابه زی، به دوری (١٢٠) میل له باشووری (اسوان)، توانیان دهست به سه ره قه لای (ابریم) دابگرن، نه وه بوو (توران شاه) ماوه یه که مایه وه، به لام بیزاری تهنگی پی هه لچنی و به جی هیشت ^{٢٩}، و له شوینی خوئی پیاوئیکی به ناوی (ابراهیم الکردی) ^{٣٠} دانا، و

٢٧ (توران شاه): ناوی (توران شاه بن ایوب بن شادی، فخرالدین، شمس الدولة) به واتای پاشای پوژه ولات، برا گه وهی سه لآحه ددین بوو له باوکه وه، له شاری دمشق په ورده بوو، له سالی (٥٦٩/ک/١١٧٤) له هه لکه ته کیدا سه لآحه ددین له گه ل میره کانی (بنو الرسول) په وانه ی ولاتی (الیمن) ی کرد، پاش دهست به سه راگرتنی ناوچه که سالی (٥٧١/ک/١١٧٥) گه پرایه وه شام، له سالی (٥٧٤/ک/١١٧٨) دا گه یشته مصر وهوئ کۆچی دواپی کرد. (سبط ابن الجوزی) ده لیت: "خوئی به موسته هه قتر ده زانی له سولتان سه لآحه ددین له فرمان په وایی، له کاتی خه یالیدا هه ندیک قسه ی ده کرد، بویه سه لآحه ددین دوری خسته وه بو ولاتی (الیمن)". بو زانیاری زیاتر په وانه (مراة الزمان، ج ٨/ ٣٦٢) الخزرجی: العقود اللؤلؤة فی تاریخ الدولة الرسولية، ج ١/ ٢٦" الیونینی: ذیل مراة الزمان، ج ١/ ١٥٠.

٢٨ ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ ٢٨٧" رنسیمان: تاریخ الحروب الصلیبیه، ج ٢/ ٦٤٣.

٢٩ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٢٢١" ابو شامة: الروضتین، ج ١/ ٢٠٨" ابن کثیر: س. پ، ج ١٢/ ٣٦٠" ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ ٢٨٧" المقریزی: السلوک، ج ١/ ٥١

Lanepoole: Saladin, P,P. 101.

بەرەو شارى (قوص) ^{۳۱} بەرپیکەوت ^{۳۲}، پاشان راپپورتیکى ئامۆزگارى ئامیزى دەربارەى دانیشتونانى ولآتى (النوبة) بۆ سەلاخەددین رەوانە کرد، کە پشتیان پى نەبەستیت، چونکە ولآتیکى کەم دەرامەتەو هاوکات ئاوو هەوای لەبار نىیه ^{۳۳}، لەم راپپورتەدا ئەوەمان بۆ پروون دەبیتهو کە سەلاخەددین هەر چەند ئامانجى ئابوورى هەبیئت، بەلام پتر ئامانجى دەروونى ستراتیژی دوور مەودای هەبوو، چونکە سەلاخەددین و بنەمالەکەى لەو دلتیا بوون کە (نور الدین محمود) سوورە لەسەر هاتن بۆ ولآتى مصر بۆ لابردنیان لەسەر دەسەلات ^{۳۴}، ئەمەو جگە لەوہى کە ولآتى (النوبة) پیشتەر ببوو شوینگەى پیلان داپشتن و ئازاوەنەو لەلایەن پاشماوہى هەلہاتوانى

۳۰ ابراهيم الكردي: له سەردەمى سولتان سەلاخەددیندا سالى (۵۶۸/ك/۱۱۷۳ن)، و لە کاتى هەلمەتى (توران شاه) بۆ ولآتى (النوبة) داواى بەخشینی قەلاى (ابريم) ی لیکرد، لەگەڵ کۆمەلیک لە کوردەکان، کەبەبەردەوامى هیرشیان دەکردە سەر ولآتى (النوبة)، و لەئەنجامدا پارەو مەرو مالاتیان زۆر دەسکەوت، پاشان لە دوورگەى (ذیدان) ی سەر بە (النوبة)، (ابراهيم الكردي) نغرو بوو و کۆچى دوایى کرد. (ابو شامة: الروضتين، ج/۱/ ۲۰۹ل).

۳۱ قوص: یەکیکە لە شارە کۆن و گەورەکانى مصر، لە پۆژەهلآتى (النیل)، ناوى (Hat Hor) واتە کۆشکى خواوەند (مؤریس)، هەروەها (بریر قوص) یاخود (قوص المارة) پى دەوتریئت، لە کۆتایى سەدەى سێیەمى کۆچى بەناوى (دقلدیانوس) دەناسرا. (رمزي: القاموس الجغرافي، ج ۴ ق ۲/ ۱۸۷ل).

۳۲ ابو شامة: الروضتين، ج/۱/ ۲۰۹ل “شاکر: التاريخ الاسلامي، ج/۶/ ۳۲۰ل.

۳۳ ابن الاثير: الكامل، ج/۷/ ۳۳۲ل “شاکر: س.پ، ج/۶/ ۳۲۰ل.

Lane Poole: A history of Egypt. P.197 ,

۳۴ ابن الاثير: الكامل، مج/۷/ ۲۳۱ل.

(فاتیمیه‌کان) ^{۳۰}، ^{۳۶} ئەم ھۆکارانەو ھەندى ھۆکارى دەروونىش وای لیکردن بیر لەم جۆرە شیوازە دەروونییە لە سنووری باشووری مصر و خو تەرخان کردن و ئامادە بوون لە پیناو پەرۆژە گەرە ستراتیژییەکاندا بکات، ئەویش یەک بوونی بەرەى ئیسلامى و دەرکردنى خاچ دروشمەکان لە ولاتى شامدا بوو، ھەرۆھا سەلاحەددین بۆ جیبەجی کردنى ئەو پلانە ھەلمەتییكى سەربازى ترى بۆ ولاتى (افریقىھ و طرابلس الغرب) لە سالى (۵۶۸/ك/۱۱۷۳) بە فەرماندەیی (شرف الدین قراقوش) ^{۳۷} لە ژێر چاودیرى (تقى الدین عمر) ^{۳۸} نارد ^{۳۹}، لەگەڵ (۵۰۰) سەرباز، بەمەبەستى پاراستنى

۳۵ فاتمیه‌کان: بێمالەییەكى شیعەى ئیسماعیلی بوون، بەرچەلەك خویان دەبردەو سەر (علی بن ابی طالب) و فاتیمەى خیزانى و کچی پیغەمبەر (د.خ)، لە سالى (۲۹۷/ك/۹۰۹) لە شارى (سجلماسای) ئەفریقا دەولەتیان دامەزراند، سەرەتا لە تونسدا و پاشان لەسەرتاسەرى باکوورى ئەفریقا و مصردا، لە سەردەمى خەلیفە (معز الدولة) بە فەرمانى ئەو شارى قاھیرەیان دروست کرد وەکو پایتەختى خەلافەتى فاتیمى، بەلام لە سالى (۵۶۷/ك/۱۱۷۳) لەسەردەستى سولتان سەلاحەددین کۆتایی بەفەرمانرەوای خەلافەتیان هینا بە دامەزراندنى دەولەتى ئەیوبى. بۆ زیاتر زانیارى بروانە (ابن ظافر: أخبار الدول المنقطعة المقريزي: اتعاظ الحنفا باخبارالائمة الفاطميين الخلفاء" سرور: الدولة الفاطمية في مصر).

۳۶. ۱. ر. جب: صلاح الدين الايوبي، ل ۱۲۲.

۳۷ شرف الدین قراقوش: ناوی (شرف الدین قراقوش التقوى) ه، یەکیک بوو لە مەمالیکى (تقى الدین عمر)، لە سەردەمى سولتان سەلاحەددین فەرماندەیی ھێزە ئەیوبیەکانى کرد بۆ ولاتى (افریقىھ)، لە سالى (۶۰۹/ك/۱۲۱۲) کۆچى دوایی کرد. ئەمە جیاوازە لەگەڵ (بهاء الدین قراقوش) ه کە وەزیری سولتان سەلاحەددین بوو. (ابن خلکان: س. پ، ج ۴/ل ۹۲).

۳۸ تقى الدین عمر: پێى دەوترا (أبي فتح و أبى سعيد) و گەلى نازناوی ترى ھەبوو، گرنگترینیان کە ناوبانگی پێ دەرکرد، الملك المظفر بوو. پۆلیکی بەرچاوی ھەبوو

سنووری پوژئاواى مصر^{٤٠}، چونكه (بدو) دهشته كيه كانى برقه بهرده وام بو
ولا تى مصر سهرچاوهى ئاژاوه گيڤرى بوون به تاييه تى له سهرده مى
خه لافه تى فاتيميدا، بويه سولتان سه لاهه ددين گرنگى به دروستكردى
پرده كانى (الجيزة)^{٤١} له سهر پووبارى نيل بهرامبهر (فسطاط) دا، بو ئه وهى
هيزه سهر بازيه كانى له كاتى هيرشى دوزمن له پوژئاواوه هاتنى لافاوه به
پياده بپه رنه وه^{٤٢}، ليژه دا ئه وه مان بو دهرده كه ويٽ كه ئه و زنجيره كه ناربييه
برقه شوينگه يه كى ستراتيژى گرنگى به سولتان سه لاهه ددين بو به رگرى
كردى له دهوله ته كه ي دا، ئه وه بوو به دريژايى سهرده مى دهوله تى ئه يوبى
سنوورى پوژئاواى مصر تووشى هيچ هير شيكى دهره كى نه بووه وه^{٤٣}.

له سهرده مى سولتان سه لاهه ددين له شهري دژ به خاچ دروشمه كان. بو زياتر زانيارى
بپروانه: (ابراهيم: الملك المظفر تقى الدين عمر، رساله ماجستير، جامعه صلاح الدين،
اداب، سنه ١٩٩٤).

٣٩ الحموي: التاريخ المنصوري، ل ١٨٠ "ابو الفداء: المختصر في اخبار البشر، ج ٣/
ل ٥٣ "الحنبلي: س. پ، ل ٨٢.

٤٠ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ل ٢٣٣ "ابن واصل: س. پ، ج ١/ ل ٢٣٧-٢٣٨ "النويري:
س. پ، ج ٢٨/ ل ٣٧١ "ابن العماد: شذرات الذهب في اخبار من ذهب، ج ٢/ ل ٢٢٥ "ابن
كثير: س. پ، ج ١٢/ ل ٣٦١ "ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ٥/ ل ٢٨٦ "المقريزي:
السلوك، ج ١/ ل ١٧١ "البديسي: س. پ، ل ١٨٠.

٤١ الجيزة: شارىكى مصرى به له دهرويه رى (القاهرة) ده كه ويته پوژئاواى (الفسطاط)
له سهر كه نارى پووبارى (نيل) پوژئاوا، به (ئه هرامات) به ناوبانگه. (ياقوت الحموي:
س. پ، مج ٢/ ل ١٠٣-١٠٤).

٤٢ الدواداري: س. پ، ج ٧/ ل ١٠٠.

٤٣ سعداوي: التاريخ العربي، ل ٤١، "Lane Poole: A history of Egypt, P.197, "Saladin, P.P. 124-128.

ئەمە جگە لەوہی کە سولتان سەلاحەددین لە پشت ئەم شیوازە دەرونییەوہ نامانجی تری ھەبوو، ئەویش گەرانەوہی دەسلەلاتی مصر بۆ ناوچەکەو بنەر کردنی ئازاوہ لە باکووری ئەفریقا بوو، بەتایبەتی لە پاشماوہی شیعە فاتیمیەکان، بەمەش توانی نامانجە ستراتیژیە دەروونییەکە لە گێرانەوہیان بۆ ژێر ئالائ و یەکییتی دەولەتەکە ی دەولەتەکە ی بۆ پووبەرپوو بوونەوہی خاچ دروشمەکان جی بەجی بکات.^{٤٥}

٤٤ ئالائ: سولتان سەلاحەددین ھەلۆی کردبووہ سومبلیک بۆ ئالای دەولەتەکە ی، وەک دەرپرینیک بۆ ھاندان و پەلاماردانی دوژمنانی موسلمانان، پەنگەکەشی زەرد بوو. (علم الدین الشاتانی) شاعیر وتویەتی: "سەرکەوتن دەبینم بە ئالاکەتەرە ھەلواسراوہ، مەرھستە تۆ شایستە ی ئەوہی کە دنیا داگیر بکە ی". (العماد الکاتب: البرق الشامی، ج ٣/ ٢٩٩، ابن الاثیر: الکامل، ج ٧/ ٣٣٥ "حتی: تاریخ العرب، ل ٧٥٦" حسین: س. پ، ل ١٦٨).

٤٥ لە راستیدا سولتان سەلاحەددین لە یەکەم ھەلمەتدا بە فەرماندە یی (قراقوش) ھەموو ولاتی مەغریبیان کوئتەرۆل نەکرد، بە لکو لە سالی (٥٦٨/ ١١٧٣) تەنیا (برقە و طرابلس) بە شیک لە پوژ ھەلاتی (تونس) تاوہکو (قابس) یان کوئتەرۆل کرد، (ابن واصل: س. پ، ج ١/ ٢٣٥ "أبو الفداء: س. پ، ج ٣/ ٥٣٠" الذھبی: دول الاسلام، ج ١/ ٨١)، پاشان لە نیو سالانی (٥٧١-٥٧٣/ ١١٧٥-١١٧٧) ھەلمەتە کە یان بۆ سەرناوچە کە بەردەوام بوو، (أبو شامة: الروضتین، ج ١/ ٢٦٠" المقریزی: السلوک، ج ١/ ١٧٥) ھەر و ھا لە سالی (٥٧٧/ ١١٨١) توانیان دەست بە سەر ولاتانی (ھوارە، زوادی، لواتە، جبل، نفوسە و غدامس) بگرن، لە سالی (٥٨٣/ ١١٨٧) (قراقوش) توانی دەست بە سەر شاری (قیروان) دا بگرت دوا ی شەرپکی بە ھیز لە گەل سولتانانی مەغریب (ابن عبد المؤمن)، بە مەش سەلاحەددین لە سنووری دەولەتە بەر فراوانە کە ی دلتیا بوو و نامانجە کە ی پیکا. (ابن الاثیر: الکامل، ج ٧/ ٢٣٣ "ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ ٢٨٦" المقریزی: السلوک، ج ١/ ١٧٥، ١٨٦، ٢١٢" الخطط، ج ٣/ ٣٧٩). بۆ زیاتر زانیاری پێوانە نەخشە ی ژمارە (١).

پیلانی ستراتیژی جهنگی دهروونی دهبی پړهچاوی سیاسه‌تی گشتی دهولت بکات، هه‌رچه‌نده کاریکی قورس و گرانه هاوسه‌نگی بکریت له‌نیوان سیاسه‌ته‌کانی به‌ره‌ی ناوځوو جهنگی دهروونی له مه‌یداندا، چونکه پیلان له جهنگی دهروونی‌دا تووشی ناره‌حه‌تی و زه‌حه‌تیکی زور دهبی له هاوشان بوونی له پړه‌وی سیاسه‌تی دهولت‌دا^۶، بو نمونه سه‌لا‌حه‌دین بو راگرتنی ئه‌و هاوسه‌نگییه، دوا‌به‌دوا‌ی کو‌نترول کردنی ولاتانی (النوبه و برقه)، بیری له پزگار کردنی شوینیکی ستراتیژی ده‌کرده‌وه له‌چوارچیوی شیوازه دهروونییه ستراتیژییه‌کان. به‌تاییه‌تی بوی ده‌رکه‌وت ولاتی (النوبه) ئه‌و شوینه ستراتیژییه نییه که‌خوی و به‌ماله‌که‌ی وه‌کو شوینیکی ستراتیژی قبول له‌کاتی قه‌یراندا پشتی پی به‌ستن، ئه‌وه‌بوو بو جیبه‌جی کردنی پروژهی پزگار کردنی ولاتی (الیمن) داوا‌ی موله‌تی له (نورالدین محمود) کرد، هاوکات ئه‌وه‌یشی پی راگه‌یاند که‌مه‌به‌ستی (عبدالنبی)^۷ ده‌قه‌ری (زبید)^۸، چونکه ناوی خه‌لیفه‌ی عه‌بباسی (المستضیء بأمر الله)^۹ ی

۴۶ نصر: س.پ، ج ۱/ ۹۷.

۴۷ (عبدالنبی): ناوی (ابو الحسن علي بن مهدي)، خه‌لکی گوندی (العنبره) بوو له‌که‌ناره‌کانی ده‌قه‌ری (زبید)، هه‌موو سالیکی حه‌جی ده‌کرد، چاوی که‌وت به‌هه‌ندی زانایانی (العراق و الشام والحجاز) سه‌رنجیانی راکیشا بولای خوی، شیعی مه‌زه‌ب بوو، خه‌لکیکی زور شوینی که‌وت، تاوه‌کو له‌سالی (۵۴۵ ک/ ۱۱۵۱ ز) ببوه (امام) له‌ولاتی (الیمن)، فه‌رمانه‌روایی ناوچه‌ی (زبید) ی کرد له‌نیو سالانی (۵۵۸ - ۵۶۹ ک/ ۱۱۶۲ - ۱۱۷۳ ز). به‌روانه: (الذهبي: تاريخ دول الاسلام، ل ۲۰۲ "المقريزي: السلوك، ج ۱/ ۱۶۲" الزکلی: س.پ، ج ۵/ ۲۵).

۴۸ (زبید): شاریکی به‌ناوبانگه له‌ولاتی الیمن به‌پرووی که‌ناری (باب المنذب) که‌وتوته سه‌ر ریگای (عدن و مکه)، هه‌روه‌ها پیی ده‌وترا (الخصيب) پاشان (الوادى)، له‌سه‌رده‌می خه‌لیفه‌ی عه‌بباسی (المأمون) تازه‌کرایه‌وه. (ياقوت الحموي: س.پ، مع ۲/ ۴۶۸).

لهووتاری ههینی هه لگرتوو^{٥٠}، (نورالدین محمود) به داواکاریه که ی قایل بوو، بهم قایل بوونهش سه لاهه ددین هه لمه تیکی سه ربازی به فه رماندهیی (توران شاه) ی برا گه وره ی ئاماده کرد بو دهست به سه راگرتنی ولاتی (الیمن)^{٥١}، بیگومان سه لاهه ددین ئامانجی دهروونی ستراتیژی دوور مه ودا ی هه بوو له کوئرتو ل کردنی ولاتی (الیمن) دا، ئه ویش جگه له ترسی هاتنی

٤٩ (المستضیء بأمر الله): ناوی (الحسن ابو محمد المستضیء بأمر الله بن یوسف المستنجد بالله)، له سالی (٥٣٦ ک/ ١١٤١ ز) له دایک بووه، خلیفه ی عه بباسی ژماره (٣٣) بوو، فه رمانزه وای خه لافه تی عه بباسی بوو له به غداد له نیو سالی (٥٦٦-٥٧٥ ک/ ١١٧٠-١١٨٠ ز)، له سه رده می ئه و خه لافه تی فاتی روو خا له ولاتی مصر به دهستی سولتان سه لاهه ددین ی ئه یوبی، پیایکی داد پهروه رو خانه دان بوو، ههروه ها مه کوس و باجی له سه ر خه لکی هه لگرد، ماوه ی (٩) سال حوکمی کرد، له ته مه نی (٣٩) سالی کۆچی دوایی کرد. (ابن تغری بردی: س.پ. ج ٦/ ٧٨ ل) السیوطی: تأریخ الخلفاء، ل ٤٤٥ شاکر: س.پ. ج ٦/ ٣١١).

٥٠ ابن الاثیر: الكامل، مج ٧/ ٢٣٧-٢٣٨ ابن کثیر: س.پ. ج ١٢/ ٣٦٤ ل ابن خلدون، تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ ٢٨٧ ل ابن تغری بردی: س.پ. ج ٦/ ٦٣ ل ابن العماد: س.پ. ج ٢/ ٢٢٥ ل البدلیسی: س.پ. ل ١٨١ شاکر: س.پ. ج ٦/ ٣٢٠).

٥١ هه لمه ته که له مانگی ره جبهی سالی (٥٦٩ ک/ ١١٧٤ ز) به ڕیگای پووباری (النیل) دهستی پیکرد تا گه یشته شاری (قوص)، پاشان به وشکایی دا رویششت تا کو گه یشته (عیذاب) له که ناری ده ریای سوور، پاشان له ده ریای په رینه وه تا کو گه یشته (جدة) له ویشه وه بو شاری (مکه) دوای زیاره ت کردنی که عبه، هه لمه ته که گه یشته (الیمن)، و دهستیان به سه ر ده قهری (زبید) دا گرت، و (عبدالنبی) به دیلی گیرا، له گه ل هه موو سهروه ت و سامانیان، هاوکات قه لاکانیان که وته ژیر ئالی ئه یوبیه کان، (ابن الاثیر: الكامل، مج ٧/ ٢٣٨ ل ابو الفداء: س.پ. ج ٢/ ١٣٣ ل ابن کثیر: س.پ. ج ١٢/ ٣٦٥ ل قه فتان: میژووی گه لی کورد، ل ٢٢٦). بو زیاتر زانیاری پروانه نه خشی ژماره (٢).

(نورالدين محمود) كه پيشتر باسماں ليئوه كرد^{۵۲}، هاوكات هه سستی به زيادبوونی ريژهی هيژه سهريازيه كانی و زوري ژماره‌ی براكاني و فراوان بوونی دهسه‌لاتی (توران شاه) كرد،^{۵۳} جگه له هاندانی (عمار هه يمنی)^{۵۴} بو سه لاهه‌ددین له ناردنی (توران شاه) بو ولاتی (اليمن) تاوه‌كو دوخه‌كه‌ی له بار بیست بو جیبه‌جیكردنی پیلانه‌كه‌ی له‌دژی سه لاهه‌ددین^{۵۵}، به‌لام بی

۵۲ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۲۳۷ المقريزي: الخطط، ج ۳/ ۵۹ "سعداوی: التأريخ الحربي، ل ۴۳.

۵۳ ابن شداد: س. پ، ل ۵۳ "ابن تغري بردي: س. پ، ج ۶/ ۸۰ "الرهاوي المجهول: تاريخ الرهاوي المجهول، ل ۲۰۰.

۵۴ (عمار هه يمنی): شاعيريکی ليها توو بوو، کاتيک ده‌وله‌تی فاتی پوخا له ولاتی مصر، و له شوینی ده‌وله‌تی ئه‌يوپی دامه‌زرا، (عمار هه) به‌کۆمه‌لێک له‌بنه‌ماله‌ی سه لاهه‌ددینی هه‌لدا، پاشان له‌گه‌ل کۆمه‌لێک له‌گه‌وره‌ پیاوانی شيعه‌ ریکه‌وت بو گيرانه‌وه‌ی خه‌لافه‌تی فاتی بو فرمانه‌روایی ولاتی مصر، به‌لام کاتيک سولتان به‌پیلانه‌کیانی زانی له‌سالی (۵۶۹/ک ۱۱۷۳) هه‌موویانی له‌ سێداره‌دا، له‌نیوانیان (عمار هه يمنی) له‌گه‌لدا بوو. (ابن خلکان: س. پ، ج ۳/ ۴۳۱-۴۵۳ "ابوالفداء: س. پ، ج ۲/ ۱۳۳ Lane Poole: Saladin. p. 126

۵۵ ئه‌م پیلانه له‌سالی (۵۶۹/ک ۱۱۷۴) له‌لایه‌ن (عمار هه يمنی) دژی سولتان سه‌لاهه‌ددین نایه‌وه، ئه‌ویش (عمار هه) ژماره‌یه‌کی زوری له‌لایه‌نگرانی خه‌لافه‌تی فاتی کۆکرده‌وه له‌شاری (القاهره) و داوای لیکردن که یه‌کێک له‌منداله‌کانی خه‌لیفه (العاضد) دامه‌زریڤن بو ئه‌وه‌ی ده‌سه‌لات بو فاته‌یه‌کان بگيریته‌وه، ئه‌وه‌بوو به‌خیرایی په‌یوه‌ندی به‌خاچ دروشمه‌کانه‌وه‌ کرد، به‌مه‌به‌ستی یارمه‌تی‌دان و هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی فرمانه‌روایی سولتان سه‌لاهه‌ددین، هاوکات (عمار هه) توانی زور له‌مانه‌ بو جیبه‌جیكردنی پیلانه‌كه‌ی کۆبکاته‌وه که‌رق و کینه‌ یان هه‌بوو له‌سه‌ر ده‌وله‌تی ئه‌يوپی تازه‌ دروست بوو، به‌لام یه‌کێک له‌م پلان گيرانه‌ که‌ ناوی (زين الدين بن نجا) بوو، هه‌واله‌كه‌ی گه‌يانده سولتان سه‌لاهه‌ددین، سولتان بریاری گرتن و کوشتنی دان له‌چوارچێوه‌ی جه‌نگه‌ ده‌رونییه‌ ستراتیژییه‌كه‌ی بو ئه‌وه‌ی ترس له‌ دل و ده‌روونی نه‌یاره‌کانی بچه‌قینی و له‌دوا روژدا بیر

گومان کوئتروڻ ڪردنى ولاتى (اليمن) بهيه ڪيڻ ڪه پرڙهه دهره ڪيه ڪانى سه لاهه ددين داده نريٽ، به تاييه تي دواى جي به جيڪر دنى پرڙهه ڪانى نه فريقيا ڪه نامانجيڪي دهر وونى ستراتيڙى گرنكى له پشته وه بوو، له وانه هاوسه نڱيڪردن له نيوان سياسته ته ڪانى ناوخو دهر وهى دهوله تدا، و له ناودانى پشتيوانانى خه لافه تي فاتمى له ولاتى (اليمن)^{٥٦}، ههروهه پاراستنى سنوورى باشوورى مصر، چونكه ولاتى (اليمن) له پووى جهنگى و بازرگانيه وه ڪليلى دهرىاي سوور بوو ڪه به سهر (الحبشه)^{٥٧} مهيحيدها دهر وانى^{٥٨}، هاوڪات سه لاهه ددين بيرى له نامانجيڪي دهر وونى ستراتيڙى دوور مهودا ڪرده وه، نه ويش ترسى بلاوبوونه وهى بيروڪهى خاچى بوو له ولاتى (الحبشه) به پڙگاي دهرىاي سووردا، به مهش سه لاهه ددين دهوله ته ڪهى دهه ڪوته نيوان دوو ناگر، ناگريڪ له ڪه ناره ڪانى دهرىاي روم (ناوه پراست) ڪه پيڪهاته ڪهى ميرن شينى خاچ دروشمه ڪانه، و نه وهى تريان له ڪه ناره ڪانى دهرىاي سوروه وه ڪه بريٽى يه له ولاتى

له نازاوه و خراپه ڪارى نه ڪه نه وه مل ڪه چى فهرمانزدها ڪانى سولتان بن. (ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ل ٢٣٨ العمرى: مسالك الابصار، ج ٧ ورقه ٦١-٦٢) ابو شامة: الروضتين، ج ١/ ل ٢١٦ النويرى: س.پ، ج ٢٨/ ل ٣٧٣ الدوادارى: س.پ، ج ٧، ل ٥٥ ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ٥/ ل ٢٨٨.

٥٦ ابن شداد: س.پ، ل ٧٤ ابو شامة: الروضتين، ج ١/ ل ٧٠ ابن واصل: س.پ، ج ١/ ل ٢٣٥-٢٣٦ الاسحاقى: اخبار الاول فيمن تصرف على مصر من ارباب الدول، ل ١٧٢ الدوادارى: س.پ، ج ٧/ ل ٥٦.

٥٧ (الحبشه): نه مڙو پيئى دهوترىٽ (اثيروبيا) ولاتى ڪه له رڙهه ولاتى نه فريقيا له سهر دهرىاي القلزم (سوور) نيوان (سودان و ڪينيا و صومال و جيوبتى). المنجد فى اللغة والاعلام، ل ٢٧.

٥٨ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ل ٢٣٨ الدوادارى: س.پ، ج ٧/ ل ٥٦-٦٧ ابن ڪثير: س.پ، ج ١٢/ ل ٢١٥.

(الحبشه)^{٥٩}، ههروهه له چوارچێوهی ئامانجه دهروونییه ستراتیژییهکی بۆ یهكخستنی جیهانی ئیسلامی و گێڕانهوهی هیژه ئیسلامیهكان بۆ ژێر ئالای خوێ، لهسالی (٥٦٨/ك/١١٧٣)ن هیڕشی كرده سهر (بدو- ه عهربه دهشتهكیهكان)ی نیشتهجیی دهوروبهری (الكرك^{٦٠} و الشوبك^{٦١}) بۆ مسوگهركردنی سنووری دهولهتهكهی لهچوار چێوهی پرۆژه ستراتیژییه گهورهكهی و پاك كردنهوهی ناوچهكه لییان و نههیشتنی پهیوهندییهكانیان بهتایبهتی لهگهڵ خاچ دروشمهكان، چونكه ههوال و زانیاری گرنگیان پێ دهبهخشین لهبارهی جموجۆلی (سهلاحهددین)هوه، هاوكات وهكو چاوساغ کاریان لهگهڵ دهكردن^{٦٢}. بیگومان سهلاحهددین لهكاتی ههڵمهتهكیدا بۆ سهر (الكرك و الشوبك) ئهوهی بۆ دهركهوت كه ئامانجه دهروونییه ستراتیژییهكهی كه بۆ ئاسۆیهكی دووره واپیویست دهكات نیمچه دوورگهی (سیناء) لهههموو ئهوه عهربه دهشتهکیانهی لهناو دۆل و سهر ریگای (مصر و شام)ن پاك بكاتهوه^{٦٣}، بۆیه بپاری دروستکردنی قهلایهكیدا لهناو

٥٩ سعداوی: التاريخ الحربي المصري، ل٤٣.

٦٠ الكرك: قهلایهکی پۆلاینه له دیوی شام له دهوروبهری (بلقاء) له ناو چیاکانی (یاقوت الحموي: معجم البلدان، مج٤/ل١٣١) ئیستا سهر به ئوردنه. خاوهن شوینیکی ستراتیژی گرنگ بوو، گرنگی ئهوه شاره لهوهدا بوو كۆتێرۆلی ریگاكانی نیوان مصر و شام و حیجازی دهكرد، تاكه ریگا بوو كه رێبوار پیا دهڕویشته بۆ سوریا و حیجاز. (غوانمة: اماره الكرك الايوبية، ل١٠٥).

٦١ الشوبك: قهلایهکی پۆلاینه له دهوروبهری شام له نیوان (عمان و ايلة) نزیک الكرك. (یاقوت الحموي: س.پ، مج٣/ل١٦١).

٦٢ ابن الاثير: الكامل، مج٧/ل٢٣٥ “سبط ابن الجوزي: س.پ، ج٨/ل٢٩٣” ١.ر. جب: س.پ، ل١٧٣ سعداوی: التاريخ الحربي، ل٣٤.

٦٣ ابو شامة: الروضتين، ج١/ل٢٠٦-٢٢١ “الغامدي: صلاح الدين و الصليبيون. ل١٤٥.

جهرگه‌ی نیمچه دورگه‌ی (سیناء) به‌ناوی (قلعه الجندی)^{۶۴}، ئەمه جگه له‌وه قولله‌یه‌کی له (السویس) دروستکرد که جیڭای (۲۰) سواری تیدا ده‌بووه^{۶۵} و سه‌ربازه‌کانی له سه‌ردانا، هه‌روه‌ها فه‌رمانی‌دا به‌ده‌رکردنی هۆزی (بنو الجذام)ی عه‌ره‌بی بۆ (البحیره)^{۶۶} و ده‌ستی به‌سه‌ر هه‌موو دانه‌ویڵه‌و زه‌وی و زاره‌کانیاندا له (الشرقیه)^{۶۷} داگرت، چونکه دانه‌ویڵه‌یان بۆ خاچ دروشمه‌کان ده‌رفاند^{۶۸}، به‌م کاره‌ش سه‌لاحه‌ددین پیش ری‌که‌وتن به‌ره‌و ولاتی شام سنوورو ئامانجه‌ ده‌روونییه‌ ستراتیژییه‌کانی ده‌وله‌ته‌که‌ی له‌هه‌موو لایه‌که‌وه‌ مسۆگه‌رکرد.

به‌پزگارکردنی ولاتانی (النوبه و برقه و افریقیه و الحجاز واليمن) سه‌لاحه‌ددین یه‌که‌م قوناغی له‌ قوناغه‌کانی یه‌کگرتنه‌وه‌ی ولاتانی ئیسلامی له‌چوارچیوه‌ی پیلانه‌ ده‌روونییه‌ ستراتیژییه‌کانیدا جیبه‌جی‌کرد، به‌مه‌ش له‌فه‌رمانپه‌وایی ناوخۆ و ده‌ره‌وه‌ی ولاتی مصر دلنیا بوو، دوا‌ی نه‌ه‌یشتنی هه‌موو ئەو کۆسپ و ته‌گه‌رانه‌ی ده‌هاتنه‌ ری‌گای پرۆژه‌که‌ی، هاوکات هه‌لیکی له‌باری بۆ ری‌که‌وت بۆ جیبه‌جی‌کردنی قوناغی دووه‌م له‌قوناغه‌کانی

۶۴ قلعه الجندی: ئەم قه‌لایه‌ که‌پێی ده‌وترا قه‌لای سه‌لاحه‌ددین، ده‌که‌ویته‌ باکووری رۆژه‌لاتی (عین سدر الغزیره) به‌دووری (۱) میل، هه‌روه‌ها (۵۷) کم له‌باشووری رۆژه‌لاتی (السویس)ی ئیستاناو ده‌وره‌ (سعداوی: التاریخ الحربي، ل ۳۴).

۶۵ المقریزی: السلوك، ج ۱/ ل ۱۸۵.

۶۶ (البحیره): کوره‌یه‌کی ناسراوه‌ له‌ده‌وروپه‌ری ئەسکه‌ندهریه‌ له‌میسر، و بریتییه‌ له‌ کۆمه‌له‌ دییه‌ک، هاوکات خاوه‌ن داها‌تیکی زۆر بوون. ئیستا پارێزگایه‌ و سه‌نته‌ری شاری (دمنه‌وره‌). (یاقوت الحموی: س.پ، مج ۱/ ل ۲۷۹).

۶۷ (الشرقیه): کوره‌یه‌که‌ له‌باشووری مصر. (یاقوت الحموی: س.پ، مج ۳/ ل ۱۳۶).

۶۸ المقریزی: السلوك. ج ۱/ ل ۱۸۵. ۱.ر. جب: س.پ، ل ۱۷۳. سعداوی: التاریخ الحربي، ل ۱۲۵.

یەكخستنه وهی هیژە ئیسلامیهكان له ناوچهی شام، به تایبه تی پاش كوچی دوایی (نورالدین محمود) كه (الملك الصالح اسماعیل)ی كوری بوو به جی نشینی^{٦٩}، به لام ناوبراو توانای پر كردنه وهی ئەو شوینه گه وریه ی نه بوو، بووه یه كی له هۆیه كانی تیكچوونی شیرازه ی جیهانی ئیسلامی و ناوچه ی شام، هاوكات نه بوونی پیاویکی شیاوو هه لكه وتوو بۆ گرتنه دهستی جلّه وی لیپرسراویتی تاوه كو سولتان سه لّاحه ددین سه ری هه لدا وه كو سه ركرده یه كی شیاوو لیّه اتوو بۆ سه ركردایه تی جیهانی ئیسلامی به گشتی و ناوچه ی شام به تایبه تی^{٧٠}، ئەوه بوو به كو تایی هیانی ده سه لّاتی خه لیفه ی فاطمی له مصر دا سالی (٥٦٧/ك) ١١٧١ (ز) سه لّاحه ددین كورسیی وه زاره تی له مصر وه رگرت، بووه ده سه لّاداری یه كه م له م و لا ته دا و به رپوه بردنی مه له كه ته كه ی گرتّه ده ست^{٧١}، و لا تانی (النوبه و برقه و طرابلس الغرب والحجاز واليمن) كه پيشتر باسما ن لیوه كردن خسته ژیر ركیفی خو ی و، وای لیّه ات ده ریای (القلزم) سوور هه موو كه وته ژیر سه ركردایه تی و ده سه لّاتی، هه روه ها پاش كوچی دوایی (نورالدین محمود) و له ئەنجامی په شیوی شام دا، سولتان سه لّاحه ددین توانی دیمه شق و حه له ب و هه موو و لا تی شام بخاته ژیر ئالای ده ولّه ته به رفرا وانه كه ی خو یه وه^{٧٢}، به مه ش توانی ئاما نجه ده روونییه ستراتیژییه كه ی، له یه كبوونی جیهانی ئیسلامی به ئەنجام بگه یه نی كه بریتی بوو له و لا تی شام و هه ندیک له

٦٩ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٢٤٣ ل ابن شداد: س. پ، ل ٥٤ ابن واصل: س. پ، ج ٢/ ١ النويری: س. پ، ج ٢٨/ ٣٧٤ ل.

٧٠ ابن شداد: س. پ، ل ٥٦-٥٧ قاسم: ماهیه الحروب الصليبية، ل ١٤٢.

٧١ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٢١٧ القوصی: تاريخ دولة الكنوز الاسلاميه، ل ٦٣.

٧٢ ابو شامة: الروضتين، ج ١/ ٣٣٤ ايليسيف: الشرق الاسلامی فی العصر الوسيط.

٢٤٥-٢٤٦ گروسیه: الحروب الصليبية، (صراع الشرق والغرب)، ل ٧١.

دەڤەرەکانی (الجزیره الفراتیه) و (اليمن، مصر، النوبه، الحجاز، برقة و طرابلس الغرب)، پاش ئەوەی ئاوات و هیوای ئەم یەکیتییهی بۆ چوووە سەر و پایەکانی لە جیهانی ئیسلامیدا چەسپاند کە خۆی لە خۆیدا گەورەترین کاریگەری هەبوو لەرزگارکردنی قودسدا^{۷۳}، کە خاچ دروشمەکان بۆ ماوەی نزیکەی (۱۰۰) سەد سال فەرمانڕەواییان تیا دا دەکرد، سەڵاحەددین توانی لە ژێر ئالای جیهاد و کارکردن لە پێناوی رزگارکردنی قودسدا ئامانجە دەرونییە ستراتیژییەکانی جێبەجێ بکات، هەرچەندە سولتان زۆر گەرمی بە گێڕانەوهی یەکییتی نێوان مصر و شام دەدا و چەند لە توانایدا هەبوو بێت بۆ گێڕانەوهی بەشەکانی تر لە ولاتانی ئیسلامی هەولێ دەدا^{۷۴}، ئەوەندەش پێویستی بە پشتگیری خەلافەتی عەباسی زیاتر هەبوو، لە (نورالدین محمود) هەرچەندە هیژیکێ سەربازی گەورە هەبوو لەوشکانی و دەریا کە بە هیچ شێوەیەک لە گەڵ هیژی (نورالدین محمود) دا بەراورد نە دەکرا، چونکە دوژمنانی (نورالدین محمود) لە موسڵمانان نەبوون، بەلام سەڵاحەددین جگە لە خاچ دروشمەکان میرە موسڵمانەکانیش (بەتایبەتی زەنگییەکان)^{۷۵} دژی بوون، هاوکات ئیسماعیلییەکان^{۷۶} زۆر جار لە گەڵ خاچ

۷۳ گروسیه: س. پ، ل ۷۲ "سعداوي: التاريخ الحربي، ل ۱۷۳.

۷۴ نوری. سياسة صلاح الدين، ل ۲۵۷.

۷۵ زەنگیەکان: دەگەرپێتەوه سەر (زنگی بن اق سنقر بن عبدالله بن الترغان) لەهەزری "ساب یو"، ناوبانگیان دەگەرپێتەوه بۆ باوکیان کەبە (قسیم الدوله) ناسرابوو، پیشەیی (دەرگاوان - الحاجب) بوو لای سولتان (ملکشاهی سلجوقی) هاوکات رۆڵی کاریگەری لەسەر پووداوه سیاسی و سەربازییەکانی دەولەتی سلجوقی هەبوو لەو سەردەمەدا. (ابن الاثیر: الباهر، ل ۴ "خلیل: عمادالدین زنگی، ل ۳۱ "زامباور: معجم الانساب والاسرات الحاكمة فی التاريخ الاسلامي، ترجمة: زکی محمدحسن واخرون، ج ۱/ ل ۱۱۵).

دروشمه‌کان بو دژایه‌تی کردنی پرۆسه و به‌نامه‌کانی سه‌لاحه‌ددین هاوکار بوون^{٧٧}، بۆیه ده‌بینین یه‌کیک له‌و کاروبارانیه‌ی سه‌لاحه‌ددین له‌م کاته‌دا کردی ئه‌وه‌بوو نێردراوی به‌نامه‌یه‌ك نارد بۆ لای خه‌لیفه‌ی عه‌بباسی (المستضی بأمر الله) و تییدا باسی له‌کرده‌وه‌کانی خوێ له‌جیهادکردنی دوژمن و پزگارکردنی (مصر و الیمن و افریقیه) ده‌کرد که مه‌ترسیان له‌سه‌ر خه‌لافه‌ت له‌به‌غدا هه‌بوو^{٧٨}، هه‌روه‌ها خویندنه‌وه‌ی وتار به‌ناوی خه‌لیفه‌ی عه‌بباسیه‌کان و داوای لێکرد به‌په‌رسی دانی پێدا به‌یخن، فه‌رمانه‌وه‌یای (مصر و برقه و الیمن و الشام) و هه‌موو ویلایه‌ته‌کانی (نورالدین محمود)

٧٦ (ئیسماعیلییه‌کان): پێکهاته‌ی ئه‌م کۆمه‌له‌ بریتییه له پێکهاته‌یه‌کی نه‌ینی به‌سه‌رۆکایه‌تی "داعی الدعاه" به‌ناوی "شیخ الجبل"، قه‌لای (الموت) یان کردبوو ناوه‌ندیك بۆ بانگه‌شه‌کیان له‌نیۆ سالانی (٤٨٣ه‌-١٠٩٠ه‌/٦٥٤-١٢٥٦ه‌) (Ency. De Islam (Arat Alamut) vol. 1, pp. 364 – 365)، له‌داوی (شیخ الجبل) به‌زه‌نجیره (کبار الدعاه) واته‌ گه‌وره‌ی بانگه‌ش که‌ران، پاشان (الدعاه العاملون) ده‌هات، هه‌روه‌ها (الفدائیون) که‌هونه‌ر پێشه‌یان کاری تیرۆر بوو، که‌به‌رده‌وام له‌خۆنامه‌کردن دابوون و چاوه‌پوانی فه‌رمانی (داعی الدعاه) یان ده‌کرد ئه‌گه‌ر خۆ خسته‌ خواره‌وه‌ش بێت له‌سر لوتکه‌ی چیاکان، هه‌روه‌ها به‌هیچ شێوه‌یه‌ك دوانده‌که‌وتن له‌تیرۆرکردنی دوژمنه‌کانیان به‌خه‌نجه‌ر ئه‌گه‌ر مه‌سیحی بێت یان موسلمان. هه‌ریمی (الجبل) به‌دریژایی که‌ناره‌کانی (اللاذقیه و طرابلس) یان کرده شوینی نیشته‌جێ بونیان که به (جبل لبنان) ناسراوه، ئه‌مه‌ش سنووری سروشتی نیوان وڵاتی موسلمانان و خاچ دروشمانه، له‌سه‌رده‌می (سنان) نزیکه‌ی (١٠) ده‌قه‌لایان تییدا دروست کرد، بێگومان له‌سه‌رده‌می خاچ دروشماندا رۆژنیکێ گه‌وره‌یان هه‌بوو له‌میژووی رۆژه‌لاتدا، و کاریگه‌ریان له‌سه‌ر رێ په‌وه‌ی پووداوه‌کان هه‌بوو(حتی: تاریخ سوريا ولبنان و فلسطين، ج٢/ ل٣٤٦ "غالب: تاریخ الدعوة الاسماعیلیه، ل٢٤" غالب: اعلام الاسماعیلیه، ل٢٩٩).

٧٧ القزاز: الحیاة السیاسیة فی العراق فی العصر العباسی الاخیر، ل٢٥٦-٢٥٧.

٧٨ رفعت: معالم تاریخ العصور الوسطی، ل١٦٦.

دهكات، نهوه بوو خليفه‌ی عه‌بباسی دانی به‌کاره‌کانی هیناو، دیارییه‌کی زوړیشی پیشکesh به‌نوینه‌ره‌کانی سولتان کرد^{۷۹}.

جه‌نگی ده‌روونی ستراتیژی بو‌گه‌یشتن به‌نامانجه‌کانی به‌کار دیت و هه‌ولده‌دات بو‌قو‌ستنه‌وه‌ی شکست و شکانده سهر‌بازییه‌کان له‌به‌ره‌کانی جه‌نگو ئاشکراکردنی تی‌کچوونی باری ئابووری و دارایی و تی‌کشکاندنی وره‌له‌نیو ریزه‌کانی دوژمندا^{۸۰}، بو‌نمونه خاچ دروشمه‌کان و هاو‌په‌یماننه

۷۹ بو‌نمونه له‌سالی (۵۷۱/ک/۱۱۷۵ز) سه‌لا‌حه‌ددین له‌گه‌ل (الملك الصالح) ی نه‌تابه‌کی حه‌لب ریکه‌وت به‌کشانه‌وه له‌گه‌مارو‌ی حه‌لب به‌مه‌رجیک حه‌لبیه‌کان له‌گه‌ل لایه‌نی سیهم ری‌ک نه‌که‌ون به‌بی‌رازی بوونی لایه‌نی دوهم، به‌لام (سيف الدين غازي) نه‌تابه‌کی موس‌ل نووسراو‌یکي بو (الملك الصالح) ره‌وانه‌کردو هانی دا به‌هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی نه‌وریکه‌وتنامه‌یه‌ی نیوانیان، نه‌مه‌وایکرد سولتان سه‌لا‌حه‌ددین له‌دژیان شه‌ر راگه‌یه‌نی، به‌لام پیش ده‌سی‌یکردنی شه‌ره‌که، نووسراو‌یکي بو‌خه‌لافه‌تی عه‌بباسی نارد و له‌راستی روداو‌ه‌کان ناگاداری کرده‌وه، نه‌ویش بو‌روونکردنه‌وه‌ی ری‌ککه‌وتنی له‌گه‌ل (الملك الصالح) که‌سه‌ربازه‌کانی بو‌جیهادی خاچ دروشمه‌کان ئاماده‌بن، به‌لام (سيف الدين غازي) وای لی‌کرد له‌په‌یمان‌که‌ی په‌شیمان بی‌ته‌وه، بویه داوا له‌خه‌لیفه‌ی عه‌بباسی ده‌کات که ناگاداریان بکاته‌وه و مافی شه‌رکردن به‌سه‌لا‌حه‌ددین له‌دژیان بدات، نه‌گه‌ر بی‌ت و نه‌وان له‌سه‌ر نه‌و حاله‌ته به‌رده‌وام بن، و سه‌لا‌حه‌ددین به‌شه‌ری موس‌لمانان و به‌جی هیشتنی جیهادی خاچ دروشمه‌کان تاوانبار نه‌کری‌ت، چونکه یه‌کی‌تی موس‌لمانانی ده‌ویت. (القاضي الفاضل: عبدالرحيم البيساني، رسائل القاضي الفاضل، مخطوطة حسين بك، مكتبة اوقاف الموصل رقم ۹/۱، ورقة ۹). بپروانه ده‌قی نووسراوه‌که‌ی سه‌لا‌حه‌ددین که‌ره‌وانه‌ی خه‌لیفه‌ی عه‌بباسی "المستضي بأمر الله" ی کرد له‌سالی (۵۷۱/ک/۱۱۷۵ز)، له‌پاشکوی ژماره (۱). (ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۲۵۹) ابن شداد: س. پ. ل ۴۲ "العسلي: صلاح الدين، ل ۱۹۷).

۸۰ زناد: الحرب النفسية، ل ۱۵.

(جنه وييه كان)^{۸۱} له ئه نجامى سەر نه گرتنى پيلان نه كه ياندا له دژى سولتان سه لآحه ددين تووشى شكست و نائوميديه كى گه وره بوون،^{۸۲} دواى ئه وهى له مه ترسى چالاكيه كانى بۆ يه كخستنى موسلمانان له مصر و شام به ناگاهاتن، به تاييه تى هه وه كانيان بۆ نزىك بوونه وه له (الملك الصالح اسماعيل) پيش مردنى، ئه مه جگه له خو نزىك كردنه وه له هه ندى هيژى نه يارى ناوچه كه دژ به سه لآحه ددين^{۸۳}، ئه مه ش ئه وه ده گه يه نى كه تاجه ند تووشى بى ئوميدي بوون بۆ سه لماندن راستى ئه م بۆچوونه، (وليم

۸۱ جنه: به ندرىكه له ئيتاليا، ده كه ويته سەر كه نداوى جنه، كه به شيكه له ده رىاى ناوه راست. (المنجد فى اللغة والاعلام، ل ۲۰۵).

۸۲ خاچ دروشمه كان و هاوپه يمانه جنويه كانيان دنگران و نائوميديبون له كار و چالاكيه كانى سولتان سه لآحه ددين بۆ يه كخستنى جيهانى ئيسلامى، به مه يش ترس و دلپراوكى بالى به سهر ياندا كيشا، كه دلتيا بوون له كه سايه تى سولتان و سوربوونى له سەر ده ركردنيان له رۆژه لاتى ئيسلامى، ئه مه ش خوئى كاريگه رى ده روونى خراپى هه بوو له سەر به رژه وه ندييه ئابوريه كانيان، چونكه ئه وان له سهرده مى ده وه تى فاتميه كان سودبه خش بوون له ريگه ي په يوه ندييه بازرگانيه كانيان وه له گه ل شام و مصردا، كه به هۆيه وه سه روه ت و سامانيكى زورىان كۆكرده وه له سه ربازگه ي (موسولمانان و خاچ دروشمه كان) بۆيه سه ير نيه كه خاچ دروشمه كان و هاوپه يمانه جنويه كانيان له گه ل هيژه نه ياره كان پيلان دا پيژن له دژى سولتان سه لآحه ددين، نه ك بۆ خوشه ويستى ئه م هيژانه به لكو بۆ پاراستنى به رژه وه ندييه ئابوريه كانيان و كۆترو لكردى و ولاتى مصر كه پيى ده وترا (گه نجينه ي هه موو زه وى)، (الكناني: العلاقات بين جنوه والشرق الادنى الاسلامي، ل ۱۴۲-۱۴۳).

۸۳ كه پيكتابوون له چه ند كۆمه له يه ك، جگه له ميره كانى ديمه شق و حلب كه سەر به (الملك صالح اسماعيل) بوون، و كۆمه له ي (سيف الدين غازى ابن قطب الدين مودود بن زنكى)، و كۆمه له ي (قليج ارسلان) و لايه نگرانى له ئاسياى بچوكدا، دوا كۆمه له ش پاشماوه ي فاتميه كان بوو. (الكناني: س. پ، ل ۱۴۵ "گروسيه: س. پ، ل ۷۲).

الصوري^{٨٤} باس لهو دوو دلی و په شیوییهی که تووشی خاچ دروشمهکان و جهنهویهکان هاتبوو دهکات و دهلی: "له گهل هه موو هه وله کانماندا بو بهرهنگار بوونهوهی سه لاهه ددین، به لام هه ر شکستمان هیئا، ئه مپو ترس له هه موو لایه که وه دهوری لی داوین، له ده ریاو، وشکانییه وه، وه کو یهک، مه ترسیهکانی ئه وهنده پهری سهند هه رکاتیك هیرش بکاته سه رمان، توانای بهرگری کردنمان نابیت، بویه چاکتر وایه دهستی یارمه تی بو (الملك الصالح اسماعیل) دریژ بکهین، نه بو خوشه ویستی (الملك الصالح اسماعیل) و نه بو چاکه ی (حلب) و میرو خه لکه که ی بوو، به لکو بو بهر بهر هکانی کردنی سه لاهه ددین و ری لینگرتنی له پیش جیه جیکردنی پیلانه که ی دا که (کارکردنه له پیناو پرگارکردنی قودس)، به مهش هیرشه که ی بو سه ر قودس لاواز ده بیت^{٨٥}.

رهنگه مه بهستی (ولیم الصوری) له م ئامازه یه، ئه وه بیت که خاچ دروشمهکان هه ول و کوششیان له پیناو کو سپ خستنه ریگه ی سه لاهه ددین دا له یه که خستنی بهر ی ئیسلامی دا به هاندانی فاتمیهکان و به هاوکاری جهنهویهکان و خاچ دروشمهکان بوو بیت که سه لاهه ددین هه له سه ره تاوه دهستی به سه ریاندا گرتبوو، دوا ی نوچدانی پیلانه که یان هه ول و چالاکییهکانی سه لاهه ددین پهری سهند بو یه که خستنی بهر ی

٨٤ (ولیم الصوری): یه کیک بوو له میژوو نووسه گه ورهکانی خاچ دروشمهکان، له سالی (٥٢٦/هـ / ١١٣٠ز) له شاری (قوص) له دایک بووه، چه ندین پله و پایه ی گرنگی وهر گرتووه، له وانه سه روکی شه مامسیه ی شاری صور بووه، و له سالی (٥٨٠/هـ / ١١٨٤ز) دا رابریژکاری مه مله که تی خاچی بوو له شاری قودس. (العرینی: مؤرخو الحروب الصلیبیه، ل ١٠١-١٠٣) و نیردراوی (امالریک) بووه بو لای (مانویل) ی ئیمپراتوری بیزنطی سالی (٥٦٤/هـ / ١١٦٨ز) بو گرتنی ولاتی مصر. (رنسیمان: س. پ، ج ٢/ ل ٦١٢).

٨٥ الحروب الصلیبیه، ج ٤/ ل ١٨٤-١٨٥.

ئىسلامى لەمىڭرۇ شام،^{۸۶} لەچۈرچىۋە ئامانجە دەروونىيە ستراتېژىيەكانى دا، پاشان پۈۋى كىرە قۇناغى دوۋەم ئەۋىش جىھاد بوۋ دژى خاچ دروشمەكان كەبەشېك لە (لېنان و سورىا) و ھەموو قودس يان داگىر كىرەبوۋ، سەلاھەددىن لەجەنگەكانىدا نمۇنەى فەرماندەيەكى كارامە و دوورېن و لېزان بوۋ، ھەرگىز خۇى بەشەپرى لاۋەكېيەۋە خەرىك نەدەكرد، بەلكو بەھەموو توانايەكېيەۋە روۋى دەكردە ئامانجە دەروونىيە ستراتېژىيە سەرەكى و بىچىنەيەكان، ھەرۋەھا گىرنگىزىن ھەلۋىست و دلسۈزى پىر لەدانايەتى و دوورېنى پىادەكرد بەرامبەر بەخەلافەتى عەبباسى لەبەغدا^{۸۷}، بىگومان سۇلتان سەلاھەددىن لەو كارەى ئامانجى دەروونى ستراتېژى ھەبوۋ لەبەر ئەۋەى خەلافەت رەمىزى يەكېتى مۇسلمانەكان بوۋ، تاكو ئالاي يەكېتى و يەكېۋونى ئىسلامى ھەر بىمىنئەۋە، ھىنانە دى ئەم يەكېتىيە گەرەتەرىن رۇلى ھەبوۋ لەرەزگاركردى ناۋچە داگىركرادەكاندا، بىگومان ئەو سەرگەۋتەنەى سەلاھەددىن بەدەستى ھىنا لەئەنجامى ئەو يەكېتىيە بەھىزە بوۋ كەلەژىر سايەى ئەو دروست بوۋ^{۸۸}، ھاۋكات بەرەزكرەنەۋەى دروشمى كاركردن لەپىناۋى رەزگاركردى قودس و گەرەنەۋەى شكۈمەندى دەۋلەتى عەبباسى و زىندوۋكرەنەۋەى بىنەماكانى جىھاد لەپىناۋى خودادا دژى بى باۋەرەكان لەھەموو شۈيئىك^{۸۹}، نىزىكەى سالى (۵۸۲ك/ ۱۱۸۷ز)

۸۶ العماد الكاتب: الفتح القسى، ل ۱۷-۲۵ "ابن شداد: س. پ، ل ۲۱-۲۳" ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ل ۱۴۸، ۱۵۷، ۱۸۵ يوسف: الوحدة وحركات اليقظة العربية ابان العدوان الصليبي، ج ۴/ ل ۲۸.

۸۷ مصطفى: صلاح الدين، ل ۹۹ "نوري: الفكر العسكرى للقائد صلاح الدين الايوبى، مجلة المورد، العدد ۴، ل ۷۰.

۸۸ القلقشندي: صبح الاعشى، ج ۳/ ل ۸۵.

۸۹ مصطفى: س. پ، ل ۱۵۴ "نورى: الفكر العسكرى، مجلة المورد، العدد ۴، ل ۷۱.

سەلاحەددىن لەزامنەکردنى سنوورى دەولەتە پان و بەرىنەكەى بوو، هەر وەها بەگونجاوترىن رىگە و شىۋازى لەبار راھىنان و مەشقى بەسوپا و ھىزەكەى تەواوکرد و پەرچەكى كرد، بە شىۋەيەك سوپاكەى يەكخست كە بۆ شەركردن لەگەل خاچ دروشمەكاندا بگونجىت،^{۹۰} موسلمانەكان لەسەرەتاي شەركەكانى خاچ دروشمەكاندا لەبەر نەزانىن و ئاگادار نەبوونيان بەھەل و مەرجى ھىزەكانى خاچ دروشمەكان شەكستيان دەھىنا. بەلام پاش تەواو بوونى قۇناغى يەكەمى شەركەكە، سەلاحەددىن شارەزاي ھەموو ئەو شىۋازانە بوو كە لاي خاچ دروشمەكان ھەيە و پلاننىكى ستراتىژى دوورمەوداي داپرشت و پاش ئەو شەركەى لەگەل كردن و بەسەر ياندا سەركەوت^{۹۱}، ھەمىشە سەلاحەددىن لەپرووى دەروونى ورەيى سەربازەكانى ئامادە دەكرد، و گيانى مەعنەوى بەرز دەكردنەو و گرنگى دەدا بەلەينى ھوشيارى لەنيوانيانداو ئەو ھى بۆ روون ئەكردنەو كەئەو مېرنشيانەى خاچ دروشمەكان لەشامدا دايان مەزاندو و ولاتى ئەوانەو زەوت كراو و ئەبىت بۆيان بگەرپتەو^{۹۲}، ئەمەش بۆ خوى لەھوشيار كەردنەو ھىزەكەيدا كاريگەريى دەروونى گەورەى لەسەر ورەى موسلمانان بەجى ھىشت^{۹۳}، سەلاحەددىن پىي لەسەر فاكتەرى ئايىنى بۆ شەھىد بوون لەپىگەى خودا دائەگرت و فەرمانى دەركرد بۆ ئەوانەى كەلەناو سوپادا ئاموژگەر و گوتار بىژن كەئەو پالەنرە لەدەروونى سەربازەكاندا بەھىز كەن، چونكە سەردەمى سەلاحەددىن زياتر پروويەكى جىھادى ھەبوو، بەيەككىش لەبنچىنە

۹۰ ايليسیف: س.پ، ل ۶۵، "المعاضيدي: الوطن العربي والغزو الصليبي، ل ۱۶۱.

۹۱ زمانى: بحوث حول النظام العسكرى فى الاسلام، ل ۱۳۴.

۹۲ ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ۷، "سعداوى: التاريخ الحربي، ل ۱۷۳، عاشور: الحركة الصليبية ج ۲/ ۸۰۰.

۹۳ حمزة: ثلاث شخصيات فى التاريخ، ل ۲۸۲.

ستراتیژییه کانی ئه یوبییه کان دانه نرا له په یوه نندییه ده رکیه کاند، لهو شه پرو مامه له کردنانه یاندا که له گه ل خاچ دروشمه کان هه یان بوو^{۹۴}، کاریگه ریی شه په کانیش زیاتر ره گه زیکی جیهادی هه بوو یارمه تی دهرو بزوی نه ری راسته قینه و پالنه ریکی سه ره کی سو پای ئه یوبی بوو، چ له سه ر ئاستی تاکه که سو و چ له سه ر ئاستی سه رکردایه تی بو ئه وه ی جیهاد ببیته چه قی بی ری ئیسلامی له مامه له کردن له گه ل ئه وانی تردا... سه رباری ئه مه ش سه لاهه ددین ده رکی کرد بوو به وه ی جیهاد گه نجینه یه کی شو پشگیرانه یه و توانای جولاندنی گه لانی موسلمان ی هه یه له کاتی مه ترسیه کاند، به تاییه تی مه ترسی خاچ دروشمه کان^{۹۵}، هه روه ها باس کردنی به سه رهاتی پی شینه چاکه خوازه کانی له م ریگایه دا تاوه کو سه ربازه کان له لوتکه ی رازی بوون و به خته وه ریدا خو یان له پی ناو په روه ردگاردا بکه نه قوربانی و ئه و کات دلنیا ن له وه ی دوا ی شه هید بوونیان به هه شتی ک چاوه پروانیانه^{۹۶}، وه کو له م ئایه ته دا هاتوه:

{وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ} ^{۹۷}، بیگومان ئه مه ئامانجیکی دهروونی ستراتیژی بوو لای سه لاهه ددین بو ئه وه ی حاله تیکی دهروونی له نیو ریزی سه ربازه کانیدا بخولقینی و وره یان بهرز بکاته وه به هه موو توانایه کی سه ربازییه وه بو

۹۴ یوسف: العرب والروم واللاتین، ج ۱/ ۹۴.

۹۵ ابن شداد: س. پ، ل ۴۸ "ابوشامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۲۲۱-۲۲۲" یوسف: العدوان الصليبي على مصر، ج ۲/ ۴۲.

۹۶ شدید: الجهاد في الاسلام، ل ۹۰-۹۳.

۹۷ (په له بکه ن بۆگه یشتن به به خشی نی په روړن تان و به هه شتی که هه راوی به نه ندازه ی ئاسمانه کان و زه وینه و سازکراوه بو ئه وانه ی له خوا ترسن). سوره تی ال عیمران: ئایه تی ۱۳۳، وه رگیرانی ماموستا هه ژار.

به گزآچوونی خاچ دروشمه‌كان ئاماده‌يان بكات، ئامانجی ستراتیژی سه‌لاحه‌ددین له شه‌په‌كاندا گیرانه‌وه‌ی هه‌موو ئه‌و زه‌ویانه‌ بوو كه خاچ دروشمه‌كان داگیریان كردبوون له‌كو‌تایی سه‌ده‌ی (٥/١١) و له‌پیناوی جیبه‌جی‌كردنی ئه‌م ئامانجه‌دا، سه‌لاحه‌ددین جوړه‌ها شیوازی گرته‌به‌ر له‌ریگه‌ی ږوو به‌ږوو‌بوونه‌وه‌ی راسته‌وخو له‌گه‌ل دوژمن، یان لاواز‌كردنی له‌ږووی ئابوورییه‌وه، و ئیفلج‌كردنی وه‌یان و ئابلوقه‌ دانیان له‌خالی راگیربوون كه‌خو‌یانیان پێ‌به‌هێژ كردوه، هاوكات سه‌لاحه‌ددین جوړه‌ها ته‌كتیكاتی گرته‌به‌ر بو‌ ئه‌وه‌ی خاچ دروشمه‌كان بكه‌ونه داویییه‌وه^{٩٨}، لی‌ره‌وه‌ ده‌رئه‌كه‌و‌یت كه‌ سو‌لتان سه‌لاحه‌ددین له‌به‌ر‌پو‌ه‌بردنی ده‌ولت و سه‌ركردایه‌تی كردنی سه‌ربازه‌كانیدا دژ به‌خاچ دروشمه‌كان ئامانجی ده‌روونی ستراتیژی هه‌بووه، له‌قوناغی یه‌كه‌مدا سه‌لاحه‌ددین هه‌ولیدا هێزه‌ موس‌لمانه‌كان له‌ژێر ئالای سه‌ركردایه‌تی خویدا یه‌كه‌بات، پاش ئه‌وه‌ش قوناغی دوهم كه‌جیهاده‌ دژ به‌ خاچ دروشمه‌كان ده‌ستپێ‌كرد.

بی‌گومان سه‌ركه‌وتنی هه‌ر سه‌ركرده‌یه‌كه‌ به‌نده‌ به‌توانای له‌ هه‌لب‌ژاردنی شو‌ینێکی گونجاو بو‌ سو‌پا‌كه‌ی له‌ كاتی جه‌نگدا، به‌شی‌وه‌یه‌كه‌ ساغ و سه‌لامه‌تی سو‌پا‌كه‌ی مسو‌گه‌ر بكات، به‌م جوړه‌ سه‌لاحه‌ددین مه‌به‌سته‌كانی به‌كاره‌ینانی جه‌نگی ده‌روونی ستراتیژی له‌م شه‌په‌دا دژ به‌ خاچ دروشمه‌كان پراك‌تیزه‌ كرد، بی‌گومان سوود وهر‌گرتن له‌ هه‌له‌كانی دوژمن به‌شێكه‌ له‌ ستراتیژییه‌تی فاك‌ته‌ر كه‌ زو‌رجار فەرمانده‌ سه‌ربازیه‌كان له‌ میان‌ه‌ی ئه‌و هه‌لانه‌وه‌ پیلانی دانه‌پرشت^{٩٩}، بۆیه‌ لی‌ره‌دا ده‌توانین ب‌لێ‌ین ئاماده‌یی و خو‌سازدان له‌ پیناو ترساندنی دوژمندا، خو‌ی له‌خویدا جه‌نگی

٩٨ حسین: س.پ، ل ٢٠٦.

٩٩ الخلفاء: العسكرية الاسلامیة وقادتها العظام، ل ٥٩.

دەروونی ستراتژییە، لەم بارەییەوه خۆی گەوره له قورئانی پیروژدا
 دەفەر مویت: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ
 وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ} ١٠٠.

بیگومان ئەو پیلانە دەروونییە ستراتژییە ی که سولتان سەلاحەددین دای
 ئەپشت و ئاراستە ی دەکرد، پراستەوخۆ کاری دەکرده سەر خاچ دروشمەکان
 ولەهیزو توانای سوپای دەولەتی ئەیوبی دەترسان، هەرچەندە ژمارەیان زۆر
 بوو، خاوەن سێ میرنشینی خاچیش بوون له پوژەهلاتی ئیسلامیدا و جگە
 لەتوانا ماددی و سەربازییەکانیان، لەگەڵ سوود وەرگرتن لەهەلەکانیان، بۆیە
 دەتوانین بڵێن چاکترین دەسکەوتی ئەم جەنگە دەروونییە بو سولتان
 سەلاحەددین بڵاوبوونەوهی تواناو لیها تووی ئەم سەرکردهیه بوو، هاوکات
 لەگەڵ بالا بوونی ناوبانگی لەچارچیۆهی جیهانی ئیسلامی بو ولاتانی
 ئەوروپا.

١٠٠ واتە (تا بۆ دەکرێ چەک و جبههخانهی شەپو ئەسپی سواری پهیدا بکەن) دوژمنی
 پێ بترسێن، که دوژمنانی خوداشن. غەیری وانیش دوژمن و هەن نایان ناسن. بەلام
 خودا دەیان ناسن. هەر مالیکی له پراهی خودای بەخت بکەن، خودا دەبێژێریتەوه و هیچ
 ناهەقی قبولی ناکرێ. (سورەتی ئەنفال: ئایەتی ٦٠، وەرگیرانی مامۆستا هەژار).

**به شی سیّهم
جهنگی دهروونی ته کتیکي**

**The Tactical
Psychological Warfare**

جهنگی دھروونی ته کتیکي

جهنگی دھروونی ته کتیکي به جهنگی مهیدانی یان جهنگی کورت خایه نیش ناوده بریت که له بهر هکانی جهنگدا ئاراسته ی ریکخستنه کانی دوژمن ده کړی و تایبه ته به ناوچه یه ک یان بهر هیه کی جهنگی دیاری کړا، مه به سستیش له شویاوه لاواز کردنی وره ی که رته کانی شو بهر هیه یه و نامانجیش لیی خویه دهسته وه دانی دوژمنه،^۱ هه روه ها ئه م جوړه جهنگه دژي شو مه دهنیان بهر پاده کړی که ده که ونه ناوچه ی چالاکیه سهر بازیه کان و رازیکردنی دوژمن به وه ی که شو مه سه له یه له پیناوی جهنگدا ده یکن مه سه له یه کی ره وانییه و دوژمن کردنی گومان له نیوان سهر بازو سهر کرده کانی دوژمن و لاواز کردنی وره یان^۲. له ژیر پوشنایي ئه م پیناسه یه دا سولتان سه لاهه ددین توانی یه که م جهنگی دھروونی ته کتیکي ئاراسته ی سهر بازانی سودان بکات، کاتیک ئه م سهر بازانه به هو ی کوشتنی فهرمانده که یانه وه (جوهر بن عبدالله) ی موئته مه نی خه لافه ت هه لگه پرانه وه، و کو بو ونه وه بو شهر ی ئه یو بییه کان و نزیکه ی (۵۰) هه زار سهر باز ده بوون، شهر له نیوان هه ردوو لادا به گهر می بهر پا بو، به سهر که وتنی سه لاهه ددین و دو پراندنی سودانیه کان کو تایی هات^۳، کاتیک سولتان فهرمانی دا به سووتاندنی گهر که که یان که به (المنصوره)^۴ ناسرا بوو

۱ الدباغ: علم النفس العسكري، ل ۱۷۹۱ السید: اضواء على الحرب النفسية، ل ۴۳ علي: معركة الكلمة، ل ۶۸.

۲ حاتم: س. پ، ل ۱۸۷ "زناد: س. پ، ل ۱۵.

۳ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۲۰۳-۲۰۴ ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ۵/ ۲۸۳ ابن تغري بردي: س. پ، ج ۶/ ۷۱ العسلي: صلاح الدين الايوبي، ل ۹۲ غنيم: الدولة الايوبية والصليبيون، ل ۲۲.

۴ (المنصورة): گهر که (المنصورية)، ده که وئته دهره وه ی دهر گای (زويله)، لای راستی، گهر که کی زور بهر بلاو بوو. سودانیه کان له و گهر که نیشته جی بوون، پاش شو ووداوو له سهر فهرمانی سولتان

نزیکی (باب زویله) ^۶ و (توران شاه) ی برای سه لآحه ددین به هیژی شمشیر توانی له قاهره شار به دهریان بکات و له شاری (جیزه) نیشته جی کران ^۷، ئامانجی سه لآحه ددین له و کاره کو تایی هیئانی ململانی و پالنائیان بوو بو حاله تیکی دهر وونی خراپ و خو به دهسته وه دان و مل که چ بوون بو مهرجه کانی، بو سه لماندنی ئهم بو چوونه (الجبرتی) ده لیئت: (خه لیفه العاضد) ^۸ "خوی دانهری ئهم پیلانه بوو له دژی سه لآحه ددین به مه بهستی پژگار بوونیان له داروده سته ی سولتان له ولاتی مصر" ^۹.

تاکتیک مانای هونه ری جهنگه له گو په پانی شه ردا که له پیناو لاوان کردنی دوژمن پیاده ده کریئت یا راسته و خو گه یشتن به ئامانجه دیاریکراوه کان و به رده وام بوون له م کاره دا دوژمن ماندوو ده کات و تووشی دوخیکی شله ژاوی ده کات، ^{۱۰} بیگومان تاکتیکی سه رکه و توو دوژمن

سه لآحه ددین له لایهن میر (خطاب بن موسی) ویران کرا، و دانیشته وانه که ی راگو یزکران بو ناوچه ی (الصعید)، پاشان شوینه کیان بوو به باخ. (یا قوت الحموی: س. پ، مج ۴/ ل ۳۲۰).

۵ (باب زویله): یه کیکه له چوار ده رگاکانی شاری (القاهره)، که و سه رکرده (جوهر) له گه ل دروست کردنی شاره که دروستی کردوون، به ناوی یه کیکه له هۆزه به ریه ریه کانی پوژئاوا که له گه لیدا بوون، و له سالی (۱۰۹۲/ک ۴۸۵) ده رگای (زویله) ی گه وره له لایهن میری سویا (بدر الدین الجمالی) دروست کراوه، هاوکات یه کیکه بوو له ده رگا به هیزه کانی ئهم شاره. (القلقشندی: صبح الاعشی، ج ۳/ ل ۴۴۸-۴۴۹ "مبارک: الخطط التوفیقیة، مج ۳/ ل ۲۳۶).

۶ ابن کثیر: البداية والنهاية، ج ۱۲/ ل ۳۴۴ "ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ۵/ ل ۲۸۳" المقریزی: اعتاظ الحنفاء، ج ۳/ ل ۱۹۹. ۱. جب: صلاح الدین الایوبی، ل ۱۲۰ "عاشور: الحركة الصلیبیه، ج ۲/ ل ۷۰۷-۷۰۸.

۷ (خليفة العاضد) ناوی (عبدالله بن يوسف بن حافظ)، له سالی (۵۵۰/ک ۱۱۶۰) ز بووه ته خه لیفه ی فاتییه کان و دوا خه لیفه شیانه، له سالی (۵۶۷/ک ۱۱۷۱) ز کوچی دوا یی کردوو و له قاهره به خاک سپێردراوه. (ابن خلکان: س. پ، ج ۳/ ل ۱۰۹).

۸ عجائب الآثار فی التراجم والاخبار، ج ۱/ ل ۴۹.

۹ عبد القادر: الاعلام والدعاية، ل ۳۳۹.

دەترسینى و لاوازىشى دەكات، ئەم شىۋازە بوو كە سولتان سەلاھەددىن و
فەرماندەكانى پىادەيان دەكرد^{۱۰}.

سەرەپاي ئەوھى ئامانجەكانى جەنگى دەروونى يەك شتە، بەلام ھۆكارو
كەرەستەكانى جىاوازی ھەيە لەنيوان جەنگى دەروونى تاكتىكى و
ستراتىژى، مەبەست لەم جەنگەكۆتايى ھىنانە بە كىشەكان و پال نانە بە
دوژمن بۆ دروست كردنى حالەتێكى دەروونى، ئەويش حالەتى شكست و
دوژاندنەو لەئەنجامدا خۆبەدەستەودانە بەلایەنى سەرکەوتوو، ھەربۆيە
دواى مردنى (نورالدين محمود) سەلاھەددىن لەپوودانى كىشەو گىرە
شىۋىنى و ناكۆكىيەكانى ولاتى شام بى ئاگا نەبوو، بەلكو زۆر
بەھەستىارىيەو تەماشاي پووداوەكانى دەكردو چاوەپرىي ھەليكى شىاوى
دەكرد بۆ ئەوھى بچىتە ناويەو، سەلاھەددىن سىياسەتى وابوو نەيدەويست
خەلكى شام لەبەر چوونى بۆ ناو ولاتەكەيان لىي ھەلسن و راست ببنەو و
لەترسى ئەوھى نەوھكو دژىشى بوەستن و ئاستەنگ بخەنە ناو كارەكانىو
بەردەوام نامەى بۆ پادشا (الملك الصالح اسماعيل) دەناردو ملکہچى و
گوپرايەلى خوى بۆ دووبارە دەكردەو، لەدواى ئەمەش ترسى خوى لەسەر
بەرژوھەندىيەكانى پادشا بۆ شامىيەكان نیشاندا^{۱۱}، بىگومان ھەر
سەرکەردەيەك لەو سەردەمەدا ھەولى سەر لەنوي بنیاد نانەوھى بارى
سىياسى بدابووايە، ئەوا دەبوايە بەخۆ ئامادە كردنەو بەرپەرچى ئەو
مىرنشینە زەنگيانەى بدایەتەو كە لەناوچەى شام و جەزىرەدا ھەبوون^{۱۲}.
بەتايبەتى لەلایەن ئەو كەسانەى باوەپريان وابوو ئەوان مافى جیگرتنەوھى
پادشای چاكە خواز (نورالدين محمود)يان ھەيە پووبەپرووى ناپەزاييەكى

۱۰ حسين: الجیش الايوبي، ل ۲۰۷.

۱۱ ابن الاثير: الكامل، مج ۷ / ل ۲۴۳، ۲۵۱.

۱۲ ابن الاثير: الكامل، مج ۷ / ل ۳۲۴ - ابوشامة: الروضتين، ج ۲ / ل ۲۸-۳۷ - قاسم: س. پ، ل ۱۴۲.

تونددېووه، له پرويه پرويوونه وه کانی (ابن المقدم)^{۱۳} و (سعد الدين کمشتکين)^{۱۴} بوسه لاهه ددين نه وه مان بو دهرده که ویت^{۱۵}.

سه لاهه ددين له کاتي شه پرکردن له گه ل دوژمنه کانيدا به مه به ست دروشمی (شه پر له پيناوی خوادا) يان (کارکردن له پيناوی پرزگارکردنی قودسی) به رز ده کرده وه که پيشتر باسما ليوه کرد^{۱۶}، وه کو له م نايه ته دا هاتووه {وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ}^{۱۷}، نه مه ش وه ه کاریکي دهر وونی کاریگه ر بو نه وه ی بتوانیت بجیتته شام و بی هیچ نه یاریک فرمانه وایی بکات، چونکه به بی راگه یان دنی نه و دروشمه و به بی به کاره ی نانی نه و شیوازه تاکتیکه دهر وونییه و ناگادار کردنه وه ی لایه نه به پرسه کان به وه ی مه به ستیه تی ده نگه کان یه ک بخت بو شه پرکردن له گه ل خاچ دروشمه کان و پرزگارکردنی قودس، نه یده توانی به نووکی ږم نه بیت بجیتته شامه وه، نه گه ر

۱۳ ابن المقدم: ناوی (شمس الدين محمد بن عبد الملك)، یه کیک بوو له گه وره میره کانی (نورالدين محمود) پاشان سه لاهه ددینی نه یویی، پو لسی کاریگه ری هه بوو له شه ری خاچ دروشمه کان، له سالی (۵۸۳/۱۱۸۷ز) له کاتي به جی هینانی نه رکي حه ج کوژرا، که میری حاجیه کانی شام بوو، به دهستی حاجیه کی عیراقی به ناوی (مجیر الدين طاشتکين). (ابن تغري بردي: س. پ، ج ۶/ ۱۰۵، ابن العماد: شذرات الذهب، ج ۴/ ۲۷۶ الفساني: المسجد المسبوك والجواهر المحکوک في طبقات الخلفاء والملوک، ۲۰۱ز).

۱۴ (سعد الدين کمشتکين): یه کیک بوو له سهر له شکره کانی (نور الدين محمود)، له سهرده می نه و والی موصل بوو، پاش (نورالدين محمود) به ره و شاری (حلب) هه لهاد و چوو ه خزمه تی (شمس الدين بن دایه) دواتر له گه ل (الملك الصالح) دا بوو قه لای (حارمی دایه، له نه جانی کاره کانی سالی (۵۷۳/۱۱۷۷ز) کوشتی. (ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۲۱۵-۲۱۷ ابن خلکان: س. پ، ج ۷/ ۱۶۸ ابن تغري بردي: س. پ، ج ۶/ ۸۱).

۱۵ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۲۵۱ العسلي: صلاح الدين الايوبي، ل ۱۲۱-۱۲۲ العبدۃ: ايعيد التاريخ نفسه، ل ۱۱۷.

۱۶ ايليسیف: س. پ، ل ۴۴۷ يوسف: العرب والروم واللاتين، ج ۱/ ۹۵ مصطفى: س. پ، ل ۱۵۷.

۱۷ واته (به دل و داو- وه ک پیوسته - له پئی خودا بچنه خه را). (سوپره تی حه ج، نایه تی ۷۸، وه رگیزانی ماموستا هه ژار).

بشچووايه نهیده توانی تیايدا بمینیتسهوه^{۱۸}، له بهر ئه وهی پرو به پروی بهر هه لسته یه کی توند ده بو هوه، به لام سه لاهه ددین زانی چو ن په قنار بکات و چ پیلانیکی تاکتیکي بگریته بهر.

ئه وهی سه لاهه ددین چاوه پئی ده کردو هیوا ی بۆ ده خواست داوا کردنی بوو له لایه ن خه لکی شامه وه،^{۱۹} ئه مه ش بۆی بوو به باشتین به لگه بۆ ئه وهی ده ست له کاروباری ولاتیان وهربدات، ئه وه بوو ساتیک دوا نه که وت، به لکو په له ی کرد له پویشتن، و مصری به جی هیشت و گه یشته (بصری)^{۲۰} میره که ی پینشوازیه کی گهرمی لی کردو پاشان پروی له دیمه شق کرد له مانگی (ره بیعی یه که می سالی ۵۷۰ ک/ ۱۱۷۴ ز) گه یشته ناو دیمه شق و چو وه ناو خانوی باوکی که به (العقیقی)^{۲۱} ناسراوه، تا وه کو قه لاکه یان دایه ده سستی^{۲۲}. پاش ئه وهی سه لاهه ددین کو تایي به پرگار کردنی دیمه شق هیئا، کاروباری ئه م شاره ی پیکخته وه که له پینشدا خراپیان کردبوو، ئینجا دایه ده ست برا که ی (سیف الاسلام طغتكین)^{۲۳}، پاشان بای دایه وه سه ر (حمص)، کو نترولی کرد ته نیا قه لاکه ی نه بیئ^{۲۴}، پاشان پویشت بۆ (حمه)^{۲۵}

۱۸ ابن الاثیر: الكامل، مع ۷/ ۲۵۲- مصطفی: س. پ، ل ۱۵۲.

۱۹ ابن الاثیر: الكامل، مع ۷/ ۲۵۲- ابو شامة: الروضتين، ج ۱/ ۲۳۶- ابن العديم: زبدة الحلب، ج ۳/ ل ۱۵-

۱۸ ابن العبري: تاريخ مختصر الدول، ل ۳۷۵- قه قتان: س. پ، ل ۲۲۸.

۲۰ بصری: شارینکه له ولاتی شام سه ر به دیمه شقه. (ياقوت الحموي: س. پ، مع ۱/ ل ۳۴۸).

۲۱ العقیقی: شوینی (العقیقی) ئه مرؤ له (باب البرید) له خانه ی کتیبی (الظاهرية) له دیمه شق. (مصطفی:

س. پ، ل ۱۵۸).

۲۲ ابن الاثیر: الكامل، مع ۷/ ۲۵۱-۲۵۲- ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ۲۰- المعاضدي: س. پ، ل ۱۵۹.

۲۳ سيف الاسلام طغتكین: کوری (ایوب بن شادی)، نازناوی (الملك العزيز) بوو، پیاوینکی نازاو ژیر بوو

هاوکات نه دیب بوو، سولتان سه لاهه ددینی برای بۆ ولاتی (اليمن) ی په وانه کرد، له سالی (۵۷۹ ک/ ۱۱۸۳ ز)

چو وه شاری (مکه)، پاشان هه موو (اليمن) ی کو نترول کرد. (الخرجي: العقود اللؤلؤية، ج ۱/ ل ۲۹- ابن

خلکان: س. پ، ج ۱/ ل ۲۳۷- المقرئ: السلوك، ج ۱/ ل ۱۶۸- الزركلي: س. پ، ج ۳/ ل ۲۷۷).

۲۴ البنداري: سنا البرق الشامي، ج ۱/ ل ۱۸۰- سبط ابن الجوزي: س. پ، ج ۸/ ل ۳۲۸- ابن خلدون: تاريخ

ابن خلدون، ج ۵/ ل ۲۵۵.

ئەوھى بە (عز الدين جورديك) ى فەرمانرەۋاى راگەياندا كە بۆ ئەوھ ھاتوھ
 ۋلات لە دەستى خاچ دروشمەكان بياريزى، فەرمانرەۋاى (حماء) باوھرى بە
 قسەكانى ھىنا و (حماء) ى بەدەستەوھ دا^{٢٦}، پاشان (جورديك) ئامادەيى
 دەربرى بىيت بە نىردراۋى سەلاھەددىن و بچيت بۆ لاى (سعد الدين
 كمشتكين) خاۋەنى (حلب)، بەلام ھەولەكانيان ئەنجامى نەبوو، ئەوھ بوو
 (جورديك) لەگەل (شمس الدين ابن دايە)^{٢٧} لەلايەن (كمشتكين) خزانە
 بەنديخانەوھ^{٢٨}، ھەرۋەھا (كمشتكين) لەم سنوورە نەوھستا، بەلكو لەگەل
 (سيف الدين غازى) مىرى موسل نامەى گۆرپەوھ و داۋاى لىكرد ھىزەكانى
 موسل بچنە پال ھىزەكانى (حلب)^{٢٩}، ھەرۋەھا حاكىمى شارى (طرابلس)
 ٣٠ بۆ لاى مىرى خاچ دروشمەكان (الكونت ريموندى سىيەم)^{٣١} نارد
 بەلىنى پارەيەكى زۆرى پىدا ئەگەر ھاتوو بتوانى سەلاھەددىن لە (حلب)

٢٥ حماء: برىتىيە لە ناوچەيەكى شاخاۋى دەپوانتتە سەر شارى (حماء) و پووبارى (عاصى) و پىنگاھتوھ
 لە دوو قەلئى بەرامبەر. (ناصر خسرو: س.پ، ل ٤٦) ياقوت الحموي: س.پ، مج ٢/ ل ١٨٠-١٨١).

٢٦ ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ٥/ ل ٢٥٥- ابن العماد: س.پ، ج ٢/ ل ٢٣٦.

٢٧ شمس الدين ابن دايە: لەسەردەمى (نور الدين محمود) والى شارى (حلب) بوو، ھاۋكات يەكك بوو لە
 گەرە مەرەكانى، پاش كۆچى دوايى (نور الدين محمود)، لەگەل (كمشتكين) پىنگەھوت بۆ پىشەرەۋى كردن
 بۆ شارى ديمەشق و ھىنانى (الملك الصالح اسماعيل)، بەلام ھەولەكەيان ئەنجامى نەبوو كە لەلايەن (ابن
 المقدم) شكستى پىنھىنرا. (ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ل ٦).

٢٨ ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ٥/ ل ٢٥٥.

٢٩ ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ل ٣١- ابو الفداء: س.پ، ج ٢/ ل ١٣٦-١٣٧- النويري: س.پ، ج ٢٨/ ل ٢٧٦.

٣٠ طرابلس: شارىكە لە ۋلاتى شام، ئاۋى دەريا لە سى لاۋە دەۋرى دابوو، و يەكئىكە لە پىنگەكانى ۋلاتى
 شام. (الحميرى: الروض المعطار، ج ٢/ ل ٣٩٠).

٣١ الكونت ريموندى سىيەم: لە سالى (٥٣٥/ك) ١١٤٠ (لەدايك بوو، لە سالى (٥٥٩/ك) ١١٦٤ (ن) بەدىلى گىرا
 لاى (نور الدين محمود)، لە سالى (٥٦٩/ك) ١١٧٤ (ن) نازاد كرا، لەو كاتەوھ بىوھ (چاودىر- وصى) لەسەر
 پادشا (بلدوينى چوارەم)، لەپاش شەرى (حطین) كۆچى دوايى كرد. (ابن الاثير: الكامل. مج ٧/ ل ٣١٩-
 ٣٢٠ ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ل ٢٤- عاشور: الحركة الصليبية، ج ٢/ ل ٧٤٤).

دووربخاتهوه^{۳۲}، (سعد الدين كمشتكين) بهو په يوه نډيه نه وه سستا، به لكو په يوه نډى به (راشد الدين بن سنان) ي^{۳۳} رابهري (ئيسماعيليه كان) كړد له ولاټى شام، و په يمانى پاره يه كى زورى دا يه، بهو مهرجه ي بتوانى سه لاهه ددين بكوژيت^{۳۴}، (راشد) ي ئيسماعيلى وه لامى داواكار يه كى (سعد الدين كمشتكين) ي دا يه وه، به لام هه وله كى سهركه وتوو نه بوو، به لكو سه لاهه ددين دهست به جى توانى كو مه لىك له (ئيسماعيليه كان) بكوژيت^{۳۵}، به لام هه لويستى سه لاهه ددين له ناست جموجولى سهر بازه كانى موسلو حله ب كه دژ بهو بوون، نه وه بوو به هه موو شيوازيكى تاكتيكى دهروونى كارى بو پريگرتن له بهرپا بوونى جهنگ له نيوانياندا ده كړد^{۳۶}، هه موو پريگه يه كى ناشتيخوازانه ي نه گرتنه بهر بو گه يشتن به موړ كړدى پريكه وتنيك له نيوانياندا كه جيبه جى كړدى يه كيتييه كى سياسى به هيژ زامن بكات و له پريگه يه وه بتوانيت دژ به خاچ دروشمه كان بوه سستيت، له هه مان كاتدا بتوانيت هيله كانى گه رانه وه دابن بكات و له پشته وه پريگه له دوژمن بگريت

۳۲ البنداري: س.پ، ج/۱ ۱۸۲ل ابن كثير: س.پ، ج/۱۲ ۳۸۴ل.

۳۳ راشد الدين بن سنان: خه لكى گوندى (عقن) هى نزيك شارى (بصرى) له كاتى سهردانى بو قه لاي (الموت) له لايه ن خاوه ن قه لاه وه په وانه ي ولاټى شام كرا بو رابهريه تى كړدى (ئيسماعيليه كان) لهو ناوچه يه دواى نه وه ي هه سستى به ليها توويى و توانيى هزرى كړد، هه روه ها هه نډى پرويه پروبوونه وه ي هه بوو له گهل (نور الدين محمود)، سالى ۵۸۹/۱۱۹۲ل كوچى دوايى كړد. (سبط ابن الجوزي: س.پ، ج/۸ ۴۱۹ل ابن تغري بردي: س.پ، ج/۶ ۱۱۷ل ايفانوف: دائرة المعارف الاسلامية، ج/۹ ۴۶۹ل به لام ابن جبير باسى دهكات و دهلى: "مروقيكى شهيانه". رحلة ابن جبير، ۲۲۵ل.

۳۴ العمري: مسالك الابصار، ج ۲۷، ورقة ۶۵ الحنبلي: شفاء القلوب، ۸۶ل. ر.ج: صلاح الدين الايوبى، ل ۱۲۴ل بروكلمان: تاريخ الشعوب الاسلامية، ل ۳۵۴.

۳۵ نه مه يه كه م پړوسه ي تيرو كړدى سولتان سه لاهه ددين بوو له لايه ن ئيسماعيليه كان كه چه ند جاريكى تريس هه ولى بى ناكامى تيوريان دودا، (ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۲۵۳ل سبط ابن الجوزي: س.پ، ج/۸ ۳۲۸ل ابن واصل: س.پ، ج/۲ ۲۴ل.

۳۶ ابن تغري بردي: س.پ، ج/۶ ۶۹ل ايلي سيف: س.پ، ل ۴۴۹، سعداوي: التاريخ الحربى، ل ۶۳.

و گه مارۆیان بدات،^{۳۷} لههه موو باریکدا سولتان سه لاهه ددین له شه پری موسلمانان ده ترسا، له بهر ئه وهی خوینی موسلمانان کان یه ک خوینه، پیگهی تاکتیکی دهروونی به کارهینا بو ئه وهی هه لچوونی موسلمانان کان دابمرکینیتسه وه و له نیوانیاندا خوین نه پیرژی^{۳۸}، بو ئه وهی له دوا پوژ سوودیان لی وهرگریت و خوینیان به فیرو نه چییت، هه رچه نده هه وله کانی سه ری نه گرت و به بهریا بوونی جهنگ له گردو لکهی (حماه) له نیوانیاندا کو تای هات و له پوژی (یه شه ممه ۱۹ ی ره مه زانی سالی ۵۷۰ ک/ ۱۳ ی نیسانی سالی ۱۱۷۵ ز) سه لاهه ددین به سه رکه و تنیکی یه کجاره کی به سه ریاندا زال بوو^{۳۹}. و پاش شکست هیانی به لایه نگرانی (نور الدین محمود) هیچ دل ره قانه رهفتاری له گه ل نه کردن وهکو له و ئایه ته دا هاتووه: {وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ}،^{۴۰} ئه وه بوو شیوازیکی دهروونی تاکتیکی نویی به کارهینا، ئه ویش (به دوا ی هه لها تووان نه که وت، ئازاری برینداره کانی نه دا، هاوکات دیله کانی ئازاد کرد)^{۴۱}، هه تا وه کو گوتویانه له و شه رانه دا (۷) هه وت که س زیاتر نه کوژراوه^{۴۲}، له بهر ئه وهی سه لاهه ددین مه به سستی بوو متمان وه پریزی ئه و موسلمانانه ی که شه پری له گه ل ده کردن مسوگهر بکات، ده یویست به لای خویدا رایانکی شیت له چوار چی وهی ئامانجه ته کتیکیه کانی له گه ل خاچ

۳۷ العرینی: الشرق الادنى في العصور الوسطى (الایویبون)، ل ۵۹.

۳۸ العسلی: صلاح الدین الایوبی، ل ۱۸۱.

۳۹ ابن شداد: س. پ، ل ۵۷ البنداری: س. پ، ج ۱/ ۸۶ ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ۵/ ۷۵۱ ابن تغری بردی: س. پ، ج ۶/ ۲۳.

۴۰ واته (چاکه و خرایه هه مه بهر نین، تو هه می شه وهرامی چاکتر بده وه، ئه وسا که سینک له گه ل تو دا دورژمنه، ده بیته دوستی نزیکت). (سو په تی فوسیه لت، ئایه تی ۲۴، وه رگێرانی مامو ستا هه ژار).

۴۱ ابن کثیر: س. پ، ج ۱۲/ ۳۸۴.

۴۲ المقریزی: السلوک، ج ۱/ ۱۶۸.

دروشمه کاند ا وهک یارمه تیدهریک به کاریان بهینیت^{۴۲}، پاش ئه وه سه لاهه ددین به رهو (حلب) پیشره وی کرد بو ئه وهی ئابلوقه ی بخاته سر^{۴۳}، له چوارچیوهی جهنگه دهروونیه تاکتیکیه کاری توانی ئامانجی خوئی له ته پاندنی وره ی دوژمن به دیبهینیت، ههروه ها توانی ریزه کاریان په رشو بلاو بکات به شیوهیه که بیژاری و ناو میدی و ترسان له دهست پیکردنه وهی شه پری خسته دل و دهروونی خه لکی ناوچه که، به وپییه ی شه ر ده بیته هوئی مردن و مالویرانی و هه ژاری و نه بوونی^{۴۴}، پاش ئه وه (حلب) یه کان نامه یان بو نارد و داوای پیکه وتنیان له گه لدا ده کرد^{۴۵}، سه لاهه ددین به گرتنه خوئی (حلب) زور دلخوش بوو، چونکه دهسکه وتیکی تاکتیکیه و سه رکه وتنیکی سیاسیه، هاوکات متمانیه موسلمانان به سه رکرده ی نوئی زیاتر بوو، به شیوهیه که شاعیران و وتارییژه کان گه لیک قسه و هوئراوه ی به نرخیان به سه ردا هه لگوت، تیدا باسیان له کرده وه و چاکه و نازایه تییه بی وینه کاریان ده کرد به هوئی ئه م سه رکه وتنه و ئه نجامه تاکتیکیه که ی له سه ر پیره وی پروداوه کان له ناوچه ی شام و جه زیره به دهستی هیئا، بو نمونه قازی دیمه شق (محی الدین بن زکی)^{۴۶} هوئراوه یه کی له ستایشی سولتاندا گوت:

وفتحکم حلبا بالسيف في صفر

۴۳ ابن شداد: س. پ، ل ۴۲-۴۳ "نوري: س. پ، ل ۱۹۵-۱۹۶.

۴۴ ابن العبري: س. پ، ل ۳۷۶ حسن: تاريخ الاسلام، ج ۴/ ۱۰۵ "العسلي: فن الحرب الاسلامي، مج ۴/ ۱۱۳.

۴۵ أبو شامة: الروضتين، ج ۱/ ۲۵۹ الخطاب: الاسلام والنصر، ل ۲۰.

۴۶ ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ۱۰۰ "النويري: س. پ، ج ۲۸/ ۳۷۷.

۴۷ قاضی محی الدین بن زکی: له سالی (۴۴۳/ ۱۰۵۱ ن له دایک بووه، باپیری (ابن عساکر) بوو، زاناو ئیمامیکی به تواناو لیهاتوو بوو، له شاری دیمه شق کۆچی دواپی کرد. (ابن العماد: س. پ، ج ۴/ ۱۰۵) ابن تغری بردی: س. پ، ج ۵/ ۲۶۶.

بۆیه ده‌توانین بڵێن ده‌ستبه‌سه‌رداگرتنی چه‌لب له‌لایه‌ن ئه‌یوبیه‌کان کاره‌ساتیکی گه‌وره‌ بوو بۆ خاچ دروشمه‌کان و شکستیکی ده‌روونی و سه‌ربازی بوو بۆ هێزه‌کانیان، چونکه‌ بۆ ئه‌یوبیه‌کان په‌یوه‌ندییه‌ ستراتیژی و تاکتیکی و سه‌ربازییه‌کانی نیوان شام و مصری پته‌وتر کرد^{٤٩}، به‌مه‌ش سه‌لاحه‌ددین توانی به‌ پشتیوانی جه‌ماوه‌ری موسلمانان په‌کێتیه‌کی به‌هێز بنیاد بنیست نه‌ک به‌پشت به‌ستن به‌سه‌رکرده‌ سیاسیه‌کان له‌نیو میره‌کانی ناوچه‌که‌دا^{٥٠}.

نامانجی جه‌نگی ده‌روونی ته‌کتیکی جه‌خت کردنه‌ سه‌ر مه‌ترسی شه‌رو بڵاوکردنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی که‌ پاکردن و خۆ به‌ده‌سته‌وه‌دان ئاسایش بۆ خه‌لک و سه‌ربازه‌کانیش مسو‌گه‌ر ده‌کات، و ئاسانکردنی داگیرکردنی شاره‌کان له‌ ڕیگه‌ی بانگه‌شه‌ کردن و خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانیان یان ناردنی نوێنه‌ر بۆ لایان^{٥١}. ئه‌و سه‌رکه‌وتنه‌ی سه‌لاحه‌ددین له‌ حمص و گه‌ردۆله‌کی (حماه) به‌سه‌ر نه‌یاره‌کانی به‌ده‌ستی هه‌ینا ترسی خسته‌ دڵ و ده‌روونی خاچ دروشمه‌کان و له‌توانا هێزی سه‌لاحه‌ددین به‌ ئاگا هاتن، ئه‌ویش وای لێکردن به‌ناچاری ڕیگه‌ی ناشتی بگرنه‌ به‌ر له‌ (مرج صفر)^{٥٢} سه‌ره‌تای سالی (٥٧١/ک/١١٧٥ز)

٤٨ سبط ابن الجوزي: س.پ، ج ٨/ ٣٧٧ “ابوشامة: الروضتين، ج ٢/ ٤٧” ابن كثير: س.پ، ج ١٢/ ٤١٤ “البدليسي: س.پ، ج ١٥١. (واته: پزگاکردنی چه‌لب به‌ شمشیر له‌ مانگی صه‌فر، مژگێنه‌ به‌ پزگاکردنی قودس له‌ مانگی ره‌جه‌به‌دا).

٤٩ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٢٦١. “عاشور: الحركة الصليبية، ج ٢/ ٧٨٠” Stevenson: the Crusades in the East, P.230

٥٠ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٢٦١. “حسن: س.پ، ج ٤/ ١٠٦” العسلي: صلاح الدين الايوبي، ج ١٤٢.

٥١ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ج ٤٩.

٥٢ مرج صفر: ده‌که‌ویته‌ ده‌روبه‌ری شاری دمشق له‌ به‌شی باشووری پوژناوای. (ياقوت الحموی : معجم البلدان، مج ٤ / ٢٤٤)

کاتیك نوینهری خاچ دروشمه‌کان ده‌گاته لای سولتان داوای به‌ستنی
 پیکه‌وتنامه‌ی نیوان ه‌ردوو لای ئی ده‌کات، سولتان داوای شه‌وی مه‌رجیان
 له‌سه‌ر داده‌نیت به‌داواکه‌یان پازی ده‌بیٲٲ^{٥٢}، چونکه خاچ دروشمه‌کان له‌و
 سه‌اله‌دا تووشی نه‌هامه‌تیه‌کی گه‌وره ه‌اتبوون، هاوکات ناوچه‌ی شام
 پووبه‌پرووی قه‌یرانیکی خراپ ه‌اتبوو^{٥٣}، ره‌نگه خاچ دروشمه‌کان له‌هی‌زی
 سه‌لا‌حه‌ددین ترسابن که هه‌ره‌شه‌ی لی‌یان ده‌کرد، ئەمه له‌لایه‌ک و له‌لایه‌کی
 تریشه‌وه سه‌لا‌حه‌ددین له‌پشت ئەم پیکه‌وتنه‌وه ئامانجی خو‌ی هه‌بوو بو
 شه‌وی سه‌ربازه‌کانی پشوویه‌ک بده‌ن، به‌تایبه‌تی داوای پیکه‌وتنیان له‌گه‌ل
 (حه‌له‌ب)یه‌کان، چونکه ناوچه‌ی شام تووشی ئەو قه‌یرانه ه‌اتبوو که پی‌شتر
 باس‌مان لی‌وه کرد^{٥٤}.

گرن‌گترین پرووداو له‌شه‌ردا پوخاندنی وره‌ی دوژمنه‌ بی شه‌ر کردن و
 کوٲٲرۆل کردنیه‌تی^{٥٥}، له‌و شی‌وازه ته‌کتیکیه ده‌روونییه‌ی که سه‌لا‌حه‌ددین
 پیاده‌ی ده‌کرد به‌مه‌به‌ستی لا‌واز کردنی وره‌ی خاچ دروشمه‌کان، له‌ سالی
 (٥٧٥/ک/١١٧٩ز)، سولتان فه‌رمانی دا به‌ سه‌ربازه‌کانی که ره‌زی (صفد) له
 ده‌شتی (ئوردن) ناوچه‌ی (بیت الاحزان)^{٥٦} بپن، هاوکات فه‌رمانی ب‌پینی

٥٢ ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ٣٥٧.

٥٤ چونکه به‌ ه‌وی که‌می باران بارینه‌وه ئەو سه‌اله ناوچه‌ی شام روبه‌پرووی وشکه سالی بوو بوویه‌وه، (ابن
 کثیر: س.پ، ج ١٢/ ٣٨٦ نوری: سیاسة صلاح الدین، ل ١٧٤). ئەمه‌ش خو‌ی له‌ خو‌یدا ه‌ویه‌ک بوو که
 ناوچه‌که تووشی قات و قری‌هات که کاریگه‌ریه‌کی ده‌رونی خراپی هه‌بوو له‌سه‌ر دانیشه‌شتوانی ناوچه‌که به
 گشتی و خاچ دروشمه‌کان به‌تایبه‌تی.

٥٥ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٢٧٧ ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ٣٦٦ ابن کثیر: س.پ، ج ١٢/ ٣٨٦.

٥٦ تزو: فن الحرب، ترجمه- فاخر عبد الرزاق، الثقافة الاجنبية، عدد ١، ١٩٨٧، ل ٢٢٠.

٥٧ بیت الاحزان: شارۆچکه‌یه‌که له‌ نیوان دمشق و که‌ناری ده‌ریادا، خاچ دروشمه‌کان ئەو ناوه‌یان لینا،
 چوونکه ده‌لێن ئەمه شوینی یعقوب بوو له‌وکاته‌ی یوسفی ئی وون بوو، خاچ دروشمه‌کان قه‌لایه‌کی
 به‌هێزبان تیدا دروست‌کرد. (سبط ابن الجوزي: س.پ، ج ٨/ ٣٥٤- یاقوت الحموي: س.پ، مج ١/ ٤٠٨).

درهخته کانیشی دابوو^{۵۸}، ئامانجی سه لآحه ددین له پشت ئه م پرۆسه تاکتیکیه وه پوخاندنی وهری دوژمن و لاوازکردنی بوو له پووی ئابوورییه وه، به شیوه یه که سه رباره خاچ دروشمه کان سوود له چینه وهی بهرهمی میوه جات و درهخته کانی و دانه ویله کان وهرنه گرن^{۵۹}، و بیته هو ی په کخستنی وهری هیزی دهرونی و شه پرکردنیان^{۶۰}.

بیگومان سولتان سه لآحه ددین له ئاراسته کردنی جهنگی دهرونی تاکتیک ی بهردهوام بوو، کاتی که له سه ره تای سالی (۵۷۸/ک/۱۱۸۲) به رهو قه لای (الکرك) بهرپکهوت، دوا ی چه ند پرۆژیک گه یشته ئه و جیگایه، و تیبینی ئه وه ی کرد که خه لکیکی زۆر له خاچ دروشمه کان کو یبونه ته وه^{۶۱}، (ابن شاهنشاه) ده لای: "له نزیکیانه وه دابه زین، گه مارۆماندان تا وه کو به رهو قه لاکه یان هه لئاتن، ده ستمان به سه ریاندا گرت، هه موو کشتو کاله کانیا نمان ویران کرد"^{۶۲}.

له راستیدا ئه و هو کارانه ی که یارمه تی ئامانجه کانی جهنگی دهرونی تاکتیک ی ده دات شکسته یه که له دوا ی یه که کانی دوژمن و نه یاره کان و ئه و زیانه گه ورانه ی که پییان ده که ویت و هه لویستی له رزۆکی دوژمن و که می برژیوی و بوونی سه رکردایه تی نه گونجاو و کارامه و ده نگوباسه خراپه کانی به ره ی ناوخوی دوژمن و به شداری کردنی دوژمن له شه پرپکی درپژ خایه ن و بوونی سوپایه کی بی مه شق و بلا یبونه وه ی ترس و بی باوه ری له نیوان

۵۸ ابوشامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۸.

۵۹ ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ل ۸۰ "المقریزی: السلوك، ج ۱/ ل ۱۸۰.

۶۰ حسین: س. پ، ل ۲۰۸.

۶۱ ابوشامة: الروضتين، ج ۲، ل ۱۱ "ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ۵/ ل ۳۰۰ شاکر: س. پ، ج ۱/

ل ۳۸۹.

۶۲ مضمار الحقائق، ل ۹۳.

دانیشتوانی شارەکه‌یه^{٦٣}. بۆنموونه پاش پشووێه که له‌لایه‌ن سولتان و سه‌ربازه‌کانیه‌وه له‌ ده‌روه‌ی حرا نه‌وه، له‌پێگه‌ی (دیاریه‌که‌وه له ١٧ ی‌زی الحجة سالی ٥٧٩ هـ/ ١١٨٣ ز) بۆ ئامه‌د^{٦٤} ده‌رچوو، پاش گه‌یشته‌نیان بۆ ماوه‌ی چه‌ند پوژێ گه‌مارو‌ی دان، له‌ راستیدا شوێنیکی زو‌ر سه‌خت بوو، زو‌ر جاریش سه‌ختی قه‌لا‌کانی به‌ نموونه ده‌هینرایه‌وه، به‌لام خراپی مامه‌له‌کردنی والی شاره‌که، بووه پالنه‌ریک بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لکه‌که له شه‌پدا بی هی‌زو که‌مه‌تر خه‌م بن^{٦٥}، به‌م شیوه‌یه سه‌لاحه‌ددین نا‌کوکی ناو شاره‌که‌ی قو‌سته‌وه و په‌نای برده به‌ر شیوازی که‌ شیوازه‌کانی جه‌نگی ده‌روونی تاکتیکی فه‌رمانی دا بلاو‌کراوه بنووسن و تیا‌یدا هه‌په‌شه له خه‌لکی شاره‌که بکری‌ت که به‌رده‌وام بوونیان له‌سه‌ر شه‌پکردن ده‌بی‌تته ه‌وی ریشه کی‌ش کردنیان، به‌ پێچه‌وانه‌شه‌وه ئه‌گه‌ر شاره‌که بده‌نه ده‌ست ئه‌وا مامه‌له‌یه‌کی باشیان له‌گه‌ڵدا ده‌کری‌ت و به‌پێی پێویست با‌ج و سه‌رانه ده‌خاته سه‌ریان، سولتان فه‌رمانی ده‌رکرد که بلاو‌کراوه‌کان به‌نووکی تیره‌کانه‌وه بکری‌ن و بۆ ناوشاری (ئامه‌د)ی به‌او‌یژن تا‌کو بی‌خویننه‌وه^{٦٦}، له‌م کاته‌دا سه‌ربازه ئه‌یوبیه‌کان توانیان درزیک بخه‌نه نیو قه‌لا‌ی شاره‌که و خه‌لکی ناو قه‌لا‌که به‌نا‌چاری خو‌یان بده‌ن به‌ده‌سته‌وه و شاره‌که‌یان خسته ژێ‌رده‌ستی سولتان سه‌لاحه‌ددین، ئه‌م کاره‌ش ئه‌و قه‌لا نزی‌کانه‌ی تری ئامه‌دی نا‌چار کرد که‌خو

٦٣ عبدالله: س.پ، ل ١٧.

٦٤ (ئامه‌د): شاریکی به‌ناوبانگه ده‌کو‌یتته رۆژئاوای دیجله‌و شارو‌چکه‌ی دیاریه‌که‌وه، هه‌وره‌ها مه‌زنتی‌رو به‌ناوبانگترین شاره‌کانی بوو. (یا‌قوت الحموي): س.پ، مع ١/ ٥٦).

٦٥ ابن الاثیر: الکامل، مع ٧/ ٢٩٩ ابن تغری بردی: س.پ، ج ٦/ ٨٦ ابن العبري: س.پ، ل ٣٨١.

٦٦ ابن الاثیر: الکامل، مع ٧/ ٢٩٩ ابوشامة: الروضتين، ج ٢/ ٣٩ ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ١٣٥ ابن کثیر: س.پ، ج ١٢/ ٤٢٣.

به دهسته وه بدهن، به تاييه تي ئه و قه لايانه ي كه سهر به (ئه راتقه كان) ^{٦٧} بوون، ميري شاره كانى تر نوينه رانى خويان بو لاي سولتان سه لاهه ددين ره وانه كرد و داواي ليخوشبوونيان لي ده كرد، پيشتر سولتان سه لاهه ددين خو ي ناشتي خستبووه بهردهم ئه وانه و داواي ليكردبوون كه بو جيهاد كردن دژ به خاچ دروشمه كان بيته ژير ئالاكه يه وه ^{٦٨}، بو نمونه له كاتي گه ماروداني (شهنگار) ^{٦٩} دا سالي (٥٧٨ هـ / ١١٨٢ ز) دا (العماد الكاتب) ده گيرپيته وه و ده لي: "هه موو پوژيك گوي بيستي نامه ي تيراوه كان ده بين" ^{٧٠}.

ئه و جهنگه تهكتيكيه ي كه له كاتي شهردا ئاراسته ي دوژمن ده كريت ده بئ به چهكيكي ياريدهدر بو به دهسته ينانى ئامانجه كانى كرده سهربازيه كان له سهردهمى شهردا ئه ويش له ريگه ي پروخاندنى دهروونى دوژمن و زالبوون به سهر يريدا به شيوازيك كه وا له پياوانى دوژمن بكات واز له پلانيبه رهنگاربوونه وه بهيئن و وره يان برهوخينيئ. بو نمونه سولتان سه لاهه ددين خو ي وانيشان ده دا بو ئه وه هاتوونه شاره به هيئو شوراداره كان تا له نزيكيدا برثيت وهك (ماردين) ^{٧١}، مياقارقين ^{٧٢}، نامه د، تل

^{٦٧} ئه راتقه كان: ده گه پيئه وه سهر (ارتق بن اكسك) كه به (ظهير الدين) ناسراوه سهر به هوزى (دقر-Dager) ي توركمانيين، كه ئه وانيش ده گه پيئه وه سهر هوزى (الغن) كه چوونه نيو ريزه كانى (سه لاجيقه) و چه ند شوينيكي تاييه تيان بو ديارى كرد بو ده سه لاتي خود موختارى (فوتونومي) له چوارچيوه ي سنوورى ده ولته ي سه لجوقى، (ئه راتيقه كان) له نيو سالانى (٤٦٥-٥٢١ هـ / ١٠٧٢-١١٢٧ ز) له ناوچه ي دياربه كر فه رمانه و بوون، گرنگترين قه لاكانيان (ماردين و حصن كيف و نامه د) بوو. (خليل: الامارات الارتقية في الجزيرة والشام، ل ٥٧-٥٨).

^{٦٨} ابو شامة: الروضتين، ج ٢ / ل ٤٢.

^{٦٩} شهنگار: يه كيكه له شاره كانى جه زيره، ده كه ويته پوژئاواي موصل، نزيك چياي شهنگار. (ياقوت الحموي: س. پ، مج ٢ / ل ٧٨).

^{٧٠} البرق الشامي، ج ٥ / ل ٤٨.

^{٧١} ماردين: قه لايه كه له سهر لوتكه ي چياي جه زيره، دهروانيتهر سهر (نصيبين). (ياقوت الحموي: معجم البلدان، مج ٤ / ل ١٩٤)، هه ره ها ابن بطوطة باسى ده كات و ده ليئ: "چاكرتين و خوشترين شاره كانى نيسلامه. (تحفة الانظار في غرائب الامصار وعجائب الاقطار، ل ١٥٩).

خالد،^{۷۲} عین تاب^{۷۴} و حلب)، پاشان هه‌لده‌ستا به سازدانی هه‌لمه‌تییکی ته‌کتیکی ده‌روونی، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که سووره له‌سه‌ر مانه‌وه له ته‌نیشتییدا له‌باتی گه‌مارۆدانی به‌بێ ئه‌وه‌ی پاسته‌وخۆ په‌لاماری بدات، ئهم شیوازه‌ش ئه‌وانه‌ی له‌ناو قه‌لاو شاره‌که دایه‌ ناچار ده‌کرد که داوای دانیایا بوون بکه‌ن یان هه‌ول بده‌ن بگه‌نه‌ جوړیک له‌ سازش کردن و پیکه‌وتن بوو دوورخستنه‌وه‌ی هیزه‌ گه‌وره‌که‌ی سه‌لاحه‌ددین له‌ شاره‌که‌یاندا^{۷۵}، چونکه به‌گه‌مارۆدانی شاره‌که ناوچه‌که‌یان تووشی زیانیکی گه‌وره‌ ده‌بیئت. هه‌ر به‌هه‌مان شیواز له‌کاتی گه‌مارۆدانی شاری (موسل) دا بوو جاری سییه‌م له‌ سالی (۵۸۱/ک/۱۱۸۶)ن پوویدا^{۷۶}، به‌ره‌و شاری (خلاط)^{۷۷} ده‌رچوو، به‌لام نه‌یتوانی ده‌ستی به‌سه‌ردا بگریئت، پاشان به‌ره‌و شاری (میفارقین) ده‌رچوو گه‌مارۆی دا، فه‌رمانده‌ی به‌رگری شاره‌که (اسدالدین یرنقش)^{۷۸} بوو، که که‌سیکی به‌توانا و زیره‌ک بوو توانی شاره‌که بیاریزیئت و سه‌لاحه‌ددین دوور بخاته‌وه‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی سه‌لاحه‌ددین ده‌ستی له‌ به‌کاره‌ینانی توندوتیژی و هیژ هه‌لگرت و په‌نای برده‌ به‌ر به‌کاره‌ینانی شیوازیك له‌ شیوازه‌ ته‌کتیکیه

۷۲ میفارقین: ده‌که‌وێته باکووری پۆژه‌لاتی دیاربه‌کر. (یاقوت الحموی: س.پ، مج ۴/ل/۲۴۹).

۷۳ تل خالد: قه‌لعه‌که له‌ ده‌وروبه‌ری شاری حلب. (یاقوت الحموی: س.پ، مج ۱/ل/۴۵۲).

۷۴ عین تاب: قه‌لعه‌کی به‌هیزبوو، ده‌که‌وێته نیوان شاری حلب و انطاکیه. (یاقوت الحموی: س.پ، مج ۳/ل/۳۶۹).

۷۵ ابن الاثیر: الکامل، مج ۷/ل/۲۲۹-۳۰۱ "ابو شامه: الروضتین، ج ۲/ل/۴۲" النویری: س.پ، ج ۲۸/ل/۳۸۶.

۷۶ ابن العبري: س.پ، ل/۳۸۲.

۷۷ خلاط: شارۆچکه‌یه‌کی شاه‌دان بوو له‌ ئه‌رمینیای ناوه‌راست، ناویانگی هه‌بوو له‌ زۆری ناو و میوه‌جات. (یاقوت الحموی: س.پ، مج ۲/ل/۲۴۱).

۷۸ اسدالدین یرنقش: ناوی (مجاهد الدین یرنقش ابن طمان بن غازي). خاوه‌نی (شه‌نگار و خابور و الرقه)بوو. و بوبه‌ ئه‌تابه‌کی ده‌وله‌تی (ابن عمادالدین) بوو راپه‌راندنی کاره‌کانی: له‌سالی (۵۹۴/ک/۱۱۹۷)ن کۆچی دوا‌یی کرد. (العماد الکاتب: الفتوح القسی، ل/۳۱۶ "ابو الفداء: س.پ، ج ۳/ل/۱۹۳).

دەروونیەکانی جەنگی دەروونی، بە پەيوەندی کردن بە (خاتون) خانی خیزانی خاوەنی (میا فارقین) و ئەوێ پێ راگەیاندا کە (أسدالدين یرنقش) پەيوەندی پێوە کردوو بۆ بەدەستەوهدانی شارەکە، بەلام ئیمە مافی ئێوە لەم کارە دەپاریزین، هاوکات (میا فارقین) لە ژێر دەسەلاتتان دەبێت و کچەکانت بۆ کوپەکانم دەخوژم، لەهەمان کاتدا پەيوەندی بە (أسدالدين یرنقش) کردوو و پێی راگەیاندا کە (خاتون) خان بریاری خۆبەدەستەوهدانی بۆ سولتان راگەیاندا، بەمەش سەلاحەددین ئامانجەکانی خۆی لەم کارە پێکا کەخۆی لەخۆیدا جەنگی تەکتیکی دەروونی بوو.^{٧٩}

بەم جوړە هیزی (ئەراتقە) کە هیزیکی سەر بەخۆ بوو لەناوچوو و هاتە ژێر ئالای سەلاحەددین و لەجەنگەکانیدا دژی خاچ دروشمەکان هاوکاری ئەیوبییەکان بوو^{٨٠}، هەرۆها ئەیوبییەکان لیدانی (الکوسات)^{٨١}یان لەچارچیۆوی جەنگە دەروونیە تاکتیکەکانیاندا بۆ گواستەوێ ئێوە نامە خێریانە ی کە لەنیۆ یەکەکانی سوپادا -بەتایبەتی- لەکاتی شەپرو گەمارۆداندا کە پیشتر لەسەر ئێوە جوړە شیوازه پرێک دەکەوتن بەکار دەهینا، بۆ نمونە ئێوە شیوازه یان لەکاتی گەمارۆدان ی شاری (عکا) دا خستە کار، (العماد الکاتب) لەم بارە یەو دەلیت: "نیشانە ی نیوان ئیمەو یارانمان لە شاری (عکا) لەکاتی هێرش بردنە سەر دوژمن، لیدانی (الکوس) بوو، هەر

٧٩ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٣١٢ ل المقريزي: السلوك، ج ١/ ٢٠٣ ل ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ٥/ ٣٠٣ ل سعداوي: التاريخ الحربي، ل ١٦٢.
٨٠ ايليسيف: س.پ، ل ٤٦٢.

٨١ الکوسات: بریتی یە لە دوو سەر قاپ لە مس دروست کراوێ هەریەک بەوێ تر دەدرێ بە ئاوازیکی تایبەت دەنگ دەردەکات. (القلقشندي: صبح الاعشى، ج ٤/ ٨٠). هەرۆها تەپلی لگەل بوو. شەوانە دووجار لەناو قەلۆه لێدەدرا، لێدەری ئەم جوړە پێی دەوتر (الکوس). (ابن شاهنشاه: س.پ. ل ١٩).

بەبەستنى (كوسەكان) ھېرشمان لەسەر خاچ دروشمەكان تازە دەكردەو^{۸۲}.

لەشيوازەكانى جەنگى دەروونى تەكتىكى بۇ جىيەجىكردى ئامانجەكانى دەولەت، كە دەبىت دەزگا ناھكومى وھكومىيەكان لەم كرددەدا بەشداربن لەرگەي پەيوەندى كرددنى راستەوخۆ و سىخوپىي يان لەرگەي پروپاگەندە بەچەندىن شيوازو ھۆكار، لەبەر ئەوئەي جەنگى دەروونى ستراتىژى كەبۇ ئاسۆيەكى دور كار دەكات ئاوا مەزەنە و ئەنجامەكەشى درىژ خايەن و كاتىكى زۆرىشى دەو^{۸۳}.

بۇ نمونە يەكەم كارىك كەسەلاھەددىن بۇ شەرى خاچ دروشمەكان ئەنجامىدا پىويستى بەماوئەيەكى زۆر بوو (لەبەر ئەوئەي خاچ دروشمەكان نزىكەي سەدەيەك لەرۆژھەلاتدا مابوونەو). ئەوئەبوو لەپرووى سياسىيەو سىستىمىكى وردى بۇ خزمەتكردنى ئامانجەكانى دەولەت دانا، بەشيوئەيەك ھەمىشە و بەبەردەوامى دورمىنى لەژىر چاودىرىدا ھىشتەو^{۸۴}، ئەم سىستەمە لە سايەي بەردەوام كۆكردنەوئەي زانىارى پىك ھاتبوو، لەرگەي دامەزراندنى تورپكى بەھىز كەپۆلە سوارچاكىك بەئەسپى گورج و گۆل ئەنجاميان دەدا، بۇ نمونە لەسالى (۵۷۳/ك ۱۱۷۷) لەكاتى شەرى (الرملة)^{۸۵} لەباشوورى فەلەستىن كەبەشكستى سوپاي ئەيوئەي كۆتايى ھات^{۸۶}، رووداوەكان ئەوئەيان سەلماند سەلاھەددىن پۆستىكى چالاكى

۸۲ الفتح القسي، ل ۴۴۸ "بۇ زياتر زانىارى بېوانە: ابوشامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۱۸۴" ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ل ۳۵۰ "ابن الفرات: س.پ، م ۴ ج ۲/ ۵.

۸۳ نصر: س.پ، ج ۱/ ل ۱۰۵.

۸۴ ئەمىن: الاستخبارات الايوبية فى عهد صلاح الدين، ل ۱۳۸.

۸۵ (الرملة): شارىكى گەورە و مەزن بوو. دىكەوئەيە باشورى رۆژھەلاتى (يافا) بەدوورى (۲۲كم). (ناصر خسرو: س.پ، ل ۵۴- ياقوت الحموى: س.پ، مج ۲/ ل ۴۲۱).

۸۶ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ل ۲۶۹.

هه‌بوو له‌کۆتتپۆل کردنی ئهو پڕوپاگه‌نده‌یه‌ی له‌ولاتی مصر که له‌باره‌ی
کوشتنی (سه‌لاحه‌ددین) هه‌و بڵاوبوووه‌.

هاوکات خێرایێ ئهم پۆسته‌ توانی ده‌ست به‌سه‌ر ئاره‌زووی ئهو که‌سانه‌دا
بگه‌یشت که‌ خۆیان له‌دژی فه‌رمانه‌روایی ده‌وله‌تی ئه‌یوبی له‌مصر
ئاماده‌کردبوو^{٨٧}، هه‌روه‌ها له‌سالی (٥٧٨/ک/١١٨٢ن) سولتان سه‌لاحه‌ددین
له‌قاھیره‌وه‌ به‌ریگی (سیناء) دا به‌ره‌و شام که‌وته‌پێ، هه‌ر به‌گه‌یه‌شتنی
سه‌لاحه‌ددین، بۆ (ایله‌)^{٨٨} پۆسته‌چه‌یه‌کان هه‌والی کۆبوونه‌وه‌ی خاچ
دورشمه‌کانیان پێ گه‌يانده‌ که‌ له‌ خۆئاماده‌کردن بۆ پیرینی ریگی
سه‌لاحه‌ددین له‌ به‌ره‌و شام چوونیدا،^{٨٩} سولتان ئهم هه‌له‌ی قۆسته‌وه‌
به‌ناردنی هه‌وال بۆ (عزالدين فرخشاہ) ی برازای له‌دیمه‌شق، که‌ توانی
ده‌ستبه‌سه‌ر (دبوریه‌)^{٩٠} و دیهاته‌کانی ده‌وروبه‌ریدا بگه‌یشت^{٩١}، میژوونوسی
ئه‌یوبی (محمد بن تقی الدین عمر) که‌ له‌گه‌ل که‌ژاوه‌ی سولتان دا بووه‌،
ده‌لی: "ئیمه‌ به‌ریگاوه‌ بووین: پۆسته‌چه‌یه‌کان (ته‌هره‌کان) مزگینه‌ی

^{٨٧} "العقاد الكاتب: البرق الشامي، ج/٣ / ٤٢٠" أبو شامة: الروضتين، ج/٢ / ٢٧٢ "رنسيما: س.پ، ج/٢ / ٦٧٢، حسين: س.پ، ل/١٧٥، ئەمین: الاستخبارات الأيوبية، ل/٢٩٤.

^{٨٨} (ایله‌): شارێکه‌ ده‌که‌وته‌ سه‌رکه‌ناری ده‌ریای (القلزم)، له‌کۆتایی الحجازو سه‌ره‌تای الشام، به‌نده‌ری
ایله‌ی ئیستا له‌که‌نداوی عه‌قه‌به‌ (ياقوت الحموي: س.پ، مج/١ / ٢٣٢).

^{٨٩} ابن الاثير: الكامل، مج/٧ / ٢٩٠.

^{٩٠} (عزالدين فرخشاہ) - (بن شاهنشاه بن أيوب)، له‌پاش کۆچی دواي باوکی سانی (٥٧٨/ک/١١٨٢ن)
سولتان سه‌لاحه‌ددین (بعلبك) ی پێ دا، وماوه‌ی (٥٠) سال تێیدا مایه‌وه‌ تاوه‌کو (الملك الأشرف موسى بن
الملك العادل) گه‌مارۆیداو ده‌ری کرد به‌هاوکاری کۆپی مامی (أسدالدين شيركو) خاوه‌نی حمص، له‌شام
نیشه‌جی بوو، تاوه‌کو به‌ده‌ستی هه‌ندێ له‌مه‌مالیک کۆژا، نوسه‌رو شاعیریکی زمان پاراو بوو. ویدیوانی
شیعیری گه‌وره‌ی هه‌یه‌. (ابن تقي بردی: س.پ، ج/٦ / ٢٧٦).

^{٩١} (دبورية): شارێچه‌یه‌که‌ له‌نزیک (طبرية) له‌ قه‌له‌مه‌روه‌ی هه‌ریمی ئوردن دا. (ياقوت الحموي: س.پ،
مج/٢ / ٢٨٧).

^{٩٢} أبو شامة: الروضتين، ج/٢ / ٢٢٨، المقریزی: السلوك، ج/١ / ٧٧.

سەرکەوتنى مامم (عزالدين فرخشاھ)يان لەھەلمەتى (دبوريە) دا بۆ ھىنا" ،^{۹۳} ھەروەھا جگە لەپۆستى زەوى (وشکانى) ئەيوبىيەکان سووديان لە (کۆترى نامەبەر- الحمام الزاجل)^{۹۴} ، (پۆستى ئاسمان)يشى وەرەگرت، بۆنمونه سالى (٥٦٨ك/١١٧٣ز) کاتيک (السودان و النوبيين) لەسەر سنوورى باشوورى مصر بەمەبەستى ھېرش کردنە سەر ھەندى شوينى ئەيوبىيەکان کۆبۆنەو، سەرکردايەتى ئەيوبى بەھەوالى ئەم (کۆبۆنەويان)ى زانى، لەريگای کۆترى نامەبەرەو ھەرمانى بەبەشيک لەسوپاکەى دا کەھېرش بېنە سەريان و (کنز الدولە)ى^{۹۵} والى (أسوان) لەدەستيان رزگار بکەن^{۹۶} ، ھەروەھا بەريگای کۆترى نامەبەرەو ھەوالى ھاتنى ھەلمەتى (صقليه) بۆ سەر ئەسکەندەريەيان گەياندە سولتان سەلاھەددىن لەو کاتەى کەلە (فاقوس)دا^{۹۷} دابەزیوو،^{۹۸} ھاوکات (ابن ابي طي) دەلييت: "ھوى خو

۹۳ مضممار الحقائق ، ل ۹۳-۹۴.

۹۴ الحمام الزاجل: دەتوانين بە پۆستى ئاسمانى ناوى بنئين لە دەولەتى ئەيوبى، لەبەر ئەوە دەولەتان لەسەر ئەم جۆرە پۆستە راھاتبوون پيش دەركەوتنى دەزگا پەيوەندىيە ئوييەکان بە تايبەتى لە کاتى شەپەکاندا بەھوى تيزى بېرى و خيزايى فرينى و گەرانەھوى بۆ شوينى خوئ ئەگەر چەند ساليک لەو شوينەو دەوريت. (ابو شامة: الروضتين، ج ۱/ ۵۲۱ ئەمین: الاستخبارات الايوبية، ل ۳۰۰).

۹۵ (کنز الدولە): نازناويکە بۆ يەکەم جار لەلایەن خەليفەى فاطمى (الحاکم بامر الله) بەخشر بەحاکمى (النوبە) کە (ابو المکارم ھبە الله)، ودوا کەشيش کەئەم نازناوھى ھەلگرت لەسەردەمى سولتان سەلاھەددىن بوو، (کنز الدولە) لەو سەردەمەدا والى شارى أسوان بوو، کەھەولى پيلانى سەربازانى سودانى ھەلھاتوو لەناوچەى صعيدى مصرى لەدژى سولتان پى راگەياند، بەم ھەوالە سولتان ناچار بوو لەناردنى سوپا و توانى وولاتى النوبە و باکوورى سودان رزگار بکات. ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ۱۶۱ پەراويز ((۲)).

۹۶ سعداوى: التاريخ الحربى ، ل ۳۱-۳۳.

۹۷ (فاقوس): ناوى شاریکە لە رۆژھەلاتى مصر لە کۆتايى ئەم ولاتە لە بەشى شام. (ابن جوقل: صورة الارض، ۱۳۶۱).

۹۸ ابن الاثير: الكامل ، مج ۷/ ۲۴۹-۲۵۰ البنداري: س.پ، ج ۱/ ۱۷۲ ابو شامة: الروضتين، ج ۱/ ۲۳۵ ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ۸۴.

بەدەستەوہ دانى (بعلبك)^{۹۹} لەسالى (۵۷۰/ك/۱۱۷۵ز) دا، ئەوہىيە (يمىن)^{۱۰۰} ى واليان كاتىك زۆرى ژمارەى ئەيويى بينى، لەكارەكانىدا شلەژا، بەكوترى نامەبەردا ھەوائى بۆ ھەلەب نارد، بەلام ھىچ ھەوائىكى بۆ نەگەپرايەوہ، ئەمىش بەناچارى داواى ئەمانى كردو (بعلبك) ى دا بەدەست سولتان سەلاحەددىنەوہ^{۱۰۱}.

دوا بەدواى يەكبوونى بەرەى ئىسلامى بۆ رووبەرووبونەوہى خاچ دروشمەكان، سەركردايەتى ئەيويى زۆر گرنگى بەبارودۆخى سياسى ولاتى شام دەدا بەتايبەتى دواى مردنى (نور الدين محمود)، وپۆستەى (وشكانى و ئاسمانى) لەچوار چۆوہى ئامانجە دەروونىيە تەكتىكيەكانى سەلاحەددىندا بوون بۆ ئاگادار بوون لە ھەموو وردەكارىيەكانى جىھانى ئىسلامى تاوہكو بەئاسانى بارودۆخى دەولەتەكەى كوئىرۆل بكات.

سولتان سەلاحەددىن پەناى دەبردە بەر شىۋازە تاكتىكيە دەروونىيەكان دەسمەبەست ھاوپەيمانى لەگەل ھەندى لەمىرەكان لە دژى ئەوانى تر دەبەست، وەكو ھۆكارىكى پالنەر لەخۆبەدەستەوہدان، بۆ نمونە بەھاوپەيمانى لەگەل (ریموند) مىرى (طرابلس)، دژى خاچ دروشمەكان ئەو شىۋازەى پىادە كرد،^{۱۰۲} بۆيە (ریموند) پەناى بردە لای سولتان

۹۹ (بعلبك): شارىكى كۆنە لەخاكى شام، لەسەر شاخ دروست كراوہ بەبەرد، كۆشكى زۆرو سەرنج راكىشى تىدايوون. (ياقوت الحموى: س.پ، مەج/ ۱/ ۳۵۸).

۱۰۰ (يمىن): لەسەردەمى پاشا (نور الدين محمود زنگى) والى بوو. لەسەر شارى (بعلبك) تاوہكو گەمارۆدانى سەلاحەددىن بۆ بعلبك و دەست بەسەراگرتنى لە (۴) ى رەمەزانى سالى (۵۷۰/ك/۱۱۷۵ز). (ابن الاثير: الكامل، مەج/ ۷/ ۲۵۴).

۱۰۱ ابن الاثير: الكامل، مەج/ ۷/ ۳۵۴- ابو شامە: الروضتين، ج/ ۱/ ۲۴۷.

۱۰۲ (العماد الكاتب) دەيگىرئەوہ كاتىك خاچ دروشمەكان بۆ شەپرى (حطین) لە دژى سەلاحەددىنى ئەيويى كۆبوونەوہ لە ئەنجامى ئەو خۆنامادە كردنە دەروونى و مەعتەوى و سەربازىيەوہ كە لەلایەن سەلاحەددىن (ریموند) كرا. (ریموند) مىرى (طرابلس) چىروكىكى ھىيە كاتىك لای پادشا (نورالدين محمود) دىل بوو لەكاتى پوودانى شەپرى (حارم) سالى (۵۵۹/ك/۱۱۶۴ز) و لەدىلى مايەوہ تا سالى

سەلاحەددىن و داۋاي لىكرد بىيىتە ھاۋپەيمانى لە دژى پادشاى قودس (جاي لوزجنان) و سولتان بەمە پازى بوو، بىگومان سولتان ئامانجىكى تاكتىكى دەروونى لە ھاۋپەيمانەدا ھەبوو و بو پتەوکردنى ئەو ھاۋپەيمانىيە ھەموو دىلەكانى ھاۋپى ئازاد كردو پەيمانى ھاۋكارى بەھەموو شىۋەيەك پىدا، ھاۋكات پىي ووت دەتكەمە پادشا بەسەر ھەموو (فەرەنجەكان) ھەو، لە ھاۋكاتە ھەو (رېموند) سەر بە سەلاحەددىن بوو، لە ئامۇزگار يىيەكانى بۇ موسلمانان پرستگۇ بوو، بە شىۋەيەك خاچ دروشمەكان لىي ترسان موسلمان بوويىت، ئەمە جگە لە ھەي كە كۆمەلەك لە خاچ دروشمەكان لەگەلدا بوون^{۱۰۳}.

(رېموند) بە (جاي لوزجنان) ى و ت: "سەلاحەددىن بەھىچ يەكك لە سولتانەكان بەراورد ناكريىت لە پرووى دەسلەت و پلان دانان و تواناي لە پروو بە پروو ھەو مە ترسيەكاندا، ئەگەر جاريك شكان ماناي كوتايى نىيە، بەلكو ھىمن و لەسەر خۇ و لە شوينىك نىشتە جى مەبن، باشتەر وايە تىكەلى نەبين و ھەروەھا بە سادەيش تىي نەروانىن و بە پىچەوانەش نەبيىت و لەھەمان كاتدا مەرجەكانىشى قبول بكەين"^{۱۰۴}. بەلام مير (أرناط)^{۱۰۵} ميرى

(۵۷۰/ك/۱۱۷۴) واتە پيش مردنى (نورالدين محمود) كە ئازادى كرد بەرامبەر بە (۱۵۰) ھزار دىنار و ئازاد كردنى (۱۰۰۰) ھزار دىلى موسلمانان، كاتيك پادشاى (قودس) كۆچى دوايى كرد كوپىكى بچوكى ناتەواۋى لە شوينى خۇى بەجى ھىشت، و ئەم بىۋو ھەسى لەسەرى تاكو ئەمىش كۆچى دوايى كرد، مىراتى مەملەكەت بۇ داىكى بەجى ما، كە مىردى كرد بەسوارچاكيك كە لە ئوروپاۋە ھاتبوو بەناۋى (جاي لوزجنان) و لەسەر تەختى مەملەكەت دانىشت، لە ھاۋكاتەدا پادشاى نوئى داۋاي حسابى لە (رېموند) كرد لە ھاۋەي (چاۋدىرى - ھەسايە) لە سالى (۵۸۲/ك/۱۱۸۶)، (الفتح القسى، ل ۶۸. بۇ زىاتر زانىارى برۋانە: ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ل ۴۲ - نورى: سياسة صلاح الدين، ل ۲۵۵-۲۵۶).

۱۰۳ العمد الكاتب: الفتح القسى، ل ۶۷-۶۸ - ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ل ۳۱۹ - ابوشامة: الروستين، ج ۱/ ل ۲۴۰. ج ۲/ ل ۷۴ - ابن كثير: س. پ، ج ۱۲/ ل ۳۸۹.

۱۰۴ العمد الكاتب: الفتح القسى، ل ۶۶.

قه‌لای (الکرك) به توندی وه‌لامی (ریمۆند) و هاوړیکانی دایه‌وه‌و پئی وتن:
 "سه‌بارت به ترس له موسلمانان زۆرت تیپه‌پاند، گومان له‌وه‌دا نییه که
 ئەوانت ده‌ویتی و‌حه‌زت پییانه، ده‌نا قسه‌ی واساده‌ت نه‌ده‌کرد، ئەوه‌ش که
 ده‌یلتی گوايه زۆرن، ئاگر زیان به‌داری زۆر ناگه‌یه‌نی١٠٦". (ارناط) بۆ
 خۆی له‌پیشکه‌وتن بۆ شه‌ری موسلمانان له (طبریه) ١٠٧ هانده‌ریان بوو، دوا‌ی
 ئەوه‌ی که‌س به‌پراستی گوئی له (ریمۆند) نه‌ده‌گرت له‌به‌جی هیشتنی
 جیگای خویان که‌ ئاوی ئی بوو ١٠٨، چونکه‌ بڕوایان وابوو که‌ ریکه‌وتنی
 له‌گه‌ل سه‌لاحه‌ددین مۆر کردوه، بۆیه‌ داویان له‌ پادشا کرد که‌ فه‌رمانی
 جو‌لان بدات، له‌سه‌ر فه‌رمانی ئەو به‌ره‌و (طبریه) به‌ریکه‌وتن و (صفوریه)
 ١٠٩ یان هه‌لبژارد وه‌ک ناوه‌ندی جموجۆلیان ١١٠، چونکه‌ ئاوی بۆخویان و
 له‌وه‌رگه‌ی بۆ ئاژه‌له‌کانیان ئی بوو ١١١. لیه‌ده‌ا ده‌توانین ب‌لین سولتان
 سه‌لاحه‌ددین سوودی له‌ ناکوکی و‌کیشه‌ ناوخوییه‌کانی خاچ دروشمه‌کان
 وه‌رگرت، و ئەم هه‌له‌ی قۆسته‌وه‌ و کردی به‌ بنه‌مایه‌ک بۆ دانانی پیلانیکی

١٠٥ ارناط: ناوی رینۆدی شایتۆن له‌ سه‌رچاوه‌ ئیسلامیه‌کان به‌ ارناط ناسراوه، میری انگاکیا بوو کاتیک
 به‌دیلی لای موسولمانان گیرا، ماوه‌یه‌ک به‌ دیلی مایه‌وه، له‌ سالی ٥٧٣ه‌/ ١١٧٧ز نازادکرا، (اتیئیت دی
 میلی) خواست که‌ له‌ میراتی باوکی هه‌ریمی ئوردن و هه‌ردوو قه‌لای الکرك و الشوبک مایه‌وه.
 (Schiun: Renoud de chathatillong, pp148-149)

١٠٦ ابن‌ الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٣٢٤ "حسین: س.پ، ل ٤٢٠.
 ١٠٧ طبریه: ده‌که‌وێته‌ سه‌رجیا له‌ هه‌ریمی فلسطین، هه‌روه‌ها ده‌روانیته‌ سه‌رده‌ریاچه‌ی گه‌ریه. (یاقوت
 الحموی: س.پ، مج ٣/ ٢٤٨).

١٠٨ ابن‌ الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٣٢٤ "العسلي: صلاح‌ الدین‌ الایوبی، ل ١٨٥.
 ١٠٩ صفوریه: کوره‌و شارۆچکه‌یه‌ک بوو له‌ ده‌وروبه‌ری هه‌ریمی ئوردن و ولاتی شام نزیک طبریه. (یاقوت
 الحموی: س.پ، مج ٣/ ١٩٥).

١١٠ العماد‌ الکاتب: الفتح‌ القسی، ٦٦ "ابن‌ الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٣٢٤ "ابن‌ شداد: س.پ، ل ٨٥.
 ابوشامة: الروضتين، ج ٢/ ٧٦ "النوري: س.پ، ج ٢٨/ ٣٩٩.

١١١ رنسیمان: س.پ، ج ٢/ ٧٣٦ "العربي: الشرق‌ الادنى في‌ العصور‌ الوسطی (الایوبیون)، ل ٨٦.
 Stevenson: The Crusades in the East, P.244

تاکتیکی دەر وونی، کاتیک نامادهیی خوی و سوور بوونی بو شه‌ری خاچ دروشمه‌کان پیشاندا، به‌م ره‌فتاره‌ی پادشای (بیت المقدس) ی ناچار کرد په‌نا به‌ریته لای (ریموند) و داوای ریکه‌وتنی لیبکات و (ریموند) به‌ناچاری وه‌لامی دایه‌وه، چونکه هاوړیکانی پییان راگه‌یاند: "نه‌گه‌ر پشتگیری نه‌که‌یت، ئیمه ئایین ریسوا ناکه‌ین"^{۱۱۲}، به‌مه‌ش سه‌لاحه‌ددین له جیبه‌جی کردنی نامانجه ته‌کتیکه‌که‌یدا سه‌رکه‌وتوو بوو، به‌روخاندنی وره‌ی دوزمن و تیگدانی ریزه‌کانیان، به‌شیوه‌یه‌ک توانای شه‌پرکردنی سه‌ربازانی سه‌لاحه‌ددینان نه‌بیټ، جگه له‌وه‌ی هه‌ستان به ژه‌هراویکردن و تیگدانی بیروکانیا وه‌کانیان تا سوودی لی وهرنه‌گرن،^{۱۱۳} بی‌ئاوای و تینویتی کاریگه‌رتترین چه‌کی دەر وونی بوو که سه‌ربازانی سه‌لاحه‌ددین زور به وریایی و ژیرانه له دژی خاچ دروشمه‌کان به‌کاریان ده‌هینا.

بیگومان بیبه‌ش کردنی دوزمن له‌پیداو یستیی سه‌ره‌کییه‌کانی ژیان، له برینی ئاو له خه‌لکی شه‌رکه‌رو سوتاندنی و دابه‌ستنی مه‌نجه‌نیق بویان چه‌ندین شیوازی دەر وونی بوون که سه‌لاحه‌ددین له دژی ئه‌وان بو شکست پی هینانان به‌کاری ده‌هینا.

ئه‌مه له شه‌ری (حطین) دا پرویدا له کاتیکدا له به‌ره‌به‌یانی پوژی هه‌ینی (۲۴ی ره‌بیع الآخر سالی ۵۸۳هـ/ ۱۱۸۷ز) سوپای خاچ دروشمه‌کان له (صفوریه) وه به‌ره‌و سه‌ربازگه‌کانی موسلمانان له (حطین) پیش‌ره‌ویان کرد بو‌خوی سه‌لاحه‌ددین ئه‌م کاره‌ی ده‌ویست، کات هاوینیکی زور گه‌رم بوو^{۱۱۴}، تاکتیکی سایکۆلۆژی و مه‌عنه‌وی له‌کاروباری جه‌نگیدا لای سه‌لاحه‌ددین له‌کاتیکدا ده‌رده‌که‌ویت که کاروباره جه‌نگیه‌کان به‌خه‌یالی هیچ

۱۱۲ العماد الکاتب: الفتوح القسی، ل ۶۸.

۱۱۳ ابن الاثیر: الکامل، مج ۷/ ۳۲۵.

۱۱۴ العماد الکاتب: الفتوح القسی، ل ۳۷۹ غنیم: س. پ، ل ۳۶.

سهر کرده یه کدا تیپه ر نه ده هات، ئه و کاته ی دهستی به سهر چاله ئاوه کانی
 ئه و ناوچه دا گرت، و خاچ دروشمه کانی لی بی به ش کرد، له کاتی کدا ئه و ان
 له کاتی پیشپه روی کردنیان له سهربازگه کیان له (صفوریه) دهستیان کرد به
 تیگدانی ئاوی بیره کان^{۱۱۵}، ئه و کاته خاچ دروشمه کان نزیک سهربازگه کانی
 موسلمانه کان بوونه وه له (حطین) تینویتی هیچی پی نه هیشتبوون^{۱۱۶}، به و
 شیوه یه تا پوژی دواتر که پوژی شه ممه بوو مانه وه، به لام سهربازگه کانی
 سه لاهه ددین چاوی ته ماحیان خستبووه سهریان که پیشتر ئه یان
 ترساندن^{۱۱۷}، وره یان بهرز بوو به دریزایی شه و هندیگ له سهربازگه کانی
 دهستیان کرد بووه هاندانی یه کتر و سه لاهه ددین به ناویاندا ده گه را، به پی ی
 ئه و پیلانه جهنگیه که داپیزابوو شوینی سهر کرده و فه رمانده کانی دیاری
 کرد، دهستی به هاندانی سهربازگه کان کرد و خو ی و ئه وانه ی ئاموژگاریان
 پیشکesh ده کرد دهستیان کرد به بلا و کردنه وه ی گیانی تیگوشان و قوربانی
 دان و شه هید بوون له پیناوی خوداو سهرکه وتندا.^{۱۱۸}

له گه ل ئاماده باشی هه ردوو لایاندا له (حطین) ی نزیک ده ریاچه ی (طبریه)
 شه ری کو تایی به ریا بوو، له ئه نجامی ئه و ته کتیکه دهروونی و سهربازیانه ی
 سه لاهه ددین په پره وی کرد، خاچ دروشمه کان به وره یه کی پوخاوه وه چونه
 مه یدانی شه ره که وه^{۱۱۹}، له باریکی دهروونی ترسانکدا پاش ئه وه ی له
 ناوه راستی هاوینیکی سوتینه ردا دهشتایه کیانیان بریبوو له توینیتیدا
 هه سه کیان ده هات، له و کاته دا سه لاهه ددین هه لکردنی بایه کی به هه ل زانی

۱۱۵ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷/ ل ۳۲۵.

۱۱۶ العسلي: فن الحرب الاسلامي، مج ۴/ ل ۱۴۰.

۱۱۷ العماد الكاتب: الفتح القسي، ل ۷۹-۸۰ ايليسيف: س، پ، ل ۴۶۵.

۱۱۸ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷/ ل ۳۲۵ ابن شداد: س، پ، ل ۸۶-۸۷ العسلي: صلاح الدين الايوبي، ل ۱۶۱.

۱۱۹ ابو الفداء: س، پ، ج ۲/ ل ۱۵۵ ابن تقري بردي: س، پ، ج ۶/ ل ۲۹.

كەبەرەو سەربازگەي خاچ دروشمەكان دەچوو فەرمانى دەرکرد چ گژوگىيائى
 دەشتەكان ھەيە بيسوتينن^{١٢٠}، ئەنجامدانى ئەو كارە بەيەكك ئە ھۆكارەكانى
 سەرکەوتن دادەنرى، ئەو بايە دوکەلئىكى زۆرى لەگەل خۆي ھەلگرتبوو بۆ
 نيو ئوردوى خاچ دروشمەكان كە بارى زۆر گران کردبوون و بەو شيوەيە نا
 ئوميدانە دژ بە تينويىتى و دوکەل و چەك دەجەنگان، بويە لە کوتاييدا بەو
 پەرى بېھيزيەوہ پايانکرد^{١٢١}، بەم جوړە سەلاحەددىن مەبەستەكانى
 بەكارھينانى جەنگى دەروونى تاکتيكى لەم شەپەدا دژ بە خاچ دروشمەكان
 پراکتيزە کرد، جەنگى (حطين) چاکترين نموونەيە بۆ بەكارھينانى لايەنى
 دەروونى بۆ دامالينى وورەي جەنگ کردن لای دژمن، ئەو مانۆرەي
 سەلاحەددىن نمايشى کرد پلانئىكى کت و پربوو بۆ شەلەژاندنى خاچ
 دروشمەكان لەو شەپەدا كە بوو ھۆي شپىرە بوون و لەت بوونى بىروايان
 لەبەرەنگار بوونەوہيان يان سەرکەوتن، ئەمەش بوو ھۆي نەمانى وەرە بۆ
 جەنگ کردن، كە بە جەنگى دەروونى تاکتيكى ناودەبريئ^{١٢٢}.

لەشيوازە دەروونىە تاکتيكىەكانى سەلاحەددىن ئەوہ بوو، ئاراستەي
 ناوچە كەنارييەكانى شامى کرد، بەتايبەتى دواي شەپى (حطين) و
 رزگارکردنى شاروقەلای خاچ دروشمەكان، لە ناوچەكەدا بۆ پيشپەرەوي
 کردنى راستەوخۆ بەرەو قودس سىستى نواند، بىگومان سەلاحەددىن لەم
 تەكتيكەيدا ئامانجى ھەبوو، ئەويش دابرينى خاچ دروشمەكان بوو لە بنكە
 دەرياييەكانى كە پەيوەندى بەجىھانى دەرەوہ ھەبوو، بەتايبەتى پوژئاواي

١٢٠ العماد الكاتب: الفتح القسي، ٧٩ل ابن شداد: س.پ، ٨٨ل أبو شامة: الروضتين، ج٢/ ٧٦ل

النويري: س.پ، ج٢٨/ ٤٠٠ل.

١٢١ ابن الأثير: الكامل، مج٧/ ٣٢٥ل ابن شداد: س.پ، ٨٨ل سبط ابن الجوزي: س.پ، ج٨/ ٣٩٣ل ابن

القديم: س.پ، ج٣/ ٩٤ل أبو شامة: الروضتين، ج٢/ ٧٧ل ابن واصل: س.پ، ج٢/ ١٩٠ل ابن كثير:

س.پ، ج١٢/ ٣٢١ل.

١٢٢ زكار: س.پ، ٨٦ل المعاضدي: س.پ، ١٧١ل.

ئەوروپىي، بەمەش گەمارۇد رابوون لەناو ولاتى شام^{۱۲۳}. پەنگە ئەمەش لەچوارچىۋەى ئامانجە تەكتىكىيەكانى بىت بۇ ئاسان كردنى پەيوەندى دەرياوانى لەنيوان بەندەرەكانى مصر و شامدا^{۱۲۴}، ئەو سەرکە وتەنى سەلاحەددىن لە ئەنجامى لاوازى و كەمى پىژەى خاچ دروشمەكان نەبوو، بەلكو ھۆكارەكەى دەگەرپىتەوہ بۇ سەرکە وتووى نەخشەو پلانە سەربازىيەكانى، ھەروەھا دانايى و ليھاتووى خوى و ئەنجومەنى جەنگى دەولەتەكەى و بەشدارى كردنى راستەوخوى لەشەرەكاندا^{۱۲۵}، سولتان لە ھەلبژاردنى كات و شوئىنى شەرەكە سەرکە وتوو بوو، كە مانگى تەمموز بوو، بىگومان گەرمترىن مانگەكانى سالە لەناوچەكەدا، جگە لەكەمى ئاو لە بىرو كانياوہكان، ھەلسا بەدانانى سەربازەكانى لەسەر، (طبرية) بەمەش سوپاى سەلاحەددىن كەوتە نيوان خاچ دروشمەكان و سەرچاوہ ئاوييەكان^{۱۲۶}، و فەرمانيدا بەتيكدانى ھەموو بىرو كانياوہكانى ناوچەكە بۇ ئەوہى سوودى لى وەرەنگر^{۱۲۷}، بۇيە دەتوانىن بلىين تىنوئىتى و گەرمى لە چەكە دەروونىيەكان بوو كە سەلاحەددىن لە بەرژەوہندى لەشكرەكەى دژى خاچ دروشمەكان بەكارى دەھينا، ھەروەھا بوونى خودى خوى لە ناوہراستى گۆرەپانى شەرەكە ھۆكارىكى دەروونى و مەعنەوى گرنگ بوو، بۇ وەرە بەرزى و پالنانى سەربازەكانى لە خۆراگرتن لەبەرەمبەر دوزمندا، چونكە خوى لەنيو جەرگەى شەرەكەدا ھاوارى دەكرد "وا اسلاما- واى لە ئىسلام"^{۱۲۸} تىيىنى تەواوى ھىزەكانى دەكرد لەھەر لاىەك لاواز بوونايە لەوئى شەرى دەكردو ھاوكارى

۱۲۳ عاشور: الحركة الصليبية، ج ۲ / ل ۸۱۳- نوري: سياسة صلاح الدين، ل ۲۹۸- نوفل: س. پ. ل ۱۷۸.

۱۲۴ غنيم: س. پ. ل ۳۸- Stevenson: the crusades in the east, P.249.

۱۲۵ زكار: س. پ. ل ۸۶.

۱۲۶ ابن شداد: س. پ. ل ۸۶.

۱۲۷ ابن الاثير: الكامل، مج ۷ / ل ۳۲۵- العسلي: صلاح الدين الايوبي، ل ۱۸۵.

۱۲۸ ابن شداد: س. پ. ل ۸۷.

سهر بازه کانی ده کردو به ده نگیکی بهر زهاواری ده کردو دهیووت: "شهیتان درو دهکات"^{۱۲۹}. ئەمەش ورەو باوەر بە خو بوونی دهگیرایه وه دل و دهروونیان و بهیری دههینانه وه ههلهاتن ته نیا له شهیتانه وهیه.

له ئەنجامی ئەو شیوازه تاکتیکیه سهرکه و تووه دا له دواى شه پرى (حطین)، سه لاهه ددین توانی شارەکانی (عکا و صفورية و الناصره و قيساريّة و نابلس و الداروم^{۱۳۰} و الرملة و ارسوف^{۱۳۱} و يافا و بيروت) ههره مووی پزگار بکات^{۱۳۲}، کاتیک شاری (صور) به هوئی شورا به هیزه کهیه وه ببووه کووسی له پیشیدا ناچار به جئى هیشت، به لام بهردهوام بوو له ئاراسته کردنی پرۆسه کهی له ناوچه کانی تری وهکو (بيت المقدس) و شارە کهناری و ناوخییه کان و توانی (هونین)^{۱۳۳} پزگار بکات، هه وره ها (جبله)^{۱۳۴} و اللاذقية و صهيون^{۱۳۵}) و دواتر به رهو باکوور به پریکه ویت^{۱۳۶} و دهست به سهر قه لاکانی (بکاس^{۱۳۷} و الشغرة^{۱۳۸} و برزیه^{۱۳۹} و دربساك^{۱۴۰} و بغراش^{۱۴۱}) داگیریت،^{۱۴۲} که

۱۲۹ ابن الاثير: الكامل، مج ۷ / ل ۳۲۶ ابن واصل: س.پ، ج ۲ / ل ۱۹۱.

۱۳۰ الداروم: دئییه که دهکه ویتە نێوان خان یونس و غزه. (ياقوت: س.پ، مج ۲ / ل ۲۷۷).

۱۳۱ ارسوف: شارێکه له سه ر ده ریای ناوه راست نێوان (قیساریه و یافا). (ياقوت: س.پ، مج ۱ / ل ۱۲۶).

۱۳۲ النويري: س.پ، ج ۲۸ / ل ۴۲۱ "گروسیه: س.پ، ل ۷۴" حسن: س.پ، ج ۴ / ل ۱۰۶ "قاسم: س.پ، ل ۱۴۴.

۱۳۳ هونین: دئییه که دهکه ویتە به شی باکووری ناوچه ی (الحوله) له سه ر چیا ییه که به ناوی خۆی ناسراوه. (ياقوت: س.پ، مج ۴ / ل ۴۹۰).

۱۳۴ جبله: شارێکه له ده که ویتە نێوان (اللاذقية و بانیا س)، له سووریا له سه ر کهناری ده ریای ناوه راست. (ياقوت: س.پ، مج ۲ / ل ۳۰).

۱۳۵ صهيون: قه لایه کی به هیزه له نزیک کهناره کانی ده ریای ناوه راست، سه ر به شاری (حمص). (ياقوت: س.پ، مج ۲ / ل ۲۱۲).

۱۳۶ ابن الاثير: الكامل، مج ۷ / ل ۳۴۰ ابن واصل: س.پ، ج ۲ / ل ۲۴۷ "الحميدة: الحروب الصليبية، ج ۴ / ل ۱۷.

۱۳۷ بکاس: قه لایه که له ده رو به ری شاری حه له ب له سه ر کهناری پوو باری (العاصی). (ياقوت: س.پ، مج ۱ / ل ۲۷۴).

له ته‌نیشته میرنشینى (ئه‌نتاكيا) ى خاچیه‌وه بوون، هه‌وره‌ها به‌شیک له سوپاکه‌ی دووباره به‌ره‌و باشوور ئاراسته کرد و توانی له کو‌تایی سالی (٥٨٤/١١٨٨ن) دا قه‌لای (الکرک) ى به‌هین‌زگار بکات که پی‌ی ده‌وترا (به‌ردی بیابان)، له کو‌تایی چالاکیه سه‌ربازییه‌کانیدا و به‌هاتنی وه‌رزى زستان و دواى پشوو‌دانیک، پی‌ش ئه‌وه‌ی بو دیمه‌شق بگه‌رپه‌ته‌وه (صف‌دو کوکب) یشی‌زگار کرد.^{١٤٣}

هه‌روه‌ها له کاتی‌زگارکردنی هه‌ردوو قه‌لای (برزیه‌و صور) پلانی شه‌ر کردنی به‌نۆره‌ پیاده کرد، سه‌ربازه‌کانی به‌سه‌رسى به‌شدا دابه‌ش کرد، هه‌ربه‌شیک ماوه‌یه‌کی دیاریکراو شه‌ریان ده‌کرد، داوتر پشوو‌یان ده‌دا، به‌شی دووه‌م و هه‌روه‌ها سى‌یه‌میش شه‌ریان ده‌کرد^{١٤٤}، به‌مه‌به‌ستی لاواز کردنی وه‌ی خاچ دروشمه‌کان و ئیفلج کردنی توانا جه‌نگیه‌کانیان و گومان کردن له توانای سه‌رکرده‌کانیان و دروست بوونی دو‌خیکی ده‌روونی خراپ که سه‌رکرده‌و فه‌رمانده‌کانیان لی‌هاتوو نه‌بوون و هاوکات وه‌کو سه‌لاحه‌ددین له‌به‌رکانی جه‌نگدا پسپۆریش نه‌بوون.^{١٤٥}

١٣٨ شفر: قه‌لایه‌کی به‌هیزه‌ نزیک (انطاکیا). (یاقوت: س.پ، مع ١٤٧/٣).

١٣٩ برزیه: قولله‌یه‌که نزیک ده‌ریای ناوه‌پاست، له‌سه‌رچیاپییه‌کی ب‌لنده. (یاقوت: س.پ، مع ٣٠٤/١).

١٤٠ دريساک: قولله‌یه‌کی به‌هیزه‌ ده‌که‌و‌پته باکو‌ری بفراس. (ئه‌مین: الاستخبارات الايوبيه، په‌راویزی ٢١٦، ٢١٥).

١٤١ بفراش: شارێکه ده‌که‌و‌پته لای راستی شاری انطاکیا، له شاری هه‌لب و انگاکیا (٤ فرسخ) دووره‌نزیکه‌ی (٢٤کم)ه.

١٤٢ ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ ٣١٥ ل. النويري: س.پ، ج ٢٨/ ٤٠٩ ل. الحميدة: س.پ، ج ٤/ ٣٥ ل.

١٤٣ ابن شداد: س.پ، ل ٩٥- النويري: س.پ، ج ٢٨/ ٤١٠-٤١١.

١٤٤ العماد الكاتب: الفتوح القسي، ل ١١٤- ابن شداد: س.پ، ل ١٠٥- ابن العديم: س.پ، ج ٣/ ١٠٥ ل. ابو شامة: الروضتين، ج ٢/ ١٣١.

١٤٥ حسين: س.پ، ل ٢٠١.

جه‌نگی د‌روونی ته‌کتیکی به‌چ‌ندین شی‌وازو ری‌گای جیا‌واز ه‌و‌ل د‌هدات بو دو‌به‌ره‌کی نانه‌وه له‌نی‌وان گ‌ه‌ل و سه‌ر‌کردایه‌تیان به‌پا‌ه‌ند کردنی دو‌ژمن به‌ه‌لسان به‌چ‌ندین کار که له‌توانای خو‌یان زی‌اتر بی‌ت^{١٤٦}، بو‌ نم‌ونه سو‌لتان سه‌لا‌حه‌ددینی ئه‌یوبی نا‌کوکی و د‌ژایه‌تی نی‌وان تیره‌و تایفه‌کانی دو‌ژمنی به‌ه‌ل زانی و قو‌ستیه‌وه بو‌ سه‌ر‌که‌وتنی خو‌ی و خ‌ستیه نی‌و چوار‌چی‌وه‌ی پیلانه‌کانی، بی‌گومان ئه‌مه‌ی به‌تی‌گه‌یشتن و زیره‌کییه‌وه کرد وه‌کو چو‌ن له‌شه‌ری (دمیاط) دا له‌یه‌ک کاتدا به‌به‌ر‌چاوی یه‌ک‌تره‌وه په‌یوه‌ندی به‌تیره‌و تایفه‌ جیا جیا‌کانه‌وه ده‌کرد، ئه‌مه بو‌وه هو‌ی زی‌اد کردنی د‌ژایه‌تی نی‌وان پاشا (املری)^{١٤٧} و خا‌ج درو‌شمه‌کان، ه‌ه‌ندی‌کیان گومانی له‌وه‌ی تر ده‌کرد، ئه‌مه‌ش به‌ستنی ری‌ک‌که‌وتنی له‌گه‌ل‌دا ئاسان ده‌کردو مه‌رجه‌کانی سه‌لا‌حه‌ددینیش قبول ده‌کران^{١٤٨}. ه‌ه‌روه‌ا سو‌لتان سه‌لا‌حه‌ددین له‌پاش شه‌ری (حطین) به‌هه‌مان شی‌وازی ته‌کتیکی د‌روونی به‌ری‌گای ها‌وپه‌یمانی له‌گه‌ل ه‌ه‌ندی‌کیان توانی خالی به‌هی‌زو لا‌وازی سیاسه‌تی جه‌نگی خا‌ج درو‌شمه‌کان بزانی‌ت، له‌وانه (یوسف بن بابیط) که له‌هه‌موو کارو‌چا‌لا‌کییه‌کانی له‌د‌ژی خا‌ج درو‌شمه‌کان وه‌کو را‌وی‌ژ‌کار به‌کاری ده‌هینا^{١٤٩}، و (الامیره سیبیل) خیزانی (میر بو‌هیمند سییه‌م) میری (انطاکیا) که سیخ‌و‌ری سو‌لتان سه‌لا‌حه‌ددین بو‌و به‌سه‌ر میلله‌تی خو‌ی، به‌هو‌ی زانیاریه‌کانیه‌وه خ‌زمه‌تی‌کی چا‌کی ده‌گایه‌نده پلانه‌کانی سو‌لتان، که‌نا‌ش‌کرا کردنی نه‌ینییه‌کان بو‌و، له‌پادا‌شتی ئه‌م کارانه‌ش سو‌لتان خه‌لات و دیاری

١٤٦ رشتی: الد‌عا‌یه واست‌خدام الراديو في الحرب النفسية، ل ٢٥٢.

١٤٧ املری: اموری یه‌که‌م، فه‌رمانه‌وا‌ی (بیت المقدس) بو‌و، له‌پاش مردنی بلدوینی سییه‌م له‌نی‌و سالانی (٥٥٧-٥٦٩/١١٦٢-١١٧٤) ئه‌مه‌ش د‌وا پادشای به‌هی‌زی (بیت المقدس)ی خا‌ج درو‌شمه‌کان بو‌و. (امین: المشطوب اله‌کاری، ل ١٢٢)، په‌را‌وی‌زی ((٥)).

١٤٨ الاهل: صلاح الدین الا‌یوبی، ل ١٤٩.

١٤٩ رنسیمان: س پ، ج ٢ / ل ٧٥٠.

به‌نرخي پيشكه‌ش ده‌کرد^{۱۵۰}. له‌مه‌ش زياتر سه‌لاحه‌ددین پلانی تیکدانی
 ریزه‌کانی خاچ دروشمه‌کانی داناو ناکوکی له‌نیوانیان دروستکردو په‌پره‌وی
 ده‌کرد، هه‌روه‌ها وه‌کو هه‌ول‌دانیک بۆ لاواز کردنیان هه‌ولیدا سوژی هه‌ندیك
 له‌سه‌رکرده‌کانیان رابکیشی. (ابن شداد) ئاماژه‌ی پیده‌کات و ده‌لی: "سولتان
 جاریکیان له‌شه‌والی سالی (۵۸۷/۱۱۹۱ز) دانیشته‌ و خاوه‌نی (صیدا)ی
 ئاماده‌ کرد بۆ گوئی گرتن له‌ په‌یام و قسه‌کانی له‌گه‌ل گروپی‌کدا که له‌گه‌لی دا
 ئاماده‌ بوون، میژوو نووسی ناوبراو ئاماده‌ ده‌بیت سولتان ریزیکی زوری له
 میوانه‌ خاچ دروشمه‌کانی گرت و قسه‌و گفتوگوئی له‌گه‌ل کردن و به‌پی‌ی
 نه‌ریتی باوی ئه‌و کاته‌ شتی پيشكه‌ش کردن و کاتیکیش خواردن هه‌لگیرا،
 پاش ئه‌وه‌ بریاردارا که (المركيز) خاوه‌نی (صور) گوئی پايه‌لی سولتان بیت
 که کۆمه‌لیک له‌ گه‌وره‌ پیاوانی خاچ دروشمه‌کان هاتبوونه‌ ریزیه‌وه‌ له‌وانه
 خاوه‌نی (صیدا)، سه‌لاحه‌ددین مه‌رجی بۆ (المركيز)ی هه‌لگه‌راو دانا..
 مه‌رجه‌که‌ش ئه‌وه‌ بوو که (المركيز) دژایه‌تی خوئی بۆ خاچ دروشمه‌کان که
 لییان هه‌لگه‌راوه‌ته‌وه‌ ده‌ربخات^{۱۵۱}، هوئی ئه‌مه‌ش ئه‌و ترسه‌ گه‌وره‌ بوو
 لییان، جگه‌ له‌وه‌ی ناکوکی نیوانیان به‌ هوئی ژن خوازیه‌وه‌ بوو، به‌پی‌ی
 قسه‌ی (ابن شداد) مه‌به‌ستی سولتان له‌م مه‌رجانه‌ دروست کردنی ناکوکی
 بوو له‌نیوانیاندا.

سوپای سه‌رکه‌وتوو ئه‌و سوپایه‌ ذیبه‌ که زیان به‌ گیان و چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی
 دوژمن ده‌گه‌یه‌نیت، به‌لکو ئه‌و سوپایه‌ سه‌رکه‌وتوو که وه‌ی دوژمن
 ده‌پوخینی، بۆیه‌ ده‌گوتری شه‌ر کردن له‌ به‌نه‌رتدا تیکۆشانیک

۱۵۰ العماد الکاتب: الفتح القسي، ل ۲۵۱-۲۵۲ أبو شامة الروضتين، ج ۲/ ل ۱۳۱- ابن واصل: س. پ. ج ۲/
 ل ۲۶۷ النقاش: العلاقات الاجتماعية والثقافية والاقتصادية بين العرب والافرنج خلال الحروب الصليبية.
 ل ۱۵۲ Grosset: Histoire des Crusades, vol. II. P822
 ۱۵۱ النوادر السلطانية، ل ۲۶۳.

مه‌عنه‌وییه^{۱۵۲}. له پراستیدا په‌یوه‌ندییه‌کانی ئه‌یوبی و ئینگلیزی گومان و دلّه پراوکئی خسته نیو پریزی خاچ دروشمه‌کان به‌گشتی و فهره‌نسیاییه‌کان به‌تاییه‌تی، سه‌رسوپمان له دهم و چاویاندا به‌دی ده‌کرا، به‌شیویه‌ک توانای شیکردنه‌وه‌ی هوکاره پالنه‌ره‌کانی ئهم په‌یوه‌ندییه‌و زانینی نه‌یینه‌کانیان نه‌بوو، و پرسپاریان ده‌کرد ئایا ئینگلیزه‌کان له‌ژێر په‌رده‌ی ئهو جوړه په‌یوه‌ندییه‌ موسلماننه‌کان له‌خسته ده‌بن، یان به‌پراستی له‌سه‌ر حسابی فهره‌نسیه‌کان پیکه‌وتنیان له‌گه‌لدا ده‌کهن. گومانی فهره‌نسیه‌کان پراست ده‌رچوو به‌تاییه‌تی له‌کاتی نه‌خو‌شی (پیچارد شیردل)^{۱۵۳} دا که سولتان سه‌لاحه‌ددین گرنگیه‌کی زوری پی ده‌دا، هاوکات سوپای سه‌لاحه‌ددین هی‌رشی کرده سه‌ر سه‌ربازگه‌ی فهره‌نسیه‌کان^{۱۵۴}، و بیگومان ئه‌وه‌یان لا پوون ببووه‌وه که په‌یوه‌ندییه‌کی نه‌یینی هه‌یه له‌پیناوی واژو کردنی پیکه‌وتن

۱۵۲ بیریه: الذکاء والقیم المعنویة فی الحرب، ۱۰۱.

۱۵۳ ریچارد شیردل (ریشارد قلب الاسد): ریچاردی یه‌که‌می پادشای ئینگلترایه له‌نیو سالانی (۱۱۸۹ز/۱۱۹۹ز) فرمانه‌وا بوو، له‌سالی (۵۵۲ه‌/۱۱۵۷ز) له‌شاری (اکسفورد) له‌دایک بووه، له‌س‌یه‌م هه‌لمه‌تی خاچ دروشمه‌کان به‌شداری کرد، له‌مملاتی دابوو له‌گه‌ل (فلیب نوگستس و به‌به‌روسا)، به‌لام پایا (گریگوری هه‌شتم) توانی ناشتیان بکاته‌وه، به‌تاییه‌تی دوا‌ی که‌وتنی شاری (قدس) به‌ده‌ستی سولتان سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یوبی، (ریچاردی شیردل) سه‌رکردایه‌تی خاچ دروشمه‌کانی ده‌کرد له‌کاتی گه‌مارو‌دانی شاری (عکا)، پاشان په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل سه‌لاحه‌ددین په‌یدا کرد، له‌سالی (۵۸۸ه‌/۱۱۹۲ز) دا پیکه‌وتنامه‌ی له‌گه‌ل سه‌لاحه‌ددین واژو کرد، به‌پێ‌ی ئهو په‌یمانه‌ ناوچه‌ی سنووری نیوان خاچ دروشمه‌کان و ئه‌یوبیه‌کان دیاری کرا، پیچارد له‌کاتی گه‌را‌نه‌وه‌ی به‌دیلی گیرا له‌لایه‌ن پادشای نه‌مسا (لیوبولد)، به‌لام کاتی‌ک گه‌را‌یه‌وه‌ ولاتی خو‌ی دووباره سه‌رکردایه‌تی شه‌پکی کرد له‌ دژی پادشای فهره‌نسا (فلیب نوگستس) سالی (۵۹۱ه‌/۱۱۹۴ز)، له‌ژێر شووراکانی کوشکی (شالو) له‌ فهره‌نسا کۆچی دوا‌یی کرد. بیگومان پیچارد سه‌رکرده‌یه‌کی ئازاو لی‌هاتوو بوو به‌شیویه‌ک موسلمانان ئی‌ی ده‌ترسان، بۆ نمونه‌ کاتی‌ک سواره‌کان ئه‌سپه‌کانیان ده‌به‌سته‌وه‌ به‌داری‌ک هه‌لده‌گه‌را‌نه‌وه‌، هاواریان ده‌کردو ده‌یان گووت: "له‌چی ده‌ترسن؟ ده‌لێ‌ی ریچارد به‌دواتانه‌وه‌یه". (بولارد: بریطانیا والشرق الاوسط، ل ۵ "العسلي: فن الحرب الاسلامي، مج ۴/ ۵۲۳" ه.ن: الحرب والحضارة، ل ۱۵ "غنیم: س.پ، ل ۵۴-۵۷.

۱۵۴ سعداوي: الحرب والسلام، ل ۳۴.

نامه‌یه‌ك له نیوان سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یویی و پێچاردی شیردل، جگه له‌وه‌ی سولتان سه‌لاحه‌ددین په‌فتاری هاوپیانه‌ی به‌ئهمه‌کی له‌گه‌ڵ پێچارد ده‌کرد، نه‌ك دوژمنایه‌تی و سه‌رسه‌ختی كردن، به‌لام (ابن شداد) ئه‌وه‌ی بو‌ ئاشكرا کردوین كه سه‌لاحه‌ددین ئامانجی تایبه‌تی خو‌ی هه‌بوو له‌م ئاشتییه‌، ئه‌ویش ناسینی هی‌زو تواناو وه‌یان بوو^{١٥٥}.

هاوكات (پێچاردی شیردل)یش ئامانجی خو‌ی له‌م ئاشتی‌یه‌دا هه‌بوو، ئه‌ویش زیاتر ئاشنا بوون له‌ بارودۆخی ناو سه‌ربازگه‌ی موسلمانان، و تیكچوونی یه‌كێتی پێزه‌كانیان، به‌تایبه‌تی بی‌زاری و نا ئومیدی دانیشتوان و ئۆردووی شاری (عكا) و جیاوازی فه‌رمانده‌كان له‌گه‌ڵ سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یویی له‌ راو بو‌چوونه‌كان كه سه‌ره‌تای ده‌ست پێكردنی كیشه‌كانی سه‌لاحه‌ددین بوو^{١٥٦}.

هه‌روه‌ها له‌كاتی بوونی له‌ به‌یروت دا یه‌كێ له‌ سه‌ربازه‌كانی بو‌ (جبیل) ^{١٥٧} نارد، چونكه‌ خاوه‌نی له‌ پیزی دیله‌ خاچ دروشمه‌كانی شه‌ری (حطین) بوو، پاشان له‌گه‌ڵ پاشاكه‌یان بو‌ به‌ندیخانه‌ی شاری دیمه‌شق به‌پێ‌خران، به‌مه‌رجی ئازادکردنی له‌گه‌ڵ والی دیمه‌شقدا پێككه‌وت له‌سه‌ر خو‌ به‌ده‌سته‌وه‌ دانی (جبیل)، سولتان سه‌لاحه‌ددین به‌داواكاریه‌كه‌ی پازی بوو، به‌وه‌ش ده‌ستی به‌سه‌ر شاری (جبیل) دا گرت^{١٥٨}، پاشان له‌ شاری (بیروت) به‌ره‌و شاری (عسقلان) كه‌وته‌ پێ‌ كه‌ بی‌وه‌ كوسپێك له‌ پێگای مصر و شام، له‌ویش له‌گه‌ڵ (الملك العادل)ی برای و سه‌ربازانی مصر به‌مه‌به‌ستی

١٥٥ النواذر السلطانية، ل ١٥٤.

١٥٦ سعداوي: الحرب والسلام، ل ٣٥.

١٥٧ جبیل: شارێکی به‌ناوبانگه‌ له‌ كه‌ناری ده‌ریای ناوه‌راست نزیکه‌ی (٨) فه‌رسخ به‌واتای (٤٨كم) له‌ سه‌رووی شاری به‌یروته‌وه‌ دووره‌ (یاقوت: س.پ.م، ل ٣٤).

١٥٨ ابن الاثیر: الكامل، مج ٧ / ل ٣٣٠- ابن شداد: س.پ، ل ٦٥- ابو الغداء: س.پ، ج ٢ / ل ١٥٦.

گه مارۆدانی شاری (عسقلان) کۆبۆوه، هاوکات پاشای (بیت المقدس) که لای موسلمانان له شه‌ری (حطین)وه دیل کرابوو، سولتانی بهرامبه‌ر ئازاد کردنی ئاگادار کرده‌وه، ئامۆژگاری گه‌مارۆدراوه‌ خاچ دروشمه‌کان بۆ به‌ده‌سته‌وه‌دانی شاره‌که‌ ده‌کات، سولتان به‌و مه‌رجه‌ پازی بوو، خاچ دروشمه‌کان گوێپرایه‌ لی ئامۆژگاریه‌که‌ی بوون، پاش ئه‌وه‌ی له‌ هه‌لۆیستیان دانیایا بوون و به‌ ناچاری شاره‌که‌یان به‌ده‌سته‌وه‌دا و به‌ژن و مال و منالیانه‌وه به‌ره‌و (بیت المقدس) پۆیشتن، ئه‌وه‌ بوو سولتان له‌ ٣٠ی جمادی الاخره سالی (٥٨٣/ک/١١٨٧ز) ده‌ستی به‌سه‌ر شاری (عسقلان)دا گرت، که خاچ دروشمه‌کان ماوه‌ی ٣٥ سال داگیریان کردبوو.^{١٥٩}

سولتان په‌یمان‌ه‌که‌ی خۆی له‌گه‌ڵ پاشای (بیت المقدس) له‌کاتی گه‌مارۆی (حصن الاکراد)^{١٦٠} به‌جیه‌ینا، له‌ (انطرسوس)^{١٦١} له‌پاش پزگارکردنی (قودس)، به‌مه‌رجێک مه‌لوکی بی‌ت، و به‌هیچ شیوه‌یه‌ک له‌ دژی موسلمانان چه‌ک هه‌لنه‌گریت، ئه‌ویش به‌و مه‌رجانه‌ پازی بوو^{١٦٢}، به‌لام به‌گه‌یشتنی بۆشاری (صور) په‌یمان‌ه‌که‌ی بیر چوو وه‌و له‌هه‌مانکاتدا به‌به‌ستنی په‌یمان له‌گه‌ڵ (المركین) بۆ شه‌ر کردن له‌گه‌ڵ سه‌لاحه‌ددین پیشی‌لی په‌یمان‌ه‌که‌ی پیشتری کرد، به‌لام ئه‌وه‌بوو خاچ دروشمه‌کان شکستیکی گه‌وره‌یان به‌ خۆیان‌ه‌وه‌ دی و شاری (قودس) گه‌پرایه‌وه‌ ژێرده‌ستی موسلمانانه‌کان و سه‌لاحه‌ددین ریزیک‌ی باشی له‌ گه‌وره‌ مه‌سیحیه‌کانی (قودس) گرت، ئه‌م

١٥٩ ابن الاثیر: الكامل، مج ٧/ ل ٣٣٢ "ابن شداد: س.پ، ل ٦٥-٨١" ابو الفداء: س.پ، ج ٢/ ل ١٥٧.

١٦٠ حصن الاکراد: قه‌لعه‌کی به‌میز و پۆلایینه‌ ده‌که‌وێته‌ سه‌ر جیا، که له‌ به‌شی رۆژناواوه، به‌رامبه‌ر شاری (حمص)وه، ئه‌و چیا‌یه‌ی (الجلیل) که پێوه‌ندی به‌ لێبانه‌وه‌ هه‌یه‌ له‌ نیوان بعلبک و حمص. (یاقوت: س.پ، مج ٢/ ل ١٥٢).

١٦١ انطرسوس: شارۆچکه‌یه‌که‌ له‌ که‌ناره‌کانی ده‌ریای شام، ده‌که‌وێته‌ کۆتایی سنووری کارگیرێ شاری دیمشق، (یاقوت: س.پ، مج ١/ ل ٢١٦).

١٦٢ ابن شداد: س.پ، ل ٨١.

کاره‌ی به مه‌به‌ستی ته‌کتیکی د‌روونی و به‌ده‌سته‌یانی په‌زامه‌ندی خه‌لکی
شاره‌کانی تر بووه.

جه‌نگی د‌روونی ته‌کتیکی له‌پیناو به‌ده‌سته‌یانی ئامانجی سیاسه‌تی
شه‌په‌نگیزی، شیوازی تاییه‌تی خو‌ی هه‌یه به‌بی ئه‌وه‌ی په‌نا بو‌هیچ
کرده‌یه‌کی سه‌ربازی ب‌ریټ، له‌وه‌یه به‌پاگه‌یاندنی جه‌نگی د‌روونی بووتری
"جه‌نگی سیاسی" ئه‌مه‌ش چونکه جوړیکه له‌کیشه‌ی نیوان ده‌وله‌تان،
هه‌رلایه‌کیان هه‌ولده‌دات بو‌چه‌سپاندنی ئیراده‌ی خو‌ی به‌سه‌ر لایه‌نه‌کانی
تردا که هیچ کاتی‌ک هی‌زی سه‌ربازی تیا‌دا به‌کارنا‌هین‌ریټ^{۱۶۳}. بو‌نمونه
کاتی‌ک سه‌ل‌احه‌ددین له‌پوخاندنی قه‌ل‌ای (النظرون)^{۱۶۴} لی‌بووه‌وه له‌(مرکیس
کون‌راد دی مونت‌ف‌رات) ه‌وه نوی‌نه‌ری‌کی پی‌گه‌یشت و داوای به‌ستنی
ری‌ککه‌وتنی له‌گه‌ل‌دا کرده به‌و مه‌رجه‌ی (بیروت و صیدا) ی پی‌ب‌دریټ و
(عکا) ش ب‌بی‌ته ب‌نکه‌یه‌ک بو‌کاره‌کانی پاش ئه‌وه‌ی له‌خاچ دروشمه‌کانی
ده‌بات، هه‌روه‌ها نوی‌نه‌ره‌که داوای له‌سه‌ل‌احه‌ددین کرد له‌سه‌ر ئه‌وه سویندی
بو‌بخوات، سه‌ل‌احه‌ددین له‌سه‌ر ئه‌و مه‌رجانه‌پازی بوو به‌و هیوا‌یه‌ی بتوانی
دووبه‌ره‌کی له‌نیوان خاچ دروشمه‌کان دروست ب‌کات، به‌لام سه‌ل‌احه‌ددین
ئه‌و مه‌رجه‌ی بو‌(مرکیس) دانا که (عکا) گه‌مارو‌ بدات، سه‌ره‌تا له‌خاچ
دروشمه‌کانی وه‌رب‌گریټ، پاش ئه‌وه‌ش (ص‌ورو بیروت) ی پی‌ب‌ه‌خشیت
وه‌کو ب‌نه‌مایه‌ک بو‌جی‌به‌جی کردنی ری‌ککه‌وتنه‌که‌ی نیوانیان^{۱۶۵}. (العدل

۱۶۳ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ل ۵۰.

۱۶۴ النظرون: ده‌که‌ویته باشوری پوژه‌ه‌لاتی شاری الرمله. (امین: الاستخبارات الايوبيه. ل ۱۱۵، په‌راویزی
۱۱۶.)

۱۶۵ ابن ش‌داد: س. پ، ل ۲۶۳ "ابو شامة: الروضتين، ج ۲ / ل ۱۹۳- ابن واصل: س. پ، ج ۲ / ل ۳۷۹ "نوري:

سیاسة صلاح الدين، ۳۴۱. نوی‌نه‌ران به‌رده‌وام ده‌هاتنه لای سول‌تان سه‌ل‌احه‌ددین، هاوکات گفتوگو درین‌وه‌ی
پ‌ندرا له‌گه‌ل (مرکیس) تاوه‌کو به‌ده‌ستی دوو له‌ئه‌ندامانی (ئیسماعیلیه‌کان) تیرور کرا.

النجيبى) ^{۱۶۶} نارد بۇ ئاگادار كردنه وهى بۇ ئه وهى سه لآحه ددين له ئه نجامى له خشته بردنى (صورو بيروت) نه دۆرپىنى، سه لآحه ددين ئامانجى لهو پىككه وتنه وه ئاراسته كردنى جهنگىكى تهكتىكى دهروونى بوو دژ به (پىچارد) كه خوى ناچارى پىككه وتن بى له گه لىدا، ههرواش بوو ئه و ئامانجهى به ديهينا ^{۱۶۷}، به تاييه ت كاتىك (پىچارد) كردهى نزىك بوونه وهى نىوان (كونرادو سه لآحه ددينى) بىست سوور بوو له سهر تازه كردنه وهى په يوه ندى له گه ل (الملك العادل) كه ده يخواست هاو پىيه تى سه لآحه ددين به ده ست به ينىت و ئه وه له له ده ست (كونراد) بدات، بۆيه نامه ي له گه ل (العادل) دى دىبلوماسى زيره كدا گوپيه وه و پىزى لىنا، پىشنيانزىكى بۇ ئاشتى پىشكه ش كرد، به پىئى ئه و پىشنيانزه (العادل) (جوان-Joan) دى خوشكى (پىچارد) بخوازيّت، ^{۱۶۸}. به و مهرجه ي قودس ببىته پايته ختى پادشايه تيه كه ي، هه موو شاره گرنگه كانى كه ناريش وهك (عكا) و (يافا) دى بۇ بگه رپته وه له گه ل (جوان) ش دا قه شه و راهيبه كان له وى نىشته جى بن سه ربارى ئه وهى كه پىويسته (العادل) سواره كانى (الداويه) ^{۱۶۹} و

۱۶۶ العدل النجيبى: نوسه رى سولتان سه لآحه ددين بوو، يه كىك بوو له نه ندامانى شاندى گفتوگوئى نىوان سولتان و مركيس كونراد، ههروه ها نوينه رى سه لآحه ددين بوو له كاتى و توويز كردن له گه ل (رناط خاوه نى صيدا كه نه گه يشته هيج بنه مايه كى سه ره كى. (سعداوى: التاريخ الحربى، ل ۲۸۰ Stevenson: op, p279).

۱۶۷ ابن شداد: س. پ، ل ۲۷۲-۲۷۳ "ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۱۹۶" حسين: س. پ، ل ۲۴۹. ۱۶۸ ئه وهى سه يره و له هه مان كاتيشدا په ژاره يه كه (العادل) دى نوينه رو سازش كار ته نيا به خيزانه موسلمانانه كانى وازى نه هينا، ئه و مه سه له ترسناكه كه به رپزه بوو هيج خه ريكى نه ده كرد، به لكو (جوان) دى نه وروپى و ميينه ي ئينگليزى خيال و هوشى بوون، ئه مه ي به هه ل زانى كه (جوانه خان) بچيته پان ژنه (كوردو عه ره و توركه كان) كه هه ي بوون (الامين: صلاح الدين بين العباسيين والفاطميين والصلبيين، ل ۱۲۲).

۱۶۹ الداويه: كۆمه لىك بووه له سواره ي خاچ دروشمه كان له سالى (۵۱۲/ك ۱۱۱۸) دامه زرابوو پىشيان ده و ترا سواره ي په رستگا، پۆلى گرنگيان هه بوو له شه رى خاچ دروشمه كان. (رنسيما ن: س. پ. ج ۲/ ل ۲۴۹-۲۵۰).

الاسبتاريه^{١٧٠}) بهچهند دئيهك رازى بكات^{١٧١}. لهسهر ههردووکیان پيوست بوو ديلهكان ئازاد بکهن و سه لآحه ددينش (خاچى خاچان)^{١٧٢} بگيرتتهوه، هاوکات (ريچارد شيردل) یش بو ئینگلتھرا بگيرتتهوه^{١٧٣}. لههه مان کاتدا ريچارد بههه مان شيوازی تهکتیکی دهروونی و مهعهوی کاتيک به ناشتی وه لآمی سه لآحه ددینی دایهوه له ريگای ئهوپرۆسهی جی بهجی کرا، و پیلان بو داپيژراوه بو ناکوکی دروست کردن له نيوان سه لآحه ددين و (الملك العادل) ی برایدا، ئههه بوخوی شيوازیکی زیرهكانه بوو بهمانای وشه كه له لایه ن (ريچارد) هوه پیاده کرا، له بهر ئهوهی سه لآحه ددين ئه گهر هات و داوای (الملك العادل) ی رەت بکردایه تهوه، ئهوا ناکوکی دهکوته نيوانیان ئه و کاتهش (ريچارد) ئامانجهکهی له لاوز کردنی وره ی سوپای ئه یوبی جی بهجی دهکرد، به لآم ئه گهر رازی بوو ئهوا کيشه یهکی تری بو دروست دهکات، ئه ویش ئه وهیه که (جوان) ميژد به موسلمان ناکات، ئه گهر بيژد نه چيژته سهر ئايینی مه سیحی، به مهش قودسیان بو دهگه رتتهوه، به لآم

١٧٠ الاسبتاريه: گروپيکی ئايینی چهکدار بوون، بهسواره ی (القديس يوحنا) ناسرا بوون، له سالی (١٠٩٩/ك/١٠٩٩) دامه زراوه، سه رهتا چاره سهری نهخوشيان دهکرد دواتر بوونه جهنگاوهری خاچ دروشمهكان. (ه.س: ٢٤٨-٢٤٩).

١٧١ العماد الكاتب: الفتح القسي، ل ٥٥٥ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٣٨٩ العليمي: س.پ، ج ١/ ٣٨١.

١٧٢ خاچى خاچان: بريتييه له پارچه داریکی شيوه کوی لهخو گرتوه، خاچ دروشمهكان پنيان وابوو که (مهسيح) ی لهسهر خاچ دراوه، بۆيه ئههه خاچه ژۆر پيرۆز بوو لايان، بطريک لهشاری قودس هينا بووی. له شههركاندا له بهرامبهر موسلماننهكاندا بهرزيان دهکردهوه، چونکه بهروايان وابوو لهکاتی قهيراندا پژاريان دهکات. (نوري: سياسة صلاح الدين، ل ٢٨٨. Rosebait, Saladin Prince of Chivalay, P.185.

١٧٣ نوري: سياسة صلاح الدين، ل ٢٤٢. Rosebait, Saladin Prince of Chivalay, PP.280-

(الملك العادل) مهسیحیه تی پی قبول نه بوو، نهو مهسه له یه ههروه کو خوئی مایه وه^{۱۷۴}.

دوای نه وهی (پیرچارد) به کوشتنی (کونراد) دلشاد بوو، نه وهشی بیست که سه لاهه ددین له پوژنه لاتدا پروبه پرووی هندی ئالوژی بوته وه، مه رجه کانی نهو ریکه و تنه ی پیشتر له گه ل (الملك العادل) دا له سه رپازی بوونی پیشان دابوو رت کرده وه، پاش نه وهی له جمادی الاخره ی سالی (۵۸۵ ک/ ۱۱۹۲ ز)، (الداروم) ی گه ماروداو دهستی به سه ریدا گرت^{۱۷۵}. به م جوړه له م شهرو پیکه داداناندها موسلمانان کان توانیان زیان له به ره کانی دواوهی سه ر بازگه ی خاچ دروشمه کان بگه یه نن، جگه له وهی هندی جار ریگه ی هاتوو چو یانیا ن ده بری، به تایبه تی له کاتی پیشپره وی کردنی خاچ دروشمه کان بو شاری قودس^{۱۷۶}، زور جار نه م چالاکیانه به شه و نه نجام دهران، به ده گمن به بی ده سکه وت ده گه پانه وه، چونکه به جلی ره ش دزه یان ده کرده نیو ریزی خاچ دروشمه کان و چالاکیه کانیا ن به سه رکه وتووی به نه نجام ده گه یاند^{۱۷۷}.

له نیو موسلمانان کاند ا چند پیاو یکی توندوتیژ هه بوون که ده چوونه نیو چادره کانی خاچ دروشمه کان به شمشیر ه کانیا ن له ملی پیاوه کانیا ن گیر ده کرد و ناچار یان ده کردن که ورته یان لیوه نه یه ت و زاتی قسه کردنیا ن نه مینیت و به زیندووی بیانه یین، له گه ل نه وه شدا هه رچی سامان و نه سپ و شتی تریان پی بوايه لییا ن ده سه ندن^{۱۷۸}، بو نمونه سولتان سه لاهه ددین له

۱۷۴ العماد الکاتب: الفتح القسی، ل ۵۵۷-۵۵۶ ابن شداد: س. پ، ل ۱۹۵-۱۹۶ ابن واصل: س. پ، ج ۲/

ل ۳۷۱-۳۷۲ نوری: سیاسة صلاح الدین، ل ۳۴۲-۳۴۳.

۱۷۵ دیورانت: قصة الحضارة، م ۴ ج ۴/ ۴۲.

۱۷۶ عاشور: الحركة الصلیبیه، ج ۲/ ۸۵.

۱۷۷ لامپ: شعله الاسلام، ل ۱۹۲-۱۹۳.

۱۷۸ النوری: س. پ، ج ۲۸/ ۴۳۱.

سالى (٥٧٤/ك/١١٧٩ز) دا ناردنى بۆ (صيدا و بيروت) بۆ دورينه وهى به روبوومى كشتوكالى خاچ دروشمه كان خويان و وشتره كانيان به بارى گرانه وه بۆ لاي سه لآحه ددين گهرانه وه^{١٧٩}.

له مانگى (شعبانى سالى ٥٨٥/ك/١١٩٠ز) دا ئەم تىپه (دزه) له (بدو) هكان له ناوچه ي (عكا) هيرشيان كرده سهر خاچ دروشمه كان و هه نديكيان ليكوشتن و ئەوانى تريان ده ستگير كرد و هينايانه لاي سه لآحه ددين، و له كاتى پيشره وياندا به ره و (عسقلان)، ئەندامانى ئەم تىپه توانيان چوار له سه ربازه خاچ دروشمه كان برفين به هه مان شيوه هينايان بۆ سه لآحه ددين، پاشان فه رمانى زيندانى كردنيان دان. هه روه ها له (٢٢ى مانگى ره مه زانى سالى ٥٨٧/ك/١١٩١ز) دا توانيان بچنه نيو سه ربازگه ي خاچ دروشمه كان، ئەمجاره ده سك وه تيان ته نيا (ئه سپي ك و گويدر يژي ك) بوو^{١٨٠}. ئەمه جگه له پرۆسه ي چالاكى دزى كه پيشتر باسما ن ليوه كرد كه خوى له خويدا كاريگه رى ده روونى كتوپرى هه بووه له سهر خاچ دروشمه كان، هويه كيش بوو بۆ چاندنى دلە راوكئ و پشيو ي له نيو سه ربازگه ي خاچ دروشمه كاندا.

به م شيوه يه سه لآحه ددين توانى جهنگيكي ده روونى تاكتيكي دژ به و خاچ دروشمانه ي له چوارچيوه ي ئەو پرۆسه سه ربازييه ي ناوچه كه دا ئاماده بوون به رپا بكات و ببينه هوى به رزركردنه وه ي وره ي سه ربازه كانى خوى، له هه مان كاتدا توانى كار بكات بۆ جئ له ق كردن و ته سك كردنه وه ي گيانى وره ي دوژمنان، تاوه كو ناچار يان بكات به روخيئ و خو به ده سه ته وه به دن يان شكست به ينن و هه ليين.

١٧٩ البتداري: س. پ، ج ١/ ٣٢٤ ل/ ابو شامة: الروضتين، ج ٢/ ٨ ل. ر. جب: س. پ، ١٧٢ ل- ١٧٤.

١٨٠ ابن شداد: س. پ، ١٩٢ ل، ١٨٥، ١٣٤.

له نموونه يه کي تر دا سولتان سه لاهه ددين (۳۰۰) سئ سهد جه نگاوه ری
خوبه خشى بؤ چوونه نيو ئوردوگای خاچ دروشمه کانه وه بئ ئه وهی
هه ستیان پيښکه ن ریکخست و تالان و دزی پارو ئاژهل و پياوو هه ندئ
جاریش مندا لان دهستی پیده کرد، بهم جوړه که سانه ی که ئه و کاره ده که ن
دهوترئ (خوبه خش یان سه رکیش) سه لاهه ددين خوی ریکی ده خستن و
فهرمانی پیویستی هیرش بردن و تیکدانی پی ده دان^{۱۸۱}.

سه لاهه ددين له ریښای ئه م چالاکیانه وه توانی جهنگی دهروونی تاکتیکی
ئاراسته ی دانیشتونانی مه دهنی ناو سه ربا زگه ی خاچ دروشمه کان بکات بؤ
شله ژاندنی بارودوخیان و ترس خستنه دل و دهرونیان و ئیغلیجکردنی
توانا سه ربا زیه کانیان.

جگه له مانه سه لاهه ددين شیوازی تری تاکتیکی دهروونی به کارهینا،
نموننه ش له سه ر ئه م حاله ته ئه وه یه که سولتان سه لاهه ددين سه ره پای
پیروزی (پوژي هه ینی) وه که جهنگی دهروونی ته کتیکی پوژانی هه ینی بؤ
شه ره کردن هه لده بژارد، هه رچه نده ئه مه ئه وه ناگه یه نی که پوژانی تر شه ری
نه کرد بیئت، و چاوه پوانی پوژانی هه ینی کرد بیئت، به لام به ئه نجامی
شه ره کانی له م پوژده زور گهش بین ده بوو و کاریگه ریشی له سه ر دهروونی

۱۸۱ یه کیک له وانه شه ویک کۆریه یه کی ته من (۳) سئ مانگانه ی له ناو سه ربا زگه ی خاچ دروشمه کان دزی
بوو، دایکه که ی به په رۆشه وه هه ر بؤی ده گه را، تا کو هه واله که ی گه یشته لای یه کیک له میری خاچ
دروشمه کان، ئه ویش ریښه ی دا که بجته لای سولتان وه پئی گوت: "سولتان پیاویکی میهره بانه و دئی
پیئت ده سوو تیئ و کۆریه که ت بؤ ده گه رینیته وه"، دایکه که به په رۆشه وه ده رچوو تا وه کو گه یشته لای
سولتان سه لاهه ددینی ئه یوبی که له سه ر ته یۆلکه ی (الخرابه) بوو، شکایه تی دزرانی مندا له که ی لا کرد و
به گوږ نه گریا، سولتان تا ئه و راده یه هه سستی ناسک بوو که چاوه کانی فرمیسک گرتنی و فهرمانی ده رکرد
مندا له که ی بؤ ئاماده بکه ن، که چی له بازار فروشرابوو، فهرمانی ده کرد که پارهی کپیاره که به گه رینه وه و
مندا له که ی وه رگرنه وه، به هه ر حال دایکه که مندا له که ی وه رگرتنه وه له باوه شی ناو له ناو خوشیدا زورگریا،
پاش ئه وه بؤ سه عاتیک شیری خوی پیدا، سه ره نجام به یاری ده رکرد که خوی و مندا له که ی به سواری
ئه سپیک به پاریزراوی به گه رننه وه لای که سو و کاری دایکه که. (ابن شداد: س. پ، ۱۹۶-۱۹۷).

موسلمانان هه‌بوو، بۆ نموونه سالی (٥٨٣/ك/١١٨٧) سوپای ئه‌یوبی له‌ناوه‌راستی پۆژیککی هه‌ییدی‌دا بۆ شه‌ری (حطین) ده‌ستیان به‌ پێش‌په‌روی کرد،^{١٨٢} هه‌روه‌ها سوپای ئه‌یوبی له‌ پۆژی هه‌ینی چووه‌ نیو شاری (عکا)^{١٨٣}، و قه‌لا که‌نارییه‌کانی باکووری شام و دوروبه‌ری (انطاکیا)^{١٨٤}، ئه‌مه‌و جگه‌ له‌هه‌ندی شویندی‌تر که‌ له‌پۆژانی هه‌ینی دا به‌ده‌ستی سوپای ئه‌یوبی پزگار کرا، وه‌کو (جبله) نزیک (اللاذقیه)^{١٨٥} له‌ که‌ناری شام له‌ سالی (٥٨٤/ك/١١٨٨) دا هه‌روه‌ها قه‌لاکانی (اللاذقیه، صهیون، بکاس، الشغیر، سرمانیه)^{١٨٦}، ئه‌نجومه‌نی جه‌نگی سه‌لاحه‌ددین هه‌میشه‌ پلانی بۆ ئه‌وه‌ داده‌نا که‌ شه‌ره‌کانیان بکه‌ویته‌ پۆژانی هه‌ییدییه‌وه^{١٨٧}، بیگومان ئه‌م پۆژه کاریگه‌ری گه‌وره‌ی له‌سه‌ر وه‌و ده‌روونی سه‌ریازی سه‌لاحه‌ددین هه‌بوو، له‌پراستی‌دا بۆ شه‌ر کردن پالنه‌رو بزوینه‌ر بووه، ئه‌گه‌رچی سه‌رکه‌وتن و سه‌رنه‌که‌وتن هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی به‌پۆژه‌وه‌ نییه، به‌لام ده‌باره‌ی سوپای سه‌لاحه‌ددین پۆژانی هه‌ینی له‌سه‌ریان کاریگه‌ری ده‌روونی خۆی هه‌بووه،^{١٨٨} سولتان سه‌لاحه‌ددین له‌کاتی شه‌ره‌کانیدا ئه‌م شیوازه‌ تاکتیکیانه‌ی

١٨٢ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ل ٣٢٥ “ابن شداد: س.پ، ل ٧٥” ابوشامة: الروضتین، ج ٢/ل ٨٠.

١٨٣ ابن خلکان: س.پ، ج ٧/ل ١٧٥ “ابن تغری بردی: س.پ، ج ٦/ل ٣١.

١٨٤ العماد الکاتب: الفتح القسی، ل ٢٤٧ “ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ل ٣٢٨ “ابن شداد: س.پ، ل ٩٢ “ابن العدیم: س.پ، ج ٣/ل ١٠٤ “ابوشامة: الروضتین، ج ٢/ل ١٣٠.

١٨٥ ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ل ٣١٣.

١٨٦ یاقوت الحموی: س.پ، مج ٣/ل ٢١٢، مج ١/ل ٣٧٤، مج ٣/ل ١٤٧، مج ٣/ل ٤٢ “ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ل ٣١٤. حسین: س.پ، ل ٢٢١.

١٨٧ حسین: س.پ، ل ٢٢١.

١٨٨ له‌هه‌مان کاتدا ئه‌م سوپایه‌ پۆژانی هه‌ینی شکست و دۆپاندنیشی به‌خۆیه‌وه‌ بینیه‌وه، بۆ نموونه له‌ سالی (٥٧٣/ك/١١٧٧) سوپای ئه‌یوبی به‌ده‌ستی خاچ دروشمه‌کان له‌ شه‌ری (الرملة) شکستی هینا، (ابن واصل: س.پ، ج ٢/ل ٥٨). هه‌روه‌ها له‌ پۆژی هه‌ینی (١٧ جمادی الاخری سالی ٥٨٧/ك/١١٩١) دا خاچ دروشمه‌کان شاری (عکا)یان داگیر کرد، (ابن شداد: س.پ، ل ١٧١ “ابوشامة: الروضتین، ج ٢، ل ١٨٨ “ابن واصل: س.پ، ج ٢/ل ٣٦٠).

له چوار چيوه‌ی ئامانجه ته کتيکيه د هرونيه کانيدا له پال کرده
سهر بازييه کاني له دژي خاچ دروشمه کاندا پياده ده کرد.

بوږيه له کوټا ييدا ده توانين بلين هم جوړه جهنگه په يوه ست به کات و
شوین و تا قم و ده سته يه کی ديار يک راوه مه به ست و ئاکامه کاني کورتن و
کاريگه ريه که ی له ماوه يه کی کورتدا دهر ده که ویت، بو نمونه له کاتي شه ردا
هم جوړه ئاراسته ی سهر بازه کان و مه دهنیه کاني دوژمن ده کريت بو
خو به ده سته وه دان و شهر نه کردنيان و ئيفليج کردنی و وره يان بو پوويه پروو
بوونه وه ی هم جهنگه.

همه ئه وه ناگه يه نيټ که خاچ دروشمه کان له ماوه ی هلمه ته کانيان بو
سهر پوژ ه لات جهنگی د هرونی ته کتيکيان له دژي سوپای ئه يوبی به کار
نه هينابی، بو نمونه له کاتي کدا که هلمه ته که ی ئه لمانيا به سهر کردايه تی
(به ره روستا) ^{۱۸۹} له وشکانيه وه گه يشته ناوچه ی شام ^{۱۹۰}، که شيکی
ترسناکيان به سهر و لاتانی ئيسلامی دا هينا.

سه لاهه ددين چهندين ئيجرائاتي مهيدانی کرد که کاريگه ری د هرونی و
وره یی چاکيان له سهر موسلمانان بو پوويه پروو بوونه وه ی هم مه ترسيه
هه بوو، وه ناردنی سيخو پ بو زانینی هه والی دوژمن ^{۱۹۱}، و چول کردنی
شاره کان و پوو خاندنی شورا کان وه کو شورا ی (طبرية) و چهندين شورا ی

۱۸۹ فردريك بهرير روستا: له پاش مردنی مامي (کونرا دی سييه م) سالی (۱۱۵۲/هـ/۱۱۵۲ز)، فرمانبره وایی
ئه لمانيا ی گرته ده ست، به يکک له به ميز ترين که سا يه تيه کان داده نريت که ده سله لاتی ئه لمانيان
وه رگرتوه، له سالی (۱۱۹۰/هـ/۱۱۹۰ز)، به شداری له هلمه تی سييه می خاچ دروشمه کان کرد، به لام
ئامانجه کانی نه هاته دی، له کيليکیا خنکا و سوپاکه ی له ناوچو (زيان: الامرا طور فردريك بربروسا و
الحملة الصليبية الثالثة، ل ۱۲).

۱۹۰ قاسم: س. پ، ل ۱۴۵.

۱۹۱ ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۱۵۰.

تری شاره‌کانی ولّاتی شام^{۱۹۲}. ئەوەندە پێ نه‌چوو پووداویکی کتوپر پوویدا و هه‌موو شتیکی له‌ کاتی په‌رینه‌وه‌ی (به‌ره‌رۆسا) له‌ پووباریکی بچوک له‌ (قیلیقه) به‌سه‌ریه‌کدا تێکدا، ئەویش له‌ پێگای (طرطوس) هه‌و بۆ (أدنه و أنطاكية) نغروبوو^{۱۹۳}. موسلمانەکان زۆر دلخۆش بوون به‌ خنکانی ئیمپراتۆری ئەلمانی، (ابن الاثیر) له‌م باره‌یه‌وه‌ ده‌لیت: "ئەگەر به‌زه‌یی و به‌خشنده‌یی خودا نه‌بووایه به‌رامبه‌ر موسلمانان، و شای ئەلمانیای نه‌خنکاندایه، ئەوا ئەگەر بگه‌یشتیایه‌ته‌ ولّاتی شام ده‌بوایه بگوترایه شامو مصر له‌کۆندا ولّاتی موسلمانان بوون"^{۱۹۴}.

که‌چی له‌پێگه‌ی ده‌ریاوه‌ که‌شتیه‌کی خاچ دروشمه‌کان هات، (۳۰۰) ژنی خاچی تێدا بوو "که‌ هه‌موویان گه‌نج و جوان و پازاوه‌ بوون له‌ دوورگه‌کان دابه‌زین، خۆیان ئاماده‌ کرد بۆ دلخۆشی کردنی لاساران و بلاوکردنه‌وه‌ی گه‌نده‌لی، و خۆیان جوان کرد بۆ ئەوه‌ی خه‌ریکی داوین پیسی بن و بازاریان هه‌بیّت"^{۱۹۵}. ئەم ده‌قه به‌لگه‌یه‌ بۆ ئەوه‌ی که‌ خاچ دروشمه‌کان (سیکس)یان وه‌ک جه‌نگی ته‌کتیکی ده‌روونی له‌ هه‌لمه‌تی سێیه‌میاندا دژ به‌ ئەیوبیه‌کان به‌کار هێناوه‌، بۆ ئەوه‌ی له‌ ئه‌رکی جیهاد دووریان بجه‌نه‌وه‌، ئەوان خێوه‌تی خۆیان له‌ نزیک سه‌ربازگه‌ی موسلمانەکان دابه‌ست و ئەوه‌ وای له‌هه‌ندئ سه‌ربازه‌ گه‌نجه‌کانی کرد که‌ بچن بۆ ناو ئەو خێوه‌تانه‌و هه‌ندئ کاری حه‌رام کراو ئەنجام ده‌ن. (العماد الکاتب) له‌ وته‌یه‌کیدایه‌م جوړه‌ وه‌سف کردوون: "ئهم هه‌واله‌ له‌ناو پیزی سه‌ربازه‌کانمان بلاوبیوه‌وه‌، هه‌ندئ له‌ مه‌مالیکه‌ که‌لله‌پوته‌کان و هه‌ندئ له‌ نه‌قامه‌کان و، کۆمه‌لیک ئاره‌زووی هه‌لینان، شوینی

۱۹۲ ه.س، ل ۱۵۷.

۱۹۳ ابن الاثیر: الکامل، مج ۷/ ل ۳۷۴.

۱۹۴ ه.س، ل ۳۶۲.

۱۹۵ العماد الکاتب: الفتوح القسی، ل ۲۲۸-۲۲۹ العیلمی: س.پ، ج ۱/ ل ۳۶۲.

به‌په‌لایي كه‌وتن، هه‌ندیکیان ئه‌وه‌یان پێ خۆش بوو و هه‌ندیکیان له‌م
 په‌فتاره‌یان په‌شیمان بوونه‌وه^{١٩٦}. لێ‌ره‌وه ده‌توانین ب‌لێین كه خاچ
 دروشمه‌كان سێكسیان له‌م جه‌نگه‌دا وه‌كو تازه‌ترین چه‌كي ته‌كتیكي
 ده‌روونی به‌كاره‌ینا كه بو‌خۆی ئا‌راسته‌ی به‌رواوا ئازایه‌تی و متمانه‌و دژ به
 ئاره‌زووی شه‌ر كردن كرا. كه‌توانی گیانی وه‌ له‌ موس‌لمانه‌كان تێك به‌دا.
 ئه‌لێن ئه‌و ژنه‌ زینا كارانه‌ چوونه‌ته‌ شاری (عكا) كه له‌ژێر ده‌ستی خاچ
 دروشماندا بووه، ئیتر شاره‌كه‌ بووه‌ خانه‌یه‌کی گه‌وره‌ی داوین پیسی
 به‌جۆرێك كه باسی ناك‌ری‌ت. پاش ئه‌وه‌ له‌ (عكا) ئه‌و ژنانه‌ی به‌ره‌و (یافا) و
 هه‌ندی ناوچه‌ی نزیک سه‌ربازگه‌ی موس‌لمانه‌كان ده‌نارد، هه‌تا وه‌كو شاعیری
 خاچیه‌كان (ئه‌م‌روز) كه هاوچه‌رخ‌ی پروداوه‌كان بوو به‌و كاره‌ د‌ل گران
 بووه‌ و تویه‌تی: "خوایه‌ میهره‌بانی خۆت، به‌م جۆره‌ په‌هوشته، میراتی
 خواوه‌ند ده‌گێرنه‌وه^{١٩٧}."

ئازاردانی دیل له‌لایه‌ن هه‌ردوو لاوه‌ (خاچیه‌كان و موس‌لمانه‌كان) یه‌كێك
 بوو له‌ شی‌وازه‌ ته‌كتیكه‌ ده‌روونیه‌كان كه بو‌ ترساندن‌ی سه‌ربازو غه‌یره
 سه‌رباز واته‌ خه‌لكی مه‌ده‌نی به‌كار ده‌هێن‌را، ئه‌م شی‌وازه‌ به‌شی‌وه‌یه‌کی
 به‌رچا‌و پاش كه‌وتنی (عكا) به‌ده‌ستی خاچ دروشمه‌كان ده‌ركه‌وت، به‌تایبه‌ت
 دوا‌ی ئه‌وه‌ی نزیکه‌ی (٣) س‌ی هه‌زار دیلی موس‌لمانیان كوشت به‌ فه‌رمانی

١٩٦ الفتح القسي، ل ٣٤٨.

١٩٧ وه‌رگه‌راوه‌ له‌ النقاش: س.پ، ل ١٥٢-١٥٣.

(ریچاردی شیږدل) و (یزک) ^{۱۹۸} ی موسلماننه کان ته ماشای ده کړدن و له توانایدا نه بوو هیچ بکات ^{۱۹۹}.

نهم شیوازه ترسناکه کارتیکردنی گه وړی له سهر دهر وونی سه لاهه ددین و وړی میرو سهر بازو خه لکی مه دهنیش هه بوو... سه لاهه ددین بیری له وه کرده وه به شیوازیکی نوی ولامیان بداته وه له پیگه ی (یزک) موسلماننه کانه وه فهرمانی به دزینی چهند که سانیکي خاچ دروشمه کاند ا تا کو له پاشاندا بیانکوژیت ^{۲۰۰}.

به م جوړه که سانی (یزک) ی ئه یوبی فیری په لاماری له ناکاو و پفاندن و دزینی که سی دیاری کراو بوون و له پاشان کوشتنی ئه و که سانه ی ده دزران به مه به سستی ئه وه ی بیان ترسیئن و ترسو له رز بڅنه دلیانه وه وړه یان بروخیئن، گومانی تیا نییه که په نا بردنی سه لاهه ددین بو ئه و شیوازه ته کتیکه نوی په له بهر ئه وه بوو، چونکه سوپاکه ی تووشی شکستیکی زور بوو، مه به سستی له م ته کتیکه ئه وه بوو له جیاتی ئه وه ی له گه ل دوژمن بکه ویته شه ریکی راسته قینه ی گه وړه وه هه لسا به په ریشان کړدن و ماندوو کړدنیا ^{۲۰۱}. له کاتی چوونیا ن له (عکا) وه به ره و (عسقلان) توانیا ن دوو له خاچ دروشمه کان بدن و بریار درا سهریا ن بېرن، له نریک (قیساریه) وه دوانی تریشیا ن هیئا، تاوه کو ئه و پوژه (ه۵ شعبانی ۵۸۷ ک/۱۱۹۱ ز)

۱۹۸ یزک: زارواهیکی فارسیه، به واتای پیشهنگی سویا دیت، (ادی شیر: الالفاظ الفارسیة المعربة، ل ۱۶۰ التونجي: المعجم الذهبي، ل ۶۱۹)، هروها بهو تپانه دهوتریت که ناشکراکړدن هوالی دوژمنی پی دسپیردر پیتش چونه ناو شه رکه، یان پاسه وانی پیتشه وای سویا : یاخود سیخوږ. (بو زیاتر زانیاری بړوانه نه مین: الاستخبارات الايوبيه، ل ۱۶۲-حسین: س.پ، ل ۱۷۷).

۱۹۹ ابن شداد: س.پ، ل ۲۲۱-۲۲۲. بو زیاتر زانیاری بړوانه (زابوروف: الصليبيون في الشرق، ل ۲۰۹ لامپ: س.پ، ل ۲۱۷).

۲۰۰ ابن شداد: س.پ، ل ۱۹۶-۲۲۴.

۲۰۱ حسین: س.پ، ل ۲۳۶.

گەيشتە (۸) دىل، دواى ئەوھى توانيان (۱۴) كەس لە خاچ دروشمەكان بگرن، و ژنيكيان لەگەل بوو كە كچى يەكيك لە سوارچاكە خاچ دروشمەكان بوو كە دواتر ھەموويان كوشتن^{۲۰۲}.

بەلام خاچ دروشمەكان لە دزين و پەلامارى لەناكاودا بەھيژترو بە توانا تر بوون، چونكە (ريچارد شيڤرل) نەيدەويست بەوھەلامدانەوھى ئەو پيكدادانەوھ خەريك ييئ و ھەلەكە لەدەست بدات، ئەو دەيوويست بگاتە ئامانجە سەرھەكيبەكەى خوئى كە قودس و ولاتى مصر بوو^{۲۰۳}.

ئەمەش شيوازيكى ترى تەكتيكي جەنگى دەروونى بوو كە پيوويستى بەشارەزا بوونى پادەى پۆشنيري دوژمن بوو، بۆ بلاوكردنەوھى ئاژاوە لەنيوان ريزەكانياندا بەو جوړەش تووشى دلە راوكييان بكەن، لەھەل و مەرجيكدە كە ھيچ تاكتيكيك بۆ ھەلۆھشانەوھى پيلانەكانى دوژمن ناميني پيوويستە بۆ تۆلەكردنەوھ شتە پيرۆزەكانى دوژمن رەچاوبكريت، ئەگەر سوود لەو كارە وەرگيرا بەلەبەر چا و گرتنى مەرجەكان ئەو شتەكانە دوژمن تيك دەدات و لەھەمان كاتيشدا بىرو ھوشى شپىرزە دەكات^{۲۰۴}.

شەپرى (أرسوف) بەيەكەمىن شەپ دادەنرى كە موسلمانەكان تيبدا پاش كەوتنى شارى (عكا) تووشى شكست ھاتن.. كە خوئى لەخويدا بۆ خاچ دروشمەكان سەرھەوتنيكى مەعنەوى گەورە بوو^{۲۰۵}.

ئەو شەپرە ئەوھى سەلماند كە ئەو داكشەنە بە تايبەتى دواى كەوتنى (عكا) وە خوڤراگرى شارى (صور) بە بەرژەوھەندى خاچ دروشمەكان

۲۰۲ ابن شداد: س.پ، ل ۲۲۶-۲۲۸.

۲۰۳ حسين: س.پ، ل ۲۳۶-۲۳۷.

۲۰۴ زمانى: س.پ، ل ۱۶۰.

۲۰۵ العماد الكاتب: الفتح القسي، ل ۵۴۴ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ل ۳۸۸ ابن شداد: س.پ، ل ۳۳۷ ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۱۹۱ ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ل ۳۶۸ حسين: س.پ، ل ۴۷۶ حسن: س.پ، ج ۴/ ل ۱۰۷.

شكايه وه، نه گهري گه يشتن بو (بيت المقدس) له جاران زياتر بو، ناوبانگي (پيچارد شيردل) گه يشته لوتكه^{٢٠٦}، به جوريك موسلمانان ده ترسان له (پيچارد) و ترس و نيگه راني بالي به سهر نه نجومه نه جه نكيه كه ي سه لاهه ديندا كي شابوو، به تاييه ت دواي نه وه ي بريارياندا شاري (عسقلان) چول كه ن و خاپوري شي بكه ن^{٢٠٧}.

بيگومان نه م بير كردنه وه يه كه بالي به سهر بير و هوشي هه ندي له ميره كانى (سه لاهه دين) دا كي شابوو، راده ي نه و ترسه زوره ده سه لميني له هي زى خاچ دروشمه كان، له هه مان كاتدا رهنگدان وه يه كه بو نه و باره دهرونيه ناله باره ي كه تيايدا ده ژيان، نه و ميرانه ي بانگه شه يان بو خاپوور كردنى (عسقلان) ده كرد نه وه يان راگه ياند كه داکو كي كردن له شاره كه پيوستى به هي زى كي پاريزه رى گه وره يى كه ژماره يان نزى كه ي (٣٠) هه زار سه ربان،^{٢٠٨} يان (٢٠) هه زار بيت. سه لاهه دين نه يتوانى ميره كانى رازى بكات، بويه زور دلته نگ بو، و نه وشه وه يشى به په ژاره وه به سهر برد، (ابن شداد) ده ليت: "سه لاهه دين شه و زور به كه مى خه وت، بانگى كردم له خزمه تى دابم تا وه كو درهنگانى.. ئاماده بووم كوربه كه شى (الملك الافضل) ئاماده بو له و باره وه پرسى ارم ليكرد، پاش نه وه وتى: "به په روه دگار له ده ست دانى مناله كانم هه موو پيخوشتره له وه ي تاكه به رد يكي (عسقلان)

٢٠٦ رنسيان: س. پ، ج ٣/ ١١١ العرينى: الشرق الادنى، ج ١/ ٩٦٥.

٢٠٧ ابن شداد: س. پ، ل ٢٤٠ "ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٣٨٨" ابو شامة: الروضتين، ج ٢/ ١٩٢ "الحنبلى: س. پ، ل ١٧٢.

٢٠٨ العماد الكاتب: الفتح القسي. ل ٥٥٠ "ابو شامة: الروضتين، ج ٢/ ١٩١" ابن واصل: س. پ، ج ٢/ ٣٦٩ "سبط بن الجوزي: س. پ، ج ٨/ ٤١٠.

پروختن، به لام نه گهر نه وه قهدهری خواوه ند بیټ و به پریگه ی چاره ی پاراستنی به رژه وه ندی موسلماننه کان داینابیټ چی بکه م^{۲۰۹}.

سه لآحه ددین ره خنه ی له م بۆچونه گرت و داوای له هه ندی له میره کان کرد بچنه (عسقلان) و بۆ داکوکی کردن له شاره که و خویان پریکبخن... نه وه یان نه کرد بگره به جوریکي نا ئاسایی وه لامیان دایه وه و له و رژه وه به دواوه له سه ری راهاتن به جوریک پنیان ووت: "نه گهر ده ته ویت بیپاریزیت خوت یان هه ندی له کوپه گه وره کانت له گه لماندا بینه شاره که وه، نه گینا که سمان ناچین نه وه ک وه ک خه لکی (عکا) مان به سه ربیټ^{۲۱۰}، له نه نجامدا ناچار بوو ملکه چی بریاری میره کان بیټ به خاپوور کردنی (عسقلان) له سالی (۵۸۷/۱۱۹۱ز). نه مه ش له نه نجامی داپوخانی په یوه سستی دهروونیان بوو له پاش شکسته که ی (ارسوف) و بلاوکردنه وه ی ناوبانگی (ریچارد) وه ک سه رکرده یه کی سه ربازی له گوپه پانی شهردا به تایبته له ئاراسته کردنیدا بۆ شه پریکی دهروونی دژ به پرواو زیره کی و ئاره زووی شه پکردن... به جوریک بیانخاته ژیر نه و کاریگه ربیه ی که ئیدی شه پ بی هوده یه، بیگومان له بهر بوونی هه ندی سه رکرده ی بی نه زمون به جوریک گومانیان له سه رکردایه تی و توانای سه ربازی سه لآحه ددین هه بوو، هاوکات موسلماننه کان به خاپوور کردنی شاری (عسقلان) زۆر دلگران بوون^{۲۱۱}.

له م پروداوه دا پاده ی نه و ترسه زۆره له (ریچارد) و توندوتیژی و درنده ییه کی ده رده که ویت که تووشی هاوړیکانی سه لآحه ددین بووه به

۲۰۹ النواذر السلطانية، ۱۸۶ل "ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ۱۹۲ل "ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ۳۶۹ل "ابن خلکان: س. پ، ج ۷/ ۱۹۸ل "ابن تغري بردي: س. پ، ج ۶/ ۴۳ل "حسین: س. پ، ۴۷۸ل.

۲۱۰ العماد الکاتب: الفتح القسي، ل ۵۵۰ "ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۳۸۸ل "ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ۱۹۲ل "الحنبلي: س. پ، ۱۷۲ل.

۲۱۱ ابن شداد: س. پ، ل ۲۴۱ "ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ۳۶۹ل.

جۆرىك هەتاوھكو بۆ داکۆكى كردن قايىل نەبوون بچنە ناو شارى
(عسقلان) ھو، لەترسى ئەوھى نەوھك پووبەپووى ھەمان ئەو كارەساتە
ببنەوھ كەبەسەر خەلكى شارى (عكا) داھات.

ئەو شەپانەى كە لەچواردەورى شوراكانى (عكا) بەرپا بوو لە گەورەترین
ئەو شەپانەى كە لەمىژووى سەدەكانى ناوھراستدا پوويان داو، و
لەسەرنچراكىشتىرین و گەرمترینانە لە مىژووى پۆژھەلات و پۆژئاوادا،
دەندايەتى و ناشرىنى لە خەسلەتەكانى ئەم شەپانە بوو ھەتاوھكو ھەردوو
لايەن بە ئاگر تىبەردان دىليان دەسووتاند، (العماد الكاتب) ئاماژەى بۆ ئەو
كردووھ كە "لەيھەككە لەو شەپانەى كە لەچواردەورى شارى (عكا) پوویدا..
خاچ دروشمەكان يەككىيان لە موسلمانەكان بەدیل گرت و سووتانديان،
ئىمەش يەككىمان گرت و لەتۆلەى ئەوھ سووتاندمان، ھەردوو ئاگرەكە
پىكەوھ دەبينران كە جەستەى ھەردوو دىلەكە دەسووتان، دوورترىش
بەرامبەر بەيھەك دەجەنگان"^{٢١٢}، ئەوھبوخووى جەنگىكى تەكتىكى دەروونى
بوو لە ماوھى بەرئوھ چوونى شەپەكەدا لەلايەن ھەردوو بەرەوھ ئەنجام
دەدرا، بۆ جىبەجى كردنى ئامانجەكانيان وھك بەشيك لە كردارى شەپى
راستەقىنەو ھول دان بۆ بەرزكردنەوھى وری شەپ كەران، لەبەر ئەوھى ئەو
جەنگە تەكتىكىە دەروونىە كاریگەرى خووى ھەيە بۆ ھەر لایەنىكى سەربازى
بەتایبەت بۆ پووخاندنى گيانى مەعنەوى لە گرنگترین ئەو ئامانجانە بوو كە
ھەردوولا (خاچ دروشمەكان و ئەيوبىيەكان) كاریان بۆ جىبەجى كردنى
دەكرد، جا لەشەپ كردن يان بەتەكتىكى جەنگى دەروونى لەكاتى
شەپكردندا بىت.

به‌شی چواره‌م
راگه‌یاندنی ده‌روونی
Information

راگه یاندنی د مروونی

راگه یاندن وهکو چالاکییه کی رۆژانه ههر له سهره تای دروستبوونییه وه شان به شانی چالاکییه ئابووری و کۆمه لایه تیه کانی تری ژیا نه وه به شیکی گرنگی هه لئس و کهوتی مروۆ بووه، له ناو کۆمه لگا شدا که سانیک هه بوون که بایه خیان پی ده دا، له بهر پیویستی پیکه وه ژیان و کاریگه ریه که ی له به ره و پیش بردنی ژیا ندا له هه موو شوینه ناوه دانه کانی جیهاندا.^۱ سهره تا مروۆ راگه یاندنی به شیوه یه کی ساکار پیاده کردوه پیش ئه وه ی په نا بباته بهر زمان وه کو له م ئایه ته ها تووه { فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَى أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوْرِي سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ }^۲. ئه مه ش یه که م پرۆسه ی راگه یاندن بووه له میژووی مروۆ قایه تیدا، که به تیبینی و هیما و دواتر قسه کردن په ره ی سه ندووه، مروۆ ههر له سهره تا وه شیوازی جیا و هه مه جوړی راگه یاندنی به کار هی نا وه، وه ئاگر کردنه وه دو که ل و هاوار کردن و ده نگدانه وه بو ئاماژه کردن به رووداو ی که ههروه ها ده هو ل و که مو له ی^۳ به کار ده هی نا^۴.

بۆیه ده توانین بڵین راگه یاندن له جهنگی د مروونی هه موو ئه و په خش کرا وانه ی به رام بهر ده گریته وه که به کاری ده هی نی بو رووخاندنی وه ی

۱ عبدالقادر: دور الاعلام في التنمية، ل ۱۹.

۲ واته (خوا قه له په شیکی نارد، خه ریک بو زه وی ده کو لی بو ئه مه ی پی نی نشان بدا که چۆن جهنده کی برا که ی له خا کا به شار یته وه. گو تی: ئه ی له خۆم نه گبه تی “چۆن نه مزانی وه کا لا بجو ئیمه وه وه لاشه ی برای خۆم وشیرم. (به م کرده وه ی) ده لی ئه ی ها ته ریزه ی په شیما نان). (سوره تی ما ئیده: ئایه تی ۳۱، وه رگیزانی ما مو ستا هه ژان).

۳ که مو له: شاخی گا بو فوی تیده کرا و بو ئاگا دار کردن وه وه کو کار یکی راگه یاندن به کار ده هی نا.

۴ الرضا: الراي العام والاعلام والدعاية، ل ۹۴- سعید: الاعلام والمعرفة بين الامس واليوم، مجلة دراسات للاجیال، عدد ۴۰، تشرین الثاني، بغداد، ۱۹۸۰، ل ۴۲.

دوژمن جاله پریگه‌ی هر هوکاریکی راگه‌یاندنه‌وه بیټ. راگه‌یاندنی دهررونی به‌کاره‌یانی پلانیکه له‌لایه‌ن ده‌وله‌ت‌وه بۆ پروپاگه‌نده کردن دژی کو‌مه‌لیکی تر که دوست بیټ یان دوژمن بۆ کار کردنه سهر سۆزو هزرو پرفتاریان به شیوه‌یه‌ک که له خزمه‌ت به‌ده‌سته‌یانی ئامانجه سیاسی‌ه‌کانی ده‌وله‌تدا بیټ^۵. له‌پریگه‌ی جه‌نگان له‌ته‌ک دوژمن‌داو دا‌رمان‌دنی پیلان و مه‌به‌سته‌کانی و به‌هیز کردنی به‌ره‌ی ناوخۆ که له‌لایه‌ن دوژمنه‌وه بۆ شکست پی‌ه‌یانی ده‌وله‌ت، یان تواناکانی ولات به‌شتیکی گرنگ داده‌نری.

له‌روانگه‌ی به‌شه‌کانی ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه‌دا له‌مه‌ر جه‌نگی دهررونی بۆمان ده‌رده‌که‌ویټ که راگه‌یاندن هۆیه‌کی گرنگه بۆ ئاسان کردنی جه‌نگی دهررونی و شیوه‌کانی بۆ کارکردنه سهر ئەو لایه‌نانه‌ی که پیویسته ئاراسته بکریټ، به‌کار هیټراون، به‌بێ ئەوه‌ی واز له‌به‌کاره‌یانی هیزی سهربازی و لایه‌نی ئابووری و پامیاری به‌یټریټ، چونکه راگه‌یاندن هه‌موو ئەو لایه‌نانه ده‌گریټه خو له‌به‌ر ئەوه‌ی لایه‌نی هاو‌به‌شی له‌گه‌ل هه‌موویاندا هه‌یه و گه‌یه‌نه‌ری سهره‌کی‌یه بۆ کارکردنه سهر لایه‌نی به‌رامبه‌ر بۆ به‌ده‌سته‌یانی ئامانجه‌کان^۶. راگه‌یاندن گه‌یه‌نه‌ری هه‌والی سوپا و ده‌نگو باسی جه‌نگه، هه‌روه‌ها کار ده‌کاته سهر که‌مکردنه‌وه‌ی سهرکه‌وتنی سهربازی به‌رامبه‌ر یان سنووردار کردنی یان زیاده‌ره‌وی له‌باس کردنی دۆپاندنه‌کان^۷. هه‌روه‌ها کار ده‌کاته سهر ئاب‌لوقه‌ی ئابووری به‌مه‌به‌ستی ئەنجام‌دانی ئامانجیکی دیاری کراو، و گه‌وره‌ کردنی توانای سهربازی ده‌وله‌تیکی دیاریکراو به‌مه‌به‌ستی ناچار کردنی خه‌لکانی تر که هاوشانی ئامانجه‌کانی بپوټ^۸.

۵ شلبي: حرب الكلمات، ل ۱۹.

۶ العويني: الاعلام الدولي بين النظرية والتطبيق، ل ۱۲.

۷ كحيل: الرأي العام والسياسات الاعلامية، ل ۱۴۰.

۸ الحسن: الدولة الحديثة اعلام واستعلام، ل ۲۸.

راگه ياندنى دەرۋونى ھەول دەدات بۇ پووخاندنى دوزمىن و نەھىشتى و رەو
 لەكەدار كردنى ھەموو ئەو بانگىشانەى كە دوزمىن پىشتى پى دەبەستىت،
 ھەرۋەھا ھەول دانە بۇ بەدەستەينانى پىشتىگىرى دوست و بەرگىركدن لىي و
 بەھىز كردنى ئەو پەيۋەندىيە دوستانەيە و ھەولدان بۇ بەدەستەينانى
 پىشتىگىرى بىلايەنەكان بۇ لاي ئەو مەسەلەيەى كە ھەولى بۇ دەدرىت، و كار
 كردن بۇ بەدەستەينانى متمانەيان و ھەولدان بۇ دوست كردنى پقو
 دژايەتيكردنى دوزمىن بەبەكارھىننى ھەول بۇ بەدەستەينانى ئاسايش و
 ئارامى و بەرزكردنەۋەى و رەى بەرەى ناوخۇ و بەكارھىننى بۇ دوستكردنى
 گەۋرەترىن كىشە بۇ دوزمىن و پووخاندنى و رەى دوزمىن و گۆپىنى
 ھەوالەكانيان بۇ پروپاگەندە^۹.

جەنگى دەرۋونى چەندىن ھۆكارى جۇراۋجۇرى راگە ياندن بەكار دەھىتى
 بۇ ئەۋەى بگاتە خەلک و كار بگاتە سەريان، و پىۋىستە ئەۋەش بزانين كە
 جەنگى دەرۋونى بە گۆپانى خەلک و شىۋازەكەى دەگۆپىت^{۱۰}. ئەگەر ھەموو
 ئەركەكانى بخەينە سەروى پىگەكانى لە گواستەنەۋەى يىرۆكەو ھەوال و
 زانىارى پىۋىستى خەلكى بۆى لە بەدۋادچوون و تىر كردنى
 پىۋىستىيەكانى، ھەرۋەھا لەم بۋارەدا راگە ياندن كاريگەرترىن چەك دەبىنى
 لە جەنگى دەرۋونى دا^{۱۱}. بۆيە دەتوانين بلىين راگە ياندنى پۆلى دەرۋونى
 ھۆيەكە بۆگە ياندنى شىۋازەكانى جەنگى دەرۋونى بۇ لايەنەكانى
 مەبەستدار. لە راگە ياندندا دىيارىكردنى ئامانچ بنەمايەكى گرنگە، بۆيە لە
 بنىاتنانى رەۋىشتى كۆمەلگا لە پوانگەى ئامانچە بەرزەكانەۋە ئامانچى

۹ شىلبي: س.پ، ل ۵۰.

۱۰ المتوكل: مدخل الى الاعلام والرأى العام، ل ۱۰.

۱۱ ذبيان: الصحافة اليومية والاعلام، ل ۱۱۳.

راگه ياندن ديارى ده كړئ^{۱۲}. ديارى كړدنې ئامانچ و راگه ياندن له بنه ما سهره كيه كانه له جهنگى دهر وونى له راگه ياندنې سهرده مى سولتان سه لاهه دديندا، چونكه ئامانجه كانى پوونن و له گهل نموونه ي شيوازي سه لاهه دديندا ده گونجئ كه ئه مانه هه مووى له و راگه ياندنانه دا كه له بهر ده ستيدا هه بووه ده بينرايه وه، كه له هه موو هه لويستى كيدا ده خراڼه پوو تاكو له گهل ئامانجه كاندا له چوارچيوه ي ده ولته تى ئه يو بى دا بگونجئ. كاتيك كه جهنگى دهر وونى چوارچيوه جوگرافيه كه ي خوى ده برى و ده رده كه وي مه به ستي به سووكرانينى لايه نى به رامبه ره، كه واته راگه ياندنې دهر وونى برى تيبه "له پيشكه شكردنې راست و دروست بو خه لكى به مه به ستي يارمه تيدانيان بو دروست كړدنې رايه كى دروست له كاتى پرودانى كيشه يه كدا كه ئه م رايه، رايه كى بابته تى و ژيرانه يه و له گهل بيو لايه نه كانيان ده گونجئ^{۱۳}.

له پاش كوچى دوايى (نورالدين محمود) سالى (۵۶۹هـ / ۱۱۷۳ز) دا جيهانى ئيسلامى بوو به چهند ده ولته توكه يه كه و مملانئ كه وته نيوانيانه وه تا له م كاتانه دا سولتان سه لاهه ددين دهر كه وت كه بو دووباره بنياتنانه وه و يه كخستنه وه ي جيهانى ئيسلامى هه وليده دا، كه له وه و پيش له ده ستي دابوو بو زيندو كړدنه وه ي ئه و قه واره يه له سايه ي ده ولته تى ئه يو بيدا كارى ده كړد^{۱۴}.

له راستيدا سولتان سه لاهه ددين سهر كړد يه كى سه ده كانى ناوه راست بوو توانى زوربه ي لايه نه كانى سهر بازي و راميارى و كارگيرى و كوومه لايه تى ريگبخات، و باشتريږى و شويڼى بو دابنيت، ئه وه ي له كه سيټى سهر بازي

۱۲ العوينى: س. پ، ل ۱۰.

۱۳ حمزه: الاعلام والدعاية، ل ۷۵.

۱۴ ا. رجب: س. پ، ل ۱۹۳- فشر: تاريخ اوروبا العصور الوسطى، ل ۱۸۸.

سه لآحه ددين بکۆلئيتوه بوى دهرده کهوئى که له هه موو ئهو گریمانە سەربازیانەدا که پيشتر له پۆژه لات و پۆژئاوادا هه بوون جياوازه، به شيکردنه وه و ليکدانه وه دهرده کهوئى که تيورى جهنگى لای سه لآحه ددين له پووى هونەرى و تاکتيكى راستى و تواناو مه به ست و ئامانجه کانييه وه جياوازی زۆره لهو تيۆرانهى که پيشتر هه بوون.^{۱۵}

هەر له وکاتهى سه لآحه ددينى ئه يوبى جلەوى ليپرسراوى گرته دهست به مه به ستى ته و او کردنى به رنامه پيشينه کانى، هه لمه ته راگه ياندنه دهرونيه کانى پۆليکى کارىگهرو گرنغيان هه بوو له يه که خستنى هيزه ئيسلاميه کان بۆ بهر په رچدانه وه و بهر نه گار بوونه وهى خاچ دروشمه کان، له ريگای ريکخستنى راي گشتى ئيسلامى و خو ئاماده کردنيان بۆ جيهاد له پيناوى خودا و به دهسته پپانى سه رکه وتن له پاشه پۆژدا له ريگای چه ندين هوو شيوازی جياواز، له وانه نوسيني نامهى سولتاني (الكتابة السلطانية)^{۱۶}، نامهى برايانه (الرسائل الاخوانيه)^{۱۷}، که پۆلى راگه ياندنى دهروونى و پروپاگه ندهيان ده بينى،^{۱۸} ده ولەتى ئه يوبى و فاتمى له نووسيني تۆمارى

۱۵ چونکه سولتان جهنگى دهروونى ستراتيجى و تاکتيكى له شه ره کانى پياده کردوه، و ناگادارى نهوشياوه دهرونيانه بووه بۆ پیکانى ئامانجه کانى دژى خاچ دروشمه کان، بۆ زياتر زانيارى بهروانه بهشى دووم و سيبه مى ئه م تويزينه وهيه.

۱۶ نامهى سولتاني (الكتابة السلطانية): تايبه ته به خوگرتنى کاروبارى ده ولەت و ئيش و کارى سولتان له ناوخۆ دهروه، که پیکهاتوه له دانانى خهليفه کان و ميره کان و له ريو په سمى (مه راسيم) پيدانى پۆستى وهزاره ته کان و فه رمانده يى و فيرکردن و وتار بيژه کان و ناگاداريه کانى کۆشكى سولتان. بهروانه (القلشندى: صبح الاعشى، ج ۹/ ۲۹).

۱۷ نامهى برايانه (الرسائل الاخوانيه): پيک هاتبوو له باس کردنى هه ستى که سايه تى له پازى بوون و توپه بوون و خو شه ويستى و پک بوونه وه، گه وه نوسه ران ئه و جوژه نامانه يان چاره سه ر ده کرد وه کو (القاضى الفاضل) و (ابن الاثير) و ئه وانى تر، بهروانه (نصر الله بن محمد بن الاثير: المثل السائر في ادب الكاتب والشاعر، ۴۶-۴۷).

۱۸ هەر له سه رده مى ده ولەتى فاتميه کاندا بۆ بهر يوه چوونى کاروبارى ده ولەت به شيويه کى په سمى و ئالو گوپ کردنى نامهى تايبه ته ي و که سى له نيوان نوسه ره انى ئه و سه رده مه دا، لهو نامانه که باس

هه‌وال و بلاوکردنه‌وهی ئاگاداریه سولتانیه‌کاندا له‌یه‌ک ده‌چوون، ئهم دوو ده‌وله‌ته بو ئاهه‌نگ گێران له بۆنه ئاینیه تایبه‌تیه‌کانیاندا ده‌رده‌چوون، هه‌رچه‌نده وتاری ئهو بۆنه ئاینیان هه‌یه‌کی تر ده‌یخوینده‌وه له‌زاناکان (العلماء)^{١٩}، جگه له پۆلی پراگه‌یاندنی نوسه‌ران له‌سه‌رده‌می سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یوبی که کاری نووسه‌ری‌یان له (دیوانی الانشاء) دا ده‌کرد، وه‌ک (القاضی الفاضل)^{٢١} که به‌پڕیوه‌به‌ری ئهم دیوانه بوو و هه‌روه‌ها (العماد الکاتب).

بۆ نموونه سولتان سه‌لاحه‌ددین که بۆ خه‌لیفه‌ی عه‌باسی (الناصر ل‌دین الله)^{٢٢} ی نووسی، و تییدا مژده‌ی رزگارکردنی (طبریه و عکا) و که‌ناره‌کانی ده‌ریای شامی پێ‌پراگه‌یاند، وتی: "سوپاس بۆ خوا بۆ به‌جیه‌ئێنانی به‌ئینه‌که‌ی، بۆ سه‌رکه‌وتنی ئهم ئاینه له رابردو داها‌توودا، (طبریه) ئالای

له‌چالاک و که‌ژامو ده‌رچوونیان بۆ ئاهه‌نگێران و هه‌ستان بۆ نوێژکردن ده‌کات. (ابن الصیرفی: قانون دیوان الرسائل، ل ٢٧).

١٩ ابن شداد: س. پ، ل ٢٤٩.

٢٠ دیوانی الانشاء: نامرانی په‌یوه‌ندی حکومه‌ته له‌گه‌ڵ لقه‌کانی له‌ناوخۆ ده‌روه، هاوکات ده‌ربیری هه‌سته‌کانی میله‌ت بوو، و ئه‌گه‌ر بێت و په‌راوه‌کانی دیوانی الانشاء کۆبکرایه‌ته‌وه میژویه‌کی ته‌واوی ئی ده‌رده‌چوو. ب‌روانه (القلقشندی: صبح الاعشی، ج ١/ ل ١٣٥) بدوی: الحیاة الادبیة فی عصر الحروب الصلیبیة بمصر والشام، ل ٣٣٤.

٢١- القاضی الفاضل: ناوی (عبدالرحیم بن علی بن محمد بن حسن بن البیسانی اللخمی العسقلانی) ناسراو بوو به (القاضی الفاضل)، له سالی ٥٢٩/ک ١١٣٥ له شاری عسقلان له‌دایکبوه، چوه بۆ ئه‌سکه‌ندهریه. پاشان بۆ قاهره، یه‌کێک بوو له که‌سه هه‌رم‌نێکه‌کانی سولتان سه‌لاحه‌ددین، هاوکات وه‌زیری بوو. رۆژی به‌رچاوی هه‌بوو له (دیوان الانشاء)، نامه‌یه‌کی زۆری هه‌بوو، له سالی ٥٩٦/ک ١٢٠٠ (له‌شاری قاهره کۆچی دوا‌ی کرد. (ابن خلکان: س. پ، ج ١/ ل ١٥٨) ابن تغری بردی: س. پ، ج ٦/ ل ١٥٦- ابن الساعی: الجامع المختصر فی عنوان التواریخ و عیون السیر، ج ٩/ ل ٢٨).

٢٢ الناصر ل‌دین الله: له سالی ٥٥٣/ک ١١٥٨ (له دایک بوو، له پاش مردنی باوکی سالی ٥٧٥/ک ١١٧٩)، ببوو خه‌لیفه‌ی عه‌باسی بۆماوه‌ی (٣٧) سال، پیاویکی زمان پاراو ولیها‌توویو. له سه‌ر ده‌می ئهم خه‌لیفه خاچ دروشمه‌کان لاواز بوون، به‌هۆی سه‌رکه‌وته‌نه‌کانی سولتان سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یوبی. له سالی ٦٢٢/ک ١٢٢٥ (کۆچی دوا‌ی کرد. (السیوطی: تاریخ الخلفاء، ل ٤٤٨-٤٥٠).

ئىسلامى تىيا ھەلکرا و لە (عكا)ش ميللەتى كافرهكان تىك شكىنران، كه مسولمانەكان به چاوى خويان بينيان ئاوهدان بوو، خوشترين و پيروز ترين پوژيان بوو^{۲۳}.

سەلاحەددىن ھەوللى دەدا دەولەتەكەى بېسەستىتەو بەچەندىن توپرى خىرايى پەيوەندىکردنەو^{۲۴}، ئەوەى كه بەلاى سەلاحەددىنەو گرنگ بوو زانىنى ھەواللى جيگرو فەرمانرەواكانى و زانىنى ھەموو شتىك كه لە ولادتا پروو دەدات و دەرکردنى بىرىارى تايبەت بەو مەسەلانە بوو، دەولەتەكەى سەلاحەددىن ھەميشە لە حالەتى ئامادەيىدا بوو، بەھوى ئەو شەپرو شوپرە زۆرانەى كه لەنيوان خووى و خاچ دروشمەكاندا پرووى دەدا، زۆربەى ساتەكانى فەرمانرەوايى ئەويى گرتەو^{۲۵}. ئەمەش واى دەخواست ھەميشە گوى قولاخى ھەواللى بىت و لەكاتى پيوستدا خووى ئامادە بكات، ئەگەر دوژمن بىرى لەشەر بکردايەتەو كه ھىرش بكاتە سەريان، يان ولاتىك لە ولاتەكان ھىرش بكاتە سەر ولاتىكى تر لەو كاتەدا ھىزى فرياكەوتنى بو دەناردن^{۲۶}، سەلاحەددىن لە گەياندىنى ھەوالدا پىشتى بەم سى پىگايە دەبەست: -

۱- پۆست^{۲۷}.

۲۳ القلقشندى: مآثر الانافة في معالم الخلافة، ج ۳/ ۳۰۱.

۲۴ بۇ زياتر زانىارى بېروانە العمري: المصطلح الشريف ل ۲۲۴.

۲۵ ابن واصل: س. پ، ج ۱/ ۲۸۳ "ابن قاضى شھبە: الكواكب الدرية، ل ۲۱۵.

۲۶ القلقشندى: صبح الاعشى، ج ۴/ ۶۱ "المقرئى: الخطط، ج ۲/ ۲۱۱.

۲۷ پۆست: بريتىبوو لە گواستەنەوى نامەو ھەوال بە ئەسپو خوشتر، ئەگەر ئەمانەيش نەبوونايە بە پيادە دەيان گواستەو. پۆستە يەكىنە لە ھۆكارە گرنگەكانى گواستەو و بلاوکردنەوى ھەواللى ناوخۆ دەرەو، ئەم ھۆكارەش لەلايەن زەنگيەكانەو گرنگىيەكى زۆرى پى دەدا. ئەم شىۋەيەش تا ھاتنى نەوى ئەيوبيەكان و تا كۆتايى ھاتنى دەولەتەكەيان ھەر بەردەوام بەكاريان دەھينن، گرنگىيەكى زۆريان بە ھەواللى دەورويەرو ئەو پرووداوانەى كه بەسەرياندا دىت دەدا تەنانەت لە كاتى شەپرىشدا بەردەوام بوو، بە تايبەت لەلايەن ھىزى دەورويەرى پاشا (دەرگاھ)و، و كه ھەموو شتىكى دەربارى پاشاكان پىدەگەيشت

۲- کۆتری نامه‌بەر (الحمام الزاجل) ۲۸.

۳- ئاگردان ۲۹.

سولتان (نورالدين محمود) بۇ يەكەمجار كۆتری نامه‌بەرى بۇگە ياندنى نامه‌ى حكومى به‌كاره‌يىنا^{۲۰}، دواى ئەوھى بينى حكومه‌تەكەى به‌رەو فراوانى دەپ‌ويشت، خاچ دروشمه‌كانيش لەدەوريان بوون، كه‌هي‌رشيان دەكرده‌ سەر ولاتي‌ك له‌ ولاته‌كانى پيويستى به‌گەيشتنى هەوالى ئەو ناوچه‌يه‌ دەبوو به‌ئەوھى رزگاريان بكات.

بەم ھۆيەو بوو له‌ سالى (۵۶۷/ك/۱۱۷۱ز) له‌سەر دەمى وەزارەتى سەلا‌حه‌ددىندا پريارى دروستكردنى وي‌ستگەيەك له‌سەر گرنگ‌ترين ري‌گەكانى ولاتدا درا، و چەندىن فەرمانبەر و راھي‌نەرى شارەزاي بۇ دامەزري‌نرا، نامه‌كه‌شيان له‌سەر پەرۆيەكى تەنك دەنوسى و بەتري‌ك بەبن بالى كۆترەكانەو دەبەست و بۇ شويني مەبەستيان دەنارد، قوناغ بە قوناغ لەكۆتري‌كەو بۇ كۆتري‌كى‌تر دەيانگواستوه تاكو دەگەيشته ئەو شوينەى كه‌ (نورالدين محمود) لىبوو، سەلا‌حه‌ددىن بايەخ و گرنگى كۆتری نامه‌بەرى دەزانى، بۆيه‌ چەندىن وي‌ستگەو ھيلى ئاسمانى لەنيوان فەرمانرەواكانيدا لەشام و مصر ري‌كخست^{۲۱}، له‌ چوارچي‌وھى كارو چالاكيەكانى چۆن گرنگى

لەكاتى شەپرو ناشتى ئاگادار دەكرایەو ھەر وھا لەھەموو كاریك لە شەو و رۆژدا دەیانكرد، ھەموو پۆزیکیش لە لایەن سیخو پەكانیو ھەوالی پێ دەگەیشت. (ابن الاثير: الباهر، ل ۸۷) القلقشندی: صبح الاعشى، ج ۴/ ل ۳۷ العمرى: س. پ، ل ۲۵۴. بۆزیاتر زانیاری بڕوانە امین: الاستخبارات الايوبيه، ل ۲۹۴- ۲۹۶ حسین: س. پ، ل ۱۷۲- ۱۷۴.

۲۸ كۆتری نامه‌بەر (الحمام الزاجل): بڕوانە لاپەرە () ئەم توێژینه‌ويە. بۆزیاتر زانیاری بڕوانە امین: الاستخبارات الايوبيه، ل ۳۰۰ حسین: س. پ، ل ۱۸۰- ۱۸۹.

۲۹ ئاگردان: شوینی‌كە بۆ بەرز كردنەوھى ئاگر لە شەودا و دو‌كە لە پۆژدا بۆ بە ئاگا بوون لە جموجۆلى دۆژمن. (المقریزی: الخطط، ج ۵/ ل ۱۹.

۳۰ العمرى: س. پ، ل ۲۵۴ المقریزی: الخطط، ج ۲/ ل ۲۳۱.

۳۱ العمرى: س. پ، ل ۲۳۴ المقریزی: الخطط، ج ۲/ ل ۲۱۱، ۲۳۱.

به کاروباری شام دېدا، هه روه ها گرنگی به کاروباری مصریش دېدا، و زور هه ولې دېدا به خه لکی شام بلّیت که ساغ و سه لامه ته و به ماوه یه کی که م گه یشتو ته مصر و دلنیا یان بکاته وه، بویه سه لاهه ددین به کوتری نامه بهر نامه کانی به خیرایی دهنارد، به مه به سستی پوچه ل کردنه وهی ئه و پروپاگه ندانه ی که دژي سه لاهه ددین ده کران و بلاوده کرانه وه. هاوکات (العماد الکاتب) ده گیریتته وه هر به گه یشتنی بو شاری قاهره بریاری دا به نووسینی نوسراویک بو لایه نی په یوه ندیدار له ولّتی شام و تیایدا وتی: "بو پوچه ل کردنه وهی پروپاگه نده کان، و گوپینی ئه و مه ترسیانه و بو دلنیا یی، هه والی مژده به خشمان پیدا په وانه کرد"^{۳۲}. هه روه ها له په مه زانی سالی (۵۸۶ک/۱۱۹۰ز) سه لاهه ددین به کوتریک نامه یه کی نارد بو (حلب)، و (حمه) و له ویوه بو (عکا)، تا کو جیگره که ی (الملك الظاهر) بالا ده سستی (حلب) له هیرشى خاچ دروشمه کان ناگاداری بکاته وه که به هو ی بیهری و سستی سوپای ناوچه که وه هیرشیان کردبو وه سه ر ئیماره تی (أنطاکیه) ی نزیك (حلب)، به هو ی ئه وهی سوپا که یان له (عکا) بو، به لام هیزه یه ده گه کانی (حلب) توانیان شکست به دوژمن به یتن و نه هیلن به خو یان بزنان تا شمشیریان له پرویاندا هه لکیشا و (۷۵) سه ربازیان لیکوشتن و ژماره یه کی زوریشیان لی به دیل گرتن^{۳۳}.

هه روه ها له کاتی گه مارودانی خاچ دروشمه کاندای بو شاری (عکا) له نیوان سالانی (۵۸۵-۵۸۷ک/۱۱۸۹-۱۱۹۱ز) دا به رده وام به پیگای ئه م جوړه

۳۲ ابو شامه: الروضتين، ج ۱/ ل ۲۷۴.

۳۳ ابن شداد: س. پ، ل ۱۴۳. کورتی و وردی له گرنگترین تاییه تمه ندیه کانی کوتره نامه به ره کان بو، هاوکات (بسم الله) و پیشه کی و نازناو هه مووی هه لده گیران ته نها کات و میژو دیاری ده کراو به هیلنیکی باریک دهنو سرا و قه باره ی ئه م نامه ئاسمانیانه یه قه دهر نینوکی په نجه ده بو بو زیاتر زانیاری به وانه (العبادی: دراسات في تاريخ الحضارة العربية. ل ۱۷۰ ویست: الحروب الصليبية، ل ۱۷۸)

کۆترانه وه هه والی موسلمانان گه مارۆ دراوه کانی پی دهگه یشت. به هه مان شیوه به پیچه وانه شه وه له سه لاهه ددینه وه بو دانیشتیوانی ئوردوی (عکا). (القاضی الفاضل) وه سفی ئه و کۆترانه ده کات و ده لی: "کۆتره کان فریشته ی پاشاکان" ^{۲۴}. پۆلی کۆتره کان به و فریشتانه ده چووینی که داده بزنه سه ر پیغه مبه ران، ئه مه جگه له وه ی که هه وال و ئه مانه تی گرنگیان ده گه یاند، هاوکات له خیانه ت کردن دوور بوون.

ئه وه باسی خیرایی پۆسته بو، که بالی کۆتره کان له بارودۆخی شه ر له گه ل خاچ دروشمه کاند گه یه نه ری هه وال بوون، ئه وه ی که بو به رپه رچدانه وه ی هه موو کاریکی سه ربازی پیویست بو بو پووجه ل کردنه وه ی پیلاننه کانی دوژمن له باری ئاسایی دا به پۆستدا به حوشترو ئه سپ ده نیردرا.

به م شیوه یه سولتان سه لاهه ددین بو جیبه جی کردنی ئامانجه کانی بو پتر ئاگادار بوون له هه واله کانی ده ولته که ی، گرنگی زۆری به م شیوازه ده دا (واته پشت به ستن به کۆتری نامه به ر).

مردنی (نورالدین محمود) پێگه ی بو خاچ دروشمه کان خو ش کرد که ده ست بجه نه نیو کارو بارو کی شه نیو خوییه کانی ولاتی شام، به هوی ئه و بارودۆخه وه سه لاهه ددین له مصره وه به ره و ولاتی شام به مه به ستی جیهادو پاک کردنه وه ی ولات له خاچ دروشمه کان که وته پی. که مه به ستی پشتگیریکردنی (الملك الصالح اسماعیل) بوو دژ به دوژمنی ده ره کی و

۲۴ ابو شامة: الروضتين، ج ۱/ ۲۲۰۵ ابن قاضی شهبه: س. پ: ل ۲۱۵.

له ناو بردنی ئه وانه ی هاوکاری خاچ دروشمه کانیان ده کرد له دژی
مسولمانان.^{۳۵}

ئه وه ی که ئاشکرایه میره کانی دیمه شق له پشتگیری کردنی سه لاهه ددین
دُنیا نه بوون، هه ره له بهر ئه وه ش په یمانه که یان له گه ل خاچ دروشمه کان
پووچه ل نه کرده وه، بۆیه سه لاهه ددین له پریگه ی راگه یاندنی دهروونییه وه
هه ولی دا پای گشتی دژیان کۆبکاته وه، بۆ ئه وه مه به سته ش زانیانی ئایینی
به کارده هیئا، بۆ نمونه داوای له (شیخ ابن ابی عصرون)^{۳۶} کرد کاریک
بکات موسلمانان یان لی به ئاگا بهیئنی، و پتر مه به سستی سه لاهه ددین له و
کاره چوونی بۆ ولاتی شام بووه، چونکه دهیزانی که زانیانی ئایینی زیاتر
کار ده که نه سه ره خه لک، بۆیه سه لاهه ددین بۆ شه پری نوریه کان پشتی
به یه که ی له و زانیانه به ست، ئه مه ش له وته یه کیدا ده رده که ویت که
ده لیت: "فان بلسانه تغمد السیوف"^{۳۷} واتا "به زمانی شمشیر ده وه سستی".
سه لاهه ددینی ئه یوبی له کاتی کرده سه ربازیه کانی پووی کرده (صیدا) و
له گه ل گه یشتنی هه والی (سوپاکه ی سه لاهه ددین) له ۲۱ جمادی یه که م
سالی (۵۸۳/هـ ۱۱۸۷ز) شاره که خۆی به ده سته وه دا. له داواییدا پووی کرده
به یروت داوای پوژیک ئابلقه ی داو له و کاته دا پرپیاگه نده یه کی زۆر

۳۵ کاتیک خاچ دروشمه کان هێرشیان کرده سه ره (بانیا س) له پاش مردنی (نورالدین محمود) له کۆتایی
مانگی شه والی سالی (۵۶۹/هـ ۱۱۷۴ز) گه مارۆیان دا. (ابن المقدم) به مه سستی ریکه که وتن بۆ لایان ده رچوو
به مه رجیک پاره یه کی زۆریان پێ دا هاوکات دیله کانیان ئازاد بکات. (نوری: سیاسة صلاح الدین، ل ۱۲۸).

۳۶ - شیخ بن ابی عصرون: داوه ری شاره کانی (شه نگار و نصیبین و هه ران) بوو، له سالی
(۵۴۵/هـ ۱۱۵۰ز) گه یشته شاری حلب و له گه ل نورالدین محمود چوو شاری دیمه شق له کاتی رزگارکردنی
سالی (۵۴۹/هـ ۱۱۵۴ز)، چه ند پۆستیکی وه رگرت له ناوه وه و ده ره وه ی شاری دیمه شق، له سالی
(۵۷۳/هـ ۱۱۷۷ز) بوو به داوه ری داوه رانی شاری دیمه شق، پێش مردنی به ۱۰ سال چاوه کانی له ده ست
دا. (ابن تغری بردی: س. پ. ج ۶/ ل ۱۱۰).

۳۷ سبط ابن الجوزی: س. پ. ج ۸/ ل ۳۲۴ - ابو شامة: الروضتين، ج ۱/ ل ۲۳۳.

بلاوبويوهه که گوايه سويای ئه يوبی چوونه ته نيو شاره که و سه رکده کانی
 خاچ دروشمه کان سوږاخی ئهم مه سه له يان کرد بويان ده رکه وت که
 پروپاگنده يه، و سوپاکه نه ها توونه ته نيو شاره که و ويستيان خه لکه که
 هيور بکه نه وه به لام نه يان توانی، چونکه خه لکه که ترسيکی زوريان لی
 نيشتبوو به هوی ئه و پروپاگنده نه ی که له ناوياندا بلاوده کرايه وه، هه ربويه
 ناچار بوون داوای ئاسايش و ئارامی له سه لآحه ددين بکه ن. سولتان به دهنگ
 داواکه يانه وه چوو و له ۲۹ ی جمادی يه که می سالی ۵۸۳ ک / ۱۱۸۷ (ن) دا
 شاره که درا به دهستی مسولمانه کانه وه^{۳۸}. بويه ده توانين بليين ئه و
 سه رکه وتنه ئه نجامی ئه و پروپاگنده نه بوو له شاره که دا ده کرا. هه روه ها
 نوو سه ره کان (الکتاب) پوليکی راگه يان دنی ده روونی گرنگيان بينی
 له سه رده می سولتان سه لآحه ددینی ئه يوبی دا له نيو ئه و نو سه رانه شدا
 (القاضي الفاضل) که سولتان ستايشی کرد کاتی بو مجاهيده کان دواوه و
 ووتويه تی: "وا هه ست نه که ن که من به شمشیری ئيوه توانيو مه ده ست
 به سه ر و لاتدا بگرم، به لکو به پينو سه که ی (الفاضل) توانيو مه ئهم کارانه
 ئه نجام بده م".^{۳۹} الفاضل وه سفی جهنگی ئازايانی گه له که ی ده کات و
 له وانه ش وه سفی شمشيره که ی سه لآحه ددين ده کات و ده لی:

ماضيات على الدوام دوامی هي في النصر نجدة الاسلام
 في يمين السلطان اذا جردتها اشبهتها صواعق في غمام^{۴۰}

۳۸ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ل ۳۳۰ "أبو الغداء: س.پ، ج ۲/ل ۱۵۶.

۳۹ المقرئزي: الخطط، ج ۲/ل ۳۶۶ "ابن العماد: س.پ، ج ۴/ل ۳۲۴.

۴۰ العماد الكاتب: خريدة القصر-قسم شعراء مصر، ج ۱/ل ۳۵. واته:

هه رده م له سه ر کاره کانی ليوه شاهه و ليها توو بيوه که له سه رکه وتندا هه رده م فرياد ره سی نيسلام

بووه

ئه و شيره ی که له لا راستی سولتان بکيشايه شيوه ی هه وره تريشقه له ئاسمانیکی

هه وراوی

(القاضي الفاضل) بوو به زمانحالی گهل و له سهر زاری سه لآحه ددینه وه بۆ خه لیفه و پاشاو میره کان قسه ی ده کرد. پروو داوه کانی ولآتی تو مار ده کرد و بلاو کراوه کانی په خش ده کرد و وینه ی جهنگه کانی دژ ی خاچ دروشمه کان ده کی شتا و نامه ی سه رکه و تنه کانی دهنووسی، ههروه ها وه سفی شورا کان و جهنگه کانی ده کرد، بویه نامه کانی له پال بایه خه ئه ده بیه که ی دا بایه خیکی میژوویان هه یه.

(العماد الکاتب) یش وه گه واهیده ریگ به شداری ده کات، که خوی شته کانی ده بیست و وه سفی جهنگه کانی ده کرد و ده رباره ی سه لآحه ددین ده یگوت: "له خزمه تی دابووم و له ته کیدا ده پویشتم و له ته کیشیدا داده به زیم".^{۴۱} سه رده می سه لآحه ددین به هیژترین سه رده می به ره نگار بوونه وه ی دوژمن بوو و پرپوو له سه رکه و تنی سه ربازی به شیوه یه کی ئه ده بی سه رکه و تنه کانی سه لآحه ددینی تو مار کردوو وه به هونراوه ش وه سفی ئه م سه رکه و تنانه ش ده کات، له وانه ش له پارچه هونراوه یه کدا که باس له پرزگار کردنی قودس و شام ده کات وه سفی سه لآحه ددین ده کات و ده لیت:

رأیت صلاح الدین أفضل من غدا وأشرف من أضحی، وأکرم من أُمسی

وقیل: لنا فی الارض سبعة أبحر ولسنا نرى الا أنامله
الخمس^{۴۲}

۴۱ العماد الکاتب: البرق الشامی، ج ۳/ ۱۵۰.

۴۲ العماد الکاتب: خریده القصر، بداية قسم شعراء الشام، ل ۳۴-۳۷، ۵۴-۵۶ "خریده القصر- قسم شعراء مصر، ل ۶-۹. واته:

به شیوه یه که سه لآحه ددینم دی که کهس وه کو ئه و روژ و شهوی نه کرد بیته وه له پایه داری و سه خاوه تی و جوامیری
پنیان وتین که له سه رزه وی جهوت ده ریا هه یه که چچی نی ————— مه پینج
په نه جه یمان دی

(العماد الكاتب) شه‌پرەکانی (نورالدین و صلاح الدین) ی تو‌مار کردوو و شاعیران هونراوه‌یان پیا هه‌لداوه و له‌سه‌ر زمانی ئه‌وان نامه‌ی نووسیوه و به‌ده‌ستی خو‌ی مرژده‌ی سه‌رکه‌وتنه‌کانی ده‌نوو‌سی کاتی‌ک که دوژمن له (عکا) شکا‌سی یان چل مرژده نامه‌ی نووسی،^{٤٣} له کاتی پزگارکردنی قودس، حه‌فتا نو‌سراوی مرژده به‌خشی نویسی که به‌سه‌ر خه‌لکیدا له مرژه‌وته‌کاندا ده‌خو‌ینراوه،^{٤٤} له‌وانه‌ش نو‌سراوه‌که‌ی بۆ (الدیوان) له به‌غدا که سه‌ره‌تا‌که‌ی به‌م ئایه‌ته ده‌ست پیده‌کات، ده‌لیت: { وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا }^{٤٥}. له‌کاتی شیکردنه‌وه‌ی نامه‌ی نو‌سهردا درده‌که‌و‌یت که سه‌ره‌تا به ئایه‌تیکی قورئانی پی‌رو‌ز ده‌ستی پیکردوو و دوا‌ی ئه‌وه‌ی سو‌پاسی خوا‌ی کردوو بۆ ئه‌و سه‌رکه‌وتنه‌ی به‌سه‌ر کافره‌کاندا و گه‌پانه‌وه‌ی قودس بۆ ژێ‌ر ده‌ستی موس‌لمانان، نامه‌که به‌رده‌وام ده‌بی‌ت له دره‌خستنی گه‌وره‌یی ئه‌و سه‌رکه‌وتنه تا وه‌سف کردنی هه‌موو سه‌رکه‌وتنه‌کان کۆتایی د‌یت جگه له (صور) که نو‌وسه‌ر مرژینی ئه‌وه ده‌دات که به‌م زوانه پزگار ده‌کر‌یت و ئه‌م نامه‌یه به په‌خشانیکی سه‌روادار (السجع) نو‌وسراوه.^{٤٦}

هه‌روه‌ها هاوه‌لیکردنی زانایان و سو‌فیه‌کان بۆ سه‌لاحه‌ددین له کاتی پزگارکردنی (بیت المقدس) دا سالی (٥٨٣/هـ / ١١٨٧ز) که خه‌لکیان هان ده‌دا

٤٣ ابو شامة: الروضتين، ج ٢/ ل ٩٦.

٤٤ ه.س، ل ١٥٩.

٤٥ واته: "خوا به‌وانه‌ی له ئیوه ب‌روایان هه‌یه و نا‌کار و چاکن، به‌ل‌ێ‌دی‌دا: له‌م زه‌مینه ده‌یان‌کاته جینگه نشین" هه‌روه‌کو چۆن ئه‌وانه‌ی به‌ر له‌وانی کرده ج‌ین‌شین. دینه‌که‌شیان - که خو‌ی په‌سه‌ندی کردوو- هه‌ر ب‌ویان داده‌مه‌زینی و ترسه‌که‌شیان بۆ ده‌کاته د‌نیایی". (سوره‌تی نور، ئایه‌تی ٥٥. وه‌رگ‌یراوی ما‌وستا هه‌ژار).

٤٦ ب‌روانه ده‌قی نامه‌که له پاشکۆی ژماره (٢).

بۆ جيهاد كردن و حەماسەتى خەلكيان بەرز دەكردەو، و مژدەى سەرکەوتنى نزيكيان بە خەلك دەدا كە نزيكەى (٨٨) سال بەدەستى خاچ دروشمەكانەو دەيل بوو كە لە سالى (٤٩٢/ك/١٠٩٨ز) دەستيان بەسەرى داگرتبوو، لەم بارەيەو (ابن شداد) دەليّت: "سەرکەوتنى گەورەى بەدەستەينا، خەلكيكي زۆر لە ئەهلى زانست و پەپرەو كەرانى تەريقەت كاتيک بيستيان كە خواى گەورە لەسەر دەستى سولتانا سەرکەوتنى بەدەست هيناو، لە كەنارەكان و قودس دا بە سوپاسگوزارى و نزاو پارانەو بۆ ئەو سەرکەوتنە بەرز بووبوو" ^{٤٧}.

لەو زانايانەى كە پۆليكي گرنگيان لە وشيار كردنەو دەى خەلكى بۆ جيهاد و بەرز كردنەو دەى ورەيان بۆ پزگار كردنى ولاتى شام بينى (الحسين بن عبدالله بن رواحة الانصاري) ^{٤٨} (ت ٥٨٥/ك/١١٨٩ز) يەكيكە لەو زانا بەناو بانگانەى كە شان بەشانی سەربازانى ئىسلام دژى دوژمنان دەجەنگان و پۆليكي گرنگيان هەبوو لە كۆپى پينمايە ئاينىيەكان و وەلامدانەو دەى خەلكى و خەلك خستە سەر پيگاي راست و بانگەشەيان بۆ جيهاد كردن و بەرز كردنەو دەى ورەيان دەكرد، كە لەشەرى خاچ دروشمەكان شەهيد بوو ^{٤٩}.

خۆ ئامادەكردنى دەروونى و هيرشى راگەياندن بۆ يەكخستنى هيزە ئىسلاميەكان و جيهاد كردن كاريكي سانا نەبوو، گيانى خۆ بەدەستەو دان و دووبەرەكى زۆر بەر بلاو بوو بەتايبەت لە نيو بەرپرسە ناوخوييەكاندا، بەلام ليها توويى و دلسۆزى واى كرد كە خەلك وشيار بكاتەو و پاي گشتى

٤٧ النوار السلطانية، ل ١٨٢.

٤٨ الحسين بن عبدالله بن رواحة الانصاري: له سالى ٥١٥/ك/١١٢١ز له دايك بوو باوكى وتاريخى حماد بوو، ماوهيك بە ديلي لای خاچ دروشمەكان مايەو، له سالى ٥٨٥/ك/١١٨٩ز له شەرى عكا كۆژا. (الكتبي: فوات الوفیات، مج ١/ل ٣٧٦-٣٧٧).

٤٩ الصفي: الوافي بالفیات، ج ١/ل ٣٧٦.

فشار بخاته سهر بهرپرسه ناوځوييه‌كان. سه‌لا‌حه‌ددين هه‌ولئ د‌ه‌دا بزوتنه‌وه‌ی جيهادی بۆ پرگار بوون فراوان بکات و هه‌موو جيهانی ئيسلامی تيّدا به‌شدار بّيّت^{٥٠}.

ئهمه سه‌ره‌پای پۆلی مزگه‌وته‌كان له پووی راگه‌يان‌دنی ده‌روونيه‌وه، چونکه مزگه‌وت له پوژانی هه‌ينی‌دا شوینی گوتار بّيژی بوو، له‌کاتی نائاسايیدا خه‌لکیان بۆ گوڤگرتن له‌و گوتاران‌ه‌ی که به‌و بۆنه‌يه‌وه ده‌دا کوڤه‌کرده‌وه، وه‌کو ئه‌وه‌ی له‌ دوا‌ی مردنی (الملك الصالح اسماعيل) سالی (٥٧٧/١١٨١) و جوله‌ی خاچ دروشمه‌كان له (دمياط) که‌ده‌يانوويست ده‌ست به‌سه‌ر مصردا بگرن، له‌سه‌ربازه‌كانه‌وه نوسراویک له‌و باره‌يه‌وه بۆ قاهره چوو و له‌مینه‌به‌ری مزگه‌وت خوینرايه‌وه که به‌م ئایه‌ته ده‌ستی پي ده‌کرد: { اٰفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ }^{٥١} ئه‌و نوسراوه پینما‌یی و ئاموژگاری زۆری تيّدا بوو که هانی خه‌لکی ده‌دا بۆ جيهاد له‌ پیناوی خودا و بووه هۆی ئه‌وه‌ی که خه‌لکی مصر قاهره ده‌ست به‌گریان و باوکه‌پو بکه‌ن، و خویان پي نه‌گه‌راو ژماره‌یه‌کی زۆریان بۆ جيهاد کردن ده‌رچوون^{٥٢}. هه‌ندیك جاريش گوتار له‌ مزگه‌وته‌كاندا نه‌ده‌خوینرايه‌وه ئه‌مه‌ش به‌گویره‌ی پيويست بوو، (ابن شداد) له‌ وه‌سفی شه‌ری (عكا) دا، ده‌یگيریته‌وه که سه‌لا‌حه‌ددين ميره‌و خاوه‌ن رایه‌کانی له‌ خپه‌وته‌که‌ی خویدا کو کرده‌وه و پي‌ی وتن که گو‌ی له‌ قسه‌کانی بگرن و پاشان وتی: "به‌ناوی خوا، سوپاس بۆ خوا، دروود له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ری خودا، بزائن که ئه‌م دوژمنه‌ دوژمنی خودا و دوژمنی ئیمه‌یه، و

٥٠ الجنحاني: حطين رمز الوحدة والتحرر، مجلة المؤرخ العربي، العدد (٣٩)، السنة ١٥، ١٩٨٩، ل ١٨٠.

٥١ واته: "سوکبارين يان گرانبارين، بۆ غه‌زایه‌ی ری دا‌بگرن و له‌ گیان و مال به‌خت کردن درنغ مه‌کن. گه‌ر بزائن هه‌ر به‌ قازانجی خوتانه". (سوره‌تی ته‌وبه، ئایه‌تی ٤١). وه‌رگه‌یراوی ماموستا هه‌ژار.

٥٢ المقریزی: الخطط، ج ١/ ل ٣٥٦.

هاتوونه ته ولاتمان، و پئیان ناو ته ناو خاکی ئیسلام، و خه ریکه به ته واوی به سهریانا سهرده که وی، په نا به خودا، ژماره یه کی که میان ماوه، و ده بی گرنگی بدریټ به پیشه کیښ کردنیان، وخوا فرمانی ئه وهی پئی کردوین، ئیوه دوزانن که ئیمه و سوپا که مان هیچ شتی کمان به دواوه نییه که بگاته فریامان، ته نها (الملك العادل) نه بیټ ئه ویش به ریگه وهیه، ئه م دوزمنه نه گهر بمینی و ده ست به سهر دهریادا بگریټ پشتیوانی ژور پهیدا ده کات، ئه مه بوچوونی منه، و هر که سیکیښ بوچوونی له م باره یه وه هیه به پیمان بلیټ^{۵۳}.

(ابن شداد) له وه سفی گه ماروی قودس دا له لایه ن دوزمنه وه ده لیټ: "کومه لئ میر له خپوه تی سولتان کو بوونه وه و پئی و تم که قسه یان له گه لدا بکه م و هانیان بده م بو جیهاد و ئه وهی خودا بو ی ئاسان کردم پی م وتن و به قسه یان کردم^{۵۴}.

نابی پو لی را گه یاندنی دهر وونی شاعیرانی سهرده می سه لآحه ددین له یاد بکه ین، کاتی که هی رشه تونده کانی خاچ دروشمه کان بو سهر شام دهستی پی کرد هانی شاعیرانی دها که هو نراوه بنووسن و به شان و بالی ئه و سهر کردانه دا هه ل بده ن که مسولمانان یان له حاله تی کی شکست و بی هیواییه وه گه یانده حاله تی راپه رین و به ره له سستی کردنی دا گیرکاری و سهر که وتن و به ته واوی دوزمنیان له ولاتا دهر کردووه، هر له سهره تاوه که سه لآحه ددین هاوړیپه تی (اسدالدین شیرکو)^{۵۵} ی مامی ده کرد له کاتی

۵۳ النواذر السلطانية، ل ۹۷.

۵۴ ه. س، ل ۲۱۲.

۵۵ اسدالدین شیرکو: ناوی (شیرکو بن شادی بن مروان) وه زیری خلیفه (العاضد) ی فاتمی بوو له مصر، شیرکو به واتای (اسد الجبال- شیری چیاکان) دیټ، سهر کردایه تی سی هه لمه تی کرد بو ولاتی مصر له سالی (۵۵۹/ک ۱۱۶۶ز) که به هه لمه تی یکه می سهر مصر ناسرا، و هه لمه تی دووم له سالی (۵۶۲/ک ۱۱۶۷ز). و سیپه م له سالی (۵۶۶/ک ۱۱۶۸ز)، شایه نی باسه ته نها دوو مانگ و پینج روژ له

هېرشه‌كاني بۇ سەر مصر تا گرته دهستی سهرکردایه‌تی، هه‌موو هه‌ولێکی بۆیه‌ک‌خستنی به‌ره‌ی ئیسلامی بووه له چوارچێوه‌ی ئامانجه ده‌روونیه‌کانی‌دا و شاعیرانی مصر و شام هاوێی بوون و وه‌سفی سهرکه‌وتنه‌کانیان ده‌کرد و شانازیان به‌ سوپاکه‌یه‌وه ده‌کرد، له‌وانه (أبو محمد فتیان) (٥٣٠-٦١٥/ك-١١٣٥-١٢١٨ز)^{٥٦} که وه‌سفی سه‌لاحه‌ددین و توانای سوپاکه‌ی و شکاندنێ خاچ دروشمه‌کان له (دمیاط) سالی (٥٦٥/ك-١١٦٩ز) ده‌کرد. هه‌روه‌ها (سبع بن خلف) ی شاعیریش وه‌سفی جیهادی سه‌لاحه‌ددین له‌ده‌ست به‌سه‌را گرته‌نی دیمه‌شق سالی (٥٧٠/ك-١١٧٤ز) ده‌کات، دواتریش ده‌ست ده‌کات به‌یه‌ک‌خستنه‌وه‌ی به‌ره‌ی ئیسلامی و گێڕانه‌وه‌ی داستانه‌ می‌ژوو بیه‌ک‌انی سهرکه‌وتن به‌سه‌ر دوژمناندا به‌ نه‌مری هێشتنه‌وه‌ی شه‌رکه‌رو ناوداره‌کانی سوپای سه‌لاحه‌ددین.

له‌ پوانگه‌ی ئه‌وه‌ی باسکراو سهرکرده‌کانی رای گشتی ئیسلامی له‌ سه‌رده‌می سه‌لاحه‌ددین له‌نوسه‌رو زاناو گوتار بیژو شاعیران له‌ پووی راگه‌یاننده‌وه کردیان، بووه‌ هوێ ئه‌وه‌ی گیانی جیهادی له‌ خوینی موسلمانان بچه‌سپێ و به‌زوویی ئه‌و بانگه‌شه‌یه‌ی که ئه‌و پووناکیرو خاوه‌ن بۆچوونانه سهرکردایه‌تیان ده‌کرد بووه‌ بزوتنه‌وه‌یه‌کی میلیی به‌هێز، له‌سه‌رووی هه‌موویانه‌وه سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یووبی که ده‌وله‌تیکی دامه‌زراند، قه‌له‌مه‌وه‌که‌ی له‌ حه‌له‌به‌وه درێژ ده‌بۆوه تاکو پووباری فو‌رات له‌ باکو‌ره‌وه تا قاهیره و پووباری نیل له‌ باشو‌وره‌وه و له‌ خۆ ئاماده‌کردنیشدا بوو بۆ

وه‌زاره‌ت مایه‌وه و له‌ ٢٢ی چه‌مادی الاخره سالی (٥٦٤/ك-١١٦٨ز) کۆچی دوایی کرد. بۆ زیاتر زانیاری ب‌روانه (م‌حی الدین: ئه‌سه‌ددین شیرکۆ ژياننامه و رو‌ئی له‌ شه‌ری خاجیه‌کاندا).

٥٦ ابن خلکان: س. پ، ج ٤/ ٢٤٧- العمداد الکاتب: خریده‌ القصر- قسم شعراء الشام، ج ١/ ل ٢٤٧.

په لاماردانی خاچ دروشمه‌کان له شام^۷، پراگه یاندنی دهروونی له سه‌رده‌می شه‌پرو ئاشتی دا هاوپه‌یمانی دیپلۆماسی یه، ئه‌مه‌ش چه‌کیکی کاریگه‌ره که له سه‌رخوویی و ئارام گرتن له‌گه‌رنگترین خاسیه‌ته‌کانیه‌تی، هاوکات له‌وی درده‌که‌وێت که پیشاندانی هیز بۆ دوژمن و ترساندنی له‌کاتی شه‌پرو ئاشتی دا چه‌ندین ئامانج ده‌سته‌به‌ر ده‌کات، خوئا‌ماده‌کردن و هیز پیکه‌وه نان ئامانجه‌کانی پراگه‌یاندنی جه‌نگی ده‌روونین، ئه‌ویش له‌ پێگای ترس بردنه‌ دلی دوژمنه‌وه که وای لیبکات زات نه‌کات بجولێته‌وه. بۆ نمونه له پوژی (۸ی محرمی سالی ۶۷هـ/ ۱۱ی ئه‌یلولی ۱۱۷۱ز) له‌ قاهره‌ نمایشیکی سه‌ربازی بۆ هیزه سه‌ربازییه مصریه‌کان ئه‌نجام درا، سه‌لاحه‌ددین ئه‌و کاته هیشتا وه‌کو وه‌زیری خه‌لیفه‌ی (فاتیمی) و جیگری (نورالدین محمود) بوو له مصر. نی‌ر‌دراوی (بیزنطه و خاچ دروشمه‌کان) ئاماده‌ی ئه‌و نمایشه بوون، پوژو شه‌ویک به‌رده‌وام بوو ژماره‌ی ئه‌و سوپا پیک‌خراوه‌ی که ئاماده‌ی نمایشه‌که بوو (۱۴۷) (طلب) ^۸ بوو ^۹، نه‌هاته‌وه‌کانیش (۲۰) (طلب) بوون، ژماره‌ی ئاماده بووانیش گه‌یشته (۱۴) هه‌زار، سواره‌کان زۆربه‌ی زۆریان له

۵۷ ئه‌وه‌ش دوا قوئاغ بوو له قوئاغه‌کانی یه‌ک گرتنی به‌ره‌ی ئیسلامی دواي رزگارکردنی حه‌له‌ب سالی (۵۷۹هـ/ ۱۱۸۳ز) سه‌لاحه‌ددین خو‌ی ئاماده‌کرد بۆ پوو به‌رووبونه‌وه‌یه‌کی به‌ر ب‌لاو له‌ دژی خاچ دروشمه‌کان. له‌ کاته‌دا خاچ دروشمه‌کان له‌ دوورگه‌ی (سینا) چه‌ند هیزشیکیان کرد تا‌کو گه‌یشته ناوچه‌کانی (السویس)، هه‌روه‌ها هه‌ندێ هیزشیان کرده سه‌ر (تیماء) له‌ باکووری نیمچه‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌بی. وای‌کرد (ارناط) میری (الکرك) ده‌ریای سوور دابه‌ش بکات و هه‌ولێ داگیرکردنی مه‌که‌و مه‌دینه‌ش بدات به‌مه‌به‌ستی کو‌نترۆل کردنی پێگه‌کانی بازگانی نێوان ئاسیا و مصر، ئه‌وه بوو هیزشی کرده سه‌ر هه‌ندیک له‌ به‌نده‌ره‌کانی مصر و حیجاز، به‌لام که‌شتی گه‌لی مصری توانی شکست به‌ هه‌وله‌کانی به‌ی‌نیت. به‌روانه (البنداري: س. پ، ل ۲۱۲، ۲۱۳).

۵۸ طلب: وشه‌یه‌کی کوردیه به‌ واتای میر دیت که فه‌رمانده‌ی (۲۰۰) سوار ده‌کات له‌ گۆره‌پانی شه‌ردا، هاوکات به‌ فه‌رمانده‌یی (۱۰۰ یان ۷۰) یش ده‌وتریت، بۆیه‌که‌م جار ئه‌م زاره‌ویه له‌ مصر و شام له‌ سه‌رده‌می سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یوبی به‌که‌هاته‌وه، پاشان واته‌که‌ی گۆرا بۆ (کتیبه‌- تیپ). (المقریزی: السلوك، ج ۱/ ۲۰۷ په‌راویزی - ۱).

۵۹ ابن شداد: س. پ، ل ۳۴۰-ا. ر. جب: س. پ، ل ۱۶۱.

(طواشیه‌کان) ^{۶۰} بوون، به‌لام ئه‌وانی تر له سوپاکه له (قه‌راغلامیه‌کان) ^{۶۱} بوون، سه‌رباری گالیسه‌که‌کان که پاشکۆی سوپاکه بوون ^{۶۲}.

به‌م شیوه‌یه سه‌لاحه‌ددین له جیبه‌جی کردنی ئامانجه‌که‌یدا سه‌رکه‌وتوو بوو، ئه‌ویش ئاراسته‌کردنی جه‌نگی‌کی راگه‌یاندنی ده‌روونی دژ به‌خاچ دروشمه‌کان بوو، بۆ نمونه له‌ماوه‌ی پیش‌په‌ریان له‌پیگه‌ی پلانیکی زیره‌کانه‌وه، که سه‌لاحه‌ددین خۆی داینا بوو تییدا هۆکاری په‌لاماری له‌ناکاو، و خستنه‌په‌روی هی‌زو پیش‌په‌روی به‌ره‌و (حطین) ^{۶۳}، له‌نمایشی‌کی سه‌ربازیدا بۆ په‌شوکاندن خاچ دروشمه‌کان و په‌کخستنی عه‌قل و هی‌زیان که بووه هۆی دروست کردنی درزیک له‌هاوسه‌نگی ده‌روونیاندا و متمانه‌یان له‌ئه‌رکی پوو به‌پوو بوونه‌وه یان سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر سوپای سه‌لاحه‌ددیندا جی له‌ق کرد، ئه‌مه‌بووه هۆی به‌تال کردنه‌وه‌یان له‌ئیراده‌ی پووبه‌پوو بوونه‌وه‌دا ^{۶۴}. وه‌کو له‌م ئایه‌ته‌دا هاتوه {سَأَلُّكَ فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ} ^{۶۵}. بی‌گومان گرنه‌ترین ئامانجه‌کانی سوپا رووخاندن و تیکدانی گیانی وه‌ی سوپای دوزمه‌نه، به‌ریگه‌ی کرده سه‌ربازیه‌کان، یان به‌ئامرازه‌کانی راگه‌یاندنی ده‌روونی، چونکه سوپای شه‌رکه‌ر هه‌ول ده‌دات ئامرازی خۆ ئاماده‌کردن وه‌ریگریت بۆ

۶۰ الطواشیه: سه‌ربازی په‌یه‌که‌مه... که به‌رزترین په‌ی سه‌ربازی ینکخراوه. العرینی: مصر فی العصر الایوبی، ل ۱۵۴، په‌راویزی (۱).

۶۱ القه‌راغلامیه: سه‌ربازی ئاساییه... له سه‌ربازی (الطواشیه) په‌یان نزمه‌ه، ئه‌مانه له‌کاتی تیپه‌ر بوونی سوپادا چاودیری ینگاو بانیاان له‌سه‌ر بوو، ئه‌مه‌و پیانی ده‌وتری تیپی (سه‌را سوکردن)، به‌روانه (المقریزی: السلوک، ج ۱/ ۱۸۷).

۶۲ المقریزی: السلوک، ج ۱/ ۱۸۷. ر.ج: س.پ، ل ۱۶۰-۱۶۱.

۶۳ زکار: س.پ، ل ۸۷.

۶۴ العسلی: فن الحرب الاسلامی، مع ۴/ ۱۳۸.

۶۵ واته: "منیش ترس وه‌یه‌ر خوانه‌ناسان ده‌نیم. سا ئیوه له‌میان ده‌ن و هه‌موو نه‌نگوسته‌کانیشیان به‌په‌رینن". سوره‌تی نه‌نقال، ئایه‌تی ۱۲، وه‌ریگریی ماموستا هه‌ژار.

سەربازەکانی، دواى ئەو سەرکەوتنەى خاچ دروشمەکان لە شەپرى (الرملة)دا بەسەر ئەيوبىيەکاندا بەدەستيان هینا، سەلاحەددین گەرايەووە ولاتى شامو فەرمانى دەرکرد کە سەربازەکانى خۆپيشاندا نیکى سەربازى نمایش بکەن بەمەبەستى گێرانهوى متمانه و وەرە بوو دەروونی سەربازەکان^{٦٦}. هەرۆهەا بوو بەرزکردنەوێ وەرەى موسلمانان و پووخاندنى وەرەى دوزمن سولتان سەلاحەددین، چەندین شیوازی راگەیاندى دەروونی بەکار دەهینا، وەك نمایش کردنى دیلەکانى دوزمن و ئەنجامدانى مانۆرى سەربازى بەتایبەتى لەپاش پووداوى (بيت الاحزان) سالى (٥٧٠هـ/١١٧٤ز) پاش سەرکەوتنى بەسەر خاچ دروشمەکان، دیل و سەرە کوژراوەکانیان گەيشته شارى دیمەشق کە هەردوو سواریان خستە سەر حوشتىک و هەریەکیان ئالایەکی لەگەڵدا بوو، هاوکات پيشه‌واکان بەسەر ئەسپەکانەووە بوون (الزردیه والخوده)یان پى بوو و لەدەستىکیاندا ئالایان پى بوو و هەر سى یا چوار یان کەمترو زیاتر لە گوریسیک بەسترا بوون، و ژمارەیه‌کی زۆر لە خەلکی شار لە پیرو گەنج و ژن و منال بوو بینینی ئەو دیمەنە پڕژانە سەر شەقامەکان و سوپاسى خویان بوو ئەو سەرکەوتنە گەورەیه‌ کردو وریان بەرز ببووەو زیاتر پەرۆشی جیهاد کردن بوون^{٦٧}.

لەو شیوازه دەروونیانەى سەلاحەددین پەپەرەوى دەکرد، ئەنجامدانى مانۆرى سەربازى بوو بوو ترساندى خاچ دروشمەکان و پووخاندنى گیانى مەعنەویان و پەكخستنى ئیرادەیان لە بەگژدا چوونیان بوو ئەيوبىيەکان و خولقاندنى حالەتیک لە دلە راوکی و ترس لەناو ریزەکانیان^{٦٨}، بوو ئەوێ لە ئەنجامى زالبوونی ئەو بارە دەروونیەدا بەسەر سەربازەکانیاندا توانای

٦٦ العماد الکاتب: البرق الشامى، ج٣/ ل٢٢١-٢٢٢ نوري: سياسة صلاح الدين، ل٢٧٤.

٦٧ أبو شامة: الروضتين، ج١/ ل١٠٨.

٦٨ مصطفى: س.پ، ل٢٦٠.

هاتنه مهیدانی شه‌پریان نه‌می‌نیت، نموونه‌ش له‌سه‌ر ئه‌مه ئه‌و مانۆره گه‌وره‌یه بوو که سه‌لاحه‌ددین له‌کاتی دره‌چوونی له‌دیمه‌شق ئه‌نجامیدا له‌یه‌کی موچه‌په‌می سالی (٥٨٣ه‌/١١٨٧ز)^{٦٩} به‌و شیوه‌یه سوور بوو له‌سه‌ر پروخان و تیکشکاندنی خاچ دروشمه‌کان له‌پووی ده‌روونی و مه‌عنه‌وی و سه‌ربازییه‌وه، کاتیک گه‌یشته به‌شارۆچکه‌ی (عشترا) له‌باکوری (الکرك) و کردی به‌شوینیک بو کوکردنه‌وه‌ی سه‌ربازه‌کانی و بانگه‌وازی په‌وانه‌ی هه‌موو هیزه‌موسلمانه‌کان کرد وه‌ک لافاو پێژانه‌سه‌ری له‌(مصر و شام و جه‌زیره و دیاربه‌کر) و هیزی پێگه‌یشته^{٧٠}، پاش ئه‌وه‌ی مانۆره‌که‌یان ته‌واو کرد، ژماره‌یان گه‌یشته (١٢) دوازه‌هه‌زار سه‌رباز له‌شیوه‌ی (اطلاب) پێکی خست، پاشان سه‌لاحه‌ددین پلانی بو‌شه‌ر دا‌رشت و سه‌ربازی بو‌ ناوه‌راست و هه‌ردوو قو‌ل و راست و چه‌پ دانا، به‌شیوه‌یه‌که‌ هه‌ریه‌که‌ له‌وانه له‌کاتی پووبه‌پووبوونه‌وه‌دا کاری خویان بزان^{٧١}، به‌م شیوه‌یه سولتان توانی وهری سه‌ربازه‌کانی به‌رز بکاته‌وه و وهری خاچ دروشمه‌کانیش بپروخین، له‌کاتیکدا له‌گه‌رمه‌ی به‌پێوه‌ چوونی شه‌ری (طبریه) دابوون، (ریموند) له‌م باره‌یه‌وه‌ وتی: "سویند بیت به‌خودا له‌کۆن و ئیستادا سه‌ربازی موسلمانانم دیوو، به‌لام هه‌رگیز له‌م سه‌ربازانه‌ی له‌گه‌ل سه‌لاحه‌ددین دایه به‌هیزترو زۆترم نه‌دیوو"^{٧٢}.

ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌ بو‌ بڵاوبوونه‌وه‌ی ترس و دله‌راوکی له‌نیوانیاندا، له‌ئه‌نجامی ئه‌و مانۆره‌ سه‌ربازییه‌ی که‌ سه‌لاحه‌ددین پێی هه‌ستا له‌ (طبریه)،

٦٩ المقریزی: السلوک، ج ١/ ٢٠٧.

٧٠ العماد الکاتب: الفتوح القسی، ل ٧١ "ابن شداد: س. پ، ل ٨٥.

٧١ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٣٢٣ "ابو شامة: الروضتين، ج ٢/ ٧٦ "ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/

ل ٣٠٦ "رنسیمان: س. پ، ج ٢/ ٧٣١-٧٤٢ "العسلي: صلاح الدین الايوبي، ل ١٥٦-١٥٧.

٧٢ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٣٢٤.

گومانى تيا نىيە راگەيانىدىنى دەروونى ھۆكاريكى گىرنگە لە ھۆكارەكانى سەرکەوتىن، دەتوانىن بلىين گىرنگىرىن ھۆكارە بۆ سەرکەوتىن، چۈنكى ئەو راگەيانىدە دەروونىيە لايەنى پۈزەتتىڭ لاي سەربازەكان دەخولقىنى و وايان ئى دەكات بەشىۋەيەكى بەردەوام لە ھالەتى ئامادەيى دابىن^{۷۳}.

سەلاھەددىن دەستى بە كىردە سەربازىيەكانى دژى خاچ دروشمەكان كىرد و گەورەترىن سەرکەوتىنى لە شەپرى (ھطىن) دا لە ۲۴ ى رەبىعى دووم سالى (۵۸۳/ك۴ ى تەمموزى ۱۱۸۷ز) بەدەست ھىنا^{۷۴}.

راگەيانىدىنى دەروونى لەسەردەمى شەپدا بەشىكى جەنگە كە لەپىش جەنگ و لەكاتى جەنگ و لەدوای جەنگدا دەرگىت، و بەنويترىن جۆرى چەك دادەنرى كە ئاراستەي بىرو باوەرو ئازايەتى و باوەر بەخۆ بوون دژى ئارەزووى جەنگ دەرگىت، ھەرۋەھا ئەم جۆرە جەنگىكى بەرەنگارى و ھىرش بىردنە لەكاتى جەنگ كە ھەولەدەت وورەي جەنگاۋەرەكانى بچەسپىنى و لەبەرەي ناوخۆۋە كۆمەك دەرگى و ھەول دەدات بۆ پروخاندنى وورەي دوزمن. ھەرۋەھا سەلاھەددىنى ئەيۋبى لە جىگەي خۇيەۋە ۋەكو سەرگىردەي سوپاي مۇسلمانان چەندىن شىۋازى راگەيانىدىنى دەروونى لە دژى خاچ دروشمەكان بەكارھىناۋە. بۆ نمونە سولتان سەلاھەددىن لە كۇتايى سالى (۵۸۵/ك۱۱۸۹ز) دا گەيشتە لوتكەي سەرکەوتىنى سىياسى و سەربازى، و خاچ دروشمەكان جگە لە شارەكانى (صور، انطاكياء، طرابلس، حصن المرقب)^{۷۵} ھىچ شويىنىكى تىريان

۷۳ عاشور: الحركة الصليبية، ج/۲ / ۸۰۴ پىريە: س.پ، ل۱۰۷.

۷۴ العماد الكاتب: الفتح القسى، ۲۳-ابن الاثير: الكامل، مج/۷ / ۳۲۶ "ابن شداد: س.پ، ل۱۲۱-ابو

شامە: الروضتين، ج/۲ / ۷۷-ابن واصل: س.پ، ج/۲ / ۱۹۰-ابن تغري بردى: س.پ، ج/۶ / ۳۲.

۷۵ حصن المرقب: شارۋچكە و قەلئەكى بەھىزە دەروانىتە سەرکەنارى دەرپاي شام و شارى

بانياس (ياقوت: س.پ، مج / ۴ / ۲۵۰).

به دهسته وه نه ما، ئەو سەرکه و تنه ی سه لآحه ددین له نامه کهیدا بۆ (سیف الاسلام طغتکین) ی برای که له (یمن) جیگری بوو ناردو تییدا نامۆژگاری دهکات و دهلیت: "نه مپۆ له ولآتی شام، که له ویدان، نه قسه ی ههره ده بیست، نه وتاریکی ناپه و، مه گهر سه لآو له یه کتر بکه ن و وه لامی پی بده نه وه" ٧٦.

ئهم دهسته وازانه به شیکن له شیوازه کانی پراگه یاندنی دهروونی لای سه لآحه ددین، سهره پای ئه مه توانی سهرکه و تن له گۆره پانی ناوخۆ و ده ره ودا دژی خاچ دروشمه کان به ده ست به ینی، توانی که سایه تیه قین له دل و ده روون نزمه کان له سهر پینگای خۆی دوور بخته وه، و سوپاکه ی له ژیر ئالای دهوله تی ئه یوبی دا یه ک بخت. هه ره ها سه لآحه ددین هاوارکردنی له جه نگدا به کارده هیئا به مه به سستی فیزکردن و به هیزی له کاتی پووبه پوو بوونه وه له گه ل خاچ دروشمه کاند. وه کو له م ئایه ته دا ها تووه: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ} ٧٧، له پیناو به زکردنه وه ی گیانی وه یی موسولمانان له کاتی شه پی خاچ دروشمه کان و به ده ست هیانی سهرکه و تن، و وه رگرتنی ههر شکستی که ئه گهر روویدا، به بیرهیانه وه ی ئه و ناز و نیعمه تانه ی خوا داویه به موسولمانان له پاشه روژدا ئه ویش به هه شته. له پۆژی سی شه ممه ی ٧ ی ربه یی دووم سالی (٥٨٧/ک/١١٩١ ز) و له کاتی ئابلوقه ی شاری (عکا) له لایه ن خاچ دروشمه کانه وه و کاتی سولتان هه والی وه ستانی موسلمانانه کانی

٧٦ ابو شامه: الروضتين، ج ٢/ ل ٣٦١ سعداوي: الحرب والسلام، ل ١٦-١٧.

٧٧ واته: "ئهی پیغه مبه ر! هانه ی باوه رداران بده ن بچه خه زا" ئه گهر ئیوه بیست که س بن و خوژاگر بن. به ئیزنی خوا- دوو هه زار که س له خوا نه ناسان راده نیی" چونکه ئه وان که سانیکی بی ئاره زن" سوره تی نه فال، ئایه تی ٦٥. وه رگیزاوی ماموستا هه زار.

له بهرهنگاری کردنی خاچ دروشمه‌کان پی گه‌یشت، سهربازه‌کانی به‌ره‌و خاچ دروشمه‌کان بردو کشانه‌وه نیو سه‌نگره‌کان تا سوپاکه‌ی هه‌مووی چوو ه ناوی، سولتان سه‌لاحه‌ددین وه‌کو دایکیکی منال ونبوو به‌ئه‌سپه‌که‌ی ده‌سوپرایه‌وه له‌ داوایه‌ک بو داوایه‌کی تر و خه‌لکی هانده‌دا بو جیه‌دا، له نیوان خه‌لکیدا هاواری ده‌کرد (وای بو ئیسلام). هاوارکردنه‌که‌ی سه‌لاحه‌ددین له‌ کاتی جه‌نگدا بو به‌رزکردنه‌وه‌ی وری موسلمانان بوو. ئه‌مه جه‌نگیکی هی‌رش بردنه‌ که سوپا به‌چه‌کیکی فیکری و سوژی له‌ پیناو پروخاندنی هی‌زی به‌ره‌نگار بوونه‌وه له‌ نیو سوپای دوژمندا پییه‌لده‌ستی^{٧٨}. پروخاندنی گیانی ووره‌یی گرنه‌ترین ئامانجه‌ که سوپا شه‌رکه‌ره‌کان هه‌ولئ بو ده‌ده‌ن ئه‌ویش له‌ پی‌گه‌ی شه‌ریکی سهربازی یان به‌ جه‌نگیکی راگه‌یاندنی ده‌روونی له‌کاتی شه‌ردا. که‌واته‌ هه‌ر لایه‌ک له‌ لایه‌نه‌کانی شه‌ر هه‌ول ده‌دات پی‌ش ده‌ستی‌کردنی شه‌ر یا له‌کاتی شه‌ره‌که‌ هه‌لویستی به‌رامبه‌ره‌که‌ی لاواز بکات به‌پی‌گای هی‌رش کردنه‌ سه‌ر لایه‌نی پو‌حی و ده‌روونی دوژمنه‌که‌ی و به‌هیز کردنی خو‌ی. له‌م پرووه‌وه له‌کاتی شه‌ردا، سه‌لاحه‌ددین خو‌ی به‌سه‌ر سهربازه‌کاندا ده‌گه‌راو هانی ئه‌دان و ووره‌ی به‌رز ده‌کردنه‌وه، فه‌رمانی به‌ چاکه‌پی ئه‌کردن و هانی ئه‌دان له‌و شتانه‌ به‌دوور بکه‌ونه‌وه که خراپن، خه‌لکیش ملکه‌چی وته‌کانی ئه‌بوون و به‌رامبه‌ر به‌و شتانه‌ی ئه‌و په‌تی ده‌کرده‌و هه‌لویستیان وه‌رده‌گرت^{٧٩}. ئه‌م شی‌وازه راگه‌یاندنه‌ ده‌روونییه‌ کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌ی له‌ به‌هیز کردنی وری هی‌زه‌کانیان هه‌بوو.

٧٨ نوفل: س.پ. ل ٣٤.

٧٩ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ل ٣٢٥- العسلي: فن الحرب الاسلامي، مج ٤/ ل ١٤٠.

له هۆکاره راگه یاندنه دهروونیەکانی ئەو شەپە موسڵمانەکان دەستیان بەسەر خاچە گەورەکه یاندا گرت، که پێی دەوتری خاچی خاچان (صلیب الصلیبوت) ، ئەم شەپە که خاچ دروشمەکان هەر لەسەرەتاوە لە پرووی دەروونی و مەعنەوی و سەربازییەوه تێیدا دۆرابوون، سەرەتای کۆتایی دەولەتەکیان بوو لە قودس^{۸۰}.

کەواتە دەتوانین بڵێن سەربازەکانی سەڵاحەددین ئەم شەپەیان بردهوه، بۆیه بەشەپێکی ئایینی راگه یاندنی نوێ دەژمێردری که مەملەکەتی خاچ دروشمەکان گەمارۆ درابوون و تێیدا پۆچی خاچ پەرستیان ون کردبوو، که چی سوپای سەڵاحەددین سالی (۵۸۳/ک/۱۱۸۷ز) لە ئاستیکی گیانی و مەعنەوی و دەروونی و حەماسەتییکی ئایینی وا دابوون وەک سەردەمی خاچ دروشمەکانی سالی (۴۹۱/ک/۱۰۹۹ز)^{۸۱}، کەواتە هەل و مەرجە که گۆپانی بەسەردا هات و پۆچی مەعنەوی و دەروونی هەموو کات سەرکەوتن دەستەبەر دەکات، چونکه بەهێزترین پالەنرە که سەرباز هان دەدات دابەزێتە گۆپەپانی شەپو بۆ بردنەوهی شەپەکه ورە بەرز بێت.

شکستی خاچ دروشمەکان لە شەپری (حظین) و کەوتنی (بیت المقدس) بەدەستی سولتان سەڵاحەددین و پزگار کردنی کەنارەکانی شام، دەنگدانەوهیەکی گەورە راگه یاندنی دەروونی بوو لەنیو ئەوروپادا، هەروەها کاریکی گەورە لە جیهانی مەسیحی کرد^{۸۲}، بۆ ئەو مەبەستەش قەشە و رەبەنەکان و زۆر لە ناودارەکانیان دڵتەنگی خۆیان بۆ ئەو دۆخە تازەیه نیشاندا و جەختیان لەسەر وەرگرتنەوهی قودس دەکردهوه و بۆ کۆکردنەوهی پشتگیری لە درژی موسڵمانەکان و گیرانەوهی (بیت المقدس)،

۸۰ قاسم: س.پ، ل ۱۴۳.

۸۱ بارکر: الحروب الصليبية، ل ۱۰۵.

۸۲ ابو الغداء: س.پ، ج ۲/ ل ۱۵۵-۱۵۶ حسن: س.پ، ج ۴/ ل ۱۰۷- سعادوي: التاريخ الحربي، ل ۲۱۵.

دەستیان کرد بە گەڕان بە ولاتە ئەوروپییەکاندا^{۸۳}، تابلۆیەکی گەورەیان پێ بوو و ئاماژەی بۆ گوۆپی پیروۆزی (مەسیح) دەکرد کە بەسمی ئەسیی موسلمانەکان پیس بوو و وێنەی مەسیحی لەسەر بوو و لەدواوە عەرەبیک بە قامچی لێی دەداو دەیان گوت ئەمە پێغەمبەری ئیسلامە لە مەسیح دەدات^{۸۴}، یەكەم کەس کە دەستی بە پرۆپاگەندە ی راگەیاندن کرد سەرۆکی (اساقیفە) ی شاری (صور)، (جوسیاس) بوو کە (کونراد مرکس) ی لە کوۆتایی هاوینی سالی (۵۸۳/ک/۱۱۸۷) نارد بۆ پرۆژئاوای ئەوروپا، چاویان کەوت بە پاپا (ئۆریانی سییەم)^{۸۵} راستی هەلۆیستی خاچ دروشمەکانیان لە ولاتی شام دەرخت، و دەلێن گوایه کاتی ک پاپا ئەمە ی بیست یەكسەر مرد^{۸۶}، پاپا (گریگوری هەشتم)^{۸۷} بە ناردنی نوسراو بۆ پاشای ئینگلتەراو فەرەنجە و و ئیمپراتۆری ئەلمانی دەست پێشخەری کرد، هەرچەندە کیشە ی

۸۳ أبو شامة: الروضتين، ج ۲/ ۱۵۱ "عاشور: الحركة الصليبية، ج ۲/ ۸۴۲.

Grousset: Histoire descroisdeset , 11,P.747."

۸۴ ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ۲۸۸ "النويري: س.پ، ج ۲۸/ ۴۱۶" باركر: س.پ، ل ۱۰۹.

۸۵ ئۆریانی سییەم: یاخود ایربانی سییەم، لە پاش شەری (حطین) و کەوتنی بیت المقدس بە دەستی موسولمانان بە بیستنی ئەم هەوالە جەرگەرە لە ۲۰ ی تشرینی یەكەمی سالی (۱۱۸۷/ک/۵۸۳) کوچی دوا ی کرد (سعداوي: الحرب والسلام، ل ۲۱۶)،

۸۶ عاشور: الحركة الصليبية، ج ۲/ ۸۴۳.

۸۷ گریگوری هەشتم: لە پاش مردنی (ایربانی سییەم) سالی (۵۸۳/ک/۱۱۸۷) بوو بە پاپای مەسیحیەکان، و بە وەرگرتنی ئەم پۆستە یەكسەر نامە یەکی پرۆپاگەندە ی ئاراستە ی دانیشتوانی ئەوروپا کرد، و توانی رێککەوتن نامە یەکی ئاشتبونەو لە نیوان پاشاکانی ئەوروپا و ژۆ بکات بۆ راگرتنی شەڕ و خستنی لاو ی کیشە کان بۆ ماو ی حەوت سال بە پێی پەیمانی (هدة الرب - ناگریەستی خواوەند - ئاشت ی خواوەند) و بەستنی ئەنجومە نیک لە (لۆمان) سالی (۵۸۴/ک/۱۱۸۸)، کە تیایدا بریاری سەپاندنی باجی دەیی (عشور صلاح الدین) ی کرا بۆ تەواو کردنی پێداویستیەکانی هەلمەتی سییەمی خاچ دروشمەکان بۆ رۆژمە لات. (رنسیمان: س.پ، ج ۲/ ۲۲-۲۴ - العمری: اصول العلاقات السياسية الدولية، ل ۱۴۹-۱۴۵).

زۆر له نڧوانيان هه‌بوو، به تايبه‌تى له نڧوان فه‌ره‌نساو ئينگلتها‌دا^{٨٨}، و ئاگر به‌ستيان راگه‌يان‌دو كيشه ناوخوييه‌كانيان وه‌لاناو به‌مه‌به‌ستى بلاوكردنه‌وه‌ى ئاشتى له‌نڧو هه‌موو كا‌ئوليكه‌كاندا شه‌ريان حه‌رام كرد، له‌پي‌ناو به‌شداريكردن له هه‌لمه‌تى ئازاد كردنى (بيت المقدس) له ده‌ستى سه‌لاحه‌ددين، سه‌ره‌پاي ئه‌مه مه‌سيحيه‌كان شه‌ره‌كاني (صورو انطاكي‌او طرابلس) يان له‌به‌رده‌ست‌دا مايه‌وه.^{٨٩}

ئهم هه‌لمه‌ته‌ى راگه‌يان‌دنى ده‌روونيه هيوايه‌كى له دليان جى هيشت و كه‌شتيه ئيتاليه‌كان كو‌تت‌پۆلى ده‌رياي روم (ناوه‌راست) يان ده‌كردو ئاماده‌بوون بو‌ گواستنه‌وه‌ى جه‌نگاوه‌ره خاچ دروشمه‌كان ئه‌گه‌ر كرڤيان بديه، له شيوازه‌كاني پرپياگه‌نده‌و راگه‌يان‌دنى ده‌روونى تايبه‌ت به سو‌زى ئايىنى كه خاچ دروشمه‌كان په‌يره‌وييان ده‌كرد، كاريگه‌رييه‌كى زۆرى هه‌بوو بو‌ كو‌كردنه‌وه‌ى هه‌موو توانا‌كاني جيهانى مه‌سيحى دژى موسلمانه‌كان، ره‌به‌ن و قه‌شه‌كان و خه‌لكانىكى زۆرو سواره ناو‌داره‌كانيان جلى په‌شيان له‌به‌ر كردوو (بطريكى قودس) ولاتانى ئه‌وروپاي مه‌سيحى پى گه‌ران‌دن و سو‌پى ده‌دان و بووه هو‌ى دروست كردنى گيانى دو‌ژمنايه‌تى له دژى ئيسلامه‌كان^{٩٠}، هانى ژماره‌يه‌كى زۆريان له پياوان و ژناندا بو‌ جه‌نگ يان پيشكه‌ش كردنى يارمه‌تى ماددى له جياتى خو‌يان، هه‌روه‌ها توانى ته‌نها له

٨٨ دواى شه‌وه‌ى ريككه‌وتن له‌سه‌ر پيش‌په‌وى بو‌ رۆژه‌لاتى ئيسلامى و دابه‌ش كردنى هه‌موو ده‌ست كه‌وته‌كان، هه‌روه‌ها دانانى باجى ده‌يى (ضريبة عشرية) له‌سه‌ر ئه‌و كه‌سه‌ى به‌شدارى ئه‌م شه‌ره‌ ناكات. و ئه‌م باجه به (عشور صلاح الدين) ناسراو بوو. (بولارد: س. پ، ل ٦٠، نوري: سياسة صلاح الدين، ل ٣٢٠).
 ٨٩ عاشور: الحركة الصليبية، ج ٢/ ٨٥٢، سعداوي: الحرب والسلام، ل ٢١، Grousset: Histoire des croisades, 111, P.18.

٩٠ ابن واصل: س. پ، ج ٢/ ٢٨٨-٢٨٩، العليمي: س. پ، ج ١/ ٣٣٠-٣٣١.

شارى (رومىيە)ى گەۋرە چۈرە كەشتى (شۋانى)^{۹۱} پىر بىكات لە پارە دۋاى
ئەۋەى ھۆكارى دەروونى و ئايىنى لا وروژاندن بۆ جىبەجى كىردنى
ئامانجەكانيان^{۹۲}.

بەرامبەر بەم كارە راگەيانندنەى خاچ دروشمەكان سولتان سەلاھەددىن
نوسراۋىكى رەۋانەى (رىچاردى شىردل) پاشاى ئىنگلتەرا كىردو پىئى
راگەيانند كە ئامادەىيە بۆ پىرۋىيە ۋە پىرۋىيە ۋە، چۈنكە ئەو سۈررە لەسەر
لەشكر كىشى بۆ پىرۋىيە ۋە، ۋەك جەنگىكى راگەيانندن دەروونى بۆ
ترساندن، ھەرۋەھا پىرۋىيە ۋە ھەممەتى دوۋەمى خاچ دروشمەكان بە
سەر كىرداىيەتى باۋكى (ھىرى دوۋەم) لە سالى (۵۴۴/۱۱۴۹ز) بەپىر
دەھىيىتەۋە، ئەو كاتە سەلاھەددىن ئەفسەرىكى بچوك بوو لە سوپاى
(نورالدىن محمود)ى فەرمانرەۋاى شام، كە بەرگرى شارى دىمەشقى لە
مەترسى خاچ دروشمەكان پىرۋىيە رابوو.

لە راستىدا ناۋى سەلاھەددىن زۆر بە خىرايى لە نىۋو ئەۋروپادا بىلاۋ
بۆۋە، بەشىۋەيەكى ۋا كە ترسى دەخستە دلۋ دەروونى ئەۋروپاىيەكانەۋە،
بۆ نمۇنە داىكان بۆ ژىر كىردنەۋەى مىدالەكانيان ۋە خەۋاندىيان بە
سەلاھەددىن ئەۋروپا دىيان ترساندن^{۹۳}.

پاشاكانى ئەۋروپا بە راگەيانندن ۋە پىرۋىيەگەندەى تايىبەتى خۇيان ۋىنەى
سەلاھەددىن بۆ دامالنى لە ھەممۇ رەۋىتىكى مۇۋانە پىشانىدە ۋەك
جەنگىكى راگەيانندن دەروونى، ھاندەر بۆ خۇئامادە كىردن ۋە بەشدارى لە

۹۱ شىنى: كەشتىيەكى گەۋرەى نەفەر ھەلگىر بوو، پىئى دەۋترا (دال)، بە (القار) بۆيە دەكرا، ھەرۋەھا قوللە
ۋ قەلەى تايىبەتەن لەسەر دروست دەكرد، بەمەبەستى بەرگرى كىردن ۋە ھىرش بىردن، (ابن مەماتى: قۋاين
الدۋاين، ل ۳۴۰ حسين: س. پ، ل ۳۴۲ ماهر: تاريخ البحرية في مصر الاسلامية، ل ۳۵۲).

۹۲ عاشور: أوروبا في العصور الوسطى، ج ۱/ ل ۴۶۶-۴۶۷.

۹۳ سعداوي: الحرب والسلام، ل ۲۴.

هه‌لمه‌تیکی نوئی خاچ دروشمه‌کان دژی سولتان سه‌لاحه‌ددین به‌کاریان هیئا، بویه نامه گوپینه‌وهی نیوان سه‌لاحه‌ددین و ئه‌وان بی سوود بوو، و نه‌گه‌یشتن به هیچ ئامانجیکی یه‌کلا که‌روه بو خزمه‌تی کی‌شه‌ی ئاشتی له سه‌ده‌کانی ناوه‌راستدا.

نوینه‌رایه‌تی ده‌سه‌لاته به هیزه‌کانی ئه‌وروپا پیکهاتبوو له (ئینگلترا، فه‌ره‌نسا، ئه‌لمانیا) له خو‌ئاماده‌کردنیک بو هه‌لمه‌تیکی نوئی که به هه‌لمه‌تی سی‌یه‌م ناسراوه^{٩٤}، بویه‌که‌م جار له میژووی هه‌لمه‌ته‌کانی خاچ دروشمه‌کان بو پوژمه‌لات تایبه‌تمه‌ندی علمانی و پراگه‌یانندی له خو گرتبوو، هاوکات لایه‌نه مادیه‌کان زات‌تر بوون له پوچه‌کان به‌سه‌ر سه‌رکرده‌کانی ئه‌م هه‌لمه‌ته‌دا.

بیگومان ئه‌مه ئه‌وه ناگه‌یه‌نیت که خاچ دروشمه‌کان به‌ده‌ست به‌ستراوی له ئاستی ئه‌یوبیه‌کاندا وه‌ستابن، ئه‌وانیش توانیان جه‌نگی پراگه‌یاندن له‌کاتی شه‌پدا ئاراسته‌ی ئه‌یوبیه‌کان بکه‌ن، به‌تایبه‌تی به‌رامبه‌ر به‌وه‌ش کاتی (ارناط) میری (الکرك) له سالی (٥٨٢/ک/١١٨٧) ده‌ستی به‌سه‌ر کاروانیکی گه‌وره‌ی ئه‌یوبیه‌کاندا گرت و هه‌موویانی به‌دیلی گرت^{٩٥}، هه‌رچه‌نده پیکه‌وتنیک کاتی له‌نیوانیاندا به‌سترا بوو که‌ماوه‌که‌ی چوار سال بوو له (٥٧٩/ک/١١٨٥) تاوه‌کو (٥٨٣/ک/١١٨٩) ز^{٩٦}، سولتان سه‌لاحه‌ددین نوینه‌ری خو‌ی بو لای په‌وانه‌کردو ئه‌و پیکه‌وتنه‌ کاتی‌یه‌ی به‌ییر هیئایه‌وه، داوی کرد دیله‌کانی ئازاد بکات، به‌لام (ارناط) ئه‌وه‌ی پەت کرده‌وه‌و داواکاریه‌که‌ی پشت گوی خست^{٩٧}، بگره‌ جه‌نگیکی پراگه‌یانندی ده‌روونی دژ به‌دیله

٩٤ بوزیاتر زانیاری به‌وانه نه‌خشه‌ی ژماره (٣) له‌پاشکۆکه.

٩٥ ابن‌الاثير: الكامل، مج ٧/ل ٣٢٠ "ابو شامة الروضتين، ج ٢/ل ٧٥" قاسم: س.پ، ل ١٤٣.

٩٦ دیورانت: س.پ، م ٤٤ ج ٤/ل ٣٦٦- زکار: س.پ، ل ٩٢.

٩٧ ابن‌الاثير: الكامل، مج ٧/ل ٣٢٠ "المقريزي: السلوك، ج ١/ل ٢٠٥" حسن: س.پ، ج ٤/ل ١٠٦.

موسلمانان ده ست پیکرد و پی ئی وتن: "نه گهر متمانەتان به (محەمەد) هەیه با (محەمەد) بیّت پزگارتان بکات". کاتی ک سەڵاحەددین ئەو هەوالە ی بیست، سویندی خوارد (ارناط) بە دەستی خۆی بکوژی داوی ئەو ی بە سەریدا سەر دکهوئیت^{۹۸}، مەبەستی (ارناط) لە ئاراستە کردنی ئەم جەنگه راگەیانندنە دەروونییه دژ بە ئەیوبیه کان جیبه جیکردنی ئامانجه سیاسیه دوژمن کاریهکانی خۆی بوو، بەبی ئەو ی پەنا بو جەنگی سەربازی بەریت، مەبەستی بوو ترس بخاتە دل و دەروونی ئەوانه ی لە کاروانه که ی ئەیوبیه کاندای بوون، هاوکات وره یان پروخینئ و ملکه چی داواکانی بن.^{۹۹}

کاتی کیش (بالیان) لە ریککه وتن و سازش کردن له گەل سەڵاحەددین بی ئومید بوو بیری کردووه جەنگی کی راگەیانندی دەروونی دژ بە سەڵاحەددین بەرپا بکات بو ترساندن ی له لایه ک و جی به جی کردن ی ئامانجهکانی له لایه کی تره وه^{۱۰۰}، بە سەڵاحەددینی گوت: "سولتان ئەو ه بزانه که ئیمه خه لکی کی زۆرین له وشاره دا، به ته نیا خودا نه بیّت که س نازانیّت، له جیاتی شه ر داوای ئەمان ده که ن، به برپا ی خویان وه لایمان ده ده ی ته وه وه ک وه لایمان ده ده کانی ترت، چه زیان به ژیا نه و رقیان له مردنه، نه گهر بینیمان له مردن به و لا وه هیچی تر نیه، سویند به خودا هه موو ژن و مناله کانمان ده کوژین و مال و

۹۸ دیورانت: س.پ، م ۴ ج ۴/ ۳۶ "بارکر: س.پ، ل ۱۰۴، ده لئین: "خوشکی سەڵاحەددین لەم کاروانه دا بوو، بەلام سەرچاوه ئیسلامیه کان ئاماژه یان پێ نه کردووه". سبط ابن الجوزي: س.پ، ج ۸/ ۳۸۹-العسلي: فن الحرب الاسلامي، م ۴/ ۱۳۵.

۹۹ لەم باره یه وه (گروسیه) ده لئیت: "نەم کاره... ئەو دزه دزیه وه ی کاریکی پیکرد که ئەو په ری بیزاری له وپژدانی موسلماناندا بخولقینئ، زۆری پێ نه چوو سەڵاحەددینی ئەیوبی شه ری له گەل خاچ دروشمه کاندای ده ست پیکردووه، (ارناط) ههستی موسلمانانەکانی سەر له نوێ گرتیبه ردا یه وه کاتی ک هه شتیه که ی خۆی خسته نیو ده ریای سووره وه و هه ره شه ی له شاره پیروژهکانی موسلمانان وه کو (مه که وه مه دینه) ده کرد، نه مه ش به له که دار کردنکی گه وه ی پیروژترین حو په متی موسلمانان ده ژمیرد ریت (الحروب الصليبية، ۷۳ ل).

۱۰۰ ابن الاثير: الكامل، م ۷/ ۳۳۳.

حالیڻشمان دہسوتینین، ناھیلین دواي خوڻان سود له يہک دہرہم يا دينار وہر بگرن، قبول ناکہین ژن و پياومان ئیہانہ بکړین يان بہ ديلي بگړین، ئہگہر لہوانہ بووینہوہ ئہوا گومہزہ بہردينہکہ و مزگہوتي (الاقصى) و شوینہکانی تر ویران دہکہین و ھہموو ديلہ موسولمانہکان دہکوژین کہ ژمارہیان (۵) ھزار دہيټ، ھاوکات ھہموو ئاژہلہکان دہکوژین، ئہو کاتہ بو شہرپک دہر دہچين کہ ھہرکہ سيک گيان و خویني خوئی پپاريژی، ئہوکاتہ کہ سيک ناکوژيټ، ئہگہر چہند کہ سيک وہکو خوئی نہکوژيټ، يا بہ سہرہرزی دہمرين يادلیرانہ سہر دہکہوين^{۱۰۱}. (بالیان) بہم شيوازہ راگہ ياندنہ دہرووذيہ تواني سہلآحہ ددين بترسيټي، ئہو ئامانجہش جي بہجي بکات کہ لہ پيناويدا ھاتوہ.. ئیدی سولتان فہرمانی دہر کرد کہ کوټوونہ وہيہک بو ئہنجومہنی راويژکار يہکہی بہستيت، تاوہکو لہ بارہی ئہوہوہ کاری پيويست بکړيت لہ ئاست قسہکانی (بالیان) راو و بوچوونی خويان دہر بړن.. وہک ترسيک لہو قسانہی (بالیان) وتويہتی کہ ھہموويان لہ سہر ئہوہ پيکھاتن کہ وہلامی دنيا بوون بدن بہ خاچ دروشمہکان^{۱۰۲}.

کاتيکيش سولتان سہلآحہ ددين چوہ ناو شاری (قودس) ھوہ، شيوازی راگہ ياندنيکی دہروونی ئاشتخيوازانہی گرته بہر، کاتيک دہرگاکانی کلّيسہی (القيامہ)^{۱۰۳} ی بہمہ بہستي بيہ شکردنی خاچ دروشمہکان لہو شوینہ پيرؤزہ

۱۰۱ العماد الکاتب: الفتح القسي، ل ۱۲۶-۱۲۷ ابن الاثير: الکامل، مج ۷/ ل ۳۳۴ ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ۲۱۲-۲۱۴ النويري: س.پ، ج ۲۸/ ل ۴۰۴.

۱۰۲ ابن الاثير: الکامل، مج ۷/ ل ۳۳۵ ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ل ۳۱۵ النويري: س.پ، ج ۲۸/ ل ۴۰۵.

۱۰۳ قيامہ يان قمامہ: مہترين کلّيسہی خاچ دروشمہکان بوو لہ (بيت المقدس)، دہکويټہ ناوہ راستی شارہکہ، گورستانیکي ليہ پئی دلّين (القيامہ)، چونکہ پنيان وايہ کہ (مسيح) قيامہتی لہوي ھہستاوہ، بہلام راستی ناوہک قيامہ نزيہ بہلکو القمامہ، چونکہ زبلخانہی دانيشتوانی شارہکہ بوو، ھہروہا لہ سہر شورای شارہکہ دہستی خراپہ کارانيان دہبری و دزہکانيان تيذا لہ خاچ دہدا، بہلام کاتيک مہسيح لہ خاچ درا (واتا ئہو کہ سہی کہ شيوہی لہ مہسيح دہجوو) لہوکاتوہ ئہو شوینہ پيرؤز بوو لايان.

داخست، به لām لهو بارهیه وه پرسی به گه وره پیاوانی دهوله ته که ی کرد.. هندیکیان ئامازه یان بۆ پوو خاندنی خانوو هکانی ده کرد تاوه کو میوان پووی تینه کهن، هندیکیشیان وتیان ئه وه هیچ سوودیکی لینا که ویتته وه، چونکه په رستراوی ئه وان له شوینی خاچ و گوڤه که یه نه ک چه ند خانوویه کی بینراو، سه لāحه ددینیش ئه و بۆچونه ی پئ باش بوو و چاوی له (عمر بن الخطاب) بری کاتی که نه یرو خاند له کاتی پزگار کردنی (بیت المقدس) دا، له هه مان کاتدا فه رمانی ده رکرد به کردنه وه ی بۆ هه رخاچ دروشمیک کاتی که سه ردانی ده کات، به رام بهر به کرئیه کی دیاری کراو^{۱۰۴}. ئه مه ش بۆخوی جهنگی کی راگه یان دنی ده روونی گه وره بوو له حاله تی نه بوونی شه ردا که سه لāحه ددین بۆ جئ به جئ کردنی ئامانجه سیاسیه کانی و خولقاندنی حاله تی کی ده روونی پر له ترس و سه رسامی و بیزاری له نیوان خاچ دروشمه کان، به هه مان شیوه ی سه لāحه ددین.. له کاتی گه مارۆدانی شاری (عکا) دا که ماوه ی دوو سالی خایاند له (۵۸۵/ک/۱۱۸۹) تاوه کو سالی (۵۸۷/ک/۱۱۹۱) له ماوه ی پیش په روی هه لمه تی سییه می خاچ دروشمه کان به سه رکردایه تی سی له پاشا گه وره کانی ئه وروپا ئه وانیش (فلیب ئوگستس)^{۱۰۵} پاشای فه رهنساو (ریچاردی شیردل) پاشای ئینگلته را و

به لām ئیمه پیمان وانیه که ئه م شوینه پیروژه زبلخانه بیت). (ناصر خسرو: س. پ، ل ۷۴-۷۵ "یا قوت: س. پ، مع ۴/ ل ۴۴).

۱۰۴ العماد الکاتب: الفتح القسی، ل ۱۴۵-۱۴۶.

۱۰۵ فلیب ئوگستس: یان فیلیبی دووم ن که ناز ناوی (الفتح یا الغازی) بوو کوپی لویسی جه وته مه، له سالی (۵۶۱/ک/۱۱۶۵) له شاری غینیس له دایک بووه، و له سالی (۵۷۶/ک/۱۱۸۰) ببوو پادشای فه رهنسا. به شداری هه لمه تی سییه می خاچ دروشمه کانی کرد بۆ پزگار کردنی قودس، شه ری هه ردوو پادشای ئینگلیترای کرد (هنری دووم و ریچاردی شیردل) ی کوپی و توانی سه ریکه ویت به سه ریاندا. له سالی (۶۲۰/ک/۱۲۲۳) کۆچی دوا ی کرد. (العسلی: فن الحرب الاسلامی، مع ۴/ ل ۲۲۳، په راویزی (۱)).

(فردريك بهريره‌روسا) ئىمپىراتورى ئەلمانىا بون^{۱۰۶}، لەو شىۋازە راگەياندەنە دەروونىانەى كە (فردريك بهريره‌روسا) بەكارى دەھىنا لەكاتى خۆئامادەكردن بۆ ھەلمەتى سىيەمى خاچ دروشمەكان نوسىنى نووسراوىك بوو بۆ ئەو سەركردانەى كە سوپاكەى بە ولاتەكەيان تىدەپەرپىت وەكو پاشاى (المجر- ھەنگارىا) و ئىمپىراتورى (بىزنطى)، (اسحاق انجيليوس) و سولتانى سەلجۇقى (قلىچ ارسلان) و نامەيەكى بە نوینەرېك بە ناوى (ھنرى دييتز) نارد كە ھەرەشەو گۆرەشە بوو لە سەلاحەددىن و داواى لىدەكرد ھەموو (فەلەستىن)يان بۆ بگىرپىتەو و لە گۆرەپانى (صوعن)^{۱۰۷} پووبەپرووى بىيتەو. لە سالى (۵۸۴/ك ۱۱۸۸ز) نوینەرى (بىزنطى)يە كان گەيشتە (نورمېرگ) لە ئەلمانىا بۆ خۆئامادە كردن و كۆكردنەو پىداويستى تەواو بۆ كارئاسان كردنى تىپەر بوونى سوپاى خاچ دروشمەكان بە ولاتى ئىمپىراتورى (بىزنطى)دا. ھەرۋەھا لە سالى (۵۸۵/ك تشرىنى دووھمى ۱۱۸۹ز) پاشاى (المجر) و سولتانى (سەلجۇقى) وەلامى داواكارىيەكەى (فرىدريك بهريره‌روسا)يان دايەو و پەيمانى ھاوکاریان پىدا. بەلام وەلامى سەلاحەددىن بەھىز بوو، دەربارەى ئەم وەلامە (سعداوى)دەلپت : "گيانى ئازايەتى عەشايەرى كوردى و دىلۇماسىيەتى ئەيوپىيى مصرى پىوھ ديارە"^{۱۰۸}. ئەمەش بۆخۆى شىۋازىكى راگەياندەنى دەروونى بوو كە سولتان سەلاحەددىن لە دژى بهريره‌روسا پىادەى كرد. راگەياندەنى جەنگى دەروونى لەكاتى شەردا ھۆكارىكى گشت گىرو تەواو لە ھەلوئىستى سەربازى كە لە

۱۰۶ گروسىيە: س.پ، ۷۶.

۱۰۷ صوعن: ئىستىئاسراوھ بە (صمان الحجر) لە پۆژھەلاتى پووبارى نىل لە ولاتى مصر نەو شۆئەيە كە فىرەئون و موسا بەيەك گەيشتن. بىروانە (رنسىمان: س.پ، ج ۳ / ۳۳).

۱۰۸ التاريخ الحربي ۲۱۸.

هه موو کاتیځدا کاریگه‌ری هه‌یه^{۱۰۹}، هه‌لده‌ستی به پروخاندنی وره‌ی هی‌زی دوژمن، هه‌روه‌ها راگه‌یانندی ده‌روونی له‌سه‌رده‌می جه‌نگدا هه‌ولده‌دات بو پی‌گرتن له‌ئەندامانی سوپاکه‌ی بو‌ئەوه‌ی نه‌چنه‌ به‌ره‌ی دوژمنه‌وه، و هه‌ولدان بو‌ئەوه‌ی دۆسته‌کانی دوژمن بی‌لایه‌ن بکات و کاریگه‌ری کردنه‌ سه‌ر سوپای دوژمنه‌وه به‌وه‌ی که به‌ره‌نگاری هی‌چ سوودیکی نییه^{۱۱۰}.

ئەمە‌ی دوا‌ییان واته‌ ئیمپراتۆری ئە‌لمانیا له‌ ماوه‌ی به‌‌پێوه‌ چوونی هه‌لمه‌تی ناوبراودا جه‌نگی‌کی راگه‌یانندی ده‌روونی دژ به‌ سه‌لاحه‌ددین به‌‌ریا کرد، کاتیځ نامه‌یه‌کی درێژی بو‌ نووسی له‌ سالی (٥٨٤/ك١١٨٨ز) و داوای له‌ سه‌لاحه‌ددین کرد ده‌ست له‌ (بيت المقدس) و ناوچه‌کانی تری پوژه‌لات که له‌خاچ دروشمانی بووه‌وه هه‌لب‌گرت، (فریدریک) سه‌لاحه‌ددینی له‌ مه‌ترسی ئە‌نجامه‌کانی ئە‌م شه‌ره‌ ئاگادار کرده‌وه^{۱۱۱}، که‌چی سه‌لاحه‌ددین له‌هه‌مان سالدا به‌رامبه‌ر به‌وه به‌جه‌نگی‌کی راگه‌یانندی ده‌روونی له‌ پی‌گه‌ی نامه‌یه‌کی درێژه‌وه وه‌لامی نامه‌که‌ی (به‌ره‌رو‌سا)ی دایه‌وه، نامه‌یه‌که‌ که‌ حه‌ماس و هی‌زو متمانه‌ی سه‌رکه‌وتنی لی‌ئە‌پ‌رژا، که‌ بو‌خۆی نیشه‌انه‌ی دیبلۆماسیه‌تیکی به‌رزو گرنگیدانیکی به‌رفراوان بوو به‌سیاسه‌تی نیو ده‌وله‌تی هاوچه‌رخ دووپاتی کرده‌وه که‌ سووره له‌سه‌ر به‌ زۆر گێپ‌رانه‌وه‌ی (صورو طرابلس و انطاکیا) و ئە‌وه‌ قه‌لایانه‌ی خاچ دروشمه‌کان که‌ له‌پوژه‌لاتدا ماون، ئە‌گه‌ر زوو به‌زویی سه‌رکرده‌کانی خو به‌ده‌سته‌وه نه‌ده‌ن. هه‌روه‌ها سه‌لاحه‌ددین ئاماژه‌ی بو‌ په‌رینه‌وه له‌ ده‌ریای ناوه‌راست کرد بو‌

۱۰۹ نصر: س.پ، ج ۱/ل ۱۱۰.

۱۱۰ رشتی: س.پ، ل ۲۷۳.

۱۱۱ له‌به‌ر ئە‌وه‌ی زۆریځ له‌گه‌لانی ئە‌وروپا هاوکاری ده‌بن و شان به‌شانی هی‌رش ده‌کهنه سه‌ر پوژه‌لات و قه‌لای شوینه‌کانیان ته‌ختی زه‌وی ده‌کن و مال و گێنگه‌کانیان وێران ده‌کن، ژنه‌کانیان ده‌بن و مناله‌کانیان هه‌تیو ده‌خن.

داگیرکردنی خودی ئه وروپا، ئه گهر (به ره رۆسا) پێ له سهر هه پره شه کردن له سهر ناشتی و ئاسایشی ناوچهی پوژژه لاتدا هه لئه گریته^{۱۱۲}.

(پیچارد شیاردل) شیوازیك له شیوازه کانی جهنگی پراگه یاندنی دهروونی به کارهینا که بریتی بوو له کاری چه واشه کاری و فرت و فیل بوخوی و جاریکیان نوینه ری خوی په وانه ی لای سولتان سه لآحه ددین کرد^{۱۱۳}. پاشان خاچ دروشمه کان ناچار بوون که له (الرملة) سالی (۵۸۸/ک/۱۹۲ن) بکشینه وه و بو داواکردنی پیکه وتن و ناشت بوونه وه نوینه ریان نارد، کشانه وه ی پیچارد کاردانه وه یه کی گه وری هه بوو له نیو پیزی موسلمانانه کان و سه لآحه ددین هه ناسه یه کی پیا هاته وه و وری سه ربازه کانیشی به رزببووه^{۱۱۴}. وه کو له م ئایه ته دا هاتووه: { وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ }^{۱۱۵} (پیچارد) نامه یه کی بو سه لآحه ددین نارد، تییدا هاتبوو "موسلمانانه کان هیلاک بوون و ولات ویران بوو، مولک و مالیکی زور به فیرو درا، خه لکیکی زور کوژرا، ئه م کارهش هه قی خوی بردو هیچ باسیک نه ماوه ته نیا قودس و خاچ نه بیته. قودس په رستگامانه و هه رگیز ده ستبهرداری نابین و هه مووشمان له پیناوی بکوژیین وازی لی ناهینین، ولاته کان هه موومان بو ده گیرنه وه، و خاچی خاچان لای ئیوه ته نیا داریکه هیچ به هایه کی نییه، به لام لای ئیمه زور پیروزه و سولتانه کان بو فه رمان په وایی به کاری ده هینن، ده مانه وی له و

۱۱۲ سعداری: الحرب والسلام، ل ۲۱-۲۲.

۱۱۳ العماد الکاتب: الفتح القسی، ل ۵۰۱ ابن شداد: س. پ، ل ۱۵۱.

۱۱۴ المقریزی: السلوک، ج ۱/ ل ۱۰۹ عاشور: الحركة الصلیبیه، ج ۲/ ل ۸۹۳.

۱۱۵ واته: "ئه گهر داوای شه ریه سیان کرد، قبولی که و هه رخوت به خودا بسپیره" هه ر خوی گویندیر و زانایه"، سوره تی ئه نفال، ئایه تی ۶۱. وه رگیپاوی ماموستا هه ژار.

هیلایه پشوو بدهین" ^{۱۱۶}. ههروهه (پیچارد) له کاتی دانوساندنه کانی له گهڵ سولتان سه لاهه ددینی ئه یوبی شیوازی هه ره شهو زۆری به کار دهینا، بۆ نمونه به سه لاهه ددین دهلی: "به دواکه وتتم له خۆبایی مه به، بهران دوا ده که وی بۆ ئه وهی قوچ بووه شیئی" ^{۱۱۷}.

سه لاهه ددین له وه لاما وتی: "قودس چۆن هی ئیوهیه ئاوا هی ئیمه شه، و لای ئیمه زۆر پیروژتره وه کو لای ئیوه، چونکه پیغه مبه رمان (د.خ) له ویوه چوو بۆ ئاسمان و شوینی کۆبوونه وهی فریشته کانه، و باوه ر ناکه م هیچ کاتی وازی ئی بهین و ناکری باسی ئه و شته لای موسلمانانه کان بکهین، به لام و لاته کانیش له بنچینه دا هی ئیمه ن و ئیوه به شیوهیه کی کت و پر دهستان به سه ریاندا گرت، که به هوێ لاوازی ئه و کاته ی موسلمانانه کانه وه بوو، و له ناو چوونی خاچیش به دهستی ئیمه کاریکی مه زنه، و ناتوانین واز له هیچ شتی بهین ئه گه ر له به رژه وهندی گشتی موسلمانان نه بیی" ^{۱۱۸}.

ئه گه ر ناوه روکی هه ردوو نامه که شی بکهینه وه ده بینین نامه ی یه که م بوئی دوړاندنی ئی دیست له لایه ن (پیچارد) وه، که ئاماژه بو هیما ئایینییه کانیان ده کات و وه کو قودس و ئاماده ن له پیناویدا فیداکاری بده ن و به وه کو تاییی پێ دینیت که سه لاهه ددین خاچه که یان پێ بداته وه، و نامه ی دووهم به زمانیکی پر له هیزو (منطق-لۆژیک) وه لامی ده داته وه و باسی مافیکی ره وای موسلمانانه کان ده کات. هه ردوو نامه که به زمانیکی پروپاگهنده ی ئایینی نوسراون که له ناوه روکدا باس له ترس و توقاندن ده که ن له پینا و به دهسته ئینانی ده سکه وت و شکانی به رامبه ر.

۱۱۶ ابن الفرات: س.پ، ۴م ج ۲/ل ۳۹.

۱۱۷ بروهه (ابن واصل: س.پ، ج ۲/ل ۳۹۰-۳۹۱).

۱۱۸ ابن الفرات: س.پ، ۴م ج ۲، ل ۳۹-۴۰.

به‌شی پینجه‌م
شیّوازه‌کانی تری جه‌نگی ده‌روونی

شیوازەکانی تری جەنگی دەروونی

هیچ سنووریکی دیاریکراو و شیوازیکی تایبەت بۆ جەنگی دەروونی نییە، بەڵکو هەموو ئەم ھۆیانە دەگرێتەوێکە لە پیکانی ئامانجدا بەکار دێن و پێیان دەوترێ شیوازەکانی جەنگی دەروونی^۱، لە گەڵ ئەوەشدا شیوازەکانی جەنگی دەروونی بۆتە زانیارییەکی گرنگ و پەڕوێندێ بە جەنگ و پرۆپاگەندە و توانا و سنوورەکانیەوێکە^۲، چونکە بۆ ئیفلێج کردنی وری دوژمن و کەم کردنەوێ توانای لە جەنگداو ترس خستەنە نیو دڵەوێ بە مەبەستی خۆ بە دەستەوێ دانیان، ئەم جوړە جەنگە لە شەڕ و ئاشتی دا هەر بەردەوامەو پێش روودانی شەڕ بە مەبەستی دابەزاندنی وری دوژمن و ناچارکردنی بۆ خۆ بە دەستەوێ دان بە کار دیت^۳، چەندین لایەنی ژیان دەگرێتەوێ لەوانە سیاسەت و ئابووری و کۆمەلایەتی ... تاد، ھەر وھا جەنگی دەروونی بە ترسناکترین جەنگ دادەنرێت و بۆ بە دەستەوێنان و جیبە جیکردنی پلانیکی ستراتیژی، چونکە بە کارھێنانی پلانیکی بە مەبەستی کارکرنە سەر پاو سوژ و پەفتاری کۆمەلە کەسیک پیاوێ دەکریت^۴، لە سەردەمی دەوڵەتی ئەیوبی و بەتایبەتی لە سەردەمی سولتان سەلاحەددین دا چەندین جوړی جەنگی دەروونی و شیوازەکانی زۆر بە لیوێ شاوھیی بە کارھێنراو، و کاریگەری جەنگە دەروونییەکانی ھاوشان و پالپشتی سوپا چە کدارە کە ی بوو، بە کارھێنانی ئەم جوړە جەنگە و شیوازەکانی ھاوشانە یان لە گەڵ مەبەستەکانی جەنگی دەروونی و

۱ الدباغ: المرجع فی الحرب النفسية، ل ۵۹.

۲ الدباغ: علم النفس العسكري، ل ۱۷۸.

۳ زهران: علم النفس الاجتماعي، ل ۳۵۶.

۴ عبدالله: الحرب النفسية و الشائعات، ل ۱۵.

تاقیکردنه وه کانیدا یه ک ده گریته وه، ئەم تاقیکردنه وانە لە جەنگەکانی
 سەڵاحەددینی ئەیوبی دا دژی خاچ دروشمەکان بەتەواوی پەنگی
 داوێته وه^۵، ئەو کارانەی کە سولتان سەڵاحەددین لە ولاتی شام و مصر و
 ناوچە کەدا کردی، پراکتیزە کردنیکی سەرکەوتووی جەنگی دەروونی بوو
 شان بە شانی ئەو جەنگانەی کە سوپاکە ی دەیان کرد.

بۆیە بە دەست هێنانی ئەم سەرکەوتنانەی لە بەرەکانی شەپدا بو
 پیادەکردنی (جەنگی دەروونی) دەگەڕێتە وه، بەلام لە سنوورو
 چوارچۆیەکی دیاریکراودا، کە لە خزمەت ئەو ئامانجانەدا ییت کە هیزە
 چە کدارەکانی هەولێ بە دەست هێنانی دەدەن^۶.

۵ نوفل: الحرب التفسية من منظور اسلامي، ل ۱۹۳.

۶ العسلي: فن الحرب الاسلامي، مج ۲/ ۲۱۲ - ۲۱۳.

باسی یه کهم: جهنگی دهرونی به هیژکراو

Reinforced

ئەو جهنگه دهرونییه که ئاراسته‌ی گهلانی ناوچه پزگارکراو و داگیرکراوه‌کان ده‌کریّت، له‌گه‌ڵ بوونی چەندین ئامانج بۆ به‌هیزکردنی کردە سەربازییەکان لەهەرییمی داگیرکراوی دوژمندا^٧، ئەوەش بۆ بە‌ده‌سته‌ییانی فراوانترین بوار لەهەماهه‌نگی کردنی مه‌ده‌نییه‌کان له‌گه‌ڵ هیژه‌کانی (سوپادا)، که هه‌ول دهدات بۆ چه‌سپاندنی کۆله‌که‌کانی ئەو سەرکه‌وتنانه‌ی که جهنگی دهرونی ستراتیژی و تاکتیکی به‌ده‌ستیان هی‌ناون و گو‌پرانی ئەم سەرکه‌وتنانه بۆ راستیه‌کی ته‌واو نه‌گو‌پ،^٨ پێگه‌کانی ئەم بواره‌ش بریتین له به‌شداریکردنی که‌رتی خزمه‌تگوزاری و بلاوکردنه‌وه‌ی پێنماییه‌کان بۆ پاراستنی ئاسایش و ئارامی و بلاوکردنه‌وه‌ی راستیه‌کان و به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی پروپاگه‌نده‌و درۆو بایه‌خ دان به‌و کارانه‌ی که له‌پاشه‌پو‌ژدا دوا‌ی ته‌واو بوونی شه‌ر ده‌کری‌ن.^٩

سه‌لاحه‌ددین ئەم جو‌ره‌ جهنگه دهرونییه‌ی پیاده ده‌کرد، بۆنمونه پاش وهرگرتنی ده‌سه‌لات له ولاتی مصر توانی له ماوه‌یه‌کی زو‌ر که‌مدا خۆی پیش بخات و هه‌موو کاروباری مصری خسته ژێر ده‌ستی خۆیه‌وه، هه‌روه‌ها به‌ ره‌وشتی‌کی باش له‌گه‌ڵ مصریه‌کاندا ده‌جولایه‌وه و زو‌ر پێزی لێده‌گرتن و مال و دارایی به‌سه‌ردا دابه‌ش ده‌کردن^{١٠}، له‌چوارچێوه‌ی ئەو

٧ الدباغ: علم النفس العسكري، ل ١٧٩.

٨ عبدالله: س.پ، ل ١٨.

٩ الدباغ: المرجع فی الحرب النفسية، ل ٤٩.

١٠ ابن الاثیر: الكامل، مج ٧/ ٣١٧ "ابن شداد: س.پ، ل ٤٩" أبو شامة: الروضتين، ج ١/ ٧ "المقريزي:

الخط، ج ١/ ٣٥٤ "ابن تغري بردي: س.پ، ج ٦/ ٧" رفعت: س.پ، ل ١٦٤.

جەنگە دەروونىيە بەھىز كراوھ لەناو ھەموو ئەو باج و سەرانیەدا كەلەسەردەمى خەلافەتى فاتمىەكاندا لەسەريان دانرابوو، توانى خۆى بكات بە خوشەويستىن كەس، ئەويش بە لابردن يان سووكردنى باج و سەرانیە لەسەريان^{١١}. ھەرەھا بەتال كردنەوى ئەو باجانە كەببون بار گرانى لەسەر كۆمەلگا ھەرەك ئەوى مىرى شارى (مكە) بە سەر حاجىيەكانى سەپاندبوو، ھەرەكو (ابن الاثير) دەلييت: "گەرەوى (مكە) فەرمانىدابوو پيشەكى حاجىيەكان باجيان لە (جەدە) بدن"^{١٢}، بەم كارەش ستەمىك بوو كەوتبوو سەر حاجىيەكان، پاشان سولتان سەلاحەددىنى ئەيوبى ئەم ياسايانەى ھەلۆەشانەو بەچەند شتىك، قەرەبووى بۆ گەرەوى شارى (مكە) كردەو، لەوانە ھەموو سالىك بارى (٢٠٠٠) دوو ھزار عەلبە دانەويڵەى بۆ پەوانە دەكرد، بەو مەرجەى بەسەر خەلكى شارى (مكە) مەدينە) دا دابەشى بكات، بەم كارەش سولتان سەلاحەددىن ئەو گرانيەى لەسەر خەلك لابرد، بە مالى (بيت المال) قەرەبووى كردەو بۆ خەلكى ئەم دوو شارە، بەھەمان شىواز لەگەل دانىشتوانى شام و ناوچەكانى تر ئەو كارانەى دەكرد^{١٣}.

١١ ابن الاثير: الكامل، مج ٧ / ٢٠٢ ل ابن قاضى شەبە: س.پ، ل ٢١٥ "مجهول: مخطوطة تاريخية عن الدولة الايوبية، نسخة مصورة عن نسخة مكتبة الاوقاف في الموصل، ورقة ١٧. بپوانە پاشكۆى ژمارە (٢).
١٢ الكامل، مج ٧ / ٢٠٢.

١٣ لە كۆتايى دەولەتى فاتمى دا بېرى ئەو باجانە لە رادەبەدەر بوو (القلقشندي: صبح الاعشى، ج ٣ / ل ٤٦٦)، ھەموو شتىكى دەرگەرەو كە كرين و فروشتنى پيەدەكرا، تەنانەت ئاوى خواردنەوى روبارى (النيل) ييشى ئى بەدەر نەبوو. (ابن جبير: س.پ، ل ٢١)، سەرەپاى دانانى باج لەسەر حاجىەكان لە كاتى حەج كردن (ابن خلدون: المقدمة، ل ٢٨١)، ھەرەھا گەرەوى ئەندەلوسى (ابن جبير) باس لەو دەكات كە لەكاتى سەردانەكەى سالى (١١٨٢/ك ٥٧٨) دا بېتيويەتى دەلييت: "يەكەم شت كە بىنيەمان لە رۆژى دووەدا لە كاتى دابەزىمان لە شارى ئەسكەندەريە ھاتنى كارمەندانى (ئەمىندارى كەشتيەكان) بوون بۆ ناو كەشتيەكان لەلايەن سولتانەو بۆ دەستپيشانكردنى ھەموو ئەو كالا و كەل و پەلانەى كە تيايدا بوو. پرسیاريان لە ھەموو حاجىەكان دەكرد لەبارەى ھەموو ئەو كالا و شەمەك و دراوانەى پيشان بوو بۆ دانى

کاتیڤ خاچ دروشمه‌کان زانیان سه‌لاحه‌ددین کراوته وه‌زیر، زور د‌لگران بوون، بویه هه‌لمه‌تیا ب‌رده سهر (دمیاط و غ‌زة) و گه‌مارویان دان، به‌لام سه‌لاحه‌ددین توانی تیکیان بشکینیت، و به‌وه‌شه‌وه نه‌وه‌ستا پ‌ویشته تا‌کو به‌نده‌ری (عقبه) شی پ‌زگارکرد که ده‌که‌ویتته سهر ده‌ریای سوور له ده‌روازه‌ی مصر^{۱۴}.

به‌مه پ‌یڤای حاجیه‌کانی مصر کرایه‌وه و هاوکات به‌بی ترس ده‌یان توانی ها‌توو‌چو ب‌که‌ن، د‌وای ئه‌وه‌ی (م‌کوس)^{۱۵} له‌سهر هه‌ل‌گرتن و بازرگانی مصری ئازاد کرد و به‌هیچ شی‌وه‌یه‌ک باج و گو‌مرگ له هه‌ندی له‌و کال‌و شت و مه‌کانه وهرنه‌ده‌گیرا^{۱۶}، له‌چوار‌چی‌وه‌ی ئاما‌نجه ده‌روونییه به‌هین کراوه‌که‌بییدا ئه‌م شی‌وازه ده‌روونییه لای خه‌لیفه‌و مصریه‌کان خو‌شه‌ویستی کرد، وای له خه‌ل‌کی مصر کرد که ده‌ست له مه‌زه‌به‌ی شیعه هه‌لب‌گرن و ب‌چنه ژیر ئالای ده‌وله‌تی ئه‌یوبی به‌سه‌ر‌کردایه‌تی سه‌لاحه‌ددین، و بینه سه‌ربازی خه‌بات کار بو به‌ره‌ه‌ل‌ستیکردنی خاچ دروشمه‌کان و زال‌بوون به‌سهر هه‌موو ئازاوا‌چیه‌کاندا^{۱۷}.

زه‌کات^{۱۸}، (رحله ابن جیبر: ل ۱۳۰)، ره‌سمی م‌کوسی سهر حاجیه‌کان به‌رده‌وام بوو تا‌کو له سه‌رده‌می سولتان سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یوبیدا لا‌برا، له سالی (۵۶۷/ک ۱۱۷۱) سولتان سه‌لاحه‌ددین زور‌به‌ی م‌کوسه نا شه‌ریه‌کانی سه‌رده‌می فاتمه‌یه‌کانی له مصر و قا‌هیره‌دا لا‌برد. (رحله ابن جیبر: ل ۳۰) ابو‌شامة: الروضتین، ج ۱/ ل ۳۲۰ النویری: س.پ، ج ۲۸/ ل ۳۵۹ ابن‌تقری بردی: س.پ، ج ۶/ ل ۱۳ بو‌زیاتر زانیاری به‌روانه اسماعیل: بازرگانی میسر له‌سه‌رده‌می سه‌لاحه‌ددینی ئه‌یوبی‌دا).

۱۴ ابن‌الاثیر: الکامل، مج ۷/ ل ۲۰۷ ابن‌تقری بردی: س.پ، ج ۶/ ل ۱۴.

۱۵ م‌کوس: باج‌یکی سه‌رانه‌یه له حاجیه‌کان وهرده‌گیرا که ب‌ری (۷۰۵) جه‌وت دینارو نیوی مصری بوو. (ابن جیبر: س.پ، ل ۳۰-۳۱).

۱۶ ابو‌شامة: الروضتین، ج ۱/ ل ۲۰۵ النویری: س.پ، ج ۲۸/ ل ۳۶۶ الص‌ف‌دی: س.پ، ج ۲۹/ ل ۶۱.

۱۷ ابن‌الاثیر: الکامل، مج ۷/ ل ۲۰۲ ابن‌تقری بردی: س.پ، ج ۶/ ل ۷۲ نوری: سیاسة صلاح‌الدین،

۱۰۸-۱۰۹

بۆ نمونه سولتان سه لاهه ددين بۆجييه جي كوردنى ئامانجه دهر ونييه به هيز كراوه كهى خوى، دهستى به ئاوه دان كوردنه وهى مصر و كوردنه وهى نه خوشخانه و دروست كوردنى شورا كرو گه لى خزمه تگوزارى ترى ئه نجامدا. ههروه ها بۆ بلا و كوردنه وهى مه زه بهى سوننى و گرنگيدان به فقهى شافعى چوار خويندنگاى به ناوى (الناصرية^{١٨} والمالكية^{١٩} و السيوفيه^{٢٠} و الصلاحية^{٢١}) وه كرده وه، ههروه ها (بيمارستان) هكانى^{٢٢} چا كرده وه^{٢٣}. بهم شيويه هه ره ليه كه م پوژ وه دهستى كرد به ريگه خوش كردن، بۆ لابر دنى فه رمانه وايى فاتميه كان و مصر بچيته ژير ئالاي ده ولته تى ئه يوبى و پزگار كوردنى له هه موو مه ترسيه ك، كه له لايه ن خاچ دروشمه كانه وه پووى تيبكر دايه^{٢٤}.

سه لاهه ددين له شارى ديمه شق شيوازيكى نويى له شيوازه به هيز كراوه دهر ونييه كانى گرته بهر، هه وليئه دا له چوار چيوه ئامانجه دهر ونييه كانى لايه نگرى گه ل بۆخوى مسوگه ر بكات، يه كسه ر فه رمانى خه رج كردن و دابه ش كوردنى پارهى به سه ر گه لدا ده ركرد^{٢٥}، و داواى لادانى باج و هه لوه شان دنه وهى ئه و لايه نه دريوو خراپانه ي كرد له پاش مردنى (نورالدين

١٨ النويري: س.پ، ج ٢٨ / ٣٦٣.

١٩ المالكية: پيى دوترا (القمية)، المقريري: الخطط، ج ٤ / ١٩٣-١٩٤.

٢٠ المقريري: الخطط، ج ٤ / ١٩٦.

٢١ السيوطي: حسن المحاضرة في اخبار مصر والقاهرة، ج ٢ / ١٤٢.

٢٢ بيمارستان: وشه يه كى فارسى به له دوو بره ك پيك هاتوه، (بيمار) به واتاي نه خوش، و (ستان) به واتاي شوين يان جيگا، و اتا شويني نه خوش، (المقريري: الخطط، ج ٤ / ١٩٤- ابن منظور: لسان العرب، ج ٦ / ٢١٧) الشيبال: تاريخ مصر الاسلامية، ج ٢ / ٥٢- عيسى بك: تاريخ البيمارستان في الاسلام، ل ٤).

٢٣ النويري: س.پ، ج ٢٨ / ٣٦٣.

٢٤ النويري: س.پ، ج ٢٨ / ٣٦٤- ابن تغري بردي: س.پ، ج ٦ / ٧٢.

٢٥ ابن واصل: س.پ، ج ٢ / ١٩-٢٠- ابن تغري بردي: س.پ، ج ٦ / ٢٢- العسلي: فن الحرب الاسلامي، مج ٤ / ١١٢.

محمود) هاتبووه کایه وه، کار به دهستان و لایه نه به پر سه کانی شی له جیبه جی کردنی بریاره نوییه کانی ئاگادار کرده وه^{۲۶}، وهک هه و ل دانیك بو ئه وهی پیزی خه لکی دیمه شق مسوگهر بکات و له پرووی دهروونی و مه عنه وییه وه کاریگهریان لیبکات و کار بو حوکی نوی بکه نه که سه لآحه ددین ده بیات به پروه^{۲۷}، له بهر ئه وهی خو ی که سیکی خودا په رست بوو، هه روه ها بو ئه وهی په زامه ندیان مسوگهر بکات، هه ولی پازی کردنی زانا ئایینه کانی دا، له بهر ئه وهی زانا ئایینه کان شوینیکی گه وره یان له دلی خه لکیدا هه بوو ئه م کاره ی کاریگهرییکی گه وره ی له سه ر دهروونی خه لکی به جیه یشت^{۲۸}، سه لآحه ددین سه ردانی مالی داوه ری داوه ران (کمال الدین الشهرزوری) ی^{۲۹} کرد، چوو ه ژوو ره وه و سلوی خو ی له خاوه ن مال کرد، هه رچه نده خراب له یه کتر گه یشتنیك له نیوانیاندا هه بوو، که چی سه لآحه ددین ئه مه ی پشت گو ی خست، ئه مه ش بو شهرزوری به تایبه تی بو دیمه شقیه کان به گشتی مانای ئه و په ری نه ت پاکی و په وشت جوانی هه بوو^{۳۰}.

۲۶ ابن شداد: س.پ، ل ۵۷ "النویری: س.پ، ج ۲۸ / ۳۷۵ "المقريزي: السلوك، ج ۱ / ۱۶۸ "ا.ر.جب: س.پ، ل ۱۲۵.
 ۲۷ الرهاوي مجهول: س.پ، ل ۲۰۷.
 ۲۸ ابن شداد: س.پ، ل ۱۴-۱۵ "ابو شامة: الروضتين، ج ۱ / ۲۳۶ "ايليسيف: س.پ، ل ۴۴۸ "زكار: س.پ، ل ۹۳.

۲۹ کمال الدین الشهرزوری: ناوی (محمد بن عبدالله بن قاسم) ه، له سالی (۱۰۹۸/ک ۹۲) ان له دایک بووه، له سه رده می (نور الدین محمود) دا داوه ری داوه ران (قاضی القضاة) بووه، واتا له و کاته ی سه لآحه ددین به پر سه ی پۆلیسی دیمه شق بوو، زۆر جار کیشه دروست ده بوو له نیوانیان له کاتی به پروه بردنی کاروباری دیمه شق، تا کو سالی (۱۱۷۴/ک ۷۰) له دیمه شق مایه وه، پیش مردنی سالی (۱۱۷۶/ک ۷۲) داوا ی له سه لآحه ددین کرد که (ضیاء الدین) ی برای له شوینی دامه زنجیت، سولتان وه لامی داواکاریه که ی دایه وه، ئه مه ش به لگه یه له چاکی په یوه ندی نیوان هه ردوولا. (ابن الجوزي: المنتظم، ج ۱ / ۳۶۸ "ابن واصل: س.پ، ج ۲ / ۲۰ "التكريتي: الايوبيون في شمال الشام والجزيرة، ل ۷۷.

۳۰ ابن خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ۵ / ۲۵۵ "ابن تغري بردي: س.پ، ج ۶ / ۷۲.

داوهرى داوهران جواتترین پيشوازی ليكرد و پابه‌ند بوونی خوئی بو
 رایگه‌یاند له نیو کۆبوونه‌وه‌ی ئاماده بوواندا راگه‌یاندو وتی: "دَلنیا به پریار
 بریارته، ولات وولاتی خۆته"^{۳۱}، ئەم وشانه راگه‌یاندنیکی گشتی بوو بو
 دیمه‌شقییه‌کان به پابه‌ند بوونیکی ره‌ها بو سولتان سه‌لاح‌ددین، ئەمه‌ش
 ئەنجامی ئەو شیوازه به‌هیز کراوه بوو که به‌رامبەر خه‌لک و زاناکانی شام
 به‌مه‌به‌ستی راکیشان و یه‌کخستنی هیزه‌کانیان له‌ژێر ئالای خۆیدا به‌کاری
 هیئا بو تیکووشانی درێژخایه‌نی خوئی دژ به‌خاچ دروشمه‌کان. هەر کاتی‌ک
 سه‌لاح‌ددین ده‌چوو له‌ قه‌لایه‌ک یان شارێک له‌ قه‌لای شارانه‌ی که‌سه‌ر
 به‌یه‌کێک له‌ میره‌ موسلمانانه‌ی له‌ سه‌نگه‌ری دژ به‌ ئەودا بوون، ئەوه
 لیبوردنی گشتی بو خه‌لکی ئەو شوینانه‌ راده‌گه‌یاند، نمونه‌ش له‌سه‌ر ئەو
 شارانه‌ی لیبوردنیان بو ده‌رکراوه، شاری دیمه‌شق له‌ سالی
 (۵۷۰هـ/ ۱۱۷۴ز) دا ئەو کاره‌ی سه‌لاح‌ددین پێگه‌ی بو راکیشانی سه‌رنج و
 پێزی خه‌لک خوشکرد، له‌هه‌مان کات بووه‌ هاندهرێک بو خه‌لکی ناو
 قه‌لکه‌یان تا خو به‌ده‌سته‌وه‌ بدن، له‌به‌ر ئەوه‌ی پێشتر له‌ په‌یره‌و کردنی ئەو
 سیاسه‌ته‌ دَلنیا بوون. بو نمونه‌ خاوه‌نی هه‌ردوو قه‌لای (حصن کیف)^{۳۲} و
 (الر‌ها) سالی (۵۷۸هـ/ ۱۱۸۲ز) به‌م شیوه‌یه‌ ملیان بو سه‌لاح‌ددین
 که‌چکرد^{۳۳}.

سه‌لاح‌ددین به‌زۆری ئەم جوړه‌ جه‌نگه‌ ده‌روونییه‌ی به‌کارده‌هیئا، بو نمونه
 هه‌ر قه‌لایه‌ک یان شارێکی ده‌خسته‌ ژێر رکێفی خۆیه‌وه‌ جگه‌ له‌یه‌ک مه‌رج

۳۱ ابن‌الع‌ماد: س. پ، ج ۴/ ۴۴۳ "سعداوی: التاریخ الح‌ربی. ۵۹ل.

۳۲ حصن کیف: شارۆچکه‌و قه‌لاییه‌کی مه‌زنه‌، ده‌روانیته‌ سه‌ر پووباری دیج‌له‌ له‌ نیوان ئامه‌د و جه‌زیره‌ی
 (ابن‌عمر) له‌ دیار به‌کر. (یاقوت: س. پ، ج ۲/ ۱۵۳).

۳۳ أبو شامة: الروضتین. ج ۲/ ۳۲، ابن‌واصل: س. پ، ج ۲/ ۱۳۶ "المقریزی: السلوك، ج ۱/ ۱۶۷-

هیچ مەرجیکی تری بەسەر خەڵکە کە یەدا نە دەسە پاند، ئەو مەرجەش ئەو بوو لە کاتی گەشت و ئالۆزیه کاند، و دەبوا یە سەربازەکانی شارە ک پشتگیری و هاوکاری سوپای سولتان بکەن، و لە هەمان کاتدا شارە کەشی بە هەموو ئەو سەر وەت و سامانە وە کە تیا یە تی بوو خەڵکە کە ی بە جێ دە هیشت نمونه ش لە سەر ئەم کارانە ی سە لāحه ددین زۆر، وەکو شاری (حلب) کە لە سالی (٥٧٩هـ/١١٨٣ز) دا خستیه ژێر دە سە لāتی خۆ یە و هیچ مەرجیک بە سەر ئە تابکی ئەو شارە دا کە (عماد الدین زکی) ^{٣٤} بوو نە سە پاند ^{٣٥}، جگ لە ناردنی ئەو سەربازانە ی کە لە خزمە تی داگیر کەراندە بوون بە (خویشاندان و ئامادە بوون بەرامبەر داگیر کەر) ^{٣٦}، بیگومان ئەو شیوان دەروونی یە زۆر لە شارە موسلمانەکانی ناچار کرد ملکه چی سە لāحه ددین بن و پەنا نە بە نە بەر جەنگ، لیبوردن بوو هەر کە سیك بوو کە بە بێ شەر خۆ بە دە سته وە بدایە، بە مەرجیک کە لە کاتی بوونی هە پە شە ی دە رکید سەربازەکان یە ک بن و بە باشی هاوکاری بکەن وە ک چۆن لە قە لāی (حصه کیف) دا ئە مە پوویدا. ^{٣٧}

پاش ئەو سەرکەوتنە مەزنە ی سە لāحه ددین لە شەری (حطین) دا بە دە ستر هینا، هیزەکانی بەرەو پیش چوون بوو بە نەدەری (عکا)، خەڵکە کە بە بێ شە لە (جمادی یە کە می سالی (٥٨٣هـ/١١٨٧ز) خۆیان دایە دە ستر

٣٤ عماد الدین زکی: ناوی (عماد الدین زکی بن قطب الدین مودود بن عماد الدین زکی) ناسراو بە خاوەنی شەنگار، لە پاش کۆچی دوا یی (الملك الصالح اسماعیل) بوو بە والی (حلب)، سولتان سە لāحه ددین لە سالی (٥٧٩هـ/١١٨٣ز) گەمارۆی شاری (حلب) ی دا، پاش ماوێکە عماد الدین زکی ناچار بوو شاری (حلب) ی دا بە دە سستی سولتان سە لāحه ددین بەرامبەر (شەنگار، نصیبین، خابور، الرق سورج). (ابن خلکان: س. پ، ج ٢/ ل ٣٣٠-٣٣١" ابن تغری بردی: س. پ، ج ٦/ ل ١٤٤).

٣٥ ابن العديم: زبدة الحب، ج ٣/ ل ٧٠" ابن شاهنشاه: مضمار الحقائق ل ١٤٤-١٤٧.

٣٦ أبو شامة: الروضتين، ج ٢/ ل ٤٣.

٣٧ ٥٥٠ س. ج ٢/ ل ٤٢.

سه لآحه ددين، خاچ دروشمه كان به رهو شاری (صور) هه لهاتن، پاشان سه لآحه ددين توانی دهست به سهر قه لآو شاره كانی (تبنین^{۳۸})، صیدا، جبیل، بیروت) ی دهوری (عكا) شدا بگریٔ،^{۳۹} بهم جوړه خاچ دروشمه كان لهو شیوازه جهنگه دره وونی هی که سه لآحه ددين بو دهست به سهر اگرتنی شارو قه لآكان په پیره وی ده کرد، دهرسان.... یه کهم جار پووی ده کرده ئه و شارانه ی ده که وتنه که ناروه بو ئه و هی ریگه له گه یشتنی هه یارمه تیه که بگریٔ وه کو له هیرش ی (بیت المقدس) دا پوویدا^{۴۰}، هاوکات ریگه شی بو گرتنی خو ش بکات، پاش ئه مه به که ناردا به رهو شاری عسقلان پیش پره وی کرد و دوا ی (۱۴) چوارده پوژ گه مارو ددان دهستی به سهر دا گرت^{۴۱}، به گرتنی شاری (عسقلان) سه لآحه ددين گه مارو ی خسته سهر شاری قودس و کو سپی خسته نیوان خاچ دروشمه كان و ئه و یارمه تیانه ی که له که ناری دهریا وه بو یان دهات.

پاش خو به دهسته وه دانی (الرملة، الداروم، غزّة، مشهد ابراهیم الخلیل، یبنی^{۴۲})، بیت لحم، بیت جبریل^{۴۳}، النطرون) پووی کرده قودس^{۴۴}، بیگومان سولټان سه لآحه ددين له چوار چیوه ی ئامانجه دهر و نیه به هیژ کرا وه کهیدا، نیازی وابوو به خراپه به ره نگاری قودس نه بیته وه و ئازاری پی نه گات، بو یه

۳۸ تبنین: شاروچکه یه که له چیاکانی (بنی عامر) دهر وانیته سهر شاری بانیا س له نیوان دیمه شق و صور. (یا قوت: س. پ، مج ۱/ ۴۳۱)

۳۹ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷/ ۳۲۸-۳۳۰ النویری: س. پ، ج ۲۸/ ۴۰۱.

۴۰ غنیم: س. پ، ج ۳۸.

۴۱ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷/ ۳۳۲- ابن شداد: س. پ، ج ۹۱- عاشور: الحركة الصلیبیة، ج ۲/ ۸۱۹.

۴۲ یبنی: شاروچکه یه که له فزیک (الرملة). (یا قوت: س. پ، مج ۴/ ۴۹۵).

۴۳ بیت جبریل: شاروچکه یه که له نیوان (غزه و بیت المقدس) ههروه ا پی ئی دهر و تریٔ بیت جبرین. (یا قوت: س. پ، مج ۱/ ۴۰۸).

۴۴ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷/ ۳۳۲- النویری: س. پ، ج ۲۸/ ۴۰۲.

بۆ چوونە ناو شاری قودس پێگهی پێکەوتن نەک هیژی هەلبژارد تاکو کاولکاری پوونەدات^{٤٥}، و ئەتکی شوینە پیروژەکان نەکریت، بۆ ئەوەی لەدوای دەست بەسەر گرتنی قودس دانیشتوانی شارەکه لەجێ بەجێ کردنی پرۆژەکانی هاوکارو یارمەتیدەری بن نەک درژی بن^{٤٦}.

بەلام خاچ دروشمەکان گۆییان نەدایە، و خۆیان ئامادەیی شەری مانو نەمان کرد، بەبێ ئەوەی تەماشای دوا روژ بکەن^{٤٧}، شارەکه (٦٠) شەست هەزار سەربازی خاچی تێدا بوو، ئی بران کە تا کوتایی تنۆکی خۆینیان شەپ بکەن و بەرگری بکەن^{٤٨}.

سولتان سەلاحەددینیش، پێیاریدا بەهەر نرخیک بێت ئەم کارە گرنگە تەواو بکات و ئالای ئەیوبی لەسەر شاری قودس بەرزبکاتەو^{٤٩}، بۆ ماوەی (٥) پێنج پوژ تییسی سەرانسو کردنی نارد، بۆ ئەوەی شوینە لاواژەکانی هیژی دوژمن دەست نیشان بکەن^{٥٠}، سەلاحەددین توانی یەکیک لەو پێسیانە جێبەجێ بکات کە ئەمڕۆ لە جەنگی نویدا جێبەجێ دەکریت، بۆیە لەهەر چوار لاوە ئابلقەهی داو مەنجەنیقی ئاگر پڕژینی ئی خستە کارو تەنگی پێ هەلچنین... وای لیکردن ئاوات بەمەرگی خۆیان بخوازن^{٥١}. هەروەها رازی کردنی خاچ دروشمە شکست خواردووەکان بەوەی ئەم

٤٥ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧ / ٣٣٣-رفعت: س.پ، ل ١٦٨.

٤٦ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧ / ٣٣٥.

٤٧ دشتستر: احقاد صلاح الدین الایوبی، ل ٨٢-غنیم: س.پ، ل ٤٠.

٤٨ ابن واصل: س.پ، ج ٢ / ٢١٢-٢١٤.

٤٩ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧ / ٣٣٣ "ابن شداد: س.پ، ل ٩١" ابن واصل: س.پ، ج ٢ / ٢١١-٢١٧.

النویری: س.پ، ج ٢٨ / ٤٠٥.

٥٠ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧ / ٣٣٣ "ابن واصل: س.پ، ج ٢ / ٢١٢" النویری: س.پ، ج ٢٨ / ٤٠٣ "ابن

العبری: س.پ، ل ٣٨٤.

٥١ العماد الکاتب: الفتح القسی، ل ١٢٥ "ابن الاثیر: الکامل، مج ٧ / ٣٣٣" ابن شداد: س.پ، ل ٩٢.

شكسته شكستیكى يەكجارەكیە، ئەویش لە پڕیگای ترس و تۆقاندن یان بەزۆر پازیکردن، و بەرژەووەندیان لەوەدایە دان بەم دۆراندنە بنی و ھەماھەنگی لایەنی سەرکەوتووبن.^{۵۲}

یەکیك لە ھۆكارەكانی سەرکەوتنی ئەم جوړە جەنگە، دروست کردنی گیانی خو بەكەم زانینه لەلای دوزمن، كە ئەمەش دەبیته ھۆی كەم بەرەنگار بوونەوھیان.^{۵۳} بەم شیوہیە مەدەنیەكان لە دواى داگیرکردنی شارەكەیان دەكەوئە ژێر کاریگەری ئەم ھەنگاو، بە شیوہیەك وایان لیدیت كە ناتوانن ھیچ کاریكى تیکدەرانە ئەنجام بدەن یان ببنە كۆسپ لە پیش داگیرکردنیان.^{۵۴}

دەرگاكانی شار لە پروی سوپای ئەیوبیدا کرانەو و سوپاکە بە شادی و سەربەرزیه وە چوو و ناو شار و لەپیش ھەموو شتییدا چوون ئەو خاچە ئالتونیە زەبەلاحیان ووردوخاش کرد كە لەسەر گومەزە بەردینەكە (قبة الصخرة) قوچیان کردبوونەو، و ئالای ئەیوبیان لەسەر شارەكە بەرز کردەو.^{۵۵} بەم شیوہیە سولتان سەلاحەددین توانی ئامانجی گەورەى خو و موسلمانان بەدیھینیت، ئەویش (کارکردن بوو بۆ پزگار کردنی قودس) كە پیشتر باسماں لیوہ کرد، بەپڕیگای جەنگی دەروونی ستراتیژی و تاکتیکی بوو، سولتان لەئەنجامی ئەو کار و ھەولانەو سەرکەوتنەكەى کردە واقعیكى سەپیندراو بەھۆی جەنگی دەروونی بەھیزکراو توانی بۆ

۵۲ السيد: س.پ، ل ۶۷.

۵۳ السلسلة المرقمة ۲۹: الحرب النفسية، ل ۹.

۵۴ عبدالله: س.پ، ل ۱۹۹.

۵۵ ابن الاثير: الكامل، مج ۷/ ۳۳۶ ابن شداد: س.پ، ل ۹۲-۹۳- النويري: س.پ، ج ۲۸/ ۴۰۵ زكار:

س.پ. ل ۱۴۹-۱۵۰

ناوجەرگه‌ی دانىشتوانى شارى قودس ئاراسته‌ی بکات و توانى ئه‌و سهرکه‌وتنه گه‌وره‌یه ئه‌نجام بدات.

دواى پزگارکردنى قودس، سه‌لاحه‌ددىن سه‌ربازه‌کانى له‌گه‌ره‌ک و شوینه جیا جیاکانى ناوشار بلا‌وکرده‌وه بۆ پاراستنى ئه‌من و ئاسایش و پيگرتن له‌دزى و ئازاوه گيڤرى^{٥٦}، به‌م شیوه‌یه وهرى موسلماننه‌کان به‌رز ببوه‌وه و به‌لام خاچ دروشمه‌کان که‌وتنه کارتي‌کردنى هه‌ره‌س و شوکه‌وه (الصدمه)، به‌جۆريک نه‌يانتوانى کرداريکى ئازاوه گيڤرى يان ته‌گه‌ره‌یه‌ک بۆ پرۆسه‌ی داگیرکردنه‌وه يان پزگارکردنه‌وه‌ی شاره‌که له‌لایه‌ن سه‌لاحه‌ددىن دروست بکه‌ن^{٥٧}، سولتان سه‌لاحه‌ددىن پاش ئه‌وه فه‌رمان و ئامۆژگارى بۆ پيکخستنى پرۆسه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی (فديه - پزگارانه) له‌ خاچ دروشمه‌کان ده‌رکرد^{٥٨}، پیاوه‌تى و لي‌بوردن و به‌زه‌یى و ميه‌ره‌بانیه‌کى زۆرى به‌رامبه‌ر خاچ دروشمه‌کان پيشاندا به‌مه‌به‌ستى به‌ده‌سته‌يىنانى زۆرتري‌ن پيژه‌ی پيوست له‌ هاوکارى خه‌لکى له‌گه‌ل ئه‌يوبيیه‌کاندا^{٥٩}.

سولتان سه‌لاحه‌ددىن دواى ئه‌وه‌ی سوپای دۆراوى له‌ناودا به‌ زوویى فه‌رمانى ده‌رکرد بۆ پيکه‌يىنانى تيبیك بۆ بنيادنانه‌وه‌و ئاوه‌دان کردنه‌وه وه‌ک به‌شدارییه‌ک له‌ که‌رتى خزمه‌تگوزارى بۆ دانىشتوان و بانگه‌شه‌ کردن بۆ چه‌ند کاریک له‌ داها‌توودا بۆ سه‌ره‌له‌نوێ گيڤرانه‌وه‌ی و بنيادنانه‌وه‌ی بۆ دۆخى جاران، پاش ئه‌وه‌ی فه‌رمانى ده‌رکرد بۆ پاککردنه‌وه‌ی به‌رده‌که‌ی (بيت المقدس)، (قورئانه‌کانى) گواسته‌وه بۆ ئه‌وێ و خوینه‌رى بۆ

٥٦ ابن الاثير: الكامل، مج ٧ / ٣٣٥ ل. عبدالقادر: القدس، ل ٥٨.

٥٧ العماد الكاتب: الفتح القسي، ل ٣٧.

٥٨ النويري: س.پ. ج ٢٨ / ٤٠٤ ل. المقرئ: السلوك، ج ١ / ٢١٠ ل. ابن تغري بردي: س.پ. ج ٦ / ٣٤١ ل.

العلمي: س.پ. ج ١٠ / ٣٢٩ ل.

٥٩ گروسیه: س.پ. ل ٧٥.

پښتځست^{٦٠}. له وږه له ناو شاري قودسه وه سولتان سه لاهه ددين تواني
جه ننگيكي دهر ووني ئاراسته بکات کاتيک فرهاني دهر کرد که دهرگا کاني
کلّيسه (القيامه)^{٦١} دابخات، پښگه له خاچ دروشمه کان گرت که وه
مه نزه لگايه که سهر داني بکه^{٦٢}، مه به ستيش ئه وه بوو پازي بن چي به پازي
بوون بيت يان ترساندن که شکسته که يان شکستیکي يه کجاريه وه له
پاشيشدا هه ست به که مي بکه و وره يان بروخيّت و پرو به پروو بوونه و يان بو
سه لاهه ددين لاواز بيت.

پاش ئه وه سولتان فرهاني دهر کرد که هه ندي دهرگاي وه (بيمارستان و
خانه قا^{٦٣}) دامه زرينن، هه روه ها خوښدنگه (الصلاحيه) ي بو خوښدني
فيقه ي شافعي له کلّيسه (القيامه)، و شوراي شاري سهر له نوږ
چاک کرده وه هه ندي بورج و سه نگره ي بو زياد کرد، و گوږستاني دهرگاي
(السا هره) ي که ده که ويته پوژ ه لاتي (بيت المقدس) و گومه زي (يوسف) که
ده که ويته باشووري (فناء الصخرة - هه وشه به ردينه که) و مزگه وتي شاخي
تور (الطور)^{٦٤} ي چاک کرد.^{٦٥}

٦٠ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٣٣٦ ل: النويري: س. پ، ج ٢٨/ ٤٠٥.

٦١ قيامه يان قمامه: مه نترين کلّيسه ي خاچ دروشمه کان بوو له (بيت المقدس)، ده که ويته ناوه پراستي
شاره که، گوږستانيکي لي يه پتي ده لين (القيامه)، چونکه پنيان وايه که (مه سيح) قيامه تي له وږ
هه ستاوه، به لام پراستي ناوه که قيامه ني يه به لکو قه ماميه، چونکه زبلخانه ي دانيشتواني شاره که بوو،
هه روه ها له سهر شوراي شاره که ده ستي خراپه کارانيان دهر ي و دزه کانيان تندا له خاچ دده، به لام کاتيک
مه سيح له خاچ درا (واتا ئه که سه ي که شيوه له مه سيح ده جوو) له وکاته وه ئه شويته پيروز بوو لايان.
(ناصر خسرو: س. پ، ل ٧٤-٧٥ ياقوت: س. پ، مج ٤/ ٤٤).

٦٢ العماد الكاتب: الفتح القسي، ل ١٤٥ - المقرئ: السلوك، ج ١/ ٢١١.

٦٣ خانه قا: وشه يکي فارسي يه له بنچينه دا وتراوه (خونگاه) واتا ئه و شويته ي پادشا ناني تيا نه خوات،
وه گوږه ي دهر وښه کان بووه. (المقرئ: الخطط، ج ٤/ ٢٧١).

٦٤ طور: ديه که له باشووري خوږ ناوای قودس، و ناوي چيايه که له (سيناء). (العماد الكاتب: الفتح
القسي، ل ٥٤).

٦٥ ابن الاثير: الكامل، مج ٧/ ٢٠٧ ل: ابن شداد: س. پ، ل ١٢٩ - ابن واصل: س. پ، ج ٢/ ٢١٧.

بەم جوړه دەبينين سەلاحەددین پاش پزگارکردنی شارى قودس
 کاروبارى ئەو شارەى پیکخست و لەچوارچێوهى ئامانجە دەرونیەکانیدا
 مەندى دامو دەزگای گرنکی تیا دامەزراند، دلتیابوون و ئەمان و پاکى بۆ
 گێرایهوه و حالەتى عەقلى لا خولقاندن که ناتوانن هیچ کاریکی تیکدان یان
 پیکرییهک بۆ کارەکانى سەلاحەددین لەشارى قودسدا ئەنجام بدەن^{٦٦}.

٦٦ ابن الاثير: الكامل. مج ٧ / ٣٣٧ حسن: س. پ. ج ٤ / ١٠٧ "العسلي: صلاح الدين الايوبي. ل ١٧٠.

باسی دووهم: جهنگی دهررونی بهرگری

Defensive

دهبی جهنگی دهررونی بهرگری لهسه شیاوازیکی هونهری بنیاد بنریت، و مه بهستهی سه رکه وتوو بیت له بهر هنگار بوونه وهی دوزمن و هه ولدان بو سستنه وهی دوو بهر هکی له نیو پیزه کانی دوزمن و بلاو کردنه وهی گیانی پړاندن و شکست و پوو خاندنی وه^{٦٧}، ئەم جهنگه هه موو هه وله کانی راسته ی دوزمنه کانی دهکات به مه بهسته ی پوو خاندنی وره یان، ئەویش باتر ئاراسته ی بیرى سه ربازه کان دهکری بو خو به دهسته وه دانیان و هله ستانیان به هیچ چالاکییه ک بو ئەو بهر هیه ی بوی ده جهنگن، سه ره پای مانه ش هه ولدان بو به گژا چونی دوزمن له نیوان خو یان و هه ول دان بو پوو خاندنی وه دامرکاندن هیمه ته ی سه ربازو سه رکرده کانیان^{٦٨}.

دوای ئەوه ی سه لاهه ددین وه زاره تی مصری گرت ه ده ست، خاچ روشمه کان زوریان به لاهه ناخوش بو، چونکه ئەترسان له هه موو لایه که وه و سلما نه کان پوو بکه نه ئەو، و هه ول ی پزگار کردنی قودس و ناوچه کانی تر دن، بویه چاویان بری بووه هه موو جولانه وهیه کی بو ئەوه ی له هه لی کدا هلاماری بدهن و له ناوی بهرن^{٦٩}.

بو ئەوه ی جهنگی دهررونی بهرگری کاریگه ریه کی به هیزی هه بیت، یویسته لایه نی به کاره ی نه ری ئەو کارانه ی که بو پوو خاندنی وه ی رامبه ر ئەنجامیان ده دات کاریگه رو جه رگه ر بن.

٦ الرضا: س.پ، ل ٢٠٥.

٦ نصر: س.پ، ج ١/ ل ٢٤٥.

٦ بۆ زیاتر زانیاری بهروانه: عاشور: الحركة الصليبية، ج ٢/ ل ٧١٠-٧٠٥.

بۆ نمونه له سالى (٥٦٩/ك ١١٧٧ز) خاچ دروشمه كانى (صقليه) په لامارى
 ئهسكه ندهرييهيان دا هه رچه نده پادشاي (صقليه) ئاگادار نه بوو له مصر
 چى پوویداوه كه چى پیلانه كه يان ئاشكرا بوو^{٧٠}، بۆيه كه شتى گه ليه كه ي
 خوێ ناماده كرد كه پيگهاتبوو له (٢٠٠) دوو سه د (شىنى) و (٢٦) سى و
 شهش (طريده) و^{٧١} (٦) شهش كه شتى گه ورهش ئامرازى شه پريان
 هه لگرتبوو، به هه زاران سه ربازى پياده و سوار له خاچ دروشمه كان
 به سه ركردايه تى ئاموزاي (الكسيوس كونتنغانوس) پادشاي (صقليه)
 گه يشتنه ئهسكه ندهرييه^{٧٢}.

ليئره وه شيوازى دانايى سه لآحه ددين له بهر گرگيردن له شارى
 ئهسكه ندهرييه دا له چوارچيوه ي ئامانجى دهروونى بهرگرى و هه وڵدان بۆ
 بهرگرى كردن له شوينه ئيسلاميه كانى ناوچه كه كه نزيكن له
 ئهسكه ندهرييه وه ده رده كه ويئت، له كاتي ك سه لآحه ددين و سه ربازانى له
 (فاقوس) دابه زي بوون، دواى (٣) سئ پوژ له گه مارۆدانى ئهسكه ندهرييه له
 لايه ن خاچ دروشمه كانه وه هه و له كه ي پيگه يشت. سولتان مه ملوكيكي^{٧٣} بۆ
 لاي بهر گرگيركه ران و دانيشتوانى شارى ئهسكه ندهرييه نارد، تاكو له هاتنى
 سه لآحه ددين بۆ يارييه ده دانيان ئاگاداريان بكاته وه، دانيشتوان و

٧٠ شاكر: س. پ، ج ٦/ ٣٢١ العسلي: صلاح الدين الايوبي، ل ١١٤-١١٥ غنيم: س. پ، ل ٢٤ بۆ زياتر
 زانبارى ده رباره ي ئه و پيلانه به ژانه به شى دووهمى ئه م توژينه وه.

٧١ طريده: كه شتيه كي قه باره گه وري بار هه لگريبوو، تاييه ت بوو به هه لگرتنى ئه سپ، كه تواناي
 هه لگرتنى (٤٠) ئه سپي هه بوو. (ابن ممتي: س. پ، ل ٣٣٩ حسين: س. پ، ل ٣٤١)

٧٢ الصوري: س. پ، ج ٤/ ل ١١٧ ابن شداد: س. پ، ل ٥٥-٥٦ النويري: س. پ، ج ٢٨/ ل ٣٩٢ ابن
 خلدون: تاريخ ابن خلدون، ج ٥/ ٢٨٨، "رنسيما ن: س. پ، ج ٢/ ل ٦٥٠.

٧٣ مه ملوك -مه ماليك: بريتي بوون له و توركو چه ركه سو ئه و كۆيلانه ي كه ئه يوبيه كان له شه پو كاري
 سه ربازي دا به كاريان ده هينا، دواتر هه نديك له سه ركرده كانيان جله وي ده سه لاتيان گرته ده ست و له
 مصر دا دوو بنه ماله ي مه ماليك (بحري و بورجي) يان دامه زراند. (العبادي: قيام دولة المماليك الاولى في
 مصر و الشام، ل ٨٥-٨٨)

هەرگریکه‌ران ئازایانه به‌رگریان له‌شارو ولات کرد^{٧٤}، سه‌لاحه‌ددین
 استه‌وخۆ به‌له‌شکره‌که‌یه‌وه‌ پۆیشته‌ سه‌ریان و له‌پڕۆژی چواره‌مدا تاوه‌کو
 به‌سر شه‌ر به‌رده‌وام بوو، بیگومان بڵاوبوو نه‌وه‌ی هه‌وائی هاتنی سولتان
 سه‌لاحه‌ددین و فه‌رمانده‌کان بۆ ئه‌سکه‌نده‌رییه‌ کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌ی
 ده‌روونی له‌سه‌ر به‌رگریان هه‌بوو و دانیشتیوانی شاری ئه‌سکه‌نده‌ریه
 هه‌خۆراگرتن و به‌رگری کردندا^{٧٥}، ئه‌مه‌ له‌لایه‌ك له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ کاتیك
 خاچ دروشمه‌كان هه‌وائی پێشپه‌وی سه‌لاحه‌ددینیان بیست بووه‌ هۆی
 بوو خاندنی وه‌ریان و شکسته‌هێنانی هێرشه‌که‌یان^{٧٦}، به‌مه‌ش شیوازی
 ده‌روونی سه‌لاحه‌ددین سه‌رکه‌وتوو بوو، چونکه‌ به‌رگریکه‌رانی دانیشتیوانی
 شاری ئه‌سکه‌نده‌رییه‌ به‌شیوه‌یه‌ك وه‌ریان به‌رز ببوه‌وه،

هه‌موو ماندویتی و ئازاریکیان له‌یاد کرد، هۆکاره‌ ده‌روونیه‌كان زۆر
 کاریگه‌ر بوون، به‌شیوه‌یه‌ك هه‌ریه‌كیك له‌به‌رگریکه‌ران وای ده‌زانی
 سه‌لاحه‌ددین له‌گه‌ڵیدا، وا شه‌ری ده‌کرد و هه‌كو بلیی سه‌لاحه‌ددین چاوی
 لێیه‌تی^{٧٧}، هاوکات یه‌كیك له‌به‌رگریکه‌ران به‌نه‌ینی له‌ده‌رگای شار چووه
 ده‌روه‌ و هێرشی کرده‌ سه‌ر ئامێره‌کانی گه‌مارۆدانی دوژمن^{٧٨}، پێش دوا‌یی
 هاتنی ئه‌و شه‌وه‌، سوپای سه‌لاحه‌ددین دووباره‌ بۆ شه‌رکردن ده‌رچوون و
 ترسیان برده‌ دل و ده‌روونیان، به‌شیوه‌یه‌ك ئه‌وانی خسته‌ ناو ئاگریکی
 سووتینه‌رو هه‌ندی له‌ که‌شته‌یه‌کانیشی نوقمی ژێر ئاوو کردن و ژماره‌یه‌کی

٧٤ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ٢٤٩ ل. النوبري: س.پ، ج ٢٨/ ٣٩٢.

٧٥ ابن شداد: س.پ، ل ٥٦ "ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ ٢٨٨" ایلیسف: س.پ. ل ٤٤٧ "العسلي: صلاح الدين الايوبي، ل ١٩٢" ماهر: تاريخ البحرية في مصر الاسلامية، ل ١٠٢.

٧٦ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ل ٢٥٠ "النوبري: س.پ، ج ٢٨/ ٣٩٣.

٧٧ ابن الاثیر: الکامل، مج ٧/ ل ٢٥٠.

٧٨ (بو شامة: الروضتين، ج ١/ ل ٢٣٥ "ابن واصل: س.پ، ج ٢/ ل ١٥" العريني: الشرق الادنى في العصور الوسطى، ل ٤٨).

زۆرىشى لىكوشتن، ئەوانەى دەربازيان بوو پايان كرد، هەرچى جبه خانەيەكيان هەبوو هەموو كەوتنە ژيژدەستى موسلمانەكان و بە خراپترين شيۆه تيڤ و پيكي شكاندن، و هەلمەتى خاچ دروشمەكانى پەرتەوازە كرد، ئەو هەشى مابوو هە بەوورەيەكى پووخاوه وه لە سالى (٥٧٠ ك/١١٧٤ ز) دا بەرەو (صقليه) هەلەاتن.^{٧٩}

بەم شيۆهيه ئەم هەلمەته بە شكستىكى گەورەى خاچ دروشمەكان كۆتايى هات، هاوكات پايەو دەسەلاتى سەلاحەددىن لە ئەسكەندەريە بەتايبەتى و لە مصر بەگشتى جيگير بوو، چونكە يەكەم پووبەرووبوونەو هەى راستەقينه بوو بۆ هيزەكانى سەلاحەددىن بۆ پتەو كردنى شوراى كەنارەكانى مصر لە مەترسى هەر هيرشيكى خاچ دروشمەكان لەپيگاي دەرياوه بيكەن.

تيرپوانين و پيلانەكانى سەلاحەددىن لە چوارچيۆهى جەنگى دەروونى بەرگریدا لەجيگاي خويدا بوو بە تايبەتى لە پيشبيني كردنى هيرشى خاچ دروشمەكاندا، بۆ نمونە سولتان سەلاحەددىن ئاگادار بوو لە هاتنى (ريچاردى شيردل)، و سوور بوونى لەسەر گەمارۆدانى شارى قودس، بۆيە برپاريدا بەرەو قودس بېروات، تاوهكو پيش وەخت سەنگەر و قايمكارىەكانى پتەو بکات و کاروبارى شار پيڤ بخت بۆ بەرگرى ليڤکردنى و پاراستنى لە چوارچيۆهى ئامانجى دەروونى بەرگریدا، سەلاحەددىن لەكاتى سەرانسوڤکردنى هەوالى خاچ دروشمەكان ئاگادار بوون لەهەموو جموجۆليكيان لەدەورووبەرى قودسدا پىشتى بە تىپى (يزك) دەبەست^{٨٠}، هاوكات سولتان فەرمانيدا بەهەلکەندنى سەنگەرپيڤ بەدەورى شاردا،

٧٩ الصوري: س.پ، ج٤/ ١٧٧٧ العمد الكاتب: البرق الشامي، ج٣/ ١٧٣١-١٧٤٠ ابن الاثير: الكامل.

مج٧/ ٢٥٠٠ ابو شامة: الروضتين، ج١/ ٢٣٥٠ ابن واصل: س.پ، ج١/ ١٦١٠ النويري: س.پ، ج٢٨/ ٣٩٣.

المقريزي: السلوك، ج١/ ١٦٥.

٨٠ ابن شداد: س.پ، ل٢٧٨.

ههروه‌ها سوپاکه‌ی بۆ به‌رگری شورای قودس به‌سه‌ر فه‌رمانده‌کانیدا، دابه‌ش کردو که ره‌سته‌ی گه‌مارۆدانی شوینی به‌رگریکردنی پیدان، ئه‌مه‌و جگه‌ له‌و شیوازانه‌ی پیاده‌ی کرد، ده‌ست به‌جۆ هه‌ستا به‌ تیکدانی ییرو کانیاوه‌کانی ده‌ورو به‌ری شاری قودس به‌شیویه‌که هیچ یه‌کی له‌ ئاوانه‌ی که بۆ خواردنه‌وه بشیئت نه‌مان^{۸۱}. هه‌روه‌ها له‌چوارچیوه‌ی شیواز ده‌روونییه به‌رگرییه‌کانی که له‌دژی خاچ دروشمه‌کان پیاده‌ی کرد، هه‌لسا به‌به‌رزکردنه‌وه‌ی گییانی وری سه‌ربازه‌کانی به‌هاندانیان بۆ به‌رگریکردن له‌شاری قودس له‌ دژی (ریچاردی شیردل)، ئه‌وه بوو سولتان فه‌رمانیدا به‌ کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌نه جه‌نگیه‌که‌ی له‌ شه‌وی (هه‌ینی ۱۹ ی جمادی الاخره سالی ۵۸۸هـ/ ۱۱۹۲ز) به‌مه‌به‌ستی گویگرتن له‌پراو بۆچوونیان، هه‌رچه‌نده یه‌که‌م پۆژ هه‌موو به‌به‌رگری کردن له‌ قودس پازی بوون، به‌لام پۆژی دواتر زۆربه‌یان له‌ هه‌لۆیسته‌که‌یان په‌شیمان بوونه‌وه، چونکه ترسی (ریچارد) چووبوو له‌ ده‌روونیان -به‌تایبه‌تی- له‌ داوی پووداوی (عکا)^{۸۲}، که کاریگه‌ری ده‌روونی خراپی له‌سه‌ر وری موسلمانان به‌جۆ هیشتبوو، هاوکات (ریچارد) له‌م پووداوانه‌ی نیو سه‌رکردایه‌تی سه‌لاحه‌ددین بی ئاگا بوو، هه‌روه‌ها سولتان سه‌لاحه‌ددینیش سه‌ره‌تا بی ئاگا بوو له‌ پووداوه‌کانی

۸۱ ابن الاثیر: الكامل. مج ۷/ ل ۳۹۰- ابن شداد: س.پ، ل ۲۸۳- ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۱۹۸- ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ل ۳۸۵.

۸۲ ئه‌وه‌بوو خاچ دروشمه‌کان بۆ ماوه‌ی دوو سال گه‌مارۆی شاری عکایان دا له‌ نیوان سالانی (۵۸۵- ۵۸۷هـ/ ۱۱۸۹-۱۱۹۱ز) و هیزه‌ موسولمانه‌کان به‌ سه‌رکردایه‌تی سولتان سه‌لاحه‌ددین چه‌ند جارێک له‌ ده‌روه‌ی شاری عکا هه‌ولی رزگارکردنی دانیشتیوانان دا، به‌لام هه‌وله‌کانیان بی‌ئاكام بوو. به‌مه‌ش (المشغوب الهکاری) (فه‌رمانده‌ی هیزی ئه‌یوبیه‌کان بوو له‌شاری عکا)، ناچار بوو بکه‌ویته‌ گفتوگۆ له‌گه‌ل خاچ دروشمه‌کاندا بۆ خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانی شاره‌که، به‌لام ریچارد له‌کاتی ده‌رچوونی بۆ ناو شاره‌که فه‌رمانی کوشتنی دیله‌ موسولمانه‌کانی دا که ژماره‌یان نزیکه‌ی (۳۰۰) کسه‌ ده‌بوو، (پیمان وایه‌ ئه‌م ژماره‌یه زیده‌پۆی تیدایه‌). (ابن الاثیر: الكامل. مج ۷/ ل ۳۸۶-۳۸۷- ابن شداد: س.پ، ل ۲۱۶-۲۱۷- ابن کثیر: س.پ، ج ۱۲/ ل ۴۱۲).

ناو سه‌رکردایه‌تی خاچ دروشمه‌کان، به‌لام پاشان سیخوره‌کان هه‌والی مژده به‌خشیان دهرباره‌ی تیکچوونی په‌یوه‌ندی نیوان خاچ دروشمه‌کان بو هینا^{۸۲}، تا هه‌لویستی ده‌روونی بو وهربرگرن^{۸۳}، به‌م جوړه قایم کاریه‌کانی سه‌لاحه‌ددین و نه‌خشه‌کانی بو به‌رگریکردن له‌قودس له‌زستانی ئه‌و سه‌لبازه‌کانی مصر به‌فرمانده‌یی میر (ابو الهیجاء السمین)^{۸۴} گه‌یشتنه ئه‌وی^{۸۵}، جگه له‌و شیوازانیه‌ی که سولتان سه‌لاحه‌ددین پیاده‌ی کردن، له‌پوژی دووه‌مدا هه‌والی مژده به‌خشی پیگه‌یشت که‌وا خاچ دروشمه‌کان له‌نیو خویاندا تیک چوونه‌و له‌و شوینه‌دا نه‌ماون^{۸۶}، به‌تایبه‌تی دوا‌ی ئه‌وه‌ی سیخوره‌کانیان له‌ژه‌هراویکردنی

بیرو کانیاوه‌کانی ناوچه‌که به‌دهستی سه‌ربازانی سه‌لاحه‌ددین ئاگادار کردبوونه‌وه، و لایان ئاشکرا بوو که به‌هیچ شیوه‌یه‌ک سوپای هی‌رشبه‌ر ئاوی خواردنه‌وه‌ی ده‌ست ناکه‌ویت و کاره‌ساتی (حطین) دووباره ده‌بیته‌وه، چونکه خاکه‌که‌ی ده‌وروبه‌ری قودس به‌ردینه‌و زوړ په‌قه و به‌ئاسانی بیری تیدا هه‌لناکه‌نری^{۸۷}، بی‌گومان ژه‌هراو یکردن و تیکدانی بیره‌کانی ناوچه‌که،

۸۲ العماد الکاتب: الفتح القسی، ل ۵۹۸ "ابن شداد: س.پ، ل ۲۸۶" ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۲۰۰ "ابن واصل: س.پ، ج ۲/ ل ۳۹۳" المقریزی: السلوک، ج ۱/ ل ۲۲۳ "حسین: س.پ، ل ۴۸۶-۴۸۷.

۸۴ ابن الفرات: س.پ، ج ۴/ ل ۶۸-۶۹ "نوری: سیاسة صلاح الدین، ل ۳۵۰ "حسین: س.پ، ل ۴۸۳.

۸۵ ابو الهیجاء السمین: ناوی (حسام الدین). یه‌کیکه له‌میره کورده‌کانی سه‌رده‌می سولتان سه‌لاحه‌ددین، هاوکات له‌فرمانده به‌ناوبانگه‌کانی بوو، والی شاری (نصیبین) بوو فرمانده‌ی سوپای مصری بوو له‌یه‌کیکه له‌هه‌لمه‌ته‌کانی خاچ دروشمه‌کان، هه‌روه‌ها فرمانده‌ی سوپای خلیفه‌ی عه‌باسی (الناصر لدین الله) بوو له‌کاتی هه‌لمه‌تیا‌ن بو سهر هه‌مه‌دان، له‌گه‌رانه‌وه‌یان له‌شاری (داقوقا) کۆچی دوا‌یی کردو هه‌رله‌ویش نیژرا. (ابن تغری بردی: س.پ، ج ۶/ ل ۱۴۵ "زکی: مشاهیر الكرد وکردستان. ج ۱/ ل ۸۲).

۸۶ ابن شداد: س.پ، ل ۲۸۴.

۸۷ ابن شداد: س.پ، ل ۲۸۷ "ابن کثیر: س.پ، ج ۱۲/ ل ۴۵۷-۴۵۸.

۸۸ ابن شداد: س.پ، ل ۲۸۷ "ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۱۹۹.

پیلانیکی دەروونی بەرگری سەرکەوتوو بوو لە چوارچێوەی شیوازی جەنگە دەروونییەکانی سەلاحەددیندا، کە ئامانجێکی باشی بە دەست هێنا، ئەمە جگە لەوەی کە (پێچارد) خۆی ھۆکار بوو لە پووختانی ورەیی خاچ دروشمەکاندا کاتیەک داوای کرد وێنەی قودس و وەسفی شارەکەیی پیشکەش بکەن، ئەوانیش بۆیان وێنە کێشا، پاش تێبینیکردنی وتی: "تا کۆ سەلاحەددین زیندوو بێت و موسلمانان یە کەگرتوو بن ئەم شارە ناگیرێت، ھاوکات توانای گەمارۆدانێ قودسیشمان نەبێت، چونکە لە شارەکەدا پووبەپووی ھێزەکانی سەلاحەددین دەبینەو" ^{۸۹}.

ھاوکات لەگەڵ تێکچوونی پەییوەندی نێوان فەرەنسییەکان و ئینگلیزەکان کە پیشتر باسما لێوە کرد، ^{۹۰} کە لە ئەنجامدا تووشی دڵ پراوکێ و باریکی دەروونی ترسناک بوون، بۆیە دەکری بگوتریت کە جەنگی دەروونی ھۆی سەرکەوتنی سەلاحەددین و شکست و کەوتنی خاچ دروشمەکان بوو.

۸۹ ابن الاثیر: الکامل، مج ۷/ ۳۹۱.

۹۰ بۆ زیاتر زانیاری بپروانە بەشی سێیەمی ئەم توێژینە وەبە، لاپەرە ().

باسی سییه م: جهنگی دهرونی هیرشبهر

Offensive

لهوانه یه جهنگی دهرونی هیرشبهری جیاوازی نه بیټ له گه ل شه پری سهربازی له پووی ئاماده کردنی پلانی داپیژراو، دهشیټ جهنگی دهرونی هیرش بکات له وهیه له باری بهرگریدا بیټ، له وهیه له لایه که وه بکشیټه وه و له لایه کی تر هیرش بکات. ئه مهش کت و مت وه کو جهنگی سهربازی وایه ^{۹۱}. له شیوازه دهرونی هیرشبهره کانی سولتان سه لاهه ددین گه پان و سهرانسو کردن (استطلاع) و کو کردن وهی زانیاری بوو له سهر دوژمن پیش پروودانی شهر، سه لاهه ددین ئه م بنه مایه ی به کارده هیئا که به گرنگترین بنه مای جهنگ داده نریټ لای ئه یوبیه کان ^{۹۲}، چونکه گه پان و سهرانسوی و کو کردن وهی زانیاری و چاندنی سیخوړ له نیو دوژمندا پیویستییه کی گرنکه، که ده بی هه موو سهر کرده یه کی سهربازی پیاده ی بکات، بو ئه وهی شاره زایی خواستی مه به سته کانی دوژمن بیټ و له و ریگه یه وه چه ندین زانیاری پیویستی ده ست بکه وی بو سهر خستنی پلانی دهرونی هیرش بهر ^{۹۳}، له پرووداوه میژووییه کان که زور راشکاوانه باس له پولی سیخوړی ده کات له ئاراسته کردنی جهنگی دهرونی هیرشبهردا و هیئانی زانیاری بو سه لاهه ددین و ئاگادار کردن وهی له نیازو جموجوئی خاچ دروشمه کان، سالی (۵۷۴ هـ / ۱۱۷۸ ز) کاتی که خاچ دروشمه کان به فرماندهی (هنفري) هیزه کانیان کو کرده وه ^{۹۴}، سیخوړه کان به خیرایی ئه م زانیاریانه یان گه یانده

۹۱ مخیر: المدخل الى علم النفس الاجتماعي، ل ۲۸۲.

۹۲ امین: الاستخبارات الايوبية، ل ۱۳۹.

۹۳ نوفل: س. پ، ل ۱۱۰.

۹۴ المقریزي: السلوك، ج ۱ / ل ۱۷۷ - عاشور: الحركة الصليبية، ج ۲ / ل ۷۶۰.

سهرکردایه تی ئه یوبی، به نیازی ئه وهی که هیژشی کت و پر له ولاتی شام بکه نه سهر ئه یوبیه کان^{۹۵}، سه لاهه ددین به فهرماندهیی (عزالدين فرخشاہ)ی برازای هیژیکی بو پروبه پروبوونه وهیان له ناو ئه و سهربازگه یه ی که تییدا کو بوونه ته وه ئاماده کرد، به مه به سستی ئیفلیجکردنی وره یان و شکست هینان به تواناکانیان له ریگه ی بلاوکردنه وهی دهنگو له ناو پریزه کانیاندا، شه ریکی به هیز له نیوانیاندا به رپا بوو، سه لاهه ددین سهرکه وتنی به ده ستهینا^{۹۶}، جگه له وه سوودی له ده ستگیر کردنی هه ندی دیلی خاچ دروشمه کان و شوان و جوتیارانی ناوچه که ورده واته فروشه کان که به شوین و سهربازگه ی خاچ دروشمه کاند ده سوپانه وه وهرگرت،^{۹۷} به م شیویه سه لاهه ددین شاره زایی سیسته می سیخوری جهنگی به واتا نوییه که ی بوو، گرنگی ئه و زانیاریانه که سیخوره کان سه لاهه ددینان لی ئاگادار ده رکرده وه، له میانه ی پروداوه کانی (مرج العیون)^{۹۸} سالی (۵۷۵هـ/ ۱۱۷۹ز) ده رکه وت، که سوپای ئه یوبی به سهرکردایه تی سه لاهه ددین به سهر سوپای خاچ دروشه کاند به سهرکردایه تی پادشا (بلدوینی چوارهم) سهرکه وتنی به ده ستهینا^{۹۹}، له کاتی که ده لاهه ددین له بنکه ی سهربازی خویدا بوو له ته نیشت (تل القاضي)^{۱۰۰} یه وه هه ندیک له شوانه کان هاتنه لای و پییان پاگه یاند که

۹۵ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷/ ۲۷۵ البنداری: س. پ، ل ۳۱۷.

۹۶ العماد الكاتب: البرق الشامی، ج ۳/ ۱۴۹ ابو شامة: الروضتین، ج ۲/ ۶ ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ۱۷۲.

۹۷ العماد الكاتب: البرق الشامی، ج ۳/ ۱۶۲.

۹۸ مرج العیون: شونینکه له که نارمه کانی شام له باشوری لبنان دا، تاو مکو نیستا به ناوی (مرجعیون) ماوه ته وه. (یاقوت: س. پ، مج ۴/ ۲۴۴).

۹۹ النوبری: س. پ، ج ۲/ ۳۹۴ عاشور: الحركة الصلیبیه، ج ۲/ ۷۶۱.

۱۰۰ تل القاضي: شونینکه ده روانیته سهر ناوچه یه که له ده روبره ی باکووری (باناس) نزیک روبرای (دان). (العماد الكاتب: البرق الشامی، ج ۳/ ۱۵۸ په راویزی ۲).

تېبىنى جموجۆلى خاچ دروشمهكان دهكەن لە دەورووبەرى سەربازگەكەى^{١٠١}، سولتان لەو ھەوالە سەرى سوپماو پىئى وتن: "ئەگەر خاچ دروشمهكان مەبەستىكىيان ھەيىت، سيخوپەكان دەھاتن ولە ھىزو توانايان ئاگاداريان دەكردينەو ھە^{١٠٢}". لەھەمان كاتدا سيخوپىك ھات بۆ لای سەلاھەددىن لە جموجۆلى خاچ دروشمهكان ئاگادارى كردهو، بەمەش سەلاھەددىن ھىزەكانى كۆكردهو و بەرەو خاچ دروشمهكان پىشپەرى كرد و توانى بەسەرياندا سەربكەويىت و زيانىكى زۆرى پى گەياندن، بەشىوھىك پادشا (بلدوين) زۆر بە زەحمەت پزگارى بوو^{١٠٣}. لەكاتىكدا سوپاى ئەيووبى سەرقالى گەمارۆدانى قەلەى (بيت الاحزان) بوو، پاستەوخۆ دواى ئەو سەركەوتنە گەورەيەى كە لەشەپرى (مرج العيون) دا بەدەستى ھىنا، ھەوالىك گەيشتە سەركردايەتى ئەيووبى، ئەويش ئەو ھەو كە خاچ دروشمهكان دووبارە ھىزەكانيان پىكخستوتەو، و بەپىژەيەكى زۆر لە (طبرية) كۆبوونەتەو، ئامادەن بۆ پىشپەرى كردن بۆ پووبەپوو بوونەو سۇپاى ئەيووبى و ئامانجى پزگاركردى ھوپى گەمارۆدراوھەكانى ناوقەلەى ناوبراو، لەكاتەدا سولتان ھانى سەربازەكانىدا بۆ پەلە كردن لە پزگاركردى قەلەكە^{١٠٤}.

جەنگى دەروونى ھىزشەبەر ھەولەدات بۆ لە ناوبردى گيانى بەرەنگارى و پووبەپوو بوونەو لای دوزمەن و ھەولەدان بۆ چاندنى توى شكست و تىكشكاندن لە دەروونى بەرامبەردا بەچەندىن شىوازى جياواز

١٠١ العماد الكاتب: البرق الشامي، ج٣/ل١٦٢ "ابو شامة: الروضتين، ج٢/ل١٠-١١.

١٠٢ العماد الكاتب: البرق الشامي، ج٢/ل١٦٢ "ابن شاهنشاه: س.پ، ل١٦.

١٠٣ ابن الاثير: الكامل، مج٧/ل٢٧٧ "ابو شامة: الروضتين، ج٢/ل١٠ "ابن واصل: س.پ، ج٢/ل٧٤ "ابن راهب: تاريخ ابن راهب، ل٩١ "نەمىن: الاستخبارات الايوبية، ل٢٣٠ "رنسيما: س.پ، ج٢/ل٦٧٨ "عاشور: الحركة الصليبية، ج٢/ل٧٦١.

١٠٤ ابو شامة: الروضتين، ج٢/ل١١.

وهك هه پره شهو دووبه رهكی^{۱۰۵}، بۆ نمونه سولتان سه لآحه ددین توانی قه لای (شهنگار) پزگار بکات، پاش گه یشتنی هه وائی خالّه لاوازه کانی بهرگری ناو قه لآکه له لایه نه هندی له کورده زرزاریه کانه وه^{۱۰۶}، که له ناو قه لآکه دا بوون، ئه وه یان ئاشکرا کردبوو که هیزی دوژمن له ناو قه لآکه دا توانای پاراستنی ته نیا یهک سوچی قه لآکه شیان نییه و له گه لّ ئه وه شدا خه وتوون، سه لآحه ددین دهست پی شخه ر بوو له ناردنی کۆمه لّیک له سه ربازانی بۆ ئه وه شوینه، توانیان سه ربازه کانی دوژمن دیل بکه نه و (الباشوره)^{۱۰۷} یش کۆنترۆل بکه نه، به و کارهش (شرف الدین هندو) لاواز بوو، ناچار قه لآکه ی ته سلیم به سوپای ئه یوبی کرد^{۱۰۸}. سالی (۵۷۹هـ/ ۱۱۸۳ز) له کاتی شه پری (بیسان)^{۱۰۹} زانیاری وردو گرنگ گه یشته سه رکر دایه تی ئه یوبی له باره ی ژماره ی خاچ دروشمه کانه وه له گه لّ جوړی چه که کانیان و سه رکر دایه تیان، ههروه ها سه لآحه دینیان له وه ئاگادار کرده وه که فرمانده ی هیزی خاچ دروشمه کان کوپی (هنفری)یه، له گه لّ کۆمه لّیک له خاچ دروشمه کان^{۱۱۰}.

سه لآحه ددین به پشت به ستن به و سیخوړانه ی که زانیاری وردو گرنگیان بۆ ده هینا توانی له ولاتی شام پی ش پزگار کردنی قودس پلانه سه ربازییه سه رکه وتوو ه کانی خو ی داریژیت، هاوکات هاوپییه تی (ریموند)ی خاوه ن

۱۰۵ الدباغ: المرجع في الحرب النفسية، ل ۱۸۲.

۱۰۶ زرزاریه کان: یه کیکه له هۆزه کوردیه کان، (المسعودی: التنبيه والاشراف، ل ۷۸) ههروه ها تیره یه که له تیره کانی (هه زبانیه کان). (زکی: س. پ، ل ۱۸۷).

۱۰۷ الباشوره: پارچه زهویه که له دره وه ی شواری شار، و شواریه کی تایه بتی بۆ دروست ده که نه له نیوان ئه و پارچه زهویه و سه نگره که، هاوکات لینییه ده دره دچیت بۆ دره وه ی شار. (یاقوت: س. پ، مج ۱/ ۲۵۸ل).

۱۰۸ ابن الاثیر: الكامل، مج ۷/ ل ۳۰۴.

۱۰۹ بیسان: شاریکه له دهشتایه کانی شام نیوان (حوران و قه له ستین). (یاقوت: س. پ، مج ۱/ ل ۴۱۴).

۱۱۰ العماد الكاتب: البرق الشامی. ج ۵/ ل ۱۴۸- ابو شامة: الروضتين، ج ۲/ ل ۵۰- ابن شاهنشاه: س. پ، ل ۱۵۲.

(طرابلس)یشی قۆسته وه بۆ ئامانجه دهروونیه کانی به ناردنی سیخوپرو تیپه سهرانسۆکانی بۆ ناو ولاتی (بیت المقدس) له بهشی (طرابلس) و (طبریه) وه، بۆ ئه وهی ئهم سیخوپرانه زانیاری گرنگو پیویست کۆ بکه نه وه که له دواتردا هۆکارو یارمهتی دهره له ئاسان کردنی پرۆسهی پرزگارکردنی (بیت المقدس) دا.^{۱۱۱}

له جهنگی دهروونی هیرشه بهر خۆی به دوزمن ناناسیانی و به چه نددین شیوه هیرش دهکات له پێگهی پروپاگهنده و گومان خستنه دایان و قۆستنه وهی هه له کان به مه بهستی ئه وهی هه موو توانایه کی خۆی بخاته گهر بۆ شکست پێهینانی دوزمن^{۱۱۲}. بۆ نمونه له (۱۱) شه والی سالی ۵۸۶ ک/ ۱۱۹۰ ز) دا خاچ دروشمه کان به مه بهستی هیرش بردنه سه ر سه لاهه ددین پێشپه ویان کرد، به لام کاتیك هه ستیان به زۆری ژماره و خۆنامه ده ییان کرد، له به جی هیشتنی سه نگه ره کان یان هه له یان کرد، په شیمان بوونه وه و به خیرایی گه رانه وه شوینی خۆیان، سه لاهه ددین ئم هه له ی قۆسته وه و هیرشه کرده سه ر یان و هیزه که ی به م شیوه یه دابه ش کرد (الافضل علي والظاهر غازي والظافر خضر) له ناوه راست (دل) و (الملك العادل) ی برای له گه ل سوپای مصری لای راست و (عماد الدین) ی خاوه نی شه نگارو (تقی الدین عمر) خاوه نی (حماء) و (معزالدین سنجر شاه) خاوه نی (جزیره ابن عمر) لای چه پ، سه لاهه ددین خۆی له سه ر ته پۆلکه یه که وه سه ره په رشتی ده کردن^{۱۱۳}.

۱۱۱ العماد الکاتب: الفتح القسی، ل ۶۷-۶۸ ابو شامة: الروضتین، ج ۲/ ل ۷۴-۷۵ ابن واصل: س. پ، ج ۲/ ل ۱۸۴-۱۸۵.

۱۱۲ علیوه: استراتیجیة الاعلام العربی، ل ۱۸۴.

۱۱۳ ابن الاثیر: الکامل، مج ۷/ ل ۳۷۷.

هەرودها جەنگی دەروونی هێرشبەر بەرھەڵستکاری ھەمووجۆرە
 هێرشێک دەبێتەوہ کہ دەکریتە سەری، ئەمەش بەچەندین شیوازی
 جۆراوجۆر لەوانە شیوازی دەروونی و ترساندن و فشاری دەروونی^{١١٤}. بۆ
 نمونە لە (٢٣ی شوالی سالی ٥٨٦ک/ ١١٩٠ز) سەڵاحەددین پلانیکی دەروونی
 هێرش بەری دانا، فەرمانی دا بە چوونە پیشەوہی ھەندیک لەسەربازەکانی
 خۆی بۆ ئەوہی خاچ دروشمەکان لە خشتەبەریت و ببیتە ھاندەرێک تاوہکو
 بۆیان بێنە دەرەوہ، ئەوہ بوو خاچ دروشمەکان بە (٤٠٠) چوار سەد
 سوارەوہ ھاتنە دەرەوہ، ئەمانیش ھەڵھاتن و خاچ دروشمەکان کەوتنە
 دوايان تاکو گەیشتنە نیو ئەو بۆسەییەکی کہ بۆیان نرابووہوہ، بەمەش
 سەڵاحەددین و ھیزەکەکی توانیان ھەموویان لەناو بەرن^{١١٥}.

سەڵاحەددین توانی بەشیوازی جەنگی دەروونی و مەعنەوی پووبەپرووی
 ھیزی خاچ دروشمەکان ببیتەوہ، چونکہ شیوازی جەنگی دەروونی ھێرش
 بەر، ھێرش دەکات و بەرگریش دەکات، بەتەکتیک لەلایکەوہ دەکشیتەوہ و
 لەلایەکی ترەوہ ھێرش دەبات، پیادەکردنی ئەم شیوازی جەنگی دەروونی
 بوو کہ سولتان سەڵاحەددین توانی سەرکەوتن بەدەست بەیئیت.

١١٤ محفوظ: الحرب النفسية، ل ٥٧.

١١٥ ابن خلدون: تاریخ ابن خلدون، ج ٥/ ل ٣٢٣.

ئەنجام

۱- جەنگى دەروونى مېژۋىيەكى كۆنى ھەيە، ھاوشانى بوونى مۇقە لەسەر زەۋى، مۇقە ھەر لەكۆنەۋە دركى پىكردوۋە وناسىۋىيەتى و ئەم بابەتەى زانىۋە، ھەرچەندە كۆنە، بەلام ناۋەرۈكەكەى لەگەل ئەم سەردەمەدا نەگۈپراۋە، بەلكو تەنھا ئەو شىۋازانە گۇراون كەلە پراكتىكە كىرنىدا بەكار دىت.

۲- جەنگى دەروونى لەسەردەمى سەلاخەددىن بەشىۋەيەكى بەھىز ھەبو، كەسەرەتا خاچ دروشمەكان بەكارىيان ھىناۋ ھەموو شىۋازەكانىيان تىايدا بەكار ھىنا، ھەرچەند ھەريەكى لەو شىۋازانە ناۋىكى تايبەتەى نەبوو بەشىۋەيەكى زانىستى وئاگادارى ھونەرى ئەو شىۋازانە نەبوون، تاجەند سالىكى پىش ئىستا ھەروابوو.

۳- ئەو سوپايەى كەبەشىۋەيەكى ماددى ومەعنەۋى رىكبخرىت، دەتۋانى سەرکەۋتن لەبەرەكانى جەنگ بەدەست بەيىنى، ھەر ئەو سوپايەيە كەدەتۋانى بەرەنگارى دوزمن بىتەۋەو لەپروويان بوەستى، كەئەمەش سولتان سەلاخەددىن دووپاتى كىر دۆتەۋەو ھەموو ھەۋلىكى بۇ ئەۋە بوو سوپاكەى بەشىۋەيەكى رىك وپىك رىك بخت.

۴- بىروپاي بەھىز گەۋرەترىن كارىگەرى ھەيە بۇ بەدەست ھىنانى سەرکەۋتن وپوۋبەپروو بوۋنەۋەى دوزمن، چونكە دەتۋانى ھەستى خەلكى يەك بخت و وايان لىبكات يەكترىيان خۇش بويت و بۇ يەك مەبەست بىجەنگن. ئەو سەرکەۋتەنەى سەلاخەددىن بەدەستى ھىنا بەھۋى زۆرى پىرچەكى نەبوۋە، بەلكۇھۋى سەرکەۋتەنەىيان بەھىزى بىروباۋەريان بوۋە كەۋاى لىكردوون گىيان ومولكى خۇيان لەپىناۋ خودادا بەخت بكەن.

۵- سه لاهه ددين سه هر کرده یه کی گرنګ بووه خوۍ سه رکړدایه تی سوپاکه ی ده کرد له کاتی شه پړدا، چونکه سیمای سه ربازی باو بووه، وکوښه لۍ خاسیه تی سه ربازی پیوه دیار بوو وه ک ئازایی وویړی وشا سوارۍ.

۶- پلانی سه لاهه ددين له شه پړدایرش کردن بوو به شیوه یه کی خیرا وکتوپړ وپه له کردن له و لایه ی که مه ترسی هیه بو سه سوپاکه ی، هر له بهر نه وده شه که همیشه له حاله تی ئاماده بشیدا بوو.

۷- سه لاهه ددين زور وریابوو، هه موو پوژیک جاريک یان دوو جار به ده وری دوژمندا ده سوپرایه وه وئ گهر شه پړیش بووایه ده گه را به سه هر دوو لاداو دوژمنه کانی له لای راست و لای چه پ ده بړی، وفهرمانی ده کرد به سوپاکه ی هیرش بکن وئو شوینانه بګرن که بویان دیاری کرابوو، هه روه ها و توویرزی له گه ل دوژمن ده کرد کاتی که پیویست بووایه.

۸- سه ره پای ئه وه ی سه لاهه ددين پوویه پرووی هیژکی سه ربازی ئه وروپی گه وړه بووه وه، به لام هیچ کاتی پای خوۍ نه ده سه پاندو هیچ بریاریکی یه ک لایه نه ی ورنه گرت، به لکو له سه ره پای ئه نجومه نی جه نگ ده پویشته به ریوه، هر کاتی پیویستی بکړدایه به تایبته له کاروباری جه نګی دا.

۹- مسولمانان پنیش سولتان سه لاهه ددين هیچ ده سه لاتیان له ولاتی (فلسطین) (قودس) نه بوو، به لام پاش شه پری (حطین)، وړیکه و تنامه ی (الرمله)، قودسیان بوګه رایه وه، و جاريکی تر سه رفرازی بو موسلمانانی پوژه لات له سایه ی سولتان سه لاهه ددين گه رایه وه.

۱۰- ئامانچ له جه نګی ده ورونی له کاتی ئاشتیدا، پړوپاګه نده یه بو بلاو کړدنه وه ی بیروړاو خستنه پرووی کی شه کان له پړوانګه ی ئه وانه ی که

ئاراستەيان لەپرووی تێکدان ولەکەدارکردنی ئەوبنەماو بیروپایانە کە لەگەڵ سیاسەتەکەیدا ناگونجی.

بەلام لەکاتی جەنگدا هەول دەدات بۆ پووختاندنی ورەیی دوژمن و هەولێتی بۆ دووبەرەکی خستنی نیوبەرەیی ناوخۆی دوژمن و وایان لێبکری بپروایان بەخوێان نەمیێت، ئەمیش لەپێگەی ئەو شیوازو ھۆکارانەی کە لەجەنگی دەروونی دا دەستەبەر دەکریێت.

١١- لەکۆتاییدا بۆمان دەردەکەوێت کە سەلاحەددین بەشیوہیەکی وردو قول لەچەمکی جەنگی دەروونی گەیشتوو و بنەما و شیوازەکانی زانیوو بەشیوہیەکی پێک و پێک بەکاری ھێناو و لەوبواردا ھونەری نوواندوو کە لەپرووی ووردەکاری و باش بەکارھێنانی ھۆکارەکانی (ئامرازەکانی) و پلان دانان و بەکارھێنانی شیوازەکانی لە ھونەری خاچ دروشمەکان بەھێز تر بوو، چونکە خۆی باش لەگرنگی جەنگی دەروونی گەیشتبوو لەبواری ترساندن و توقاندنی دوژمن لەچارچیوہی بیروکەیی پراگەیانندی گشتی لەپێگەی پراکتیکە کردن و سەرکەوتنی بیروکەیی پراگەیانندی ئەیووبی لەجەنگی دەروونی.

لیستی سه رچاوه کان

●

ليستی سه رچاوه كان

- القرآن الكريم

يه كه م: ده ستنوسه كان:

القاضي الفاضل: عبدالرحيم البيساني، (ت ٥٩٦هـ/م ١٢٠٠م)

١- رسائل القاضي الفاضل، مخطوطة حسين بك، مكتبة اوقاف الموصل،
رقم ٩/١، ورقة ٩.

العمرى: القاضي فضل الله شهاب الدين احمد بن يحيى (ت

٧٤٩هـ/١٣٤٨م)

٢- مسالك الابصار وممالك الامصار: يصدره فؤاد سزكين بالتعاون مع
علاء الدين خيوصون، معهد العلوم العربية الاسلامية، طبعة استانبول، طبع
بالتصوير من مخطوطة ٢٧٩٧ / ٢ ص، احمد الثالث، طوبقا بوسراب،
استانبول، ج ٣، ج ٢٧، والمخطوطة موجودة في المجمع العلمي العراقي تحت
رقم ٢٩٠ / ٣٠٠.

مؤلف مجهول: تحت عنوان (ذكر الدولة الايوبية وغيرها).

٣- مخطوط في مكتبة الاوقاف العامة، الموصل، برقم ١٧/١ زيواني.

دووه م: سه رچاوه كوڤنه كان:

- ابن الاثير : عز الدين أبو الحسن علي بن محمد الجزري، (ت ٦٣٠هـ / ١٢٣٢ م).
١. -الكامل في التاريخ ، دار أحياء التراث العربي،(بيروت: ١٩٩٤م).
٢. -التاريخ الباهر في الدولة الاتاكية بالموصل و حلب، تحقيق عبد القادر احمد طليمات، دار الكتب الحديثة، (القاهرة: ١٩٦٣ م).
- الاسحاقي : محمد عبد المعطي بن احمد (ت ١٠٦٠هـ / ١٦٥٠ م).
- أخبار الاول فيمن تصرف على مصر من أرباب الدول، المطبعة الشرقية، (القاهرة: ١٣٠٠هـ).
- ابن ايبك : أبو بكر بن عبد الله الدواداري ، (ت ٧٣٤ هـ / ١٣٣٩ م).
٣. -كنز الدرر وجامع الغرر، باسم (الدر المطلوب في أخبار بني أيوب) ، تحقيق سعيد عبد الفتاح عاشور، دار الأحياء الكتب العربية ،المعهد الالمانى للأثار الشرقية، ج٧، (القاهرة: ١٩٧٢م).
- البديسي: شرفخان
٤. -شرفنامه : ترجمة محمد جميل الملا احمد الروز بياني، ط٢، مطبعة وزارة التربية، (أربيل: ٢٠٠١م).
- ابن بطوطة : أبو عبد الله محمد بن عبد الله الطنجي ، (ت ٧٧٩ هـ / ١٣٧٧ م).
٥. -رحلة ابن بطوطة ، المسماة (تحفة النظار في غرائب الأمصار و عجائب الأسفار)، مكتبة التجارية الكبرى ، (مصر: ١٩٥٨م).
٦. البنداري :قوام الدين ابو الفتح على بن محمد (ت٦٤٣هـ / ١٢٤٥ م).

٧. -سنا البرق الشامى (تلخيص البرق الشامى للعماد الكاتب الأصفهاني) تحقيق، رمضان ششّن، دار الكتاب الجديد، (بيروت: ١٩٧١م).
- ابن تغري بردي : جمال الدين أبو المحاسن يوسف الاتابكي (ت ٨٧٤هـ / ١٤٧٠م).
٨. -النجوم الزاهرة في ملوك مصر والقاهرة ، مطبعة دار الكتب ، (القاهرة: د ت)
- ابن جبير : أبي الحسن محمد بن أحمد، (ت ٦١٤ هـ / ١٢١٧م).
٩. -رحلة ابن جبير (تذكرة بالاخبار عن إتفاقات الاسفار)، دار و مكتبة الهلال، الطبعة الثانية، (بيروت : ١٩٨٦م).
- الجبرتي : عبد الرحمن الجبرتي .
١٠. -عجائب الآثار في التراجم و الاخبار، مطبعة لجنة البيان العربي، سنة ١٩٥٨م.
- ابن الجوزي : ابو الفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد بن علي (ت ٥٩٧هـ/ ١٢٠١م).
١١. المنتظم في تاريخ الملوك و الامم مطبعة دائرة المعارف العثمانية، (حيدر اباد الدكن: ١٣٥٨-١٣٥٩هـ).
- الحموي: ابو الفضائل محمد بن علي (ت ٦٤٤هـ/ ١٢٤٦م).
١٢. تاريخ المنصوري المسمى (تلخيص الكشف و البيان فى حوادث الزمان) عنى بنشره ووضع فهارسه: البطرس غرباز نيويج، دار النشر للاداب الشرقية، (موسكو: ١٩٦٠م).
- الحميري: ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن عبد المنعم(ت ٧٢٧هـ/ ١٣٣٤م).
١٣. الروض المعطار في خبر الاقطار، تحقيق: احسان عباس، مكتبة لبنان، (بيروت: ١٩٨٤م).

- الحنبلي : أحمد بن إبراهيم ، (ت ٨٧٦ هـ / ١٤٧٢ م).
١٤. -شفاء القلوب في مناقب بني أيوب ، تحقيق : ناظم رشيد ، دار الحرية للطباعة ، (بغداد : ١٩٧٨م).
- ابن حوقل: ابو القاسم بن حوقل النصيبي(ت٣٦٧هـ/٩٧٧م)
١٥. صورة الارض، دار مكتبة الحياة، (بيروت:١٩٧٩).
- ابن خلدون : عبد الرحمن بن محمد، (ت ٨٠٨ هـ / ١٤٠٥ م).
١٦. -مقدمة ابن خلدون ، دار صادر، (بيروت : ١٩٧٨ م).
١٧. -العبر و ديوان المبتدأ و الخبر (تاريخ ابن خلدون)، مؤسسة جمال للطباعة و النشر، (بيروت:١٩٧٩م).
- ابن خلكان : شمس الدين أبو عباس أحمد بن محمد ، (ت ٦٨١ هـ / ١٢٨٢م).
١٨. -وفيات الأعيان و أنباء أبناء الزمان ، تحقيق : إحسان عباس ، دار الثقافة ،(بيروت : ١٩٦٨م).
١٩. ابن خرداذبة: ابو القاسم بن عبيد الله (ت٣٠٠هـ/٩١٢م).
٢٠. -المسالك و الممالك، بريل، (ليدن:١٨٨٩م).
- الخرزجي: الشيخ علي بن الحسن (ت٨١٢هـ/١٤٠٩م).
٢١. -العقود اللؤلؤية في تاريخ الدولة الرسولية، تصحيح و تنقيح محمد بسيوني عسل، مطبعة الهلال، (القاهرة:١٩١١م).
- ابن ظافر: جمال الدين على الازدي (ت٦٢٣هـ/ ١٢٢٦م).
٢٢. -اخبار الدولة المنقطعة، تحقيق اندريه فريه، مطبوعات المعهد العلمي الفرنسي للآثار الشرقية، (القاهرة: ١٩٧٢).
- ابن دقماق: ابراهيم بن محمد بن ايدمر العلاني (ت٨٠٩هـ / ١٤٠٦م).

٢٣. الجواهر الثمين في سيرة الملوك والسلاطين، تحقيق محمد كمال الدين عز الدين، عالم الكتب، ط ١، ج ٢، (القاهرة: ١٩٨٥).
- الذهبي: شمس الدين محمد بن عثمان بن قايمان، (ت ٧٤٨هـ / ١٣٤٧م).
٢٤. -العبر في خبر من غبر، تحقيق: ابو هاجر محمد السعيد بن بسيوني زغلول، دار الكتب العلمية، (بيروت: ١٩٨٥م).
٢٥. -تاريخ الإسلام، وفيات المشاهير و الأعلام، تحقيق : بشار عواد معروف و آخرون، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، (بيروت : ١٩٨٨م).
٢٦. -دول الإسلام، تحقيق: فهم محمد شلتون و مصطفى ابراهيم، (القاهرة: ١٩٧٤م).
- الرهاوي المجهول: في حدود (٦٢٣هـ/ ١٢٣٤م).
٢٧. -تاريخ الرهاوي المجهول، تعريب البير ابونا، مطبعة شفيق، (بغداد: ١٩٨٦م).
- ابن الساعي: ابو طالب علي بن أنجب تاج الدين الخازن، (ت ٦٧٤ هـ / ١٢٧٥م).
٢٨. -الجامع المختصر في عنوان التواريخ و عيون السير، تحقيق : مصطفى جواد، المطبعة السريانية الكاثوليكية، (بغداد : ١٩٣٤م).
- سبط ابن الجوزي : شمس الدين يوسف بن قزاوغلي، (ت ٦٥٤ هـ / ١٢٥٦م).
٢٩. -مرآة الزمان في تاريخ الأعيان، مطبعة مجلس دائرة المعارف العثمانية، (الهند : ١٩٥١م).
- السبكي : تاج الدين عبد الوهاب بن تقي الدين، (ت ٧٧١هـ / ١٣٦٩م).
٣٠. -طبقات الشافعية الكبرى، تحقيق : محمود محمد الطناحي و عبد الفتاح محمد الحلو، مطبع عيسى الحلب، (القاهرة : ١٩٦٥م).

- السيوطي : جلال الدين عبد الرحمن بن ابي بكر، (ت ٩١١هـ / ١٥٠٥م).
٣١. -حسن المحاضرة في اخبار مصر و القاهرة، تحقيق : محمود صبح، دار القاهرة للطباعة، مكتبة الأنجلو المصرية، (القاهرة : د.ت).
٣٢. -تاريخ الخلفاء ، تحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد، منشورات الشريف الرضي.
- ابو شامة : شهاب الدين عبد الرحمن بن إسماعيل المقدسي، (ت ٦٦٥هـ / ١٢٦٦م).
٣٣. -الذيل على الروضتين (تراجم رجال القرنين السادس و السابع الهجريين)، باعثناء : السيد عزت العطار الحسني، دار الجيل، الطبعة الثانية، (بيروت : ١٩٧٤م).
٣٤. -الروضتين في اخبار الدولتين النورية و الصلاحية، دار الجيل، (بيروت : د.ت).
- ابن شاهنشاه الايوبي : المنصور محمد بن المظفر تقي الدين بن عمر ، (ت ٦١٧هـ / ١٢٢٠م).
٣٥. -مضمار الحقائق وسر الخلائق ، تحقيق : حسن حبشي ، دار المنى للطباعة ، (القاهرة : ١٩٦٨م).
- ابن شداد : ابو المحاسن بهاء الدين يوسف بن رافع، (ت ٦٣٢هـ / ١٢٣٤م).
٣٦. -النوادر السلطانية و المحاسن اليوسفية، تحقيق : جمال الدين الشيال، الدار المصرية للتأليف، (القاهرة : ١٩٦٤م).
- الصفدي: صلاح الدين خليل ابن ابك (ت ٧٦٤هـ/١٣٦٣م).
٣٧. -الوافي بالوفيات، تحقيق و إعثناء : احمد الارناوط و تركي مصطفى، دار احياء التراث العربي، (بيروت: ٢٠٠٠م).

الصوري :وليم: (ت ٥٨٠ هـ / ١١٨٤م).

٣٨. -الحروب الصليبية، ترجمة و تعليق : حسن حبشي، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (القاهرة : ١٩٩٥م).

ابن الصيرفي : امين الدولة تاج الرياسة ابي القاسم علي بن منجب الصيرفي المصري (ت٥٤٢هـ/١١٤٧م).

٣٩. -قانون ديوان الرسائل، مطبعة الواعد، (مصر:١٩٠٥م).

الطرسوسي : مرضي بن علي بن مرضي(ت٥٨٩هـ/١١٩٣م)

٤٠. -تبصرة ارباب الالباب في كيفية النجاة في الحروب من الاسواء، تحقيق و نشر: كلود كاهين، (د.ت).

ابن عبد الحق : صفى الدين عبد المؤمن البغدادي،(ت ٧٣٩ هـ / ١٢٣٨م).

٤١. -مراصد الإطلاع على اسماء الأمكنة و البقاع، تحقيق محمد علي البجاوي، دار إحياء الكتب العربية، (القاهرة : ١٩٥٤م).

٤٢. ابن العديم: ابو القاسم كمال الدين عمر بن احمد بن هبة الله الحلبي (ت٦٦٠هـ/ ١٢٦١م).

٤٣. -زبدة الحلب في تاريخ حلب، تحقيق: سامي الدهان، المطبعة الكاثوليكية، (بيروت: ١٩٦٧م).

ابن العبري: ابو الفرج غريغوريوس بن اهرن الملطي (ت٦٨٥هـ/ ١٢٨٦م).

٤٤. -تاريخ مختصر الدول، المطبعة الكاثوليكية، ط٢، (بيروت: ١٩٥٨).

ابن العماد الحنبلي: ابو الفلاح عبد الحي (ت١٠٨٩هـ/١٦٧٨م).

٤٥. -شذرات الذهب في اخبار من ذهب، مطبعة القدسي، (القاهرة: ١٩٣١م).

العماد الكاتب الاصفهاني : عماد الدين محمد صفى الدين الكاتب ، (ت ٥٩٧ هـ / ١٢٠٠ م).

٤٦. - خريدة القصر و جريدة العصر (قسم شعراء مصر) نشر احمد امين و شوقي ضيف و احسان عباس، مطبعة لجنة التأليف و الترجمة و النشر (القاهرة: ١٩٥١ م).

٤٧. - خريدة القصر و جريدة العصر، قسم شعراء الشام، تحقيق: شكري فيصل، المطبعة الهاشمية، (دمشق: ١٩٦٤ م).

٤٨. - الفتح القسي في الفتح القدسي، تحقيق و تقديم: محمد محمود صبح ، الدار القومية للطباعة و النشر (القاهرة: ١٩٦٥ م).

٤٩. - البرق الشامى، الجزء الثالث، تحقيق و تقديم: مصطفى الحيارى، ط١، (عمان: ١٩٨٧ م).

٥٠. - البرق الشامى، الجزء الخامس، تحقيق و تقديم : فالح صالح حسين، ط١، (عمان: ١٩٨٧ م).

العمرى: القاضى فضل شهاب الدين احمد بن يحيى (ت ٧٤٩ هـ / ١٣٤٨ م).
٥١. - التعريف بالمصطلح الشريف، تحقيق محمد حسين شمس الدين، دار الكتب العلمية، ط١، (بيروت: ١٩٨٨).

٥٢. العليمي : مجير الدين بن عبد الرحمن بن محمد، (ت ٩٢٨ هـ / ١٥٢١ م).

٥٣. - الانس الجليل بتاريخ القدس و الخليل، (النجف : ١٩٦٨ م).

٥٤. الغسانى : الملك الأشرف اسماعيل بن العباس، (ت ٨٠٣ هـ / ١٤٠٠ م).

٥٥. - العسجد المسبوك و الجواهر المحكوك في طبقات الخلفاء و الملوك، تحقيق : شاكر محمود عبد المنعم، دار البيان، (بغداد : ١٩٧٥ م).

- ابو الفداء : عماد الدين اسماعيل بن محمد بن عمر، (ت ٧٣٢ هـ / ١٣٣١ م).
 ٥٦. -المختصر في اخبار البشر، دار المعرفة للطباعة و النشر، (بيروت : د.ت.).
 ٥٧. ابن الفرات : ناصر الدين محمد بن عبد الرحيم، (ت ٨٠٧ هـ / ١٤٠٤ م).
 ٥٨. -تاريخ ابن الفرات، تحقيق : حسن محمد الشماع، المجلد الرابع، الجزء الثاني، دار الطباعة الحديثة، (البصرة : ١٩٦٩).
 ابن قاضي شهبه : بدر الدين محمد بن أحمد، (ت ٨٧٤ هـ / ١٤٦٩ م).
 ٥٩. -الكواكب الدرية في السيرة النورية، تحقيق : محمود زايد، الدار الكتاب الجديد، الطبعة الأولى، (بيروت : ١٩٧١ م).
 القلقشندي : ابو العباس احمد بن علي، (ت ٨٢١ هـ / ١٤١٨ م).
 ٦٠. -ماثر الانافة في معالم الخلافة، تحقيق: عبد الستار فراج، (بيروت: د.ت.).
 ٦١. -صبح الأعشى في صناعة الإنشاء، تحقيق محمد حسين شمس الدين، دار الكتب العلمية، (بيروت : ١٩٨٧).
 قدامة بن جعفر: أبو الفرج (ت٣٣٧هـ/٩٤٨م).
 ٦٢. -الخراج و صناعة الكتابة، شرح و تعليق: محمد حسين الزبيدي، دار الرشيد للنشر، (بغداد: ١٩٨١ م) .
 ابن كثير : عماد الدين ابو الفداء اسماعيل بن عمر، (ت ٧٧٤ هـ / ١٣٧٢ م).
 ٦٣. -البداية و النهاية، تحقيق : دار أبي حيان، الطبعة الأولى،(القاهرة : ١٩٩٦).
 المسعودي : ابي الحسن علي بن الحسين بن علي،(ت ٣٤٦ هـ / ٩٧٥ م).

٦٤. -التنبيه و الاشراف، باعتناء : عبد الله الصاوي، أعادت طبعه بالأوفسيت، مكتبة المثنى، (بغداد : ١٩٣٨م).
- المقريزي : تقي الدين احمد بن علي، (ت ٨٤٥ هـ / ١٤٤١م).
٦٥. -السلوك لمعرفة دول الملوك، تحقيق : محمد عبد القادر عطا، دار الكتب العلمية، طبعة جديدة، (بيروت : ١٩٩٧).
٦٦. -المواعظ و الاعتبار بذكر الخطط و الآثار المشهور بـ (الخطط المقريزية)، دار صادر، طبعة جديدة بالأوفسيت، مكتبة المثنى، (بغداد : ١٩٧٠).
٦٧. -اتعاظ الحنفا بأخبار الائمة الفاطميين الخلفا، تحقيق جمال الدين الشيال، دار الفكر العربي، (القاهرة: ١٩٤٨).
- ابن مماتي : أسعد بن مماتي، (ت ٦٠٦ هـ / ١٢٠٩م).
٦٨. -قوانين الدواوين، تحقيق : عزيز سوريال عطية، مطبعة مصر، (القاهرة: ١٩٤٣م).
- ابن منظور : جمال الدين محمد بن مكرم الأنصاري، (ت ٧١١ هـ / ١٣١١م)
٦٩. -لسان العرب، تحقيق عبد الله علي الكبير و آخرون، دار المعارف، (القاهرة : د. ت)
- ناصر خسرو: ابو معين الدين القباداني المروزي، (ت ٤٨١ هـ / ١٨٠٨م).
٧٠. -سفر نامه، نقله الى العربية: يحيى الخشاب، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (القاهرة: ١٩٩٣م).
- نصر الله بن محمد بن الاثير:
٧١. المثل السائر في ادب الكاتب والشاعر، (القاهرة: ١٩٧٢).
- النويري : شهاب الدين احمد بن عبد الوهاب، (ت ٧٣٣ هـ / ١٣٣٢م).

٧٢. -نهاية الأرب في فنون الأدب، حققه و وضع حواشيه، محمد محمد أمين وآخرون، مطابع الهيئة المصرية العامة للكتاب، ج٢٨، (مصر : ١٩٩٢ م)
٧٣. ابن واصل : جمال الدين محمد بن سالم، (ت ٦٩٧ هـ / ١٢٩٧م).
٧٤. -مفرج الكروب في مناقب بني أيوب، تحقيق : جمال الدين الشيال ، طبعة دار القلم، (القاهرة : ١٩٦٠م).
- ياقوت الحموي: شهاب الدين أبو عبد الله الرومي، (ت ٦٢٦ هـ / ١٢٢٨م).
٧٥. معجم البلدان، دار صادر، (بيروت : ١٣٩٧ هـ / ١٩٩٧م).
- اليونيني : ابو فتح موسى بن احمد بن قطب الدين، (ت ٧٢٦ هـ / ١٣٢٦م).
٧٦. ذيل مرآة الزمان، مطبعة مجلس دائرة المعارف العثمانية،(الهند : ١٩٥٤م).

سيّيه م: سه رچاوه نوّيه كان:

١. ر. جب: السير هاملتون.
٢. صلاح الدين الايوبي (دراسات في التاريخ الاسلامي)، حررها يوسف إيبش، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، (بيروت: ١٩٧٣م).
٣. اد-لبرتش: تشارلس.
٤. الحرب الباردة و ما بعدها، تعريب فاضل زكي محمد، دار الحرية للطباعة، (بغداد: ١٩٧٦م).
٥. ادي شير :
٦. معجم الألفاظ الفارسية المعربة، مكتبة لبنان، (بيروت : ١٩٨٠).
٧. الاهل : عبد العزيز سيد:
٨. أيام صلاح الدين، دار الكتب، الطبعة الأولى، (بيروت : ١٩٦١).
٩. الامين: حسن:
١٠. صلاح الدين بين العباسيين و الفاطميين و الصليبيين، دار الجديد، ط١، (بيروت ١٩٩٥).
١١. امين: محمد فتحي.
١٢. الحرب و المعنويات، مديرية المطابع العسكرية، (بغداد: ١٩٨٩م).
١٣. امين : نه بهن مجيد:
١٤. الاستخبارات، الأيوبية في عهد صلاح الدين، مطبعة قه لا، (السليمانية : ١٩٩٨).
١٥. المشطوب الهكاري، دراسة عن دور الهكاريين في الحروب الصليبية، (السليمانية : ٢٠٠٢).
١٦. ايار: فريد.

٨. دراسات في الاعلام و الحرب النفسية، المكتبة الوطنية، (بغداد: ١٩٧٩م).

إيليسيف : نيكيتا:

٩. الشرق الإسلامي في العصر الوسيط، مؤسسة دار الكتاب الحديث، (بيروت : ١٩٦٨)

باركر: ارنست.

١٠. الحروب الصليبية، ترجمة السيد الباز العريني، مطبعة لجنة البيان العربي، مكتبة النهضة المصرية، (القاهرة: ١٩٦٠م).
بدوي: احمد.

١١. الحياة الادبية في عصر الحروب الصليبية بمصر و الشام، مطبعة نهضة مصر، ط١، (القاهرة: د.ت).
بدوي: احمد.

١٢. صلاح الدين بين شعراء عصره و كتابه، مطبعة وزارة الثقافة و الارشاد المصرية، (القاهرة: ١٩٦٠م).
بولارد: سير ريدر.

١٣. بريطانيا و الشرق الاوسط من اقدم العصور حتى سنة ١٩٥٢م، ترجمة حسن احمد سلمان، مطبعة الرابطة، (بغداد: ١٩٥٦م).
بيريه: جان.

١٤. الذكاء و القيم المعنوية في الحرب، تعريب اكرم ديرري و الهيثم الايوبي، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، ط٢، (بيروت: ١٩٨٦م).
بيومي: علي.

١٥. قيام الدولة الايوبية في مصر، دار الفكر الحديث للطبع و النشر، ط١، (القاهرة: ١٩٥٢م).

تايلور: فيليب.

١٦. قصف العقول، ترجمة سامي خشبة، عالم المعرفة، رقم ٢٥٦،
(الكويت: ٢٠٠٠م).

التكريتي : محمود ياسين:

١٧. الأيوبيون في شمال الشام و الجزيرة، دار الرشيد للنشر، (بغداد:
١٩٨١).

التونجي : محمد :

١٨. المعجم الذهبي، دار العلم للملايين، الطبعة الأولى، (بيروت: ١٩٦٩).

الجميلى: رشيد عبدالله:

١٩. دولة الاتابكة فى الموصل، دار النهضة العربية، ط١، (بيروت ١٩٧٠).
حاتم: محمد عبد القادر.

٢٠. الاعلام والدعاية (نظريات و تجارب)، مكتبة الانجلو المصرية،
(القاهرة: ١٩٧٨م).

حتي : فيليب:

٢١. تاريخ سوريا و لبنان و فلسطين، ترجمة : كمال اليازجي، ط٢،
(بيروت: ١٩٧٢).

حتي: فيليب و اخرون.

٢٢. تاريخ العرب، دار غندور للطباعة و النشر و التوزيع، ط٥،
(لبنان: ١٩٧٤م).

حسن: ابراهيم حسن.

٢٣. تاريخ الاسلام (السياسي و الديني و الثقافي و الاجتماعي)، دار
الجيل، ج٤، ط١٤، (بيروت: ١٩٩٦م).
الحسن: حسن.

٢٤. الدولة الحديثة اعلام و استعلام، دار العلم للملايين، ط١، (بيروت: ١٩٨٦م).

الحسين: عبد المنعم علي.

٢٥. الحرب النفسية و تأثيرها علي معنوية الجماهير، مركز دراسات الخليج العربي، (جامعة البصرة: ١٩٨٨م).

حسين: محسن محمد:

٢٦. الجيش الأيوبي في عهد صلاح الدين (تركيبه، تنظيمه، اسلحته، بحريته، وابرز المعارك التي خاضها) ، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، (بيروت : ١٩٨٦)

حمزة: عبد اللطيف.

٢٧. الاعلام و الدعاية، دار الفكر العربي، ط٢، (القاهرة: ١٩٧٨م).

٢٨. ثلاث شخصيات في التاريخ(ابن المقفع ، صلاح الدين، قراقوش)، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (القاهرة: ٢٠٠٠م).

حمزة: مختار.

٢٩. أسس علم النفس الاجتماعي، دار المجتمع العلمي، (جدة: ١٣٩٩هـ).

الحميدة: سالم محمد.

٣٠. الحروب الصليبية، دار الشؤون الثقافية العامة، ج٤، ط١، (بغداد: ١٩٩٤م).

الخطاب: محمود شيت.

٣١. الاسلام و النصر، دار قتيبة، ط٢، (دمشق: ١٤٠٥هـ).

الخلفات: جمال يوسف و بهاء الدين محمد اسعد.

٣٢. العسكرية الاسلامية و قادتها العظام، مكتبة المنار، ط٢، (الاردن: ١٩٨٣م).

خليل: عماد الدين:

٣٣. الإمارات الأرتقية في الجزيرة و الشام، (٤٦٥-٨١٢ هـ / ١٠٧٢-١٤٠٩م) أضواء جديدة على المقاومة الإسلامية للصليبيين و التتر، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى، (بيروت : ١٩٨٠).

٣٤. عماد الدين زنكي، مطبعة الزهراء الحديثة، ط٣، (الموصل: ١٩٨٥م).
الدباغ: مصطفى.

٣٥. المرجع في الحرب النفسية، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، ط١، (بيروت: ١٩٩٨م).

الدباغ: فخري و قيس عبد الفتاح مهدي.

٣٦. علم النفس العسكري، ط١، (بغداد: ١٩٨٦م).
الدباغ: فخري.

٣٧. الحرب النفسية، دار الحرية للطباعة، (بغداد: ١٩٧٩م).
دشسنر: كووتر.

٣٨. احفاد صلاح الدين الايوبي، ترجمة عبد السلام بروراري، ط٢، (دهوك: ٢٠٠٠م).

ديورانت : ول

٣٩. قصة الحضارة، ترجمة : محمد بدران، مطبعة لجنة التأليف و الترجمة و النشر، الطبعة الثانية، (القاهرة : ١٩٥٧م).

ذبيان: سامي.

٤٠. الصحافة اليومية و الاعلام، دار المسيرة، ط٢، (بيروت: ١٩٨٧م).
ربيع: حامد.

٤١. الحرب النفسية في الوطن العربي، دار واسط للدراسات و النشر و التوزيع، (بغداد: ١٩٨٩م).

٤٢. الحرب النفسية في المنطقة العربية، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، لبنان، (بيروت: ١٩٧٤م).

رشتي: جيهان احمد

٤٣. الدعاية و استخدام الراديو في الحرب النفسية، دار الفكر العربي، (القاهرة: ١٩٨٥م).

رفعت: محمد و محمد احمد حسونة

٤٤. معالم تاريخ العصور الوسطى، مطبعة شركة مساهمة مصرية، ط٤، (القاهرة: ١٩٢٧م).

الرضا: هاني و رامز محمد عمار.

٤٥. الراى العام و الاعلام و الدعاية، المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع، (بيروت: ١٩٩٨م).

رمزي: محمد:

٤٦. القاموس الجغرافي للبلاد المصرية، مطبعة دار الكتب المصرية، (القاهرة : ١٩٥٤-١٩٥٥).

رنسيما ن : ستيفن:

٤٧. تاريخ الحروب الصليبية، ترجمة : السيد الباز العريني، دار الثقافة، الطبعة الأولى، (بيروت : ١٩٦٨).

زابوروف: ميخائيل.

٤٨. الصليبيون في الشرق، ترجمة الياس شاهين، دار التقدم، (موسكو: ١٩٨٦م).

الزبيدي: كامل علوان.

٤٩. علم النفس العسكري، بيت الحكمة، (بغداد: ١٩٨٩م).

٥٠. علم النفس في الميدان العسكري، الدار العربية للموسوعات، ط١، ١٩٨٨م.

زامباور: ادوارد فون:

٥١. معجم الانساب والاسرات الحاكمة فى التاريخ الاسلامى، ترجمة زكى محمد حسن و اخرون، ج١، (بيروت: ١٩٨٠).

زكار: سهيل.

٥٢. حطين و الفتح الصلاحي للقدس، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع، ط١، (بيروت: ٢٠٠٢م).

زكى: محمد امين.

٥٣. مشاهير الكرد وكردستان، مطبعة التفيض الاهلية، (بغداد: ١٩٤٥).

الزركلى: خير الدين.

٥٤. الاعلام - قاموس تراجم، دار العلم الملايين، (بيروت: ١٩٨٦).

زمانى: احمد.

٥٥. بحوث حول النظام العسكري في الاسلام، الدار الاسلامية، ط١، (بيروت: ١٩٩١م).

زناد: موسى.

٥٦. الحرب النفسية، مطبعة دار القادسية، الاعظمية، (بغداد: ١٩٨٤م).

زهران: حامد عبد السلام

٥٧. علم النفس الاجتماعي، عالم الكتب، ط٤، (القاهرة: ١٩٧٧م).

الزين: نبيل عبد القادر.

٥٨. القدس، دار الضياء للنشر و التوزيع، ط١، (عمان: ١٩٨٨م).

سرور: محمد جمال الدين.

٥٩. الدولة الفاطمية في مصر، دار الفكر العربي (القاهرة: ١٩٧٤).

سعداوي : نظير حسان:

٦٠. الحرب و السلام زمن العدوان الصليبي، مكتبة النهضة المصرية، (القاهرة : ١٩٦١).

٦١. التاريخ الحربي المصري في عهد صلاح الدين، مطبعة لجنة البيان العربي، (القاهرة : ١٩٥٧).

السلامة: عبدالله علي

٦٢. الاستخبارات العسكرية في الاسلام، مؤسسة الرسالة، ط٢، (بيروت: ١٩٩٢م).

السيد: جمال.

٦٣. اضواء على الحرب النفسية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (القاهرة: ١٩٧٢م).

شاكر: محمود.

٦٤. التاريخ الاسلامي، المكتب الاسلامي، ج٦، ط٣، (بيروت: ١٤٠٥هـ).

شديد: محمد.

٦٥. الجهاد في الاسلام، مؤسسة الرسالة، (بيروت: ١٤٠٠هـ).

شليبي: كرم.

٦٦. حرب الكلمات، الهيئة المصرية للكتاب، (القاهرة: ١٩٧٥م).

الشيال: جمال الدين.

٦٧. تاريخ مصر الاسلامية، مطابع رويال، ج٢، (القاهرة: ١٩٦٧م).

عاشور : سعيد عبد الفتاح:

٦٨. الحركة الصليبية -صفحة مشرقة من تاريخ الجهاد العربي في العصور الوسطى، مكتبة الأنجلو المصرية، الطبعة الرابعة، (القاهرة : ١٩٨٢).

٦٩. اوربىا العصور الوسطى، مكتبة النهضة المصرية، ط١،
(القاهرة: ١٩٥٨).

عبد القادر: محمد.

٧٠. دور الاعلام فى التنمية، دار الحرية للطباعة، (بغداد: ١٩٨٢).

عبد الله: معتز سيد.

٧١. الحرب النفسية و الشائعات، دار غريب للطباعة و النشر و التوزيع،
(القاهرة: ١٩٩٧م).

العبادى : احمد مختار:

٧٢. قيام دولة المماليك الاولى فى مصر و الشام، دار النهضة العربية
للطباعة و النشر، (بيروت: ١٩٦٩م).

العبادى: احمد مختار بالاشتراك مع السيد عبد العزيز سالم :

٧٣. تاريخ البحرية الإسلامية فى مصر و الشام، جامعة بيروت العربية،
(بيروت : ١٩٧٢).

العبد، محمد.

٧٤. ايعيد التاريخ نفسه، مطابع اضواء البيان، ط٣، ١٩٩٩م.

العرينى : السيد الباز:

٧٥. تاريخ اوربا فى العصور الوسطى، دار النهضة العربية، (بيروت :
١٩٦٨).

٧٦. الشرق الأدنى فى العصور الوسطى (الأيوبيون)، دار النهضة العربية
للطباعة و النشر، (بيروت : ١٩٦٧).

٧٧. مؤرخو الحروب الصليبية، دار النهضة العربية، مطبعة لجنة البيان
العربى، (القاهرة : ١٩٦٢).

العسلى : بسام :

٧٨. فن الحرب الإسلامي، ايام الحروب الصليبية، دار الفكر للطباعة والنشر، المجلد الرابع، الطبعة الأولى، (بيروت ١٩٨٨م)
٧٩. الحرب والحضارة، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، ط١، (بيروت: ١٩٧٩م).
٨٠. صلاح الدين الايوبي، دار النفائس، ط٣، (بيروت: ١٩٨١م).
- علي: نزار جرجيس.
٨١. حرب الكلمة، مطبعة وزارة الثقافة، (اريل: ١٩٩٨م).
- عليوة: السيد
٨٢. استراتيجية الاعلام العربي، الهيئة المصرية للكتاب، (القاهرة: ١٩٧٨م).
- عواد: جودت عبد الكريم.
٨٣. الحرب النفسية و شائعات الحرب، مركز الاعداد و التطوير الثقافي، (بغداد: ١٩٨٤م).
- العويني: محمد علي.
٨٤. الاعلام الدولي بين النظرية و التطبيق، مكتبة الانجلو المصرية، (القاهرة: ١٩٩٠م).
٨٥. العمرى: احمد سويلم.
- اصول العلاقات السياسية الدولية، ط٣، (بيروت ١٩٥٩).
- عيسى بك: احمد:
٨٦. تاريخ البيمارستان في الاسلام، مطبعة الهاشمية، (دمشق: ١٩٣٩م).
- غالب: مصطفى.
٨٧. اعلام الاسماعيلية، دار اليقظة العربية، (بيروت: ١٩٦٤م).

٨٨. تاريخ الدعوة الاسماعيلية، دار اليقظة العربية للتأليف و الترجمة و النشر السورية، (دمشق: ١٩٥٣م).
- الغامدي : عبد الله سعيد محمد.
٨٩. صلاح الدين و الصليبيون، دار الندوة الجديدة، المكتبة الفيصلية، (بيروت: ١٩٨٥م).
- غنيم: اسمت :
٩٠. الدولة الأيوبية و الصليبيون، دار المعرفة الجامعية، (الأسكندرية : ١٩٨٨)
- غوانمة: يوسف درويش.
٩١. امارة الكرك الايوبية، المملكة الاردنية الهاشمية، ١٩٨٠.
- فشر: ه.أ.ل
٩٢. تاريخ اوربا في العصور الوسطى، نقله الى العربية مصطفى زيادة و السيد الباز العريني، القسم الاول، دار المعارف بمصر، (القاهرة: د.ت.).
- قادر: عزيز.
٩٣. حرب الافكار، دار الحرية للطباعة، (بغداد: ١٩٩٨م).
- القزاز: محمد صالح داوود.
٩٤. الحياة السياسية في العراق في العصر العباسي الاخير، مطبعة القضاء، (النجف: ١٩٧١م).
- قلعجي: قدري.
٩٥. صلاح الدين الايوبي (قصة الصراع بين الشرق و الغرب خلال القرنين الثاني عشر و الثالث عشر للميلاد)، دار الكاتب العربي، مطابع شركة الحديث، (بيروت: ١٩٦٦م)
- القوصي : عطية.

٩٦. تاريخ دولة الكنوز الاسلامية، دار المعارف، (مصر: ١٩٧٩).
- كحيل: عبد الوهاب.
٩٧. الراي العام و السياسات الاعلامية، مكتبة المدينة، (القاهرة: د.ت).
- الكناني : مصطفى حسن محمد:
٩٨. العلاقات بين جنوة و الشرق الأدنى الإسلامي (١١٧١-١٢٩١ م / ٥٦٧-٦٩٠ هـ)، (الأسكندرية : ١٩٨١)
- الكيالي: عبد الوهاب.
٩٩. موسوعة السياسة، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، ج٢، ط٢، (بيروت: ١٩٩٣ م).
- الكيلاني: وليد.
١٠٠. الحرب النفسية بين الكلمة و الطلقة، القيادة العامة للقوات المسلحة الاردنية، (عمان: ١٩٧٥ م).
- طروسية: رينة.
١٠١. الحروب الصليبية (صراع الشرق و الغرب)، ترجمة احمد ايبش، دار قتيبة للطباعة و النشر و التوزيع ط١، (سوريا: ٢٠٠٢ م).
- لامب: هارولد.
١٠٢. شعلة الاسلام (قصة الحروب الصليبية)، ترجمة محمود عبد الله يعقوب، مطبعة الارشاد، منشورات مؤسسة فرانكلين و دار المتنبي، (بغداد: ١٩٦٧ م).
- لاينبرجر: بول.
١٠٣. الحرب النفسية، ترجمة حمير رشيد، دار امية للنشر و التوزيع، ط٢، (الرياض: ١٩٨٨ م).
- مبارك: على باشا.

١٠٤. الخطط التوفيقية الجديدة لمصر و القاهرة ومدنها وبلادها القديمة و الشهيرة، تاريخ القاهرة و مصر منذ العصر الفاطمي حتى عصر توفيق، الهيئة المصرية العامة للكتاب، (القاهرة: ١٩٨٠).

ماركو: ميلوش.

١٠٥. الحرب النفسية، ترجمة لبيب لهيطة، دار الثقافة الجديدة، (القاهرة: ١٩٧٣).

المتوكل: محمد عبد الملك.

١٠٦. مدخل الى الاعلام و الراي العام، دار العلم للملايين، (بيروت: ١٩٩٨م).

ماهر: سعاد:

١٠٧. البحرية في مصر الإسلامية و آثارها الباقية، دار الكتاب العربي، (القاهرة : ١٩٥٢).

المؤسسة العربية للدراسات و النشر

١٠٨. الحرب النفسية، السلسلة المرقمة (٢٩)، (بيروت: د.ت).

١٠٩. الموسوعة العسكرية ، ج ١، ط ١، لبنان، (بيروت: ١٩٧٧م).

محفوظ: محمد جمال الدين

١١٠. الحرب النفسية، دار الاعتصام، (القاهرة: ١٩٨١م).

محمد: فاضل زكي.

١١١. السياسة من وراء الاستراتيجية، دار الحرية الطباعة، (بغداد: ١٩٨٦م).

مخير: صلاح

١١٢. المدخل الى علم النفس الاجتماعي، مكتبة الانجلو المصرية، (القاهرة: ١٩٦٨م).

المعاضيدي: خاشع و اخرون

١١٣. الوطن العربي و الغزو الصليبي، مطابع جامعة الموصل،
(الموصل: ١٩٨١م).

مصطفى : شاكر :

١١٤. صلاح الدين، الفارس المجاهد، و الملك الزاهد المفترى عليه، دار
القلم دمشق، و دار الشامية بيروت، الطبعة الأولى (١٩٩٨م).

معلوف : لويس:

١١٥. المنجد في اللغة و الإعلام، الطبعة ٣٧، (بيروت: ١٩٨٦).

النقاش : زكي:

١١٦. العلاقات الاجتماعية و الثقافية و الاقتصادية بين العرب و الأفرنج
خلال الحروب الصليبية، دار الكتاب اللبناني للطباعة و النشر، (بيروت :
١٩٨٥).

نصر: صلاح.

١١٧. الحرب النفسية (معركة الكلمة و المعتقد)، ج ١، ط ١، (القاهرة:
١٩٦٧م).

نوري : دريد عبد القادر:

١١٨. سياسة صلاح الدين الأيوبي في بلاد مصر و الشام و الجزيرة،
مطبعة الإرشاد، (بغداد : ١٩٧٦).

نوفل: احمد.

١١٩. الحرب النفسية من منظور اسلامي، دار الفرقان، ط ٢، (عمان:
١٩٨٧م).

ويست: انتوني.

١٢٠. الحروب الصليبية، ترجمة شكري محمود نديم، مؤسسة فرانكلين
للطباعة و النشر، (بغداد: ١٩٦٧م).

يوسف: جوزيف نسيم.

١٢١. العرب و الروم و اللاتين في الحرب الصليبية الاولى، دار النهضة العربية للطباعة و النشر، مكتبة الحروب الصليبية(١)، (بيروت: ١٩٨١م).
١٢٢. العدوان الصليبي على مصر، دار النهضة العربية للطباعة و النشر، مكتبة الحروب الصليبية(٢)، (بيروت: ١٩٨١م).
١٢٣. الوحدة و حركات اليقظة العربية أبان العدوان الصليبي، دار النهضة العربية للطباعة و النشر، مكتبة الحروب الصليبية(٤)، (بيروت: ١٩٨١م).

چوارەم: سەرچاوە کوردیەکان:-

۱- قوتانی پیرۆز: وەرگێڕانی مامۆستا هەژار.

زکی : محمد ئەمین.

۲- خولاصەدەکی تاریخی کورد و کوردستان بەرگی یەكەم و دووهم، دەزگای سەردەم، (سلیمانی: ۲۰۰۰ز).

قەفتان: صالح.

۳- میژووی گەلی کورد لە کۆنەوه تانەمڕۆ، چاپخانەی سلیمان الاعظمی، (بەغدا: ۱۹۶۹ز).

قیقانو: انطوان بشارە.

۴- سالانی کۆچی و زایینی، گۆڕینی: محمود حاجی رحیم، چاپی دووهم، چاپخانەی بابان، (سلیمانی: ۱۹۹۸ز).

هەمەوێندی : طارق حسن.

۵- پوختە فیهی شەریعەت بەبەلگە قورئانیەوه، چاپی چوارم، (وەزارەتی روژنبیری: ۱۹۹۸ز).

پېنجه م: ټيزی نه کادیمی

ابراهيم : سازان حسين.

۱- الملك المظفر تقي الدين عمر بن شاهنشاه الايوبي، (۳۸۷-
۵۳۴هـ/۱۱۹۱-۱۳۳۹م)، رسالة ماجستير مقدمة الى كلية الاداب- جامعة
صلاح الدين، (اربيل: ۱۹۹۴).
اسماعيل: سة لاح كانة بي.

۲- بازرگانی میسر له سهرده می سة لاحه ددینی ته یو بییدا (۵۶۷-۵۸۹هـ/۱۱۷۱-
۱۱۹۳ز)، نامه ی ماجستير پيشكهش به کوليجی زانسته مروفايه تيه کانی زانکوی
سليمانی کراوه، (سليمانی: ۲۰۰۳).
۳- محی الدين: عطاء عبدالرحمن.

ته سة ده دین شیړکو، ژيان نامه وړولی له شهرې خاچیه کاندا، نامه ی ماجستير
پيشكهش به کوليجی زانسته مروفايه تيه کانی زانکوی سليمانی کراوه ،
(سليمانی: ۲۰۰۱ ز).

شه شه م: كؤفاره كان:

نزو: صن

١- فن الحرب: ترجمة فاخر عبد الرزاق، مجلة الثقافة الاجنبية، العدد ١،

(السنة: ١٩٨٧م).

الجنحاني: الجيب

٢- حطين رمز الوحدة و التحرر، مجلة المؤرخ العربي، العدد ٣٩، (السنة:

١٩٨٩م).

الزبيدي: انور عز الدين

٣- الحرب النفسية ضد الانظمة القيمية للامة، مجلة الوحدة، العدد ٢٤٥،

(السنة ٢٠٠١م).

سعيد: سنان.

٤- الاعلام و المعركة بين الامس و اليوم، مجلة دراسات للاجيال، العدد

٤٠، تشرين الثاني، (بغداد: ١٩٨٠م).

عاشور: سعيد عبد الفتاح.

٥- مع البقايا الصليبية الاخيرة في بلاد الشام، مجلة العربي، العدد ٣٩٧،

السنة ٣٤، (الكويت: ١٩٩١م).

العبيدي: سعد.

٦- الحرب النفسية في النظام الدولي، مجلة النبأ، العدد ٥٥، (اذار: ٢٠٠١م).

النوروزي: محمد جواد.

- ٧- أهمية الحرب النفسية (وجهة نظر اسلامية)، مجلة التوحيد، العدد ٧٨،
السنة ١٤، (تشرين الاول: ١٩٩٥م).
- نوري: دريد عبدالقادر.
- ٨- الفكر العسكري للقائد صلاح الدين الايوبي، مجلة المورد، العدد ٤،
المجلد ١٦، السنة ١٩٨٧م.

Encyclopedia de L' Islam:

1. (Arat. Alamut) Vol. III, Paris 1971.

Grousset, Rene:

2. Histoire des Croisades et du royaume de Jerusalem, Tome II, Paris, 1935.

Lane- poole, S.:

3. History of Egypt in the middle ages. London, 1901.
4. Saladin and the fall of the Kingdom of Jerusalem 1968.

Rosrbault: charlie S. J.

5. Saladin Prince of chivalry, London, 1930.

Schumberge:

6. Renod de chatillon, Paris, 1898.

Stevenson, (W, B). :

7. The Crusades in the East- Cambridge 1907.

پاشکو

(بطالعربان اخلبيين والوصلين لماوضهواالاسلح
وخفواالجناح انتصرابعمدان كانت البلاد في أيدينا على استندام عسكر الحالمين في البكرات الى الكفر
وعرضنا عليهم الامانة فخلصوها والامان فيذلوها وسار سوارنا وحلف صاحب الموصلي محض من فقهاء بلده وامراء
مشهده يمتدح الله فيها حكاما وضيق في تكلمنا لجال على من كان حذيقنا بما وعاد رسوله ليعلم من المؤمنين فلما
حضر واحضر نصحتهم بما اوصى سيدنا فيخرج نسخته بين كاتبين الموصليين والخلبيين مضمونها الاتفاق على
خرينا والتسليم الى خرينا والتسليم على ازاله خطبنا والاستغفار لربنا هو على بعدنا وقرينا وقد حلف بها
كثيرون من الخادم بحلف وجماعة معيينة نصرت الا وفي فردنا اليهم الى بين الرسول وقنا هذه بين من الايمان
خارجهم وارادت عمرا واراد الله شأرجه وانصرف الرسول عن بابنا وقد نهنا الله ان يكون اسمه معرضا لجنسنا العظيم
والنكث الذميم وعلما ان التسليم بصير والاخذ قدير والموافق الشريرة انشورية اعلان الله مستحق حجة الاموال
الموصلي اما كتاب مؤكدا بان لا ينقض عدا الله عن بعدنا فانه واما ان تكون الفسحة واقعة لنا في تضيق خناقة)

ياشكوى ژماره (۲)

[illegible]

پاشکوی ژماره (۳)

أما بعد هذا فالحمد لله سبحانه على ما ذكرنا في الأرض وحسنه عندنا من أداء كل نافله وفرض
 ونسبنا لهم إزالة النصب عن عبيده واختارنا له من الجهاد في الله حق جهاده وزهدنا فيه من متاع الدنيا القليل
 والنعاس من محاسبة النفس على التقير وانعتيل وأولانا من شجاعة السمحة فيجربنا بها ما شئت عليه الأولين وبوما
 نقطع ما سقاء النبيل فالشارف في أيامنا تترى شفعا ووزرا والمساركة نظام الجوهر تتبع الواحدة منها الأخرى
 والماسحات قدملات السامع والمطامع واضطفت الخيفة والصنائع وأرضت المذنب والجائع ولم تقلدنا أمور الرعية
 رأينا المكوس الدويبة بصر والقاهرة أولى ما قلنا هاهنا أن تكون لنا في الدنيا إلى أن تكون لنا في الآخرة وان تخرج
 ومنها للنفس أبواب الأجر الفاسخه ونفهم منها مكاسينا ونصون عنها ما علينا ونهكي الرعية ضررهم الذي
 يتوجه اليهم ونضع عنهم أصرهم والاغلال التي كانت عليهم ونعبد هذا اليوم كامس الداهب ونضعها فلا
 ترفعها من يد يد صاحب ولا قلم كاتب فاستقرنا الله وعنا اليه ليرضى ورأينا فرصة أجر لا تقض عليها بصائر
 الابصار ولا يقضى ونخرج أمرنا بكتب هذا النشور بمساحة أهل القاهرة ومصر وجميع البحار المتردد في إليها
 وإلى ساحل المغمم والمنية بأبواب المكوس صاندها واردها فغير دالتا غير ويسر ونغيب عن ماله ويحضر
 ويقارض ويحضر راو يحرا مر كايونظها سرا وجهرا لا يحمل ما شدة ولا يحاول ما عنده ولا يكتف ما تزه ولا يسأل
 ١٤ أورد وأصدره ولا يستوف في طريقه ولا يشرق برقه ولا يؤخذ منه طعمه ولا يتباح له حرمة والذي اشملت
 عليه المساحة في السنة من العين مائة ألف دينار مساحة لا يشوجا تأويل ولا يهونها قبول ولا يعترها زوال ولا
 يعثورها انتقال دائمة بدوام الكلمة فائمة ما قام دين القبة من عارضها ردت أحكامه ومن ما قضى بعض ضامه
 ومن أزالها زلت قدمه ومن أحاطها حل دمه ومن تعقبها خلدت اللعنة فيه وفي عقبه ومن أحاطه أدباه فيها أطا
 به الخيم الذي هو من حبه من قرأ أو قرئ عليه ممن كافة ولا إلا من صاحب سيف وقلم ومشارف أو ناظر
 فليمثل ما مثل من الأمر وليضه على عمر الدهر مر ضال را به معضال ما أمر به.

بلاوکارو کاتی مهکته بیدوهوشیاری (ی. ن. ک)

۲۰۰۷

۲۰۰۷	به کر صدیق	عیراق، سه رده می ساغ بوونه وه	۲۱۰
۲۰۰۷	به کر صدیق	تیرۆرو سه قامگیری سیاسی و چه ند لیکۆلینه وه یه که تر	۲۱۱
۲۰۰۷	سه ره رشتیار / مامۆستا جه عفر	که رکوک بو میژوو ده دوت	۲۱۲
۲۰۰۷	و: کامیل محمد قه ره داخی	ده ستورو ژن	۲۱۳
۲۰۰۷	کاره جه لال	ژان ژاک رۆسو	۲۱۴
۲۰۰۷	القاضي / لطیف مصطفى أمين	مبدأ الفصل بين السلطات و وحدتها	۲۱۵
۲۰۰۷	ن. فلاديمیر مینۆرسکی و. نه جاتی عه بدوللا	بنچینه کانی کورد	۲۱۶
۲۰۰۷	کارزان محمد	له دیکتاتوریه وه بو دیوکراسی	۲۱۷
۲۰۰۷	گۆران سالح	که رکوک له سه رده می ده ولته تی عوسمانیدا	۲۱۸
	تاریق جامباز	زمانه فهرمییه کان	۲۱۹
۲۰۰۷	سالار مه حمود	نه نفال و دادگا	۲۲۰
۲۰۰۷	—	نۆفین _ ۱۰ _	۲۲۱
۲۰۰۷	د. نوری تاله بانی	الکرد	۲۲۲
۲۰۰۷	مامۆستا جه عفر	هه لۆی سووتر (چاپی دووهم)	۲۲۳
۲۰۰۷	مامۆستا جه عفر	مام جه لال	۲۲۴
۲۰۰۷	جبار سعید محي الدين	المدخل الى القانون الدولي الانساني	۲۲۵
۲۰۰۷	ت: غسان نعلسان	الکرد اليوم	۲۲۶

٢٠٠٧	و: ئاوات عەبدوللا	سەرۆك وەزیرانی بەریتانیا	٢٢٧.
٢٠٠٧	نیسماعیل شیخ موراد	رێبازی لێکۆڵینهوه لهزانستی سیاسیدا	٢٢٨.
٢٠٠٧	و. کارزان عومەر	رێنکراوی نەتەوهیه کەرتووه کان	٢٢٩.
٢٠٠٧	هیمداد مهجید عەلی	تیرۆر	٢٣٠.
٢٠٠٧	فەرهاد پیربāl	گەنجە کوردەکان	٢٣١.
٢٠٠٧	سۆزان کەڕیم مستەفا	بەعسیزم و کورد	٢٣٢.
٢٠٠٧	محمد فاتیح	بەرپۆڵەبردنی کۆیونەوه کان	٢٣٣.
٢٠٠٧	پشکوو حەمە تاهیر	شاری کەرکوک	٢٣٤.
٢٠٠٧	بوار نۆرەدین	میرەبەدال خانی بدلیس	٢٣٥.
٢٠٠٧	و. شوان ئەحمەد	فەلسەفە - پۆشنەگری، فیندهمیتتالیزم	٢٣٦.
٢٠٠٧	فەرزەند شیرکوو	عێراق، قەیرانی ناسایش و ستراتییژی و بنیاتنانهوهی	٢٣٧.
٢٠٠٧	-	نۆفین ژمارە - ١١ -	٢٣٨.
٢٠٠٧	لیلاف حمد أمين عزیز	الحقوق السياسية للکورد فی الدول التي تضم کردستان	٢٣٩.
٢٠٠٧	لینۆن ترۆتسکی و. عزیز ئالانی	میژووی شۆرشێ روسیا	٢٤٠.
٢٠٠٧	ویلەلم رایش و. هەژار جوانپیری	دەرووناسی جەماوەری فاشیزم	٢٤١.
٢٠٠٧	مەحمود سەنگاوی	جاش و جینۆساید	٢٤٢.
٢٠٠٧	محمد دی قازی و. عزیز گەردی	زارا - عەشقی شوان	٢٤٣.
٢٠٠٧	زانا	پوخته باسیك دەربارەى سۆسیال دیموکراتی	٢٤٤.

۲۴۵.	تاریخ ترکیا المعاصر	ت. د. هاشم صالح تکریتی	۲۰۰۷
۲۴۶.	له گۆره پاندا	و. ساروز ئه فروزی	۲۰۰۷
۲۴۷.	نۆفین - ۱۲ -	—	۲۰۰۷
۲۴۸.	المنطقة المتنازع علیها	د. خلیل اسماعیل محمد	۲۰۰۷
۲۴۹.	فەلسەفەى سۆسیال دیموکراتى	د. ھەمید عەزیز	۲۰۰۷
۲۵۰.	سۆسیال دیموکراتى	مامۆستا جەعفەر	۲۰۰۷
۲۵۱.	ھەریمی کوردستان و تورکیا	مامۆستا جەعفەر	۲۰۰۸
۲۵۲.	پارتى سۆسیال دیموکراتى سویدی	عوسمان ھەمە رەشید گورون	۲۰۰۸
۲۵۳.	جلال طالباني رجل القرار	حوار الفضائية العراقية	۲۰۰۸
۲۵۴.	له کییه هارديه وه بۆ گۆردن براون	سلیمان عەبدوللا یونس	۲۰۰۸
۲۵۵.	دەسەلاتى دادوهرى له دهولهتى فيدرالىدا	گۆران نازاد ھەمە گەھان	۲۰۰۸

هه‌میشه له‌ناو که‌سان و میله‌تانی نا عه‌رب دا له بانگاشه و جه‌ختکردنه‌وهی لایه‌نی تیۆریی دۆگماکانی ئیسلامی دابوون و ئه‌وه‌ش به‌پادهیه‌کی زۆر هه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی لا کز ده‌کردن، باره‌که قورستریش ده‌بوو لای ئه‌و میله‌تانه‌ی هه‌شتا له ده‌وری کاملبوونی نه‌ته‌وه‌یی خۆیاندا بوون، وه‌کو کورد، زیاد له‌وه‌ش جارێ له‌ژێر چه‌پۆکی په‌یوه‌ندیی خه‌ڵه‌تی و بنه‌ماله‌یی به‌هه‌یزدا هه‌ر ده‌تلانه‌وه^(۳۳)، کاریگه‌ریی فیکی ئایینی ئیسلام بۆ ئه‌مانه گه‌لی زیت‌ر بوو.

نموونه‌ی پر به‌په‌یستی ئه‌م باره ده‌وله‌تی ئه‌یوبیه (۱۱۲۸-۱۱۹۳) که سه‌لاحه‌دینی ئه‌یوبی له میسر و شام دایمه‌زراند، هه‌ر چه‌نده زۆربه‌ی سه‌رکرده جه‌نگیه‌کانی سه‌لاحه‌دین کورد و به‌شی زۆری سوپاکی کورد و تورک بوون/۱۱۹، ۱۳۶/، که‌چی له‌به‌ر هۆکاری بنه‌ماله‌یی، بنه‌ماله‌ی ئه‌یوبی، ده‌وله‌ته‌که به‌ناوی بنه‌ماله‌که‌وه، نه‌ک به‌ ناوی کورد، ناسراوه و له‌لایه‌کی تریشه‌وه هه‌موو ناوبانگی سه‌لاحه‌دین به‌نده به‌ به‌رزکردنه‌وه‌ی ئالای ئیسلامی له شه‌ره‌کانیدا دژی خاچ هه‌لگران له فه‌له‌ستین، که‌واته ئه‌م دوو هۆکاره، واته ئاین و بنه‌ماله‌یی، چه‌ند لاپه‌ریه‌یه‌کی پر شانازی می‌ژووی پۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راستیان له کیس کورد داوه.

هه‌مان شتیش سه‌باره‌ت به‌ ده‌وله‌ت و میرنشینه کوردیه‌کانی تر، ئه‌که‌رچی لای ئه‌مان په‌یوه‌نداریی بنه‌ماله‌یی پۆلی زیت‌ری بینووه.

پله و ئاستی هۆشیاریی نه‌ته‌وه‌یی و هۆشیاریی ئایینی کورد ده‌کرێ له سه‌ده‌ی نۆزده‌شدا به‌راورد بکری، باشت‌ترین نموونه‌ی ئه‌و پۆژگاره‌ش پووخان و له‌ناوچوونی میرنشینی سۆرانه سالی ۱۸۳۲. ئاشکرایه که سۆران له سایه‌ی فه‌رمانه‌روایه‌تیی محمه‌د پاشای کوێردا گه‌یشه‌ ئه‌وپه‌ری هه‌زی، پووه‌ریکی فراوانی کوردستانی گرت‌ه‌خۆ و میرنشینه‌کانی تریشی ملکه‌چ ک‌ردبوون. پاشای کوێر بۆ به‌ریه‌رچدانه‌وه‌ی هه‌پ‌شی عوسمانی له‌شکرێکی گه‌وره و به‌هه‌زی ته‌یار ک‌ردبوو که نه‌ک هه‌ر ده‌یتوانی ناوچه‌کانی خۆی بپاریزی، به‌لکو له‌وانه‌بوو له ده‌ره‌وه‌شیاندا هه‌زه‌کانی تورکان هه‌لب‌ری، که‌چی دوا‌ی فه‌توایه‌کی مه‌لای خه‌تی، مه‌لا گه‌وره‌ی سۆران، که گوايه شه‌رکردن دژی سوپای خه‌لیفه‌ی موس‌لمانان کفر و گوناچه، هه‌زه‌کانی سۆران ئیت‌ر ئاماده‌ی

شەپکردن نەبوون و پاشای کوپیش ناچار کەوتە گفتوگۆکردن و «پتکەتەنەو» لەگەڵ دۆژمندا /١٣٦، ١٤٢/.

بێگومان، ئەم فەتوایە مەلای خەتێ تاقە ھۆ و ھۆکاری ئەم ھەلۆتەستە خەلکی سۆران نەبوو، دە ھەر مەلای خۆی نابێ بەبێ پەزنامەندیی میر ئەمەیی کردبێ، بەلکو دەبێ ھۆکاری گەلێ گرنکتر و کاریگەرتر لە ئارادابوون کە لێرەدا جێگەی سەرنجی ئێمە نین، بەلام ھۆکاری ئایینی لەم پەوشەدا، کە لە فەتواکە مەلای خەتێ و ھەلۆتەستی خەلکەکاندا پەنگی دایەو، بە بۆنەی ھوشیاری ئایینی بەھیزی خەلکەکان، دەوری گرنک و سەرەکیی بینی.

ھەر وھا لە پۆژگاری نویدا، کە ئەوساکە فیکر و ھوشیاریی نەتەوھەش سەری ھەلداوو، دەتوانین سەرنجی ئەو بەدەین. کە نزیکەی ھەموو پاپەر و سەرکردە پاپەرینەکانی کورد پیاوی ئایینی بوون: شیخ عوبەیدوللای نەھری، شیخ مەحمودی بەرزنجی، شیخ سەعیدی پیران، قازی محەمەد و شیخەکانی بارزان- ئەو ھەش بەلگەیەکی بەھیزی ئەوھە. کە ئاین لە کۆمەڵگای کوردیدا چەند کاریگەر و دەتوانی دەوری سیاسی ببینی و جەماوەرانی خەلک بجوولینی. ئەو ھەش تەبەت نییە بە کورد، بەلکو یاساییەکی گتشییە و ئینگلس گوتەنی: «لە پاپەر و دا فیکری ئایینی (تیۆلۆگیا) تاقە ئیدیۆلۆگیا یەکی میللەتان بوو بۆ بزواندنی جەماوەر، ھەمیشە دەبوا یە جێکی ئایینی بکریتە بەر بەرژەو نەدیەکانیان» (٢٤).

جگە لە میژووی سیاسی، دەتوانین دەور و بایەخی ئاین لە ژبانی پۆژانە کوردانیشتدا لە ھەموو کونجێکی کوردستان بەدی بکەین، گوندیک نییە بێ مزگەوت، گەلێ جارێ تەکییەیی شیخێکیشی لێ دەبێت، نوێژ و شەعایی ئایینی بەشتیکی باشی ژبانی پۆژانە خەلکەکانی گرتوو و ھەرچی لە تاقە پۆژی پشووی مروی موسڵمانیشە، پۆژی ھەینی، ئەوا ئەرکی ئایینی گەلێ زیترە (٢٥)، ئەو ھەش زۆر ئاساییە، چونکە ئاین، ھەموو ئایینی، ھەلەدا لە کۆمەڵگادا بێت بە شتیکی زیاتر لە تەنھا ئاین، دەھەوێ بێ بە ژباڕ و شیوہی ژبانی خەلکەکان و لە راستیشدا وای لێ دێ و بۆیەش ئاین توخمێکی ھەرە گرنکی کولتووری گیانی و ھوشیاری کۆمەڵایەتی میللەتە.

جەنگی دەروونی رۆلێکی گەرم و کاریگەر و بەرچاوی هەیە
لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا... چونکە بەشتیکی زۆر لەکارلێکە
کۆمەڵایەتیەکانی نێوان تاکەکانی سەرچەم کۆمەڵگەکان
پێکدەهێنێت، ئەویش بەهۆی ئەو کاریگەرییەی کە جەنگی
دەروونی هەیەتی و ئاراستەی سەرچەم تاکەکانی کۆمەڵگە
دەکات بەجیاوازی توانا و داب و نەرت و... هتد.

جەنگی دەروونی هەتا رۆژگاری ئەمڕۆش لەسەر ئاستی
جیهان بەدوای ناسنامە کەیدا دەگەڕێت... پێناسەیەکی
دیاریکراوی دەوتێت بۆ رەهەندەکانی... جیهانیکی پێویستە
یاساکانی دیاریکات، بۆ رۆلێک دەگەڕێت هێل و بەشەکانی
روون و ناشکراوین.

ئەگەر جەنگ پێویستییەکی ناچاری بیت، ئەوا ئێمە لەژێر
کاریگەری ئەم بارودۆخە باوانەدا پێویستییەکی تەواومان
بەجەنگی دەروونی هەیە، دەبێت لەم ساتە وەختانەدا مادەیەکی
نەوتۆ بھێتێر و وەک لەوێوەدا زۆر گەرم بیت ئەویش بواری
مەلەتێکە... چونکە جەنگی دەروونی لەدوا هەنگاودا
تەواوەکەری جەنگی چەکدارییە و بەشدارییەکی زۆری کردووە
سەربازییەکان و شێواژەکانی مەلەتێکە دەکات لەپێناو
بەدەستپێنانی بەپەڵە و خێرای سەرکەوتنەکان، بەکەمترین
زیان لە گیان و چەک و تەقەمەیدا...

نرخ: ٢٥٠٠ دینار

لە بڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیرو ھۆشیاری (ب.ن.ک)